LES MINES D'AIGUA DE SANT JUST DESVERN

GRUP ESPELEOLÒGIC RATS PENATS
i
Centre d'Estudis Santjustencs

Juli Ochoa Gonzàlez, Albert Riera Prenafeta i Francesc Riera Prenafeta, espeleòlegs santjustencs, membres del Grup Espeleològic Rats Penats (GERP), entitat que enguany celebra el seu 25 aniversari, del Centre d'Estudis Santjustencs (CES) i de la Secció Excursionista de l'Ateneu de Sant Just Desvern (SEAS), entre d'altres institucions locals. Practicants de l'espeleologia des de fa bastants anys, tant en el camp esportiu com cultural.

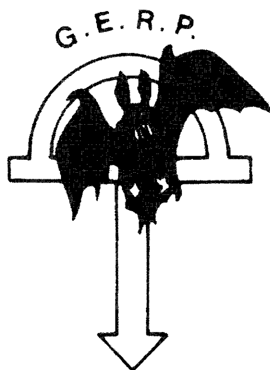
A més del present llibre, altres publicacions seves, tant a títol personal com col.lectiu, són les següents:
Les fites de terme del Mas Lluï, El molí fariner de can Padrosa, Joaquim Escrivà de Romaní i Fernández de Córdoba, un polifacètic aristòcrata vinculat a la història de Sant Just Desvern, La mineria extractiva a Sant Just Desvern, Cap a una possible reconstrucció de la Creu de Terme de l'Hostal Vell a **Miscel.lània d'Estudis Santjustencs**, catalogació i ressenya de diverses cavitats al terme de Tivissa dins el volum 7 del **Catàleg Espeleològic de Catalunya**, Contribució al Catàleg Espeleològic de la Terra Alta dins **Exploracions** núm. 13, una recensió d'aquest a **Ruta per conèixer la Terra Alta.**

Col.laboradors assidus de publicacions locals tals com el **Butlletí de la SEAS** i la **Vall de Verç**. També han format part del grup d'història autor de la monografia '**Sant Just Desvern, un paisatge i una història**'.

L'any 1988, un precedent del llibre que ara tenim a les mans intitulat '**Estudi sobre minats i altres sistemes de captació d'aigües subàlvees al terme municipal de Sant Just Desvern**' fou guardonat a la segona edició del premi Norbert Font i Sagué d'investigació espeleològica a Catalunya.

LES MINES D'AIGUA DE SANT JUST DESVERN

Antoni Anguera Múrria, Jordi Cardona Gelabert, Lluís Julià Jimeno
Juli Ochoa Gonzàlez, Albert Riera Prenafeta, Francesc Riera Prenafeta
Oriol Rigat Planas, Coral Torra Pannon

AJUNTAMENT DE SANT JUST DESVERN
GRUP ESPELEOLÒGIC RATS PENATS
CENTRE D'ESTUDIS SANTJUSTENCS

SANT JUST DESVERN, 1995

Edita: Ajuntament de Sant Just Desvern, Grup Espeleològic Rats Penats, Centre d'Estudis Santjustencs amb l'assessorament i col·laboració de l'Arxiu Històric.

Portada: Fulgenci Baños en una galeria de la mina Vidal, juliol de 1992 (Fotografia: Albert Riera).

Fotografies interiors: Juli Ochoa, Albert Riera, Francesc Riera quan no es cita un altre autor.

Disseny: CES, GERP.

Compaginació: Disseny i Comunicació Visual.

Equip d'edició: Guillem Borrell, Jordi Cardona, Joaquim Carbonell, Antoni Malaret, Juli Ochoa i Josep Quintana.

Correcció lingüística: Carme Ylla, Marta Mussach.

Tiratge: 1000 exemplars

I.S.B.N.84-920473-0-5

Impressió: Anagràfic.

Dipòsit Legal: B - 11. 106 - 95

L'edició d'aquest llibre ha estat possible gràcies al suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Servei d'Arxius

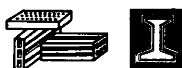

GATES VULCA, S.A.

CAIXA DE CATALUNYA

cerámicas aguilar, s.a.

Parc de Collserola

federació catalana d'espeleologia

Agbar

 enher

Gin Giró

T500 PURATOS S.A.

UN TREBALL IMPORTANT

Sempre fa il.lusió l'aparició d'un nou llibre sobre la història del nostre poble, i més en aquest cas que ens parla d'uns fets ocorreguts, en part, durant aquest segle, però molt desconeguts per la majoria dels nostres veïns, com són la construcció de les mines d'aigua de Sant Just Desvern.

Aquest element bàsic per a la vida humana com és l'aigua, sempre ha estat important a la vall de la riera de Sant Just Desvern. Bona mostra d'això és un molí fariner construït ja en el segle XIV, i mogut per la força de l'aigua emmagatzemada a la seva bassa, molí situat a prop de l'actual pavelló municipal d'esports; la gran quantitat de fonts (de la Bonaigua, de la Beca, del Ferro, del Rector, entre altres), i també el gran treball d'enginyeria que van ser la construcció de totes les mines i les conduccions per canalitzar l'aigua cap a altres indrets ja siguin les cases de pagès del terme, les finques o cases del poble o també de poblacions veïnes. Moltes d'aquestes mines estan avui en dia en desús, per tant es perd l'aigua que capten, com molt bé ens diuen els autors d'aquest llibre.

A partir d'aquesta realitat, i més quan durant l'estiu passat la manca d'aigua va ser prou important arreu de Catalunya, em permeto fer un suggeriment: que en un futur immediat es pugui recuperar tota aquesta aigua perduda, per tal de poder regar els parcs, arbres, carrers i utilitzar-la en altres serveis (no domèstics) municipals.

Per últim voldria agrair al Grup d'Espeleologia Rats Penats (GERP), la gran tasca que han portat a terme al llarg d'aquests anys, amb treballs d'investigació tant als arxius com també de camp, per fer-nos gaudir d'aquest meravellós llibre, suggerit a partir d'un petit treball de Fulgenci Baños editat en ciclostil per la SEAS l'any 1972, amb el nom de "SOBRE UN ESTUDI HIDROLÒGIC DE SANT JUST". També vull felicitar al Centre d'Estudis Santjustencs, per haver assumit la publicació d'aquest llibre dins les seves col.leccions.

Jaume Campreciós i Colet
Regidor de Cultura de l'Ajuntament de Sant Just Desvern

Índex

PRÒLEG

Fa temps que els amics "Rats Penats" em van invitar a escriure un prefaci a l'estudi que preparaven sobre les mines d'aigua de Sant Just i, per damunt de l'amistat, vaig accedir a fer-ho, i si hi vaig accedir aleshores ara compleixo la paraula donada i, per cert, amb molt de gust. Però també vull que quedi clar que ara em mou fonamentalment a escriure aquests mots una altra cosa que no són els lligams d'amistat i d'afeccions comunes, sinó el fet purament objectiu d'aquest treball sobre un tema que sempre m'ha interessat i, fins i tot, m'ha apassionat.

Ells diuen que un modest estudi publicat amb ciclostil per la SEAS, fruit de la troballa accidental d'una mina per raons professionals, els va esperonar a entaforar-se en aquests "camins" subterranis que hi ha sota el nostre poble, primer com a pràctica espeleològica al costat de casa els dies que no tenien sortida programada, i després, en anar descobrint certes similituds amb les galeries naturals i l'interès humà del perquè es van construir, aquelles matinal -o dissabtes vespre- per passar l'estona es van transformar en estudis sistemàtics.

I ací els tenim, desenvolupats per temes separats, però fent un teixit extraordinari entre el que és la recerca i el raonament de les exploracions, de fàcil lectura i comprensió, perquè ho han fet pas a pas sense complicacions.

Ens consta que s'han fet estudis i treballs, de tipus arqueològic, sobre els "qanats" d'origen àrab o andalusins en territori dels països catalans, que deurien ser l'origen tècnic de les mines que ens han arribat fins avui. El que desconeixem és l'existència de cap estudi exhaustiu de les mines d'una població o contrada com el que ens ofereixen l'equip dels GERP. Si és així, la nostra felicitació, i si no ho és, felicitem-nos nosaltres per tenir un estudi diferent del nostre poble.

FULGENCI BAÑOS
maig de 1993

PRESENTACIÓ

Ara sí !

Crec que aquesta deu ser l'expressió més comuna de la gent que ens coneix i que d'una o altra manera ha restat lligada amb nosaltres en el tema de les mines d'aigua.

De fet, estic convençut que la majoria de companys del GERP hem fet aquesta mateixa exclamació en veure la tasca de tants i tants anys per fi recollida en aquest llibre.

Per a la persona que no conegui de prop el tema, li pot semblar massa temps. Realment hem necessitat quasi bé dues dècades per poder arribar a recollir totes aquestes dades científiques i històriques que ara donen forma i contingut a aquest treball.

D'altra banda, crec que han estat tot un seguit d'estudis força positius, començant per aquell document arraconat al fons d'un calaix, que després de moltes investigacions ens conduí a tota una història a priori inimaginable, i acabant per l'exploració d'aquell brancall de la mina de Les Fatjones, que se'ns ensulsia damunt.

Així mateix, tot i ser conscients que en un futur, més o menys llunyà, poden sortir -i de ben segur en sortiran- a la llum nous descobriments, tingueu la certesa que a les vostres mans teniu recollida una part molt important de la història de Sant Just Desvern i una valuosa eina de treball per als estudiosos de les aigües.

Per últim, m'agradaria que aquest llibre es convertís en un petit homenatge a totes aquelles persones que han cregut en nosaltres i que ens han ofert la seva sempre desinteressada i inestimable col·laboració. A tots ells, moltes gràcies.

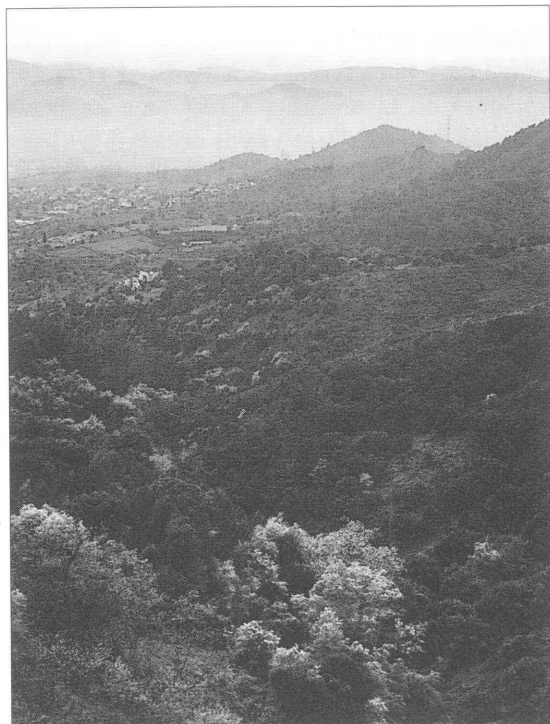
ALBERT RIERA PRENAFETA

President del Grup Espeleològic Rats Penats

1. ÀMBIT GEOGRÀFIC

1.1. ÀMBIT GEOGRÀFIC I HIDROGRAFIA

per Juli Ochoa Gonzàlez

Fons de Les Fatjones i la vall de Sant Just, vistes des del collet de l' Espinagosa.

Sant Just Desvern és un municipi que es troba situat als vessants sud-occidentals de la serra de Collserola, abastant el seu terme municipal una extensió de 7,85 quilòmetres quadrats.

Encara que geogràficament, històricament i associativament ha estat sempre considerat com part constitutiva del Baix Llobregat, comarca amb la qual se sent plenament identificat, quan la Generalitat de Catalunya féu l'any 1934 la seva divisió territorial en comarques el va integrar dins del Barcelonès, juntament amb la veïna població d'Esplugues. En tot moment ambdues poblacions han manifestat la seva vocació baixllobregatina, i ha estat a la fi reconeguda oficialment tal identitat pel Parlament de Catalunya el 12 de desembre de 1989.

El terme municipal de Sant Just Desvern es troba comprès entre les latituds 41° 22' 25" i 41° 25' 10" i les longituds 5° 44' 30" i 5° 47' 38", presentant una forma sensiblement rectangular, en què l'eix major està orientat de sud-oest a nord-oest.

La seva màxima cota es troba situada a 405 metres sobre el nivell del mar, gairebé al cim del turó de Marlès (416 m), mentre que el punt més baix del terme ho està a uns 40 m, dins del parc de la Torreblanca.

Limita al nord amb Barcelona (antic terme de Vallvidrera), a l'oest amb Sant Feliu de Llobregat (en part, antic terme de Santa Creu d'Olorda), al sud amb Sant Joan Despí i Esplugues de Llobregat, i a l'est amb Esplugues de Llobregat i Barcelona (en part, antic terme de Sant Vicenç de Sarrià).

Pel que fa a l'orografia, les muntanyes de Sant Just són les que envolten la conca hidrogràfica de la riera de Sant Just, la qual forma una vall que s'obre al pla del Llobregat entre els turons de la Penya del Moro i Sant Pere Màrtir.

Seguint la línia de carenes entre un i altre turó, trobem que les diferents elevacions que configuren el nostre terme municipal són: l'abans esmentada Penya del Moro (276 m), el coll de can Solanes (223 m), el turó de ca n'Oliveres (258 m), els dos cims de la Coscollera (361 i 372 m), el coll de les Torres (347 m), el turó de Marlès (416 m, el cim del qual es troba en terme de Barcelona), el coll de can Cuiàs (312 m), el turó de Llevallol (377 m), el turó de l'Espinagosa (385 m), el collet de l'Espinagosa (353 m), el turó d'en Cors o puig Aguilar (389 m), la muntanya Pelada (356 m), el cim de l'entrecanal dels torrents Font del Rector i Font del Ferro (351 m), el coll del Portell (337 m) i la muntanya de Sant Pere Màrtir, antigament anomenada puig d'Ossa, en què el cim fa partió entre Esplugues i Barcelona on arriba el terme de Sant Just fins a la cota 367 m. Des de Sant Pere Màrtir, la línia de muntanyes baixa ràpidament cap al pla per la plaça Mireia (227 m), turó del Temple (264 m, el cim del qual està en terme d'Esplugues), turó d'en Ramoneda (197 m) i Creu del Pedró (175 m), sent el Serral (130 m) el seu darrer contrafort.

L'àmbit definit per les muntanyes abans esmentades constitueix principalment la conca de la riera de Sant Just en el seu tram superior.

Aquesta riera té l'origen a la part septentrional del terme, i, després d'un recorregut de 6,8 quilòmetres, aboca les aigües al riu Llobregat, ja en terme de Sant Feliu, on és anomenada riera Pahissa. En l'inici està formada per la unió del torrent de Les Fatjones amb el de la Font del Rector. Els seus principals afluents per la dreta són el torrent de can Cuiàs, situat al curs superior, el de can Solanes, i el torrent del Pou Nou, aquest darrer quan la riera ja s'obre al pla. La resta són curtes torrenteres en fort pendent que davallen dels vessants de la Coscollera i de la Penya del Moro. Els afluents per l'esquerra, generalment de major recorregut que els anteriors, són

el torrent de la Font del Ferro, el torrent Bo i el de can Biosca, amb el subafluent de can Cortès. Emmascarat pel centre urbà hi ha un darrer afluent que segueix aproximadament els carrers Batista i Roca, Salut i Baixada del Mas.

A més de la conca de la riera de Sant Just, en el nostre terme hi ha d'altres torrents i rieres.

Així, en el sector sud-oriental del terme es troba el torrent de la Fontsanta, que fa partió amb la veïna localitat d'Esplugues, que actualment queda ocult pel carrer de Sant Ferran, plaça de Maragall i avinguda del Doctor Ribalta. Aquest torrent desguassa en el riu Llobregat en terme de Sant Joan Despí.

Un altre torrent és el del Pont Reixat, afluent de l'anterior, que també queda desfigurat pel centre urbà. Aquest torrent té el seu origen entre el Serral i la Creu del Pedró, i presenta un curs sensiblement paral·lel al de la riera de Sant Just, i s'ajunta a la riera de la Fontsanta ja en terme de Sant Joan Despí.

Al sud-oest de Sant Just Desvern, i confrontant amb Sant Feliu de Llobregat, es troba el torrent de Matàsens, que té l'origen als vessants de la Penya del Moro, creua el Mas Lluí i desemboca en el riu Llobregat en terme d'aquesta darrera població.

1.2. TRETS GEOLÒGICS

per Oriol Rigat Planas

INTRODUCCIÓ

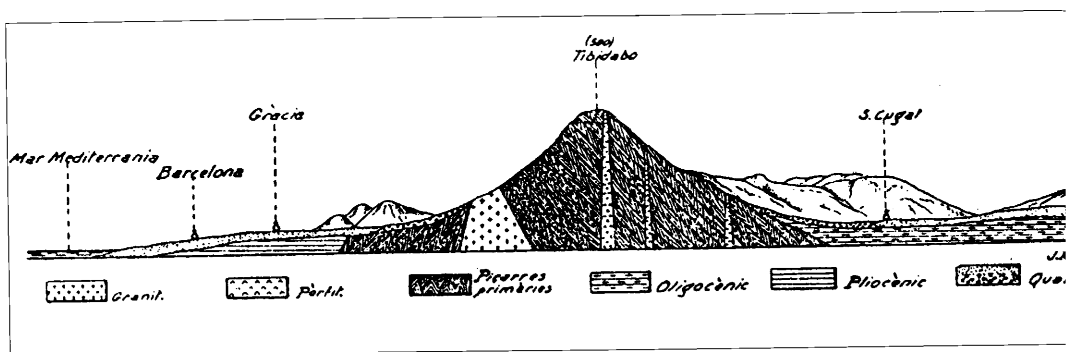
Per entendre millor el tema de les mines d'aigua, hem de tenir un cert coneixement de la geologia on és situat el terme de Sant Just Desvern.

En primer lloc haurem de situar-lo dins de les unitats geològiques de les quals forma part amb certs trets geològics i morfoestructurals característics.

Així doncs, Sant Just Desvern està situat al sud-oest de la serra de Collserola, en contacte amb la vall del Llobregat. La serra de Collserola, que s'estén del riu Besós al riu Llobregat i entre el pla de Barcelona i les planes del Vallès, pertany a la serralada Litoral, la serralada més meridional del sistema Mediterrani Català, també anomenat Catalànids. La serra de Collserola és un bloc aixecat, limitat per falles i format per materials molt antics que daten de l'era Paleozoica. Aquests relleus paleozoics estan predominantment formats per pissarres, anomenades popularment llicorelles, i donen origen a muntanyes amb formes suaus, amb valls relativament amples, al fons de les quals apareix quasi sempre un replà de

materials quaternaris, on hi ha els cultius, mentre que als vessants apareix la vegetació mediterrània d'alzines i pi blanc, amb un sotabosc de matolls alts i densos, allí on ha estat respectat per l'home. El rocam paleozoic es troba actualment molt modificat per processos ben diversos esdevinguts al llarg de milions d'anys. Així trobem que al nord-est de la serra de Collserola i a l'altre costat del riu Besòs, hi predominen els materials d'origen intrusiu, i en canvi al sud-oest i a l'altra banda del riu Llobregat trobem materials paleozoics suaument esfondrats i coberts per materials del Mesozoic.

A Sant Just Desvern els turons i els vessants estan formats per roques paleozoiques (esquistos i pissarres noduloses amb quarsites, dolerites i algun dic de pòrfir), per altra banda trobem que les valls estan formades per materials tous (argiles i llims) de finals del Terciari (Pliocè) i del Quaternari procedents del contacte amb la plana al·luvial del Llobregat.

Tall geològic transversal de la serralada de Collserola pel Tibidabo, publicat el juny de 1927 al Butlletí Excursionista de Catalunya, i reproduït a l' Itinerari 1 sobre Geologia editat pel Patronat Metropolità del Parc de Collserola.

ELS MATERIALS

La serra de Collserola és formada per roques paleozoiques predominantment de l'Ordovicià i del Silurià (materials sedimentats fa uns 500 a 400 milions d'anys), així també com algunes restes del Devonià i del Carbonífer (de 400 a 300 milions d'anys d'antiguitat).

El terme de Sant Just Desvern està situat sobre materials dipositats, bona part d'ells, a la darreria de l'Ordovicià i constitueix la base del Silurià.

Dins de l'Ordovicià, hi podem trobar esquistos micacítics i esquistos arenosos intercalat amb bancs poc potents de quarsites i roques carbonatades, l'espessor d'aquestes formacions és poc concreta, però es dóna per bo uns 450 m per a les pissarres i uns 120 m per a les quarsites[(1)].

(1) ASHAUER i TEICHMÜLER (1935)

Ja en el Silurià trobem un primer nivell, poc estès a la serra de Collserola, on només aflora en la part més meridional (Santa Creu d'Olorda, Papiol, Sant Just Desvern), d'una sèrie formada per 150 a 250 m d'espessor d'esquistos ampelítics, filites i sericites que alternen amb bancs d'escassos centímetres de gruix de quarsites. En aquests esquistos és fàcil trobar-hi graptòlits i crinoideus.

Un segon nivell predominantment calcari constitueix el pas del Silurià superior al Devonià inferior. Aquest nivell de trànsit del Silurià al Devonià és poc representat a la serra de Collserola (Santa Creu d'Olorda, Papiol i zona de Molins de Rei) i totalment absent a Sant Just Desvern.

El següent nivell que trobem, calcoesquistos amb Tentaculites, ens assenyala que ja ens trobem en el Devonià mitjà. Aquest nivell, també absent al nostre poble, està format per un conjunt de 20 a 30 m d'espessor de calcoesquistos i calcàries argiloses amb abundant fauna de Tentaculites (Santa Creu d'Olorda, Papiol). Aquestes calcàries del Devonià són explotades industrialment per fer-ne ciment, amb aparatoses instal·lacions a cel obert que deterioren l'ambient i sobretot el paisatge de la serra de Collserola.

El Carbonífer és encara més escàs a Collserola i només aflora en nuclis d'alguna estructura sinclinal (Papiol, Santa Creu d'Olorda, zona de Molins de Rei), sempre a prop d'afloraments del Devonià. Es caracteritza per un primer nivell basal de litites i esquistos silícics, un nivell intermedi format per bancs de calcàries, calcoesquistos i pissarres, i finalment un nivell de pissarres arenoses, grauwackes i conglomerat amb còdols de quars [2].

Finalment trobem els materials de les valls, és a dir, les últimes disposicions de sediments datades a les darreries del Terciari (Pliocè), fa uns dos milions d'anys. A Sant Just Desvern trobem sobretot Quaternari, compost principalment per argiles vermelles amb fragments molt angulosos de pissarres i quarsita.

OROGÈNESI HERCIANA

Hauríem d'assenyalar que la immensa majoria dels materials que ara trobem, sobretot els que daten d'uns 500 a 300 milions d'anys (de l'Ordovicià fins al Carbonífer), es donen a causa dels efectes que produí l'orogènesi herciana. Aquesta orogènesi tingué un abast molt més general, del qual la serra de Collserola només forma una petita part, i fou afectada per diverses fases, en què es manifestaren les deformacions.

(2) ALMERA (1900) va descriure aquest conjunt com pertanyent al Culm, SCHRIEL (1929) i ASHAUER i TEICHMÜLER (1935) situen la fauna marina en el Viseà i en els primers nivells del Culm.

A Collserola cal destacar dos sistemes de plecs, que corresponen als moviments principals de l'orogènesi herciana, localitzables per tot el Paleozoic dels Catalànids i que són situats en la fase estòica de l'orogènesi.

En una primera fase, es produí un plegament general, que és la deformació més important. Aquest provocà una forta esquistositat a la roca. La direcció que prengueren les noves estructures foren en general ONO-ESE, amb inclinacions molt variables a causa d'haver estat afectades per una segona generació de plegaments i nombroses fractures. La formació d'aquests plecs, juntament amb les transformacions sofertes pel posterior metamorfisme regional, va fer que s'esborressin quasi tots els senyals de l'estratificació inicial. El metamorfisme que afectà aquesta primera fase a Collserola no fou molt important i no passà de subfàcies de la clorita i de la biotita, i algunes vegades de moscovita. També podem trobar fins bancs interestratificats de quarsites, entre les pissarres. En ells es pot veure com són afectats pels plegaments de tota la massa de pissarres.

En una segona fase de l'orogènesi, es produeixen unes deformacions noves que donen lloc a microplecs que provoquen una segona esquistositat a la roca, amb angles molt aguts i plecs en acordió o "chevro". Posteriorment es produeixen deformacions tipus "kind-bands", que poden dur a confusions per la seva gran semblança, Com a la primera fase, aquestes estructures presenten una direcció ONO-ESE.

LA INTRUSIÓ DE GRANITOIDES I EL METAMORFISME DE CONTACTE.

Ja en l'última fase de la tectònica herciana, cal situar la intrusió d'un gran batòlit granític, que provocà el metamorfisme tèrmic dels materials més propers. Aquests materials metamòrfics apareixen en un extrem de la serra de Collserola, i són una franja allargassada al peu del Tibidabo. Es tracta d'una intrusió granodiorítica o de granit alcalí, que provocà una aurèola de metamorfisme de contacte, de baixa pressió i d'una elevada temperatura amb més de 1.500 m d'espessor. L'augment de la temperatura generà un metamorfisme a les roques Paleozoiques, plegades en aquesta orogènesi, i que se sobreposen al feble metamorfisme anterior, donant lloc en trets generals, a cornianes pelítiques, cornianes i esquistos calcosilicats i nodulosos.

Altres processos associats, com ara infiltracions de fluids, provocà que entre les esquerdes i les fractures de les roques, hi apareguessin dics amb una direcció NE-SO de pòrfirs granítics, amb amplades molt variables, i dics diabàsics.

Alguns exemples d'aquesta transformació de la roca els trobem en els vessants de Sant Pere Màrtir que toquen a Sant Just Desvern, on podem trobar les pissarres noduloses o tacades, és a dir , que es caracteritzen per les taques que presenten. Aquests nòduls acostumen a ser de biotita, cordierita, andalucita (quiastolita) en les pissarres ampelítiques i de clorita en les roques dels nivells menys afectats pel metamorfisme.

A Sant Just Desvern no hi podem trobar la gran massa de granitoides, però sí l'àurea de metamorfisme que aquesta generà, on hi ha dics de pòrfir granític.

OROGÈNESI ALPINA

En les últimes etapes de l'orogènesi alpina, ja en el Cenozoic, ara fa uns 65 milions d'anys, van tenir lloc unes deformacions de gran importància, que van fixar les principals estructures del relleu que tenim actualment.

L'orogènesi alpina va començar fa uns 150 milions d'anys, i va produir unes deformacions que al llarg de tots aquests milions d'anys han esdevingut els Andes, les Rocalloses i els Alps.

A la serra de Collserola les deformacions no foren tan importants en l'àmbit general, però sí en l'àmbit local, ja que es produiren una sèrie de fractures i ondulacions que generaren diverses falles per tot el massís, amb direccions predominants NE-SO i SE-NO, que configuraren en gran part el relleu actual de la serra.

Podríem considerar que a partir de l'orogènesi alpina la serra de Collserola ja estava formada, donada la poca importància que han tingut els canvis esdevinguts de llavors ençà.

ELS ÚLTIMS CANVIS (PLIOCÈ I QUATERNARI)

Els darrers canvis soferts a la zona de Collserola deriven de la falla del Llobregat i de l'evolució del nivell del mar durant tot aquest temps.

La fluctuació del nivell marí i el clima de la zona (molt diferent al que tenim avui) van influir molt sobre l'erosió que patiren els vessants de la serra, i van anar formant grans extensions de sediments als peus d'aquests i a les planes.

Més tard, als inicis del Pliocè, aquests sediments quedarien submergits per una forta ascensió del mar, el qual va penetrar fins a les proximitats de Castellbisbal (anomenada per FAURA i SANS com la ria Rubica) allí, s'hi dipositaren formacions pliocèniques (argiles blaves, margues, sorres i argiles

arenoses grogues) que taparen la falla del Llobregat, la qual avui només és visible a Martorell.

A les acaballes del Pliocè (fa uns 2 milions d'anys) el mar tornaria a retrocedir i els processos erosius es tornarien a reactivar, de manera que van deixar unes noves valls més profundes.

Així doncs , el relleu i la geologia del terreny, han permès que l'aigua filtrada en el subsòl s'acumulés en determinats punts, que els homes han pogut aprofitar per al seu ús, mitjançant l'extracció amb pous i mines, sistemes molt emprats a Sant Just Desvern.

Bibliografía utilitzada:

-IGME, *Mapa geològico de España.* Escala 1:50.000. Núm. 420. Hospitalet del Llobregat. Madrid, 1975.

-P. SANTANACH i altres, *Geologia (1)*, dins *Història Natural dels Països Catalans.* Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1986.

-Institut Cartogràfic de Catalunya. *Mapa Geològic de Catalunya.* Escala 1:250.000. Barcelona, 1989.

1.3 NOTES SOBRE CLIMATOLOGIA I HIDROLOGIA

per Juli Ochoa Gonzàlez

Recollida de dades: Albert Riera Prenafeta, Joan Poll Gelabert i Ricard Garcia Vives

Molt amplis i diferents podrien ser els estudis de caire climàtic o hidrològic a realitzar a les mines santjustenques. Per tal de poder presentar aquest estudi d'una manera senzilla, es va optar per triar tres tipus diferenciats de mines i establir una estació de seguiment en cada una d'elles, i recollir els resultats obtinguts al llarg d'un any.

Presa de mesures climatològiques a la mina de la font de la Bonaigua.

Les tres mines seleccionades foren:

1) Mina exterior de can Carbonell. Es tracta d'una curta mina de poc més d'un centenar de metres amb una única sortida a l'exterior que correspon a la boca. Està situada a la solana de la vall de Sant Just, mentre les altres dues mines escollides es troben a l'obaga. A causa de les característiques especials d'aquesta mina, no ha estat considerada per a fer l'estudi dels cabals, tal com més endavant s'explica.

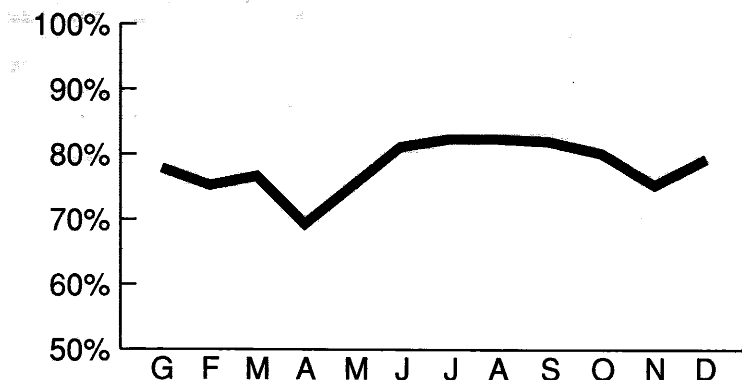
2) Mina de la Torreblanca. És la major de les mines de llarg recorregut, amb nombroses sortides a l'exterior, moltes de les quals es troben obertes permanentment. L'estació de seguiment fou establerta en el curs alt, a Les Fatjones, en un punt situat entre on aflora l'aigua i el primer pou de registre.

3) Mina de la Font de la Bonaigua. Tot i ser una mina de curt recorregut (145 m) el fet de no presentar actualment cap obertura a l'exterior, ja que desguassa en un ramal del col·lector de la riera de Sant Just, pot fer suposar a priori que es tracta de la mina amb climatologia menys influenciable directament per les variacions exteriors. L'estació fou establerta junt a l'obertura impenetrable que comunica aquesta mina amb el ramal del col·lector abans esmentat.

Per ubicar les estacions, en primer terme es van escollir degudament els indrets apropiats per tal de determinar el microclima de la mina, considerant la necessitat d'evitar en la mesura que fos possible la influència del medi exterior, ja que desvirtuaria les observacions a fer.

Un cop decidits els emplaçaments de les estacions, es va procedir a efectuar, amb una periodicitat mensual, els oportuns registres de temperatura de l'aire i de l'aigua, humitat relativa, i també a verificar els cabals de cada mina mitjançant l'ús de traçadors.

Per tal d'evitar la possible influència tèrmica que poguessin exercir en la temperatura ambiental, es va limitar a dos el nombre d'investigadors a cura dels mesuraments termomètrics, sent aquestes les primeres operacions dutes a terme en el decurs de cada visita. Així mateix, i per idèntica raó, aquestes lectures foren realitzades emprant llum elèctrica en comptes de l'habitual d'acetilè.

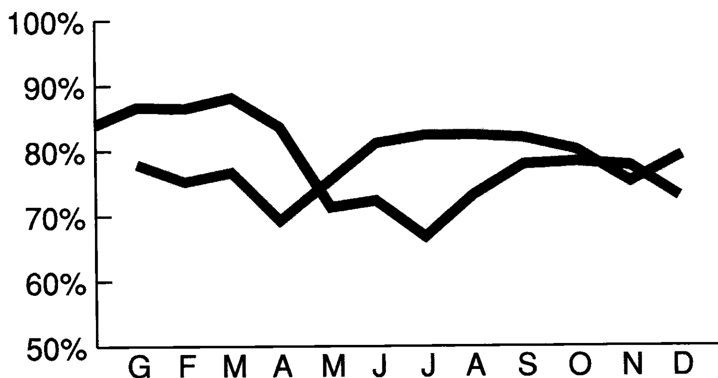
Gràfic 1.

Pel que fa a l'instrumental es varen emprar un termòmetre calibrat amb sensibilitat inferior a 1/5 de grau centígrad i un hidròmetre, ambdós aparells d'utilització habitual en estudis de climatologia subterrània.

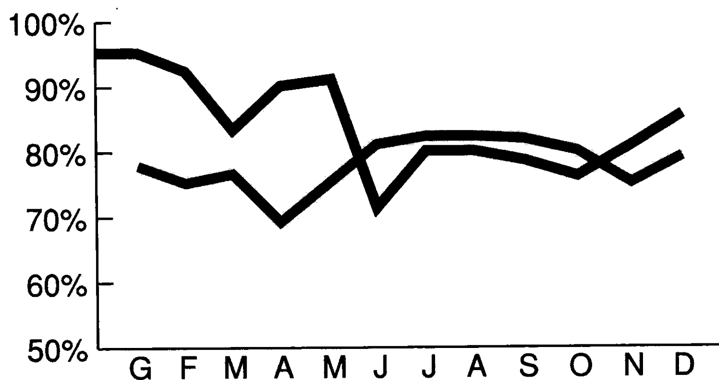
HIGROMETRIA I CLIMATOLOGIA

El gràfic 1 ens mostra l'evolució del grau d'humitat atmosfèrica a Sant Just Desvern, segons les dades recollides a l'estació meteorològica de l'òptica Pasteur, gentilment facilitades per Ràdio Desvern.

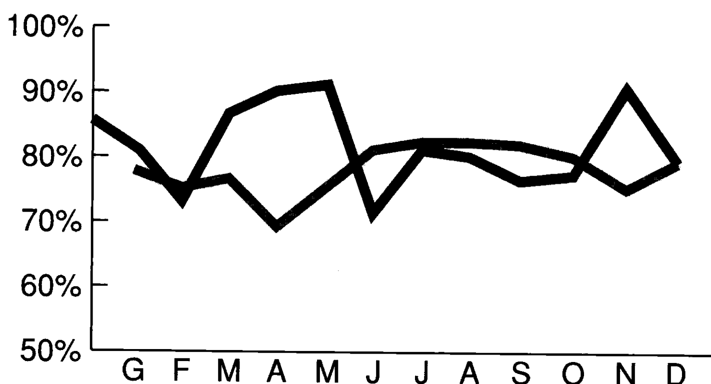
En l'esmentat gràfic es pot apreciar que en el decurs de l'any 1992, el màxim grau d'humitat atmosfèrica correspongué a l'estiu i començaments de tardor, i es localitza, per contra, el moment de màxima sequedat atmosfèrica el mes d'abril.

Gràfic 2.

Gràfic 3.

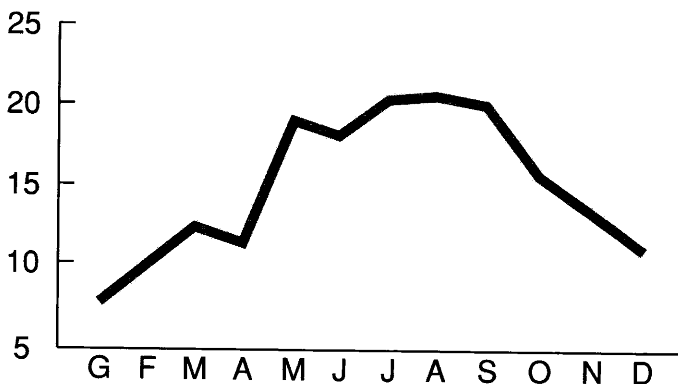

Gràfic 4.

Els gràfics 2, 3 i 4 ens mostren, respectivament, els estudis comparatius entre aquesta gràfica anterior (humitat atmosfèrica exterior) i les dades registrades a l'interior de cada una de les mines estudiades (2: can Carbonell, 3: Torreblanca, 4: Bonaigua).

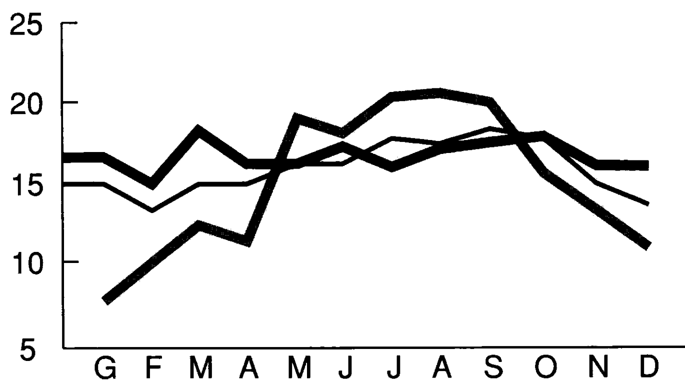
Llevat de la forta inflexió de la gràfica corresponent a la Font de la Bonaigua durant el mes de febrer, en totes elles es poden apreciar uns trets comuns:

- Durant la primera part de l'any, el grau d'humitat relativa de cada una d'aquestes mines és superior al que es pot registrar en l'exterior.
- A partir de maig-juny, aquesta relació s'inverteix, i passen a ser molt més seques.
- A mitja tardor (octubre-novembre), la humitat interior torna a ser superior a l'exterior, i recomença el cicle.

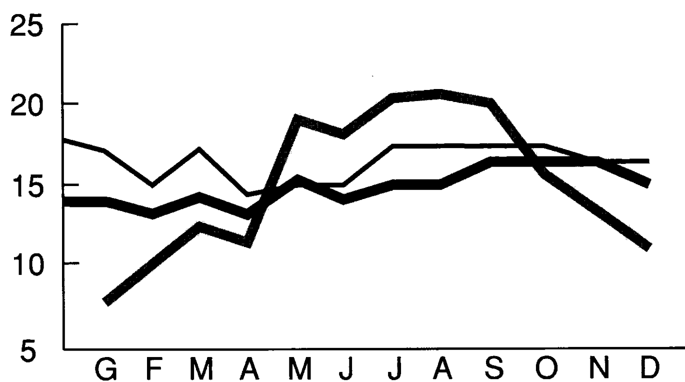

Gràfic 5.

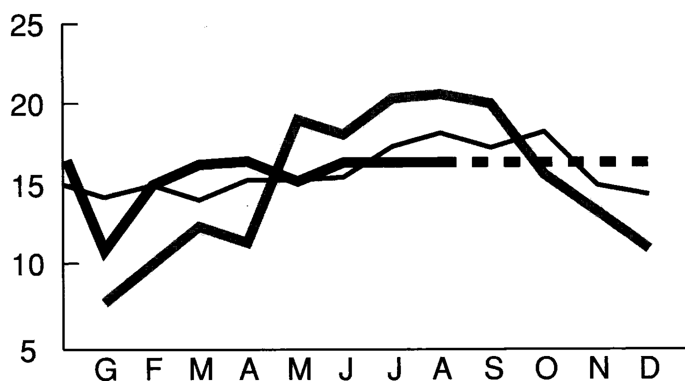
Sent el grau d'humitat un element fonamental en la determinació de la densitat de l'aire, i aquesta, un important element causant de la formació de corrents quan entren en contacte dues masses d'aire de diferents densitats, trobem que, conseqüència directa d'això és la presència continuada de lleugers corrents

Gràfic 6.

Gràfic 7.

Gràfic 8.

d'aire en cada una de les mines, i que, dos cops per any, s'inverteix el sentit d'aquests corrents.

A partir de maig-juny, l'aire exterior, calent, humit i més dens que el de l'interior, entra a la mina a nivell de les parts més altes de les galeries i desallotja l'aire interior, el qual va sortint per les parts més baixes i produeix a la llarga una renovació total de l'aire contingut a la mina.

En arribar octubre-novembre, és, per contra, l'aire interior, més calent, humit i dens que el de l'exterior, el que surt de la mina per les parts més altes de les seves obertures (és el clàssic baf que s'observa a l'hivern a les boques de les mines, i especialment als pous de registre) i dóna pas a l'entrada de l'aire exterior. En aquest cas, però, no té lloc una renovació de tot l'aire de la mina, ja que als sectors situats per damunt del punt més alt d'entrada d'aire fresc es produeixen bosses d'aire calent que no poden ser remogudes.

El gràfic 5 reflecteix mes a mes l'evolució de la temperatura mitjana a Sant Just segons dades també facilitades per Ràdio Desvern.

Poc hi ha per comentar, ja que les dades recollides són les normals en qualsevol població mediterrània de la nostra latitud.

Potser en aquest cas es podria assenyalar com a variació la suau davallada soferta durant el mes de juny, vinculada a la forta pluviositat que en aquell mes es va enregistrar (vegeu gràfic 9).

Els gràfics 6, 7 i 8 comparen aquesta gràfica anterior amb les dades recollides dins de cada una de les mines objecte del present estudi (6: can Carbonell, 7: Torreblanca, 8: Bonaigua). En cada un dels gràfics ha estat representada amb un traç gruixut la temperatura de l'aigua i amb un traç prim la de l'aire.

Tots tres gràfics ens donen informacions molt similars, els principals trets de les quals són els següents:

- La temperatura de l'aire de les mines és pràcticament constant, i aproximadament equivalent a la mitjana anyal de la temperatura exterior.

- El mateix es pot dir de la temperatura de l'aigua, la qual és anàloga però, en general, lleugerament inferior a la de l'aire. Aquesta lleu diferència és deguda a la seva evaporació parcial.

Com que a major moviment correspon major evaporació, trobem que a la mina de can Carbonell, en estar totalment quieta la superfície de l'aigua, la temperatura arriba en diversos casos a ser superior a l'ambiental de l'interior de la mina.

– De manera anàloga al raonament fet en parlar de la humitat relativa, trobem que en la relació entre les temperatures interior i exterior hi ha dues estacions ben delimitades. Des de mitjans d'abril o començaments de maig, l'interior de les mines és més fresc que l'exterior; aquesta estació fresca finalitza a mig setembre o començaments d'octubre, en què s'inverteix la relació i passen a ser més calentes les mines que no pas l'exterior.

Això és degut al fet que les mines són pràcticament isotermes, com s'ha indicat anteriorment, sent les variacions de la temperatura exterior les causants d'aquests contrastos.

ANÀLISI DELS CABALS. FACTORS QUE HI INFLUEIXEN

Gràfic 9.

Per fer aquest estudi de cabals, hem tingut en compte les dades enregistrades a les mines de la Torreblanca i de la Font de la Bonaigua; no així a la mina de can Carbonell, ja que, pel fet que aquesta mina actua de dipòsit, emmagatzemant quantitats considerables d'aigua en absència de noves aportacions, com també per desguassar una quantitat constant no influïda per les oscil·lacions que puguin experimentar aquestes aportacions, les dades obtingudes desvirtuarien qualsevol intent de lectura i/o interpretació.

El gràfic 9 ens mostra l'evolució pluviomètrica sobre el sector meridional de la serra de Collserola, segons les dades recollides a l'Observatori Fabra, les quals ens han estat amablement facilitades pel senyor Antonio Gásquez.

En aquest gràfic es pot apreciar que, al llar de l'any 1992, el règim de precipitacions ha estat francament modest, sent febrer i novembre els mesos més secs. Les úniques pluges de consideració caigueren cap a finals de primavera i començaments d'estiu (maig, juny i juliol, especialment el juny). i també a l'octubre, en què les precipitacions foren moderades.

Gràfic 10.

Els gràfics 10 i 11 ens mostren, respectivament, els estudis comparatius entre aquesta gràfica anterior (litres caiguts per metre quadrat) i els cabals, en litres per minut, enregistrats a l'interior de cada mina (10: Torreblanca, 11: Bonaigua).

Gràfic 11.

En ambdós gràfics es pot apreciar que els cabals d'aquestes mines han evolucionat seguint trajectòries similars:

Totes dues van començar l'any anant raonablement plenes, com a conseqüència de les pluges de la tardor de 1991 (no recollides en els gràfics). A causa del baix règim de pluges hagut durant el primer trimestre de 1992, els cabals anaren disminuint, i s'enregistrà un mínim el mes de maig. Les pluges del final de la primavera van tornar a fer revenir les mines, el cabal de les quals tornà a disminuir a mesura que també ho feia el volum de precipitacions. Ja a la tardor, les pluges d'octubre van ocasionar la nova revinguda experimentada el novembre.

Tot això ens mostra de manera ben palesa la influència directa que exerceixen les variacions pluviomètriques sobre les mines i el seu funcionament. A cada període de precipitacions segueix, amb un marge de pocs dies o poques setmanes, una revinguda a les mines, que és proporcional en el temps a la durada del període plujós.

Tal com s'indicava, els comportaments d'ambdues mines han estat similars, però no idèntics. Comparant-los, observem que les oscil·lacions de cabal que presenta la mina de la Torreblanca són molt més suaus que les de la Font de la Bonaigua, el comportament de la qual és més brusc, i arriba en ocasions a estroncar-se en els moments de major sequera.

La principal raó d'aquest comportament diferent cal cercar-la en la notòria diferència entre les zones de captació d'una i altra mina. Mentre la zona de captació del sector estudiat de la mina de la Torreblanca té una extensió aproximada d'unes vint-i-cinc hectàrees, la de la Font de la Bonaigua amb prou feines arriba a poc més d'una.

Les roques del subsòl, principalment llicorelles en ambdós casos, estan solcades per un dens laberint d'esquerdes, fissures, plans d'exfoliació i petits canals, que amb aforaments de pocs mil·límetres cúbics cadascun, constitueixen una autèntica "esponja" que, després de cada precipitació, reté en el seu si una considerable quantitat d'aigua.

Passades les precipitacions, i fins i tot en temps de sequera, és aquesta aigua la que s'encarrega d'anar mantenint els cabals de les mines, les quals, d'altra manera, romandrien seques la major part del temps. A major extensió de la zona de captació, molt major serà la reserva subterrània continguda en el conjunt d'aquests petits conductes i, per tant, seran menors les probabilitats d'estroncaments sobtats.

LES AIGÜES DURES I LA FORMACIÓ DE LA TOSCA

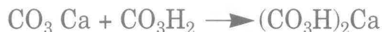
Per a la confecció d'aquest apartat no ens hem basat en les tres estacions abans esmentades, sinó que és fruit d'observacions en diversos punts del conjunt de les mines del poble.

És prou conegut de tothom que les aigües de les mines santjustenques són dures, "tenen molta calç", es diu, i per això formen tanta tosca.

Això es deu al procés següent:

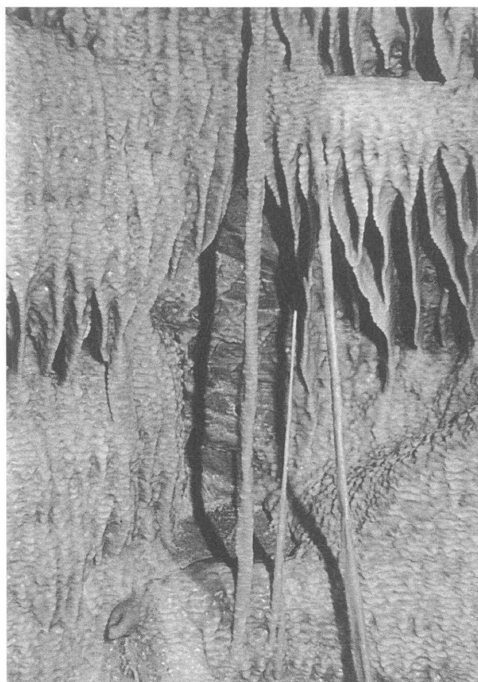
L'aigua de pluja dissol certes quantitats de l'anhídrid carbònic que es troba a l'atmosfera i especialment a l'humus del sòl, i dóna lloc a l'aparició de l'àcid carbònic, segons la fórmula: $H_2O + CO_2 \rightarrow CO_3 H_2$

Aquesta aigua acidulada penetra en la xarxa de fissures anteriorment descrites i ataca el carbonat de calci que es pugui trobar a les roques (aquest carbonat de calci, o calcita, és un component abundant, encara que no majoritari, de les roques santjustenques). Conseqüència d'aquest atac és que el carbonat càlci que és insoluble en aigua, passa a bicarbonat càlcic, que és soluble, segons la reacció següent:

$$CO_3\,Ca + CO_3H_2 \longrightarrow (CO_3H)_2Ca$$

Aquest bicarbonat càlcic queda dissolt en l'aigua, la qual serà més o menys dura segons la quantitat d'aquesta sal que pugui dur dissolta.

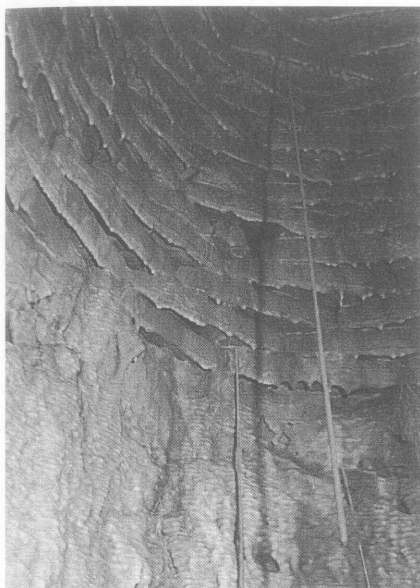

Mina superior de can Coscoll. Estalactites i colada perietal

La reacció anterior es pot efectuar indiferentment en un o altres sentit, ja que una aportació de gas carbònic es tradueix en la formació de bicarbonat soluble, i una sortida d'anhídrid carbònic propicia la descomposició del bicarbonat amb separació de gas carbònic i aparició d'un dipòsit insoluble de carbonat de calci.

La precipitació d'aquest carbonat de calci és el que normalment coneixem com formació de tosca.

A les mines, com a tota cavitat subterrània, aquestes precipitacions carbonatades poden presentar diverses modalitats, algunes d'elles prou conegudes.

Mina superior de can Coscoll. Esvelta estalactita isotubolar

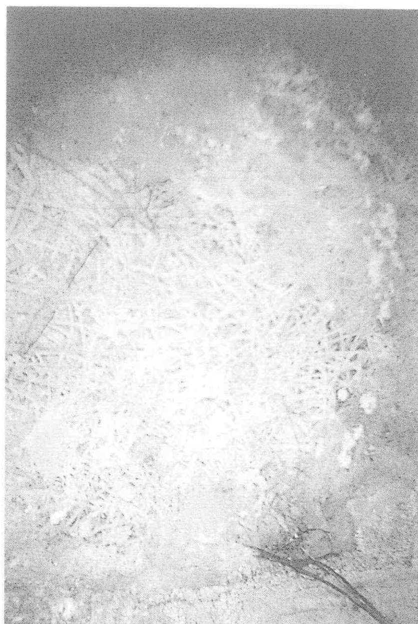

Mina superior de can Coscoll. Estalactites i banderes.

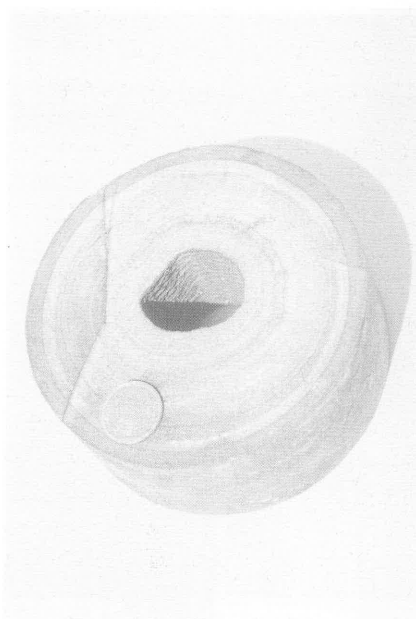
Entre els tipus elementals simples, tothom sap que s'anomena estalactita a un sortint que davalla de la volta, mentre que una estalagmita és la forma inversa, generalment més gruixuda i massissa i, que sorgeix del terra. Quan una estalactita s'uneix amb l'estalagmita nascuda sota seu, soldant-se, tenim una columna. Una bandera és una forma habitualment ondulada suspesa del sostre com una estalactita, però allargassada cap a les parets, que acostuma a tenir molt

Mina superior de can Coscoll. Terra estalagmític amb microgours.

Mina de Les Fatjones-Torreblanca. Massa de traverti formada a expenses de les guineus.

Fragment de conducció obturat per concrecions calcàries. Original cedit pel senyor Emili Prenafeta Garcia.

poc gruix. Una colada és un revestiment cristal·lí, sovint espès, aplicat sobre una paret. També pot rebre el nom de cascada fòssil. Finalment un terra estalagmític és una formació equivalent, però que tapissa d'una manera més o menys contínua el sòl de la galeria.

Independentment d'aquestes concrecions, que són les més corrents, també se'n poden trobar d'altres.

Així a les quietes aigües d'alguns sectors estancats es produeix una precipitació superficial, anomenada calcita flotant, que no cau al fons de l'aigua a causa de la resistència que li ofereix la seva tensió superficial. Aquesta calcita flotant pot adherir-se a les parets i dóna lloc a la formació de voreres.

Als llocs on llisca una finíssima pel·lícula d'aigua es forma un seguir de petits embassaments, de gènesi complexa, anomenats gours.

Un altre tipus de formació característic de les mines, el constitueixen les masses de travertí, les quals es formen en precipitar-se la calcita damunt de les "guineus" (arrels de la vegetació exterior), mineralitzant-les.

La darrera concreció a mencionar, potser la més enutjosa per als propietaris i usuaris de les mines, és la formació de successives capes concèntriques que, creixent cap al centre de les conduccions arriba, generalment, a obturar-les, i les inutiliza completament.

1.4. ACIDESA I ALCALINITAT DE LES AIGÜES

per Francesc Riera Prenafeta

MESURA DEL PH

El pH s'ha mesurat amb un pH-metre digital Crison - 506, amb calibrador, compensador de temperatura i corrector de pendent.

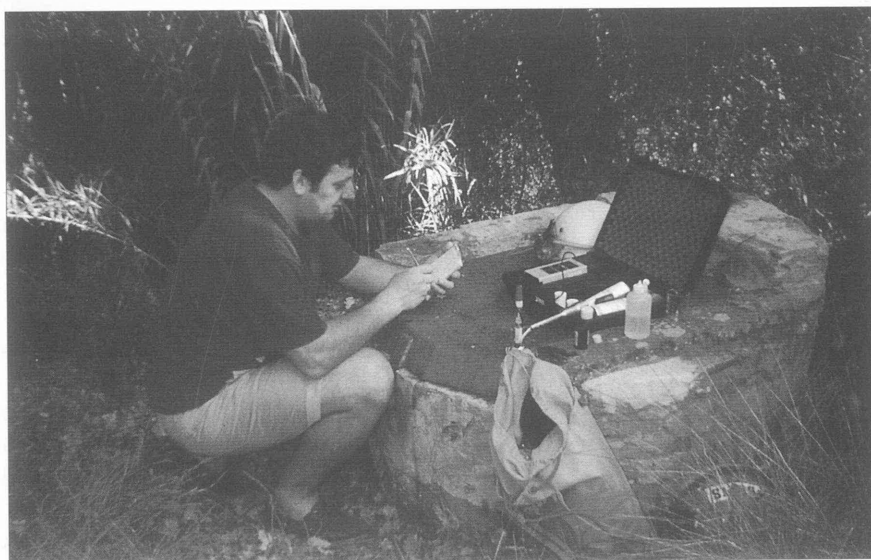
La calibració de l'aparell s'ha realitzat mitjançant l'ús de tampons de pH 4 i 7 a una temperatura de 20° C.

La major part de les mostres s'han mesurat "in situ", per la qual cosa l'electrode s'ha rentat prèviament amb aigua destil·lada abundant, i s'han assecat posteriorment les gotes abans de cada immersió. Per a cada mostra, s'ha fet un pre-rentatge de l'electrode amb l'aigua a mesurar, seguidament s'ha agitat la mostra durant uns 20 segons, després dels quals s'ha deixat reposar. Quan la lectura dels dígits s'ha estabilitzat, s'ha procedit a prendre nota.

Han col·laborat en aquestes tasques: Oriol Rigat, M. Rosa Riera i Albert Riera.

ELS RESULTATS

La pràctica totalitat de les lectures de pH a les mines està per damunt del valor logarítmic de mitjana, sent la lectura més baixa de 7,40 (mina del Mas Cardona) i la més alta de 8,25 al pou de can Marlès (font de la Xima).

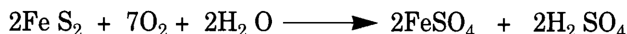
Mesura del pH en un dels accessos a la mina de Les Fatjones-Torreblanca.

Per tal de tenir una idea global, s'ha calculat la mitjana de totes les mesures efectuades a les mines, aquesta dóna un pH de 7,91. Valor molt proper als resultats del 50% de les mines mostrejades.

Havent pres mesures en períodes de sequera i en períodes de precipitacions, es constata un lleuger augment de la duresa de les aigües, coincident amb un major cabal circulatori.

Una altra conclusió que extraiem en analitzar les dades, és el fet que els valors de les mesures efectuades el març de l'any 1993, comparades amb les actuals (agost - setembre 1994), es mantenen pràcticament iguals a les mines amb continuïtat de cabal, mentre que varien sensiblement a les mines de règim hídric intermitent. Així trobem per exemple una primera lectura de pH 7,97 (1993), i una actual de pH 7,95 efectuada en ple agost a la mina provinent de Les Fatjones, mentre que la mina exterior de can Carbonell, amb força aigua estancada l'any 1993, donava un pH de 7,52, i la lectura actual amb molt poca quantitat d'aigua fou de 8,11. Recordem que el pH en realitat és una expressió logarítmica, canviada de signe, que ens dóna la concentració d'hidrogenions, així per exemple un pH 5 correspon a la presència de 10^{-5} grams de H^+ per litre de solució, i un pH 6 representa 10^{-6} grams de H^+ / litre, per tant, es pot apreciar que el canvi d'una unitat en el valor del pH en realitat representa una diferència de deu vegades la concentració d'ions H^+. Els valors extrems d'aquesta escala són 0 i 14, corresponents a una solució totalment àcida i totalment bàsica, respectivament.

Per tal de poder tenir dades comparatives, es procedí a prendre també el pH d'algunes fonts i d'algunes escorrenties superficials. A destacar els valors força àcids de la Font del Ferro i punts propers a aquesta, que donen pH inferiors a 4 (3,82 a la Font del Ferro, 3,78 al torrent, 5,66 en una petita sorgència propera). Això s'explica per la concentració a les llicorelles de l'indret de diverses quantitats de sulfur de ferro (pirites). La reacció entre aquestes pirites ($Fe\,S_2$), l'aigua i l'aire produeix àcid sulfúric:

$$2Fe\,S_2 + 7O_2 + 2H_2\,O \longrightarrow 2FeSO_4 + 2H_2\,SO_4$$

Els efectes d'aquestes pirites, els trobem una mica més esmorteïts a la Font Beca, font que antigament tenia un curt tram de mina, desaparegut arran de les obres d'arranjament de l'indret. Els valors en aquesta font són lleugerament àcids (pH 6,37 - pH 7,09).

La incidència d'aquestes aigües àcides queda neutralitzada en el camí de filtració cap a les mines, car la solució inicial rica en àcid sulfúric, en córrer entre les roques, dissol els components de calci (i magnesi) presents, de tal forma que en incrementar-se els ions Ca^{++}, Mg^{++}, augmenta la duresa de les aigües, i dóna valors lleugerament per damunt de 7. Aquesta situació seria tipificable per al vessant del puig d'Orsa, mentre que als vessants soleig del turó de can Solanes, turó Rodó i la Coscollera, la presència de calcàries augmenta la quantitat d'ions carbonats, bicarbonats, i evidentment de calci, i dóna valors de pH, com ja s'ha comentat anteriorment, de fins a 8,25.

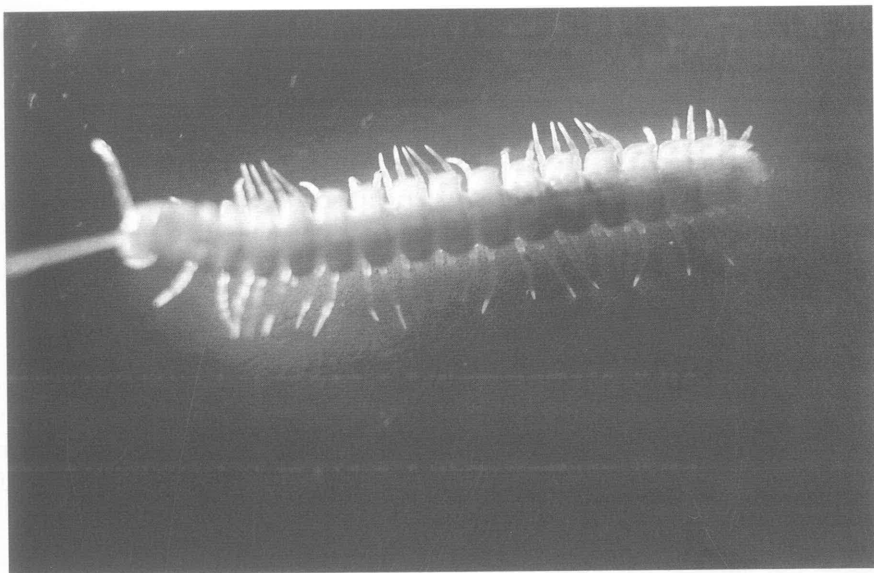
2. RESSENYA FAUNÍSTICA

per Francesc Riera Prenafeta

Com a autor d'aquesta ressenya haig de fer constar la meva condició d'amateur en la matèria, afecció que em prové del món de la bioespeleologia. M' ha semblat, però, interessant reflectir un més dels molts aspectes d'estudi que ens ofereix el sistema de minats.

Els inconvenients, començant per la pròpia no-professionalització en aquest camp, han estat nombrosos. A destacar d'entre ells l'ampli ventall d'espècies que ja de per si demanen un biòleg especialitzat per a cada família (com a mínim), la manca d'instrumental òptic adequat i el fet de no haver-lo tractat com a estudi sistemàtic i continuat, sinó que per diverses circumstàncies s'ha portat d'una forma aperiòdica.

S'ha de dir, també, que hi ha hagut l'oferiment per part d'alguns biòlegs d'incidir en el l'estudi (arran del treball presentat el desembre de l'any 1988), però després aquesta col·laboració s'ha quedat només en les paraules inicials (suposo que les col·laboracions amb amateurs, i a sobre no remunerades, no deuen ser gaire apetibles per a cap professional, que hauria de poder viure dels estudis que ha realitzat), d'altra banda, s'han enviat alguns exemplars per a la seva identificació a diversos especialistes del departament d'artròpodes de la Universitat de Barcelona, sense que a hores d'ara (ja fa més de dos anys) s'hagin rebut resultats definitoris. No

Polidèsmid capturat a la mina del Mas Cardona.

vull acabar, però, sense agrair des d'ací les informacions i les dades facilitades per Carme Miquel, de la facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona.

EL MEDI

Les mines d'aigua presenten unes característiques semblants a les del medi cavernícola, la gran diferència, però, es fonamenta en el fet de tractar-se d'unes cavitats molt recents que no han donat temps a una colonització especialitzada. D'altra banda, els materials geològics per on transcorren les galeries santjustenques són de tipus pissarrós a la muntanya i argilós al pla, malgrat això el component calcari transportat per les aigües hi és present de forma constant, i dóna lloc a les típiques concrecions (estalactites, estalagmites, etc.) i a la formació d'una capa superficial damunt l'aigua que transporta la mina anomenada tosca. Les anàlisis de pH efectuades donen un valor que oscil·la entre pH 7 i pH 8,5.

També, aquestes pissarres fan que la comunicació entre el medi subterrani superficial, el medi freàtic i l'interior de les mines sigui molt més difícil que no pas en un medi carstificat.

Pel que fa als factors climàtics, la temperatura ambiental de les mines és aproximadament igual a la mitjana anual de Sant Just Desvern, uns 15° C amb variacions de ± 2° durant el decurs de l'any, la temperatura de l'aigua és lleugerament superior o inferior, amb oscil·lacions de ± 1° C sobre la temperatura ambiental de la mina segons la fondària a què està excavada la galeria. La humitat está al voltant del 75-85 %, s'ha registrat, però, algun cop, una HR del 95%.

La circulació d'aigua als punts propers a les deus es dóna tot l'any, acusa evidentment el cabal el període d'estiueg.

Pel que fa a les característiques tròfiques, les principals aportacions energètiques les dóna l'entrada de visitants circumstancials o accidentals, i especialment les arrels de la vegetació exterior que arriben a incidir moltes de les mines cercant el líquid element i arriben a formar veritables cortines.

ELS POBLADORS

En el decurs de les exploracions han estat observats diferents espècimens de fauna dins les galeries i pous de la xarxa de minats, alguns d'ells visitants accidentals o ocasionals, sovint circumscrits als sectors propers als accessos exteriors, en canvi d'altres els trobem amb certa freqüència denotant uns hàbits higròfils i/o lucífugs i colonitzant indrets prou allunyats de les entrades.

Cal advertir que es tracta d'un capítol fonamentalment taxonòmic, per tant d'una aridesa díficil d'evitar. Per tal de pal·liar aquest inconvenient s'ha

procurat la major brevetat del text cenyint-se a fer esment de la captura o observació d'exemplars, la data del fet, la mina, i eventualment s'ha fornit alguna informació complementària que pot resultar d'interès. Dir també que moltes de les espècies ressenyades tot seguit han estat observades sovint durant les exploracions, encara que aquí només se'n faci esment quan hi ha constància de la data d'observació (normalment coincideix amb la de captura).

Taula dels tàxons principals representats en la fauna de les mines d'aigua santjustenques

Tipus	Classe	Subclasse	Ordre
PLATYHELMINTHES	TURBELLARIA		TRICLADIDA
MOLLUSCA	GASTROPODA	PULMONATA	STYLOMMATOPHORA
ANNELIDA	OLIGOCHAETA		OPISTHOPHORA
ARTHROPODA	ARACHNIDA		ARANEAE
	CRUSTACEA		ISOPODA
	DIPLOPODA	CHILOGNATHA	POLYDESMIDA
	CHILOPODA		LITHOBIOMORPHA
			SCUTIGEROMORPHA
	INSECTA	PTERYGOTA	DIPTERA
			TRICHOPTERA
			LEPIDOPTERA
			COLEOPTERA
			ORTHOPTERA
CHORDATA	AMPHIBIA		ANURA
	REPTILIA		SAURIA
	MAMMALIA		RODENTIA

TURBEL·LARIS

25.11.87 Mina superior de can Coscoll
Observada una nombrosa població de planàries del gènere *Dugesia* sobre la pel·lícula d'aigua del recobriment litogènic de la solera i part baixa de les parets de la mina (especialment als microgours).

GASTERÒPODES

Llimacs i cargols, amb clares tendències higròfiles, els trobem sovint a les entrades de les mines.

19.11.89. Mina superior de can Coscoll
Observats llimacs.

31.08.94 Mina de can Gelabert
Observats bastants llimacs a uns 200 m de la boca i al voltant d'unes arrels, pertanyents a la família dels ariònids, alguns d'ells de l'espècie *Arion rufus*, i d'altres d'una espècie més menuda (*Arion distinctus* ?).

04.09.94 Mina de Les Fatjones, a la boca d'accés inicial
Observats alguns exemplars d'ariònids.

11.09.94 Mina Vidal, tram Mas Cardona - can Candeler
Observats bastants llimacs.

12.09.94 Mina Font del Broll, a la boca d'accés
Observat un exemplar de *Pomatias elegans* .
Anteriorment, havíem trobat algunes conquilles a la mina de Les Fatjones, però mai la cargolina viva.

OLIGOQUETS

Data ? Mina Vidal a la sortida de can Candeler
Localitzats alguns exemplars limícoles.

31.08.94 Mina can Gelabert
Observats dos exemplars de cuc de terra (*Lumbricus*), ambdós morts.

ARÀCNIDS

Trobem amb freqüència diversos representants de l'ordre dels Aranèids en aquest món de galeries artificials, sovint es tracta d'individus isolats, però que arriben a ocupar l'ecosistema subterrani fins als indrets més allunyats de l'exterior. Hem observat molts més individus dels que aquí es ressenyen, però no ens ha estat possible d' incloure'ls per la dificultat trobada a l'hora de procedir a la seva classificació taxonòmica.

18.07.77 Mina Vidal. Sector Mas Cardona
Captura d'un exemplar de la família dels linífids (*Linyphiidae*).

27.09.87 Mina Vidal. Sector Rambla
Captura d'un exemplar de *Pholcus phalangioides* i observació d'alguns més en el mateix tram.

26.11.88 Mina de Les Fatjones
Captura d'un linífid.

08.12.88 Mina del torrent de l'Embut de la Font Beca
Observats dos exemplars del gènere *Tegenaria*.

CRUSTACIS

Els isòpodes, és el grup de crustacis colonitzador del medi terrestre, això no obstant, segueixen vinculats als ambients humits i això fa que siguin nombroses les observacions d'espècimens d'aquest ordre.

18.07.77 Mina Vidal. Sector Mas Cardona
Captura d'un exemplar, probablement de *Metoponorthus sexfasciatus*.

26.11.88 Mina de Les Fatjones. Brancal can Baró
Capturats dos individus, probablement *Metoponorthus sexfasciatus*.

08.12.88 Mina superior del torrent de l'Embut de la Font Beca
Observat un exemplar, probablement de *Metoponorthus sexfasciatus*.

21.03.93 Mina de Les Fatjones
A un centenar de metres de distància del pou d'accés exterior més proper, es van trobar damunt un grapat de terra humida alguns individus de la família *Trichoniscidae*, dels quals en vam capturar un. El dubte que se'ns planteja, donada la seva aparent semblança, és si pot tractar-se o no del gènere *Catalauniscus*, propi del Garraf i Penedès, estrictament cavernícola i amb límit septentrional conegut al riu Llobregat.

DIPLÒPODES

Els diplòpodes són higròfils, s'entén que, amb aquests requeriments, siguin també uns moradors habituals a les mines.

18.07.77 Mina Vidal. Sector Mas Cardona
Captura d'un exemplar de *Polydesmus coriaceus.*

21.03.93 Mina de Les Fatjones
Captura de dos exemplars de *Polydesmida*, trobats sobre unes arrels que regalimaven aigua, a un centenar de metres de l'accés exterior més proper.

30.08.94 Mina Mas Cardona
Molts exemplars de polidèsmids a la boca d'entrada de la mina, i a tocar d'un petit bassal d'aigua.

30.08.94 Col·lector Bonaigua (brancal mina Bonaigua)
Alguns exemplars morts de polidèsmids, segurament arrossegats pel petit cabal d'aigua que circulava.

04.09.94 Mina de Les Fatjones, boca d'accés inicial
Observats alguns polidèsmids a les parets.

QUILÒPODES

A l'igual que les dues classes d'artròpodes darrerament citades, moltes espècies dels ordres dels litobiomorfs i dels escutigeromorfs són acusadament lucífugues i higròfiles.

18.07.77 Mina Vidal. Sector Mas Cardona
Capturat un exemplar de *Lithobiomorpha.*

25.10.87 Mina superior de can Coscoll
Capturat un exemplar del gènere *Lithobius.*

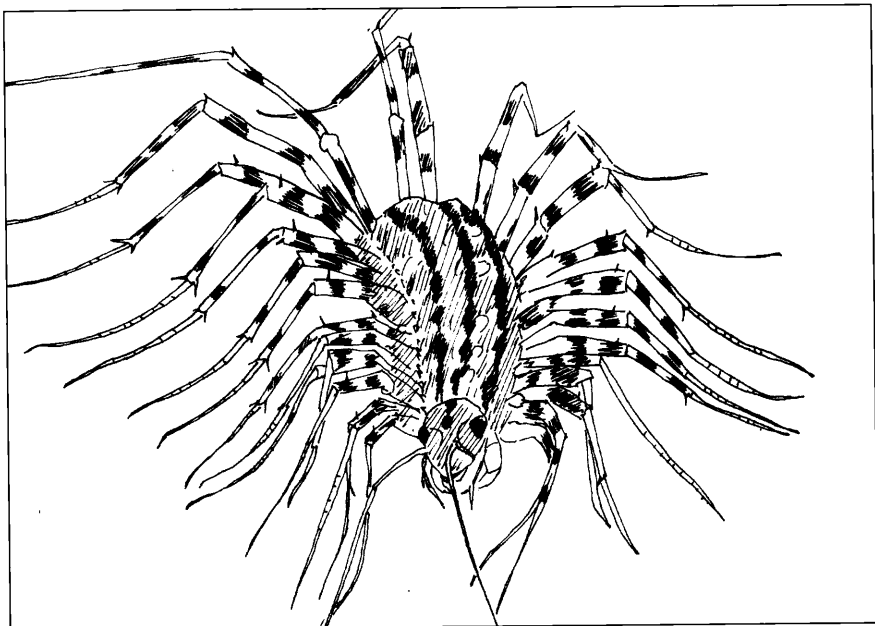
25.10.87 Mina superior de can Coscoll
Capturat un exemplar de *Scutigera coleoptrata.*

19.11.89 Mina petita de can Coscoll
Observat un exemplar de *Scutiguera coleoptrata.*

31.08.94 Mina de can Gelabert
Observat un exemplar de la classe dels símfils (*Symphyla*), ordre geolimorfs.

DÍPTERS

La majoria de les formes observades són visitants ocasionals, no els podem considerar ni tan sols troglòfils. A destacar només la presència d'una comunitat parietal relativament propera a la boca d'accés.

Scutiguera coleoptrata.

18.07.88 Mina Vidal. Sector Mas Cardona
Capturat un exemplar i observació de diversos individus més pertanyents a la família dels tipúlids (*Tipulidae*) o bé limnòbids (*Limnobidae*).

31.08.94 Mina de can Gelabert
Capturat un exemplar id. id. anterior, i observació d'alguns exemplars més.

TRICÒPTERS

Característics també de l'associació parietal de les cavitats on els localitzem, especialment en els sectors propers a les entrades.

18.08.77 Mina Vidal. Sector Mas Cardona
Capturats dos exemplars del gènere *Lepidostoma*.

LEPIDÒPTERS

Com els anteriors, els lepidòpters que trobem a les mines formen part de l'associació parietal que ocupa les voltes i les parets properes a les entrades.

18.08.77 Mina Vidal. Sector Mas Cardona
Captura d'un noctúid (*Noctuidae*).

30.08.94 Mina Mas Cardona
Observació d'un exemplar de *Mormo maura* (noctúid) a l'interior de la portella d'accés a la mina.

04.09.94 Mina de Les Fatjones, accés inicial
Observats tres exemplars de *Mormo maura*, dos d'ells aparellats. Tots, al sostre de la caseta d'accés.

COLEÒPTERS

Malgrat ser el grup d'insectes més diversificat i amb nombrosa representació en la fauna cavernícola del nostre país, no hem localitzat en el transcurs de les exploracions cap representant (de forma habitual) que ens faci pensar en algun tipus de pre-adaptació en aquest medi a Sant Just Desvern. Potser la relativa jovenesa d'aquestes cavitats artificials no ens ha permès encara de constatar processos colonitzadors.

Tal vegada, comentar, si més no, la troballa ocasional d'algun membre de la família dels tenebriònids.

31.08.94 Mina de can Gelabert
Observació d'un exemplar de la família dels Tenebriònids al pou terminal de la mina, també prop de les arrels que pengen.

ORTÒPTERS

30.08.94 Mina Mas Cardona
Localitzats molts exemplars de la família dels grills (*Gryllidae*), concretament de l'espècie *Gryllomorpha uclensis*, a l'accés de la mina.

31.08.94 Mina can Gelabert.
Observació d'algun individu de *Gryllomorpha uclensis.*

11.09.94 Mina Vidal, tram can Candeler - Mas Cardona
Observats bastants grills, probablement de l'espècie citada anteriorment.

AMFIBIS

Dels pocs representants locals d'amfibis, epigeus per excel·lència, n'hem pogut observar amb certa freqüència alguns individus a les galeries, sens dubte el vincle és la presència d'aigua, especialment a les mines d'accés planer i amb embassaments regulars del líquid element.

Les observacions s'han efectuat a la mina exterior de can Carbonell, a la mina superior de can Coscoll i les que se citen seguidament.

08.12.88 Mina del torrent de l'Embut de la Font de la Beca
Captura i posterior devolució al lloc d'una granota verda (*Rana perezi*).

30.08.94 Col·lector Bonaigua
Observació d'un gripau (*Bufo bufo*).

31.08.94 Mina can Gelabert
Observació d'un gripauet (*Pelodytes punctatus*) amagat entre els forats de la paret de maons.

RÈPTILS

L'únic exemplar de rèptil que hem localitzat ha estat un saure àpode: el vidriol. La primera troballa (mes de novembre) va fer pensar que es tractava d'una presència fortuïta de l'animal, però posteriorment va ser trobat per segona vegada (mes d'agost) en una altra mina força a l'interior, cosa que ens obliga a considerar una estada facultativa, bé per la recerca de lloc per hivernar o bé per buscar els seus aliments habituals: llimacs, aranèids, cargols, etc.

26.11.88 Mina de Les Fatjones
Observat un vidriol (*Anguis fragilis*) d'uns 30 cm de llargària, nedant per la galeria que transcorre sota el pou d'accés a la mina vora el camí de can Baró.

31.08.94 Mina de can Gelabert
Observació de dos exemplars de vidriol, un d'uns 25 cm de longitud, a tocar de la canaleta d'aigua, i un altre de més petit (uns 10 cm) sota el pou de les arrels, on la presència de llimacs i d'algun tenebriònid ja s'ha comentat anteriorment.

MAMÍFERS

Els rosegadors són els mamífers que hem vist ocupant aquests espais subterranis.

29.10.83 Mina de Les Fatjones. Sector can Baró
Observació d'un exemplar adult de rata circulant per la galeria. Per la descripció dels observadors podria tractar-se de *Rattus rattus.*

08.12.85 Mina exterior de can Carbonell
Observació d'un niu de ratolí de bosc (*Apodemus sylvaticus*) amb un element adult i quatre cries. El niu es trobava en una cornisa de la paret a pocs metres de l'exterior.

11.09.94 Mina Vidal. Sector can Candeler
Observació del cadàver d'una rata en descomposició a la galeria.

3. HISTÒRIA DE LES MINES D'AIGUA SANTJUSTENQUES.

3.1. ELS PRECEDENTS DE LES MINES D'AIGUA ARREU DEL MÓN.

per Juli Ochoa Gonzàlez

Sense incórrer en cap tipus d'exageració, es pot ben bé dir que els precedents més remots de les mines d'aigua es perden en la nit dels temps.

Des de sempre, l'home ha sentit la necessitat de poder disposar d'aigua per a qualsevol finalitat en indrets on aquest element no es troba en la quantitat o amb la freqüència desitjada, i li ha calgut conduir-la.

Aquestes conduccions, en la major part dels casos, han estat fetes a nivell de superfície, ja que aquesta és, generalment, la manera més senzilla de fer-ho, però no sempre és així. De vegades, pot resultar molt més fàcil o més operatiu recórrer a les galeries subterrànies.

Ja fa uns tres mil anys que al Creixent Fèrtil, els assiris, perses i mesopotamis van acudir a les mines per tal de poder transportar amb seguretat i sense perill d'evaporació un bé tan essencial com és l'aigua; i és així com va sorgir la xarxa de "qanats", autèntiques mines d'aigua que duien el preciós líquid des de les seves fonts fins a les hortes o ciutats, protegint-lo de les inclemències del sol.

També, amb idèntica finalitat, foren construïts els "kared" a les regions sud-occidentals de la Xina, al llarg de la coneguda Ruta de la Seda.

El mateix fou fet pels antics balears, ja que s'han localitzat en terres mallorquines les restes de més d'una cinquantena d'aquestes canalitzacions.

La Bíblia ens dóna testimoni d'una altra canalització subterrània d'envergadura. L'any 700 abans de Crist, tement un possible setge dels assiris, Ezequies va fer construir una mina que duia l'aigua de les fonts de la muntanya d'Ofel fins a l'interior de les muralles de Jerusalem, i la va emmagatzemar a la famosa bassa de Siloam.

A la Grècia clàssica també es van fer mines d'aigua, es recorda, per exemple, la que va construir Eupalinos de Megara a Samos, en temps del tirà Polícrates.

Els etruscs foren també grans constructors de mines d'aigua. Només cal fer menció de la densa xarxa de "cunículi" que nodria la ciutat de Veyes, una de les seves capitals.

Continuadors seus, mestres indiscutibles en aquesta matèria, foren els romans, els quals van desenvolupar plenament els valors heretats de les dues potències veïnes. Roma va rebre dels etruscs el sentit pràctic immediat, plasmat en la gran concepció de la "res publica": ordre, dret, justícia, administració, i, especialment, estructuració material de la ciutat i l'estat. Dels grecs, els romans van rebre el sentit estètic i monumental.

A finals del segle I, Roma es nodria d'aigua mitjançant nou aqüeductes diferents, coneguts respectivament amb els noms d' "Aqua Appia", "Aqua Virgo", "Aqua Alsietina", "Aqua Tepula", "Aqua Julia", "Aqua Claudia", "Aqua Marcia", "Aqua Anio Vetus" i "Aqua Anio Novus", les longituds dels quals anaven des de 19 quilòmetres fins a més de 80.

Del conjunt d'aquests aqüeductes, només un 5 % del seu recorregut estava constituït per ponts, ja que els conductes superficials i les galeries subterrànies, anomenades "specus", eren molt més senzills de construir i mantenir. Aquestes galeries, veritables colls de mina, totalitzaven uns 482 quilòmetres, amb seccions que anaven des de 2,75 metres quadrats fins a més de 12. Per tal de procedir a la neteja d'aquestes galeries, l'accés es realitzava al llarg de cada "specus" per mitjà de registres anomenats "putei", junt a la boca dels quals eren dipositades les runes i llots extrets.

Specus (coll de mina) de l'antiga Tarraco.

No tan sols la ciutat de Roma gaudia d'un, gairebé, perfecte sistema de forniment d'aigua. Al llarg de tots els territoris que formaren part de l'imperi, encara es poden admirar les restes dels aqüeductes que els romans hi van construir.

A les nostres terres, cal destacar el sistema de portada d'aigües a la ciutat de Tarraco, l'actual Tarragona, amb l'esvelta arqueria de l'aqüeducte de les Ferreres o Pont del Diable, el dels Arquets, a Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès), o el de can Cua, a Pineda de Mar (Maresme), com també els minats que nodrien Ieso, l'actual població segarrenca de Guissona, on encara es pot contemplar un "specus" o coll de mina romà en perfecte estat de conservació, entre molts d'altres exemples.

El sistema romà d'abastament d'aigües es revela com a una de les grans realitzacions de l'antiguitat. En declinar l'imperi, tant l'autoritat administrativa necessària per desenvolupar i mantenir tals sistemes, com el concepte mateix d'obres públiques es van perdre. Va haver de passar molt temps abans que es tornessin a restablir.

3.2. HISTÒRIA GENERAL DE LA MINERIA D'AIGUA AL NOSTRE TERME I EN PARTICULAR DE LA MINA TORREBLANCA I DE LA COMPANYIA D'AIGÜES POTABLES DE SANT JUST DESVERN.

per Francesc Riera Prenafeta

L'aprofitament de les aigües subterrànies al nostre poble va estretament lligat a la història dels diferents assentaments humans que hi ha hagut .

És molt probable que el poblat iber de la Penya del Moro (segles VI aC - V dC) satisfés les seves necessitats d'aigua amb fonts naturals com la del Broll i la del Rajolí, actualment en terme municipal de Sant Feliu de Llobregat a llindar del nostre, o com la Font del Moro a un centenar de metres més amunt del que avui es fa anomenar can Ristol de Muntanya.

En l'època de la colonització romana, l'assentament de les *villae* es fa en molts casos aprofitant les planúries fèrtils a tocar del talweg de la riera, terrenys aptes per al conreu, base econòmica d'aquestes, i en el transcurs dels temps moltes d'elles esdevindran masies que perduraran fins a l'actualitat. La captació d'aigües,

si més no per al consum humà, s'efectuava a partir de fonts a peu de muntanya, i hi ha evidències arqueològiques que es conduïen canalitzades fins als llocs d'habitatge. Aquest és el cas de les troballes de la Riba .

Planta general del jaciment de la Riba.
En el quadre inferior s'aprecia el detall ampliat de la canalització descoberta. Gentilesa dels senyors David Guasch i Josep M. Solias

Amb motiu dels treballs topogràfics de la mina Vidal al seu pas pel solar conegut com "la bateria" trobàrem que la galeria havia seccionat una sitja romana. Aquesta estava reblerta amb materials i runam de l'època (bàsicament fragments de teules), probablement relacionats amb l'assentament romà del temps del Baix Imperi, del qual s'han trobat evidències al carrer de l'Electricitat, darrera la gasolinera[1].

Poques dades hi ha de l'època visigòtica, temps d'inseguretat, de domini sarraí i posterior reconquesta. Com en altres llocs, la recuperació del territori és lenta, la població exigua. Probablement segueixen les pagesies de les antigues vil·les ibero-romanes, d'altres potser desapareixen. Les característiques de l'època fan que la població s'agrupi, no es viu al mateix lloc on es treballa, sinó plegats a redós de l'església. És possible que en aquests temps s'excavin els primers pous[2].

---

(1) Pérez Conill, Jordi: Prehistòria i Història antiga, pàg. 109. Dins del llibre *Sant Just Desvern, un paisatge i una història.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1987.

(2) Baños, Fulgenci: *Sobre un Estudi Hidrològic de Sant Just.* Treball ciclostilat. Secció Excursionista Ateneu Sanjustenc. Sant Just Desvern, 1972.

El món medieval santjustenc, eminentment agrícola, amb pocs canvis rellevants pel que fa a la infraestructura hidràulica respecte a l'època romana, si exceptuem, potser, la construcció d'algun molí fariner o d'oli aprofitant les aigües de la riera(3). Trobem també un primer indici que denota ja l'interès per les aigües que circulen per la vall de Sant Just Desvern en el registre dels documents existents a la Pia Almoina fet el segle XVI, que fa referència a una sentència donada pel batlle

Marge de suport d' una canal medieval procedent de la mina de ca n'Oliveres, on són de destacar les filades d'opus spicatum.

general, els consellers de la batllia general i Francesc Alda, batxiller en lleis, sobre el curs i les riberes de la riera de Botart a Sant Just Desvern (no hi apareix la data), malauradament aquest manuscrit no va ser trobat en la revisió de les fitxes que es va fer l'any 1982(4).

---

(3) 26. El 15 de juny de 1306 Guillem Durfort concedeix llicència a Ferrer Moragues de servir-se de l'aigua que mourà un molí que està construint per regar les terres del mas Moragues situat a la parròquia de Sant Just Desvern. 62. El 7 d'agost de 1342 Mateu Gibert, fill de Guillem Gibert, de Sant Feliu de Llobregat i parròquia de Sant Joan Despí, ven a Guillem d'Horta, fill d'Arnau d'Horta, de la parròquia de Sant Just Desvern, la meitat dels drets sobre un molí que conjuntament amb el comprador posseïa a la propietat del mas Moragó, de Sant Feliu, sota el molí de Simó Bonanat, pel preu de 32 ll. i 10 s.b.

Baucells i Reig, Josep: *El Baix Llobregat i la Pia Almoina de la Seu de Barcelona: Inventari dels Pergamins.* Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona 1984.

I també els següents paràgrafs extrets de la transcripció d'un Capbreu de l'any 1347:

50. "Guillem Orta de dita parrochia de.S. Just desvern per cases possehia en la vila de.S.Just que tenia sots Señoria y alou de dits Señors de.S. Feliu de lobregat, E per la mitat de un moli possehia en dita parrochia .9. sous ha nadal es home propri ha prestacio de tots los sobredits mals usos."

68. "Bonanat Texidor de la parrochia de.S. Just desvern per la aygua que pren per un moli de cup possehex en dita parrochia de la riera de S.Just ha cens de .10. sous en la festa de nadal."

77. "Pere Gilabert de la parrochia de.S. Just desvern per una peça de terra possehia en lo loch dits sots lo Coll d.en botart ha cens de mige Quartera ordi ha.S. Pere y.S. Feliu en agost, E per la aygua que pren de les fonts e rieres des torrents del moli jusa de la riera de.S. Just .2. gallinas en la festa de nadal."

Guasch i Dalmau, David: *Els Durfort, senyors del Baix Llobregat al segle XIII.* Quaderns d'Estudis Santjustencs. I. Ajuntament de Sant Just Desvern. 1984.

(4) Baucells i Reig, Josep: *El Baix Llobregat i la Pia Almoina de la Seu de Barcelona: Inventari dels Pergamins.* Pàg. 173. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona 1984.

Pel que fa a construccions, cal ressaltar la volta apuntada que cobreix l'ampli vestíbul (2x5 m) d'accés a la mina de can Solanes (avui can Ristol de Muntanya), fa pensar que probablement sigui una construcció relacionada amb aquesta època medieval, encara que les filades de la base són ostentosament d'opus spicatum, el que podria significar una procedència anterior.

El segle XIV, a la veïna ciutat de Barcelona, ja tenim constància de treballs de captació d'aigües a la muntanya de Montjuïc i conducció d'aquestes mitjançant canonades subterrànies limitades per diferents espiralls fins arribar al pla de la Boqueria, on es construí una font. Els treballs s'iniciaren l'any 1347 i s'acabaren el 1356[5].

La primera referència documentada que trobem respecte a l'ús i aprofitament de les aigües del nostre entorn se situa en ple regnat d'Alfons IV el Magnànim, segon representant de la dinastia castellana a Catalunya, i consisteix en la Concessió del Dret d'Aigües a Guillem Arnau de Pastor per part del batlle general del Principat de Catalunya l'any 145[6]. Amb aquesta concessió, Guillem Arnau de Pastor obté el dret de prendre les aigües que circulin per la riera de Sant Just. A partir d'ací s'inicia la història de les mines santjustenques, ja que, com veurem més endavant aquests drets es faran valer en èpoques successives i aniran íntimament lligats a la història de la mina de la Torreblanca i de les mines Erasme i Falguera, la crònica de les quals hem cregut oportú desenvolupar a part en el punt 3.3.1. d'aquest mateix capítol.

Abans de prosseguir amb Sant Just Desvern, però, voldríem ressenyar un moment àlgid quant a nombre de captacions i nivell tècnic assolit en mineria d'aigua a la ciutat comtal a mitjan segle XVII. En tenim constància gràcies al manuscrit titulat *El Llibre de les Fonts*, elaborat per Francesc Socies, mestre fontaner de la ciutat, i datat l'any 1650. Aquesta obra explica detalladament, fins i tot amb alguns dibuixos, els elements que conformen la xarxa de minats que abasten la ciutat, la distribució, els accessos, l'estat en què es trobaven i algunes reflexions del mateix mestre fruit de la seva llarga experiència en l'ofici. Aquesta obra feta a instàncies del Consell de Cent, constitueix un compendi del saber acumulat fins a aquell moment pel que fa a infraestructura hidràulica subterrània i és remarcable la seva importància documental pel fet que aquests coneixements normalment eren transmesos únicament per via oral i molt sovint entre membres de la mateixa nissaga familiar, gelosos de guardar els secrets de tècniques i, sobretot, en aquest ofici, de localització dels minats. D'altra banda, aquest testimoniatge ja ens informa que la pràctica totalitat de les zones de captació

(5) Voltes i Bou, Pere: *Historia del Abastecimiento de agua de Barcelona*. Barcelona, 1967.

(6) Arxiu del Col·legi de Registradors de la Propietat. Comptadoria d'hipoteques de Barcelona.
L'Establiment del 1451 es dedueix de la Concòrdia atorgada davant Francesc Y la escrivà de Barcelona, a Erasme de Gònima, Francesc de Paula de Dusai i Josep Falguera en data 10 de juliol de 1798.
Document gentilesa de Llorenç Sans Fabregas, qui ho va consultar en dit arxiu. Actualment hi ha una còpia d'aquest escrit a l'Arxiu Històric Municipal de Sant Just Desvern.

LLIBRE DE LAS FONTS DE LA PRESENT Ci
utat De Barcelona Compost per
Francesch Socies Mestre de
Casses y de las fonts de
la pñt Ciutat en lo
Any de 1650.

Primera pàgina del Llibre de les Fonts, tractat que descriu les mines de Collserola i la xarxa de canalitzacións que nodrien la Barcelona del segle XVII. Fou escrit l'any 1650 per Francesc Socies, responsable del manteniment d'aquest servei.

d'aigua de Barcelona se situaven al vessant sud de la serra de Collserola, exclusivitat que es mantindrà fins al segle XVIII[7].

A Sant Just Desvern, si exceptuem la ja anomenada mina Erasme-Falguera, no hi trobem dades de minats fins passat el segon terç del segle XIX. Prèviament, volem citar, però, un parell de descripcions que ens il·lustren un xic pel que fa al tema de l'aigua al poble. La primera correspon a la resposta que donà el rector de Sant Just Desvern, Alonso de Castilla, al "*Interrogatorio*" que l'any 1789 Francisco de Zamora, auditor de l'Audiència de Barcelona, va enviar a les localitats

(7) Garcia i Fuertes, Gemma: *L'abastament d'aigua a la Barcelona del segle XVIII (1714-1808).* Editorial Rafael Dalmau. Barcelona, 1990.

del Principat. Concretament la pregunta vint-i-set demanava *"La calidad del agua que se bebe, si es de río, fuente, pozo, balsa o algibe; si estas cosas son públicas o de particulares, y si las fuentes nacen en el pueblo o son conducidas por medio de aqüeductos; y si hay lavaderos o abrevaderos públicos"*. La contestació del rector en aquest àmbit és molt genèrica, a més no respon seguint l'ordre del qüestionari, sinó que fa una descripció general del terme i de les ocupacions de la població, aportació rica en molts aspectes, però pobra pel que fa referència a les aigües, malgrat la concreció de la pregunta: *" .... sólo pasa por medio de su término una riera, que no recibe otras aguas que las que se precipitan de las pendientes que hay en él. Esta riera corre de norte a mediodía, y aunque el curso que hace desde su origen hasta embocarse en el Llobregat a oriente de Sant Feliu del mismo nombre es sólo de 5 quartos de hora, en tiempos de lluvias copiosas es mui sobrado para causar algunos daños a aquel pueblo, como los causó efectivamente en la avenida del año de 1777.*

Veinte son las fuentes que se encuentran en todo el distrito que ocupa el término de este pueblo, las más de ellas poco abundantes, pero todas de aguas mui cristalinas y saludables, aunque no se les conoce otra qualidad particular. "

Una mica més endavant fa referència a l'existència de tres tipus de mines al terme municipal però totes elles de minerals sòlids, també parla del nombre de cases (diu que se n'hi comptabilitzen un centenar i vint-i-quatre d'escampades) i del seu estat de pulcritud: *"Sus casas son medianamente aseadas y con especialidad las de los labradores"*. No cita, però, cap mena d'abastament d'aigua (fonts públiques, pous particulars, el pou comunal) ni tampoc els sistemes d'evacuació d'aigües mortes (pous morts, clavegueram?).

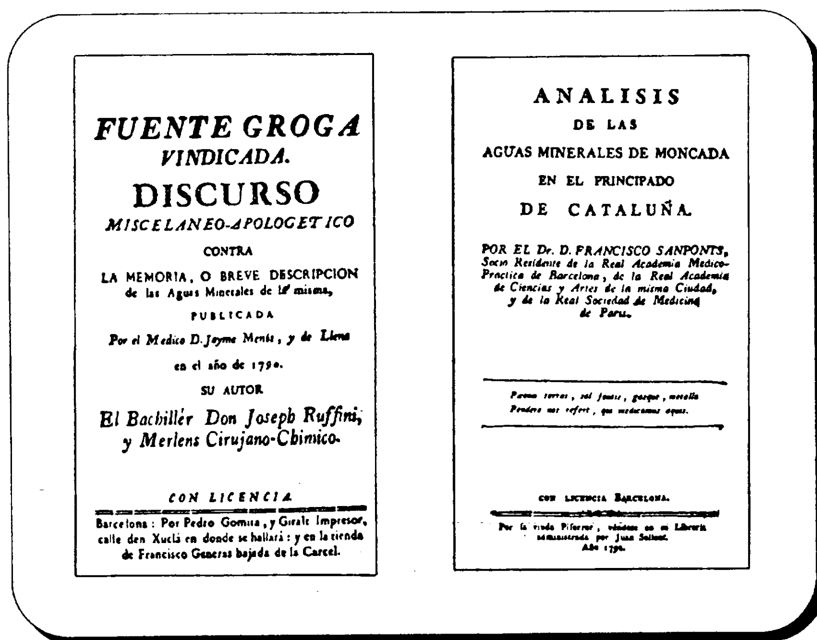
La resposta del veí Sant Feliu de Llobregat a la qüestió vint-i-set és més explícita: *" El agua que se vebe es de fuente, que se dirige por medio de un conducto de los montes de San Justo; cuia fuente es propria de la casa de Dn. Josef de Falguera, (que tiene allí una heredad mui grande), pero con la obligación de darla al público para abasto del pueblo."*[8] És clar que es fa referència a la mina Falguera .

La segona descripció és la que fa Pascual de Madoz al seu *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España*, que correspon ja al Sant Just Desvern de mitjan segle XIX, i diu textualment: " ..... *contribuye a la fertilidad de este suelo, además de la laboriosidad de sus naturales, el abundante regadio que proporciona la riera que cruza el valle de E a O hasta el Llobregat, y las infinitas fuentes de buenas aguas, entre las que hay algunas minerales de conocida virtud para la curación de ciertas enfermedades."*[9]

---

(8) Codina, Jaume. Moran, Josep. Renom, Mercè: *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora.* Curial Edicions Catalanes. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1992.

(9) Renom, Mercè: Les grans transformacions del segle XIX, pàg. 327. Dins el llibre *Sant Just Desvern un paisatge i una història.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1987.

FUENTE GROGA
VINDICADA.
DISCURSO
MISCELANEO-APOLOGETICO
CONTRA
LA MEMORIA, O BREVE DESCRIPCION
de las Aguas Minerales de la misma,
PUBLICADA
Por el Medico D. Jayme Menòs, y de Llena
en el año de 1790.
SU AUTOR
El Bachillér Don Joseph Ruffini,
y Merlens Cirujano-Chimico.
CON LICENCIA
Barcelona: Por Pedro Gomita, y Giralt Impresor, calle den Xuclá en donde se hallará: y en la tienda de Francisco Generas bajada de la Carcel.

ANALISIS
DE LAS
AGUAS MINERALES DE MONCADA
EN EL PRINCIPADO
DE CATALUÑA.
POR EL Dr. D. FRANCISCO SANPONTS,
Socio Residente de la Real Academia Medico-Practica de Barcelona, de la Real Academia de Ciencias y Artes de la misma Ciudad, y de la Real Sociedad de Medicina de Paris.
CON LICENCIA BARCELONA.
Por la viuda Piferrer, véndese en su Librería administrada por Juan Sellent.
Año 1790.

L'interès que despertaren les aigües a les darreries del segle XVIII queda prou palès en aquestes dues obres que tracten sobre les propietats d'algunes de les fonts del Collserola.

Veiem que en ambdues redaccions es ressalta l'abundància de fonts i en la segona es fa èmfasi en la bona qualitat d'algunes d'elles, en cap cas, però, es fa esment del tipus de captació i de si hi ha algun sistema de conducció cap als nuclis poblats.

Malgrat aquest nombre de fonts, moltes d'elles localitzades als vessants del puig d'Orsa, i d'algunes altres, ja en terme d'Esplugues, sembla ser que no eren suficients per abastar la guarnició militar del fortí de Sant Pere Màrtir, així ho fa saber el comandant d'aquest a l'alcalde de Sant Just Desvern, en una carta datada el 9 de juliol de 1839: *"Acabo de encargarme de este punto de orden del Excmo. Sr. Comandante General y reconocida la falta de agua que debe proveer ese pueblo dispondra V. pase á este punto una asemila con un hombre con los aparejos correspondientes, mañana sin falta pues así lo exige el mejor servicio a S.M. (que D.G. Dios guarde á V. su. a." "Fuerte de San Pedro Martir 9 Julio 1839" "El Capn. Comte. José Pasqual"*[(10)].

La Catalunya del segle XVIII comença a ser objecte de canvis quant a estructura agrària. Íntimament relacionada amb l'anterior, l'aigua, recobrà de nou importància, i a resultes d'aquest fet, es generà una considerable documentació de tota índole, especialment jurídica, on les peticions de concessions, els plets i les reclamacions d'antics drets sobre aigües eren a l'ordre del dia.

(10) Arxiu Històric Municipal de Sant Just Desvern (d'ara endavant AHM). Correspondència municipal. Any 1839.

També cobrà valor el treball dels especialistes, pouers i minaires eren cridats arreu. D'entre aquests, els de Sarrià adquiriren fama. Així, per exemple, trobem que l'any 1783 la "Companyia del lloch de Sarrià" tenia una cinquantena de minaires treballant en la construcció del canal del molí paperer de Gelida, i probablement va ser la mateixa gent la que dins la mateixa dècada construí o bé restaurà un total de quaranta-quatre mines d'aigua al vessant barceloní de Collserola, en un termini inferior a sis anys(11).

És a finals d'aquest segle, concretament l'any 1794, quan Erasme de Gònima reclama els drets, que ha adquirit recentment per compra, sobre les aigües de la riera de Sant Just. Aquest és l'únic cas documentat amb referència a Sant Just Desvern dins l'àmbit de les grans mobilitzacions que tingueren lloc al Principat durant el segle XVIII al voltant del tema de l'aigua.

Situats en ple segle XIX, és a partir de la dècada dels anys seixanta que comencem a trobar força documentació sobre l'obertura de minats. Sembla ser que es tracta d'un fenomen bastant local, si més no en l'àmbit del Baix Llobregat, ja que no tenim constància històrica que es produís en altres municipis de característiques equiparables quant al relleu. És clar que la problemàtica de les aigües existia arreu i que les poblacions del pla ho solucionaren de les formes més coherents amb la seva topografia, tot i aprofitant l'aqüífer o bé, directament les aigües del riu Llobregat. Aquest és el cas, per exemple, de la construcció del canal de la Infanta per l'esquerra del Llobregat, per a la construcció del qual l'any 1817 es demanà aportació econòmica a l'Ajuntament de Sant Just Desvern, però aquest s'hi negà al·legant que no li afectava el terme(12). Sabem també de l'existència de mines d'aigua a Esplugues de Llobregat, Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat i Viladecans, i probablement n'hi existeixen en moltes més poblacions, però almenys de les que coneixem podem dir que es tracta de casos aïllats i que no atenyen ni de bon tros l'envergadura de les santjustenques. Estic parlant de l'àmbit baixllobregatí (amb excepció de l'Hospitalet), és evident que no és el cas dels antics municipis i nuclis assentats a la falda de Collserola com Sarrià, Horta i Sant Gervasi, per exemple, que configuren juntament amb d'altres la gran Barcelona, els quals tingueren un pes específic en el tema de la mineria d'aigua, com ja hem apuntat anteriorment.

Tres seran els factors determinants d'aquesta impulsiva recerca d'aigua a Sant Just Desvern. Els dos primers, íntimament relacionats, són, d'una banda, el creixement demogràfic: l'any 1804 el nombre d'habitants del nostre poble és de 546, el 1830 és de 753, el 1845 de 790, l'any 1857 és ja de 961 habitants, al cens de

(11) Vilar, Pierre: Les transformacions agràries del segle XVIII català. Volum III de l'obra *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Edicions 62. Barcelona, 1966. Informació facilitada per Juli Ochoa.

(12) Arxiu patrimonial de can Cardona (d'ara endavant ACC). Documents del 10 de juliol i del 12 de setembre de 1817.

població del 1877 s'aprecia una davallada notable (804 persones), però tal com apunta Mercè Renom és molt probable que sigui una xifra falsejada a efectes tributaris, en tancar el segle hi consta una població que supera el miler d'ànimes (1887 amb 1.110 habitants, 1894 amb 1.115 habitants, i 1900 amb 1.101 habitants)[13]. Podem veure que la xifra es duplica, el mateix succeeix amb el nombre de cases. Alonso de Castilla, el 1789, en cita un centenar, repartides en tres nuclis consolidats (el raval de la Plaça, el raval de la Creu, i el raval de la Carretera) i vint-i-quatre cases disseminades, mentre que en la visita pastoral del 17 de setembre del 1887 se'n fan constar dues-centes vint-i-cinc, quinze de les quals són masos aïllats.

D'altra banda, com a factor a considerar, tenim les epidèmies. Ja a finals de l'any 1821 una passa de febre groga afecta fortament Barcelona, posteriorment les de còlera assotaren la població catalana, especialment a partir de la segona meitat del segle XIX: l'any 1854, el còlera que havia esclatat a Barcelona, i es va extendre

Vista de l'Hostal Vell l'any 1920, on s'aprecia en primer terme el pou del comú. Dibuix de Josep M. Ribes i Vivés.

a molts pobles de Catalunya, va fer a Sant Just la seva primera víctima el dia 9 d'agost, seguida el dia 15 de novembre de catorze més, entre elles, en sis dies, quatre de la família dels propietaris de la Torreblanca i el seu procurador[14]. Segons Josep Palos hi hagueren també pestes els anys 1865 i 1869[15], de les quals no

(13) Renom, Mercè: Les grans transformacions ... SJDPH. pàg. 328, 329 i 330

(14) Tenas i Alibés, Antonino: *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern,* pàg. 213 i 214. Fidel R. Ferran, impressor. Barcelona, 1947.

(15) Palos Rodríguez, Josep: Curs d'iniciació a la recerca històrica contemporània al Baix Llobregat: Les activitats econòmiques. Sant Feliu de Llobregat, març i abril de 1994. Informació facilitada per Juli Ochoa.

tenim referència al nostre terme. Sí de la que l'any 1884 es va escampar pel Principat, que no va produir cap víctima a Sant Just Desvern, motiu pel qual l'any 1885 fou restaurada la Capella del Santíssim[16]. L'any 1892 torna a haver-hi notícies de pesta, aquest cop a Europa, així consta en un fullet datat de 18 de juliol que la *Junta Provincial de Sanidad* envia als ajuntaments, on es donen un seguit de preceptes per a la prevenció i cura de l'epidèmia de còlera que afecta Europa en aquells moments i on s'insisteix singularment a tenir cura en la captació d'aigües[17].

Relacionat amb l'increment de la demografia, trobem les causes d'expansió del còlera, malaltia d'origen asiàtic que es transmet mitjançant la contaminació de les aigües i dels aliments per defecacions infectades. Hem de pensar que en aquells moments no existeix cap xarxa de clavegueram i que el sistema habitual d'evacuació d'aigües fecals consisteix en els anomenats pous morts, dipòsits excavats en el terreny, on es dipositen les aigües brutes que van sent absorvides pel mateix terreny segons llur permeabilitat. Al mateix temps, l'abastament d'aigua és particular, a base de pous excavats a l'eixida o pati clos al descobert annex a l'habitatge, pati que molt sovint s'utilitza per al conreu d'hortalisses i per a la cria d'aviram i d'algun porc, tot això cenyit al consum casolà. És segur que les condicions d'aquests patis, especialment on hi havia bestiar, afavorien la proliferació de rosegadors, moltes vegades elements transmissors d'epidèmies i malalties. Qui no tenia prou recursos podia anar a buscar aigua al pou del comú situat al raval de la Creu davant de l'Hostal Vell, hostal que tancà definitivament el primer terç del dinou. Entre les funcions de l'hostaler que es fan constar en el contracte d'arrendament del 1808 se citen les de netejar el pou i tenir-hi corriola, corda i galleda[18].

No és d'estranyar, doncs, que en augmentar la densitat edificatòria i d'habitants, amb les característiques de subministrament i evacuació d'aigües ara descrites, hi hagués una contaminació de l'aqüífer freàtic en més d'un indret, que ocasionava el corresponent ensurt. No hem trobat cap document local que doni constància d'aquest problema, i de fet a moltes llars del poble s'ha estat utilitzant l'aigua de pou fins molt recentment, encara que sí que han canviat les condicions d'evacuació. De totes maneres sí que devia haver-hi una creixent preocupació alhora que una major conscienciació sanitària.

Paral·lelament a aquests fets, en el món agrícola català es produïen una sèrie de transformacions, tant des del marc jurídic, amb la promulgació de les lleis desamortitzadores de Mendizábal l'any 1836 i les de Madoz l'any 1855, com des del punt de vista tecnològic. Amb la intensificació dels cultius es van començar a usar els adobs químics, afavorits per l'avenç de la indústria química amb fàbriques com

(16) Tenas i Alibés, Antonino: *Notes històriques* ...... pàg. 214.
(17) AHM: Correspondència municipal. Any 1892.
(18) Renom, Mercè: Les grans transformacions ..... SJDPH, pàg. 386

l'Agricultura Catalana (1863) i la Cros (1904), s'aplicaren les tècniques de rotació de conreus, i prengué importància l'extensió dels cultius de regadiu, que augmentaven considerablement la rendibilitat agrícola. Una hectàrea de regadiu produiria vint vegades més que una hectàrea de secà, encara que el seu conreu costés una mica més i requerís, això sí, una inversió econòmica important[19].

El món rural santjustenc del segle XIX és territori eminentment de secà, amb producció de blat, ordi, vi i oli, a més el 80% de la renda agrària és en mans de veïns de Sant Just Desvern, molts d'ells en règim emfitèutic, a diferència d'altres poblacions baixllobregatines, on la burgesia barcelonina s'ha convertit en propietària de grans explotacions, arribant en alguns casos a tenir més del 50% de la renda agrària local[20]. Això motiva que a Sant Just Desvern no hi hagi una forta inversió capitalista i és un dels motius pels quals la transició cap a la modernització rural serà un fenomen més pausat. Un altre aspecte que alentí l'evolució cap al regadiu, fou la preponderància que seguia tenint la vinya, malgrat l'oïdi i la fil·loxera, els empelts amb ceps americans allargaren la vida de moltes vinyes fins ben entrat el segle XX.

El primer pas cap als conreus que demanen més aigua fou la introducció d'arbres fruiters (presseguers, pruners, cirerers, mandariners, figueres) als voltants del canvi de segle, entre els quals destacava el taronger, que es cultivà preferentment a les masies de can Carbonell, ca n'Oliveres, can Padrosa, can Fatjó, can Vilà, can Coscoll, can Gelabert i can Mèlich.

A mesura que ens anem introduint al segle XX, l'horta va prenent importància amb el cultiu de verdures, pèsols, patates, tomàquets de penjar i especialment les herbes per al brou. Aquests productes es portaven dos o tres cops per setmana a vendre als mercats de Sarrià, Gràcia i al Born de Barcelona, i eren una bona ajuda a l'economia de cada masia. Les masies que a primers del vintè segle es destacaren en l'horta foren can Roldan, can Coscoll, can Biosca, can Fatjó, can Marlès i can Cortès[21]. No tenim dades explícites de la Torreblanca, però sí que sabem que l'any 1883 té cultius de regadiu[22] i que el 1918 té un dels rendiments més alts[23]. La implantació progressiva del regadiu accentuà la necessitat d'aigua al camp, necessitat que es manifestà en la recerca minuciosa, en el bastiment de nous pous i mines, en l'aprofitament d'antics instruments d'irrigació abandonats, en la construcció de safareigs i instal·lació de sínies.

La demografia, la sanitat i l'agricultura són, doncs, els aspectes incentivadors de la construcció de minats a Sant Just Desvern, els dos primers

(19) Vilar, Pierre: *Historia de España.* Librairie Espagnole. París, 1971. Informació facilitada per Juli Ochoa.

(20) Renom, Mercè: Les grans transformacions .... SJDPH.

(21) Reverter, Miquel: "Evolució agrícola a Sant Just", *La Vall de Verç*, núm. 8,9 i 11, octubre, novembre 1979 i gener 1980 i també Gironès, Joan: "L'agricultura a les nostres masies" *La Vall de Verç*, núm. 45, 46, 47 i 48, febrer, març, abril i maig 1983.

(22) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1883.

(23) Renom, Mercè: Les grans transformacions ..... SJDPH. pàg. 376.

afecten primordialment els tres nuclis poblats i el tercer, eminentment econòmic, relacionat amb el món de les masies. Aquesta diferenciació comportà també a priori dos tipus distints de promotors: d'una banda personatges adinerats que es fan dur les aigües fins a llurs residències amb mines de llarg recorregut que van donant aigua a diferents particulars, bé per dret de pas de la mina, bé per venda directa de part de l'aigua; i d'altra banda, els pagesos amb mines més modestes per a la despesa de casa i de l'hort. De moment, però, ambdues iniciatives són de caire individual.

Cal tenir en compte, també, que al segle XIX no s'havia resolt del tot el problema de l'elevació de les aigües profundes dels pous, es desconeixia la bomba elèctrica, i les incipients bombes de vapor eren aparatoses i de cost excessiu per a la modesta economia individual. Calia cercar l'aigua en cotes elevades per a garantir el seu escolament cap a nivells més baixos. Per a tal empresa la construcció de minats era ideal, fins i tot assequible per a petits propietaris i masovers.

L'any 1862 comencen els treballs d'excavació de la mina Vidal, que haurien de portar les aigües des de can Cortès fins a can Rosàs, finca que Bartomeu Vidal posseïa a la veïna Esplugues(24).

Un primer conat de creació d'una companyia general d'aigües d'àmbit barceloní i rodalies s'entreveu a partir d'una carta que la Secció de Foment del Govern de la Província de Barcelona remet a l'Ajuntament de Sant Just Desvern per tal que aquest deliberi sense demora la conveniència de subscriure's a un projecte d'abastament d'aigües presentat per Raimon Reventós i Manuel Escuderas, projecte o expedient que fou inserit en el Butlletí Oficial número 234, de 29 de setembre de 1865(25). No tenim notícia de la reacció municipal davant la proposta, però és evident que no hi hagué continuïtat en l'afer.

L'any 1868 trobem un document que detalla el que cobrarà Dídac Mans (miner) per la mina d'aigua que farà al Mas de Francesc Cardona: *"Comta dels jurnals quempleat Diego Mans y compañia per fer la Mina en la Propietat anomenada más de Francisco Cardona Propietat suya comensan á 14. de Abril á 29. de Juriol añ 1868.*

	Ro. = y =	Mr.
Per 1 jurnal de Diego Mans per tira nibells.	16. "	0."
Per 162 jurnals y 1/2 de homa a 13 r. un Son	2113."	0. "
Per 8 LL de ferru de tascons á 15 cuartus LL	14. "	0. "
Per 2 manacs á 2 r. un Son	4. "	0. "
Suma total	2147. r	0. m.

(24) Registre de la Propietat d'Esplugues de Llobregat. Finca 74, inscr. 9.

(25) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1865.

He Recibido del Señor Francisco Cardona dita cantidad á 30 de Julio año 1868. Diego Mans"[26].

L'any 1871, amb data 6 de desembre, es rep a l'Ajuntament una oferta per part d'un tal Josep Cirera de la Secció de Foment del Govern Civil per abastir d'aigües els pobles de la conca de la riera de Rubí (inclòs Sant Just Desvern !)[27].

En una visita efectuada el febrer de 1982 a can Padrosa per un equip del futur llibre d'història es fa un inventari de la documentació patrimonial, on hi ha "Documentació de la construcció de la mina de can Padrosa. 1872". Posteriorment (gener 1990), en conversació amb el senyor Padrosa s'ha esbrinat que aquesta documentació no existeix i que la menció anterior fa referència a una data gravada en el llindar de l'esmentada mina, de la qual cosa es dedueix que 1872 fou la data de construcció[28].

El primer intent seriós amb una òptica global per tal d'abastir d'aigua les poblacions baixllobregatines i Barcelona el realitzà la *Empresa Concesionaria de Aguas Subterráneas del Río Llobregat*, que com indica el seu nom pretenia explotar el corrent subalvi del riu. L'empresa es constituí el 18 de febrer de 1871 com a societat anònima i començà l'explotació de la Concessió amb tot un seguit d'entrebancs econòmics. A Sant Just Desvern, hi trobem una carta signada per un tal Roperto, enginyer en cap de l'esmentada empresa, que en data 28 de desembre de 1880 s'adreça a l'Ajuntament dient: *"Esta Empresa de la que tengo el honor de ser el Ingeniero, està llevando á cabo una obra de verdadera utilidad pública, como lo és la conducción de una muy considerable cantidad de agua a Barcelona y pueblos limítrofes; y a fin de poder presentar al público, una Memoria o proyecto con las tarifas de precios, y un plano general desde el rio Llobregat hasta el Besós, solicita del ilustrado Municipio de su digna presidencia, le permita sacar una copia del plano de esa población que a la par de poder completar el plano general antes mencionado, servirá para los estudios que la Empresa hace para el abastecimiento de aguas"*[29]. No hem trobat dades posteriors que ens confirmin la realització o no d'aquesta còpia, suposant que existís un plànol del terme.

L'empresa, havent esgotat els recursos, fou declarada en bancarrota el 20 de març de 1883, i va ser absorvida l'any 1897 per la *Société Générale des Eaux de Barcelone* (futura S.G.A.B.) en haver comprat la pràctica totalitat de les accions[30]. El 13 de juny de 1879, es promulga la nova Llei d'aigües. Al capítol quart es parla expressament del domini de les aigües subterrànies (vegeu el capítol *Les mines d'aigua i el Dret en el decurs del temps*, per Coral Torra i Juli Ochoa).

(26) ACC: Document de 29 de juliol de 1868.
(27) AHM: Correspondència municipal. Any 1871.
(28) Font oral: Joaquim Carbonell i Jordi Amigó.
(29) AHM: Correspondència municipal. Any 1880.
(30) *Los Servicios de la Sociedad General de Aguas de Barcelona.* SGAB. Barcelona, 1925.

Amb data 7 d'octubre de 1885 se signa el contracte entre els senyors Miquel Madorell Padrosa i Jaume Madorell i Modolell, propietaris de Sant Just Desvern, i els minaires Josep Vives Pal, Joaquim Clavell Escriu i Josep Oliveras Borrell, veïns respectivament de Sant Just Desvern, Barcelona i el Masnou. Aquest serà l'inici de la mina dels Casalots, també dita de la Cera o de l'Hostal Vell, que durà l'aigua des del Pedró fins a can Ginestar[31].

L'1 d'abril de 1883, Ramon Puigdevall Ferran, en qualitat d'apoderat general de Catalunya del marquès de Monistrol, envia una instància a l'Ajuntament de Sant Just Desvern, en què sol·licita permís per reformar un edifici de la Torreblanca per destinar-lo a "casa de máquinas". Adjunta un plànol de planta, secció i façana principal a escala 1:100. El 27 d'abril l'enginyer d'Obres Públiques (la carretera és competència d'Obres Públiques) emet un informe positiu on es fa constar que la utilitat de l'edificació és contenir les màquines que elevaran les aigües per al reg de la propietat[32]. És de suposar que aquestes aigües són les provinents de la part que li pertoca de la mina Erasme - Falguera, ja que encara no hi ha constància que s'hagi construït la mina de Les Fatjones - Torreblanca.

Dins els documents corresponents a l'exercici econòmic del 1890, trobem que s'esmenta l'existència d'un pressupost de despeses per a la col·locació d'una bomba al pou de la plaça de l'església, signat a 1 de maig de 1890 per l'alcalde Andreu Biosca[33].

El 23 d'octubre del mateix any se celebrà l'obertura oficial del carrer del Marquès de Monistrol en honor al difunt Josep M. Escrivà de Romaní i de Dusai, i a continuació la comitiva s'adreçà al carrer de Badó on s'inaugurà la primera font pública del municipi[34]. Aquesta font emplaçada al mateix indret que l'actual, s'alimentava amb el quart de ploma cedit de la mina dels Casalots, segons acord de 6 de setembre de 1890 entre la corporació municipal i el propietari de can Ginestar senyor Modolell[35].

La construcció de la font costà 649,18 pessetes, que es repartiren de la manera següent: 479,50 pessetes a Rafael Malaret Casas pels treballs i materials emprats, 65,68 pessetes a Antoni Bausili de Sant Feliu de Llobregat pel subministrament de la font, 27 pessetes a Andreu Biosca per buidar el terreny d'emplaçament, 51,50 pessetes a Salvador Coca pels rajols, i 5 pessetes a Pere Canut (no consta per quin concepte). Al rebut de Rafael Malaret (amb data de 26 de febrer de 1901) trobem l'especejament dels jornals i de la mà d'obra: 10 jornals de picapedrer a 7 pessetes / jornal, 12 de paleta a 4 pessetes, 12 de manobra a 2,50 pessetes, 6 jornals de carro a 12 pessetes cadascun, 6 carretades de pedra, 4 de sorra,

(31) Arxiu històric de protocols notarials de Sant Feliu de Llobregat. Notari Crehuet, núm. 99, volum 3r.

(32) AHM. Expedients municipals d'obres. Any 1883.

(33) AHM: Comptes municipals. Lligall 525-3. Anys 1890 a 1900.

(34) Grup Espeleològic Rats Penats. Joaquim Escrivà de Romaní i Fernández de Córdoba, un polifacètic aristòcrata vinculat a la història de Sant Just Desvern. *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs II*. Centre d'Estudis Santjustencs. Andorra, 1990.

(35) Aquest acord es comenta en un escrit posterior de l'Ajuntament. AHM: Correspondència municipal. Any 1904.

1.700 maons, ciment i guix. Per la factura de Salvador Coca, que especifica les dades de subministrament dels maons, sabem que els treballs de paleta començaren el dia 2 d'agost i el dia 1 d'octubre entregava els darrers 500 maons, al preu de 2,80 pessetes cada cent maons(36).

Una instància amb data de 24 de juny de 1891 presentada per Francesc Cortès, jornaler, constitueix un dels primers documents que estan relacionats amb la mina de Les Fatjones - Torreblanca. La petició a l'Ajuntament consisteix a obrir una rasa d'un metre de fondària pels carrers de la població i la col·locació posterior de canonada per a l'abastament d'aigua als veïns. La instància està feta per un escrivent, ja que com diu al peu d'aquesta *"a ruego y presencia de Francisco Cortés*

Casa del marquès de Monistrol al núm. 25 de la Riera de Sant Joan de Barcelona, seu inicial de la Sociedad de Aguas Potables de San Justo Desvern.

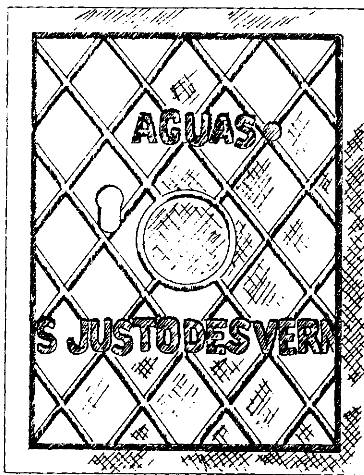
(36) AHM: Comptes municipals. Lligall 525-3. Anys 1890 a 1900.

que no sabe firmar". En la sessió del dia 30 de juny, la corporació municipal acorda concedir el permís sol·licitat, sense que s'hagi d'abonar cap mena de retribució ni arbitri, atès l'interès públic del projecte: *"dada la escasez de aguas con que cuenta el vecindario"*[37].

No tenim dades de quan començaren els treballs d'excavació de la mina, però és de suposar que ja estarien molt avançats, sinó acabats, quan Cortès ja vol posar canonades per al subministrament a la població.

L'11 de març de 1892, l'apoderat del marquès de Monistrol, Ramon Puigdevall, conjuntament amb Francesc Cortès i Andreu Biosca, presenten una instància a l'Ajuntament, en la qual comuniquen que s'han constituït en societat per a l'explotació de les aigües i sol·liciten que el permís donat anteriorment (juny de 1891) a Francesc Cortès es faci extensiu a la societat. El document diu que acompanyen els plànols i la memòria, però malauradament aquests no s'han trobat[38]. Aquest projecte torna a esmentar-se en un inventari de la documentació municipal fet posteriorment, l'any 1906, on apareix: *"Un libro proyecto para alumbramiento de aguas potables en este término, del año 1892"*[39].

La Sociedad de Aguas Potables de San Justo Desvern s'establí des d'un començament al carrer de la Riera de Sant Joan, número 25 de Barcelona, atorgant els poders de representació a Ramon Puigdevall Ferran, administrador del marquès de Monistrol, segons escriptura de 30 de setembre de 1892, davant del notari Melcior Canal i Soler[40].

Trapilló de la Companyia d'Aigües que albergava l'aixeta de pas de cada presa particular. Dibuix de la peça original existent a can Cardona.

Aquest any 1892 deuria haver-hi força moviment pels carrers de Sant Just Desvern, una mostra n'és la instància que presenta el 3 d'agost Rosa Campderros Carbonell, propietària de l'establiment anomenat "El Colomar", situat al carrer de Badó, per sol·licitar permís per realitzar les obres necessàries per portar l'aigua des de la via pública fins al seu local, un cop que ha obtingut l'abonament a la *Sociedad de Aguas Potables de San Justo Desvern*[41].

(37) AHM: Expedients municipals d'obres, 25 de juny - 3 de juliol, 1891.

(38) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1892.

(39) AHM: Correspondència municipal. Any 1906.

(40) ACC: Pòlissa de venda de la Sociedad de Aguas Potables de San Justo Desvern a favor de D. José Cardona Planas. Barcelona, 15 novembre 1893.

(41) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1892.

Una altra és també la instància que presenta aquest cop Ramon Puigdevall i Ferran com a administrador de la societat d'aigües, on exposa que té necessitat de fer un desguàs per a les aigües sobrants de la mina del Torrent Bo i canalitzar-les pel carrer de Badó, al·legant, al mateix temps, la utilitat que aquesta claveguera tindrà per al veïnat [42].

També aquest any es porten les aigües santjustenques fins a les poblacions veïnes de Sant Feliu de Llobregat i d'Esplugues de Llobregat. Pel que fa a aquesta última, així ho explica mossèn Esteve Carbonell: "De sempre, l'aigua amb què compta la població no és suficient. És del nostre record com la gent, amb càntirs, anava a copsar aquest element primordial a les fonts d'aigua de les cases que tenien aigua de mina. La majoria de les cases se servia de l'aigua de pou excessivament fluixa i poc econòmica per a l'ús culinari i per al rentatge. Afortunadament ara es pot donar per resolt aquest afer. A últims del segle passat comença Esplugues a gaudir d'aigua potable de procedència dels pous de captació de les muntanyes de Sant Just. La societat d'aigües de Sant Just Desvern, durant l'any 1892, les va portar a Esplugues i el 25 de gener de 1893 signà un contracte amb el nostre Ajuntament de provisió d'aigua a les fonts públiques de la població."[43].

Antiga trapa de registre que encara podem observar al carrer de Sant Josep a la veïna localitat de Sant Feliu de Llobregat.

(42) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1892.

(43) Carbonell, Esteve: *Monografia històrica d'Esplugues de Llobregat*, pàg. 51. Barcelona, 1949.

Durant l'any 1893 segueixen les compres d'aigua i els abonaments a la societat d'aigües per part dels santjustencs, així ho demostra per exemple la pòlissa de venda subscrita el 15 de novembre per Josep Cardona Planas, que comprà un cabal de 2.000 litres diaris (una ploma) per la quantitat de 2.200 pessetes[44].

També ens aporta dades la pòlissa d'abonament d'1 de juliol de 1893, a favor d'Antoni Comas Ribas de Sant Feliu de Llobregat, per la quantitat de 5,60 pessetes per un octau de ploma trimestral. A l'esmentada pòlissa trobem rectificades manualment la quantitat de litres d'aigua que corresponen per ploma, l'imprès diu *"por cada pluma de 2.200 litros"* i també *"por cada media pluma de 1.100 litros"*, l'esmena les converteix en 2.000 i 1.000 litres respectivament, fent-ho constar així *"Valen los enmendados=2000=1000=de la condición 11ª de esta contrata"*[45].

En el Ple municipal del 6 de desembre de 1893, s'acordà exigir a la companyia d'aigües del poble, la compensació material que havien pactat amb anterioritat, per haver-li concedit els permisos d'obres i canalitzacions pels carrers del municipi. Aquesta consistiria en la donació per part de la companyia, d'una ploma i mitja d'aigua al municipi, a repartir en tres fonts públiques. En la mateixa sessió s'acordà instal·lar les tres fonts pels carrers del poble i comunicar-ho a la societat d'aigües per tal que fes efectiva la portada d'aigua a cadascuna de les fonts, una a la Carretera, una al carrer del Marquès de Monistrol, i una tercera al carrer de Campreciós.

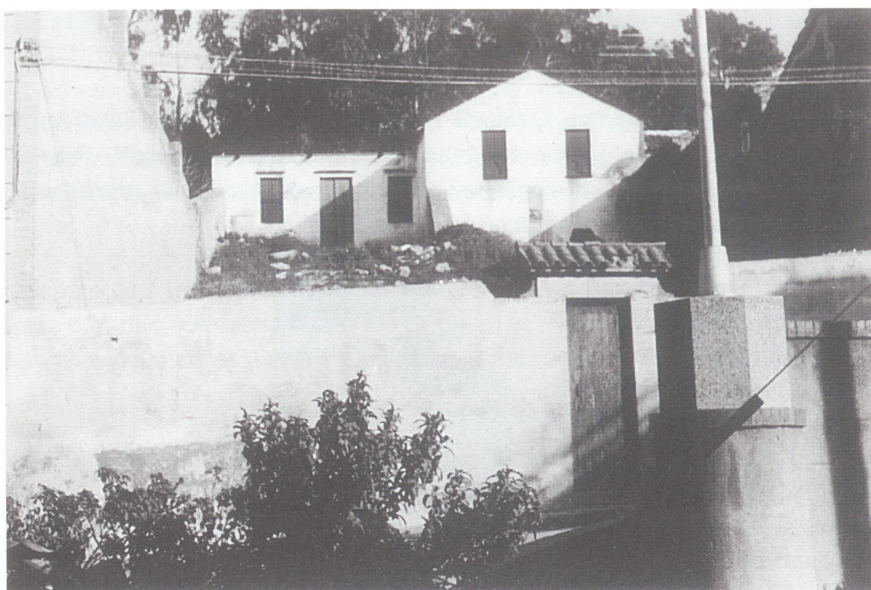
El 8 de desembre s'envià una còpia de l'acta de la sessió municipal al gerent de la companyia d'aigües. El 12 de desembre, es féu públic un ban per convocar els paletes del poble a concurs per a la construcció de les fonts. El dia 15 ja havien escollit la millor oferta (la presentada per Rafael Malaret) i s'ordenava que comencessin les obres. En data 21 del mateix mes, Rafael Malaret presentà el pressupost per la quantitat de 467 pessetes pel subministrament de tres fonts amb pica de ferro, aixeta de palanca, canonada del número 12 de plom, trapilló, i aixetes, a pagar en quatre terminis, el primer a últims de març, el segon a últims de juny, el tercer a últims de setembre, i el quart a finals d'any. Amb la mateixa data tenim el contracte per la mà d'obra, que presentà Magí Campreciós, per un import total de 312,25 pessetes.

El mateix dia 21 de desembre es comunicà l'ordre a la companyia d'aigües per tal que tingués a punt la presa amb l'aigua estipulada per cada font per al dia de la inauguració, que seria el dia de Nadal (o sigui, al cap de quatre dies). El dia següent, la societat d'aigües adreçà una carta a l'Ajuntament on li comunicava que havia rebut l'ofici, i que tindria a punt la ploma i mitja d'aigua per al dia 24, i sol·licità de l'Ajuntament un document a favor de l'esmentada societat[46].

(44) ACC: Pòlissa de venda de la Sociedad de Aguas Potables de San Justo. Novembre, 1893.

(45) Pòlissa d'abonament, núm. 106, de la Sociedad de Aguas Potables de San Justo Desvern, a favor d'Antoni Comas Ribas, de Sant Feliu de Llobregat, datada l'1 de juliol de 1893. Xerocòpia cedida gentilment per Jordi Amigó.

(46) AHM: Expedient municipal d'obres. Any 1893.

Solar on estaven ubicats els dipòsits d'aigua per al subministrament de la població (caseta baixa situada al fons). Fotografia de Pere Brull feta a la dècada dels cinquanta.

La construcció dels dipòsits que recollien l'aigua provinent de la mina de Les Fatjones, que es localitzaven en un solar al costat del mercat municipal, on avui hi ha el Supermercat Elena, és probablement també d'aquest any 1893, o potser fins i tot de l'anterior 1892, en tot cas la seva existència queda confirmada per una carta de l'apoderat de la societat d'aigües, Ramon Puigdevall, on es demana permís a l'Ajuntament per aixecar una paret de tanca al solar del dipòsit repartidor del carrer del Raval, acompanyant dos plànols de d'aquesta parcel·la[47]. Com a nota anecdòtica, cal comentar que la clau dels antics dipòsits resta actualment penjada en una de les parets de l'esmentat Supermercat Elena.

El 29 de desembre de 1893, Ramon Puigdevall Ferran, apoderat del marquès de Monistrol, Josep Cardona Planas, alcalde de Sant Just Desvern, i Josep Comas Petit, síndic del mateix Ajuntament, compareixen davant de Jacint Muntanyola Soldevila, notari de Sant Feliu de Llobregat, per deixar constància dels pactes establerts entre la *Sociedad de Aguas Potables de San Justo Desvern* i l'Ajuntament:

1. Ramon Puigdevall entrega a l'Ajuntament de Sant Just Desvern, una pòlissa de venda d'una ploma i mitja d'aigua a perpetuïtat, per tal que el municipi la destini a l'abast del públic en forma de fonts. De tal forma que aquesta

(47) AHM: Expedients varis barrejats.

quantitat d'aigua serveixi de pagament i compensació dels drets que pogués exigir l'Ajuntament per concepte d'obres i canalitzacions per la via pública.

2. Els senyors Josep Cardona i Josep Petit, en nom de l'Ajuntament, accepten la pòlissa de venda, manifestant que amb ella queda compensat l'Ajuntament, i prometent no exigir mai més al marquès o als seus representants, cap quantitat per drets de canalització o per reparacions.

3. Ramon Puigdevall accepta la promesa de l'Ajuntament i es compromet alhora a córrer amb les despeses necessàries per a noves canalitzacions o reparació de les existentes, sense exigir res a l'Ajuntament, i a deixar la via pública en l'estat en què es trobés abans de les obres.

En aquest document es fa constar també, que la societat d'aigües ha quedat refosa en la persona del marquès de Monistrol i d'Aguilar, que ha comprat els drets dels seus copartícips Andreu Biosca i Francesc Cortès(48). Joaquim Escrivà de Romaní i Fernández de Córdoba, marquès de Monistrol, passà així a ostentar individualment els drets d'explotació de la mina de Les Fatjones. Aquest mateix any 1893, fou nomenat president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, institució fundada el 1851 que va contribuir de manera notable a la difusió dels avenços tecnològics en el camp de l'agricultura. Aquest càrrec el conservà fins a la seva mort, l'any 1897(49).

El 3 d'abril de 1894, la societat d'aigües envia una carta a l'Ajuntament, on es comunica que la societat ha quedat refosa en un únic soci, el marquès de Monistrol, i demana permís per obrir una rasa per conduir les aigües sobrants del dipòsit del carrer del Raval fins a trobar un ramal existent davant la casa de Miquel Mallol, situada al final del carrer de Badó(50).

En un plànol, datat del 22 de juliol, que acompanya el projecte d'urbanització d'uns terrenys propietat de Francesc Cardona, apareixen grafiats el repartidor del capdamunt del carrer de Badó i el recinte del dipòsit general del carrer del Raval, al costat d'un terreny propietat de l'Ajuntament (l'actual mercat municipal)(51).

Dins l'exercici econòmic municipal corresponent a 1895-1896, en el capítol corresponent a obres públiques, apartat 3r. d'entreteniment de fonts i canonades, apareix la despesa de 251'25 pessetes, que es detalla de la forma següent: 10 pessetes a Narcís Font i Domènec Melchor per arreglar un abeurador, 18'75

(48) Arxiu Històric de Sant Feliu de Llobregat: Protocol Notarial de Jacint Muntanyola i Soldevila, any 1893. Folis 1239 R - 1242 V. Dades facilitades per Juli Ochoa.

(49) J. Maspons Camarasa: Agricultura, *Geografia General de Catalunya,* pàg. 603. Barcelona, 1916.

(50) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1894.

(51) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1894.

pessetes pagades l'1 de gener a Ramon Puigdevall pel cànon de mitja ploma d'aigua, 11 pessetes a Ignasi Ribas, lampista de Sant Feliu de Llobregat, per la factura de 26 d'octubre de 1895 en concepte de soldadures i reparacions a les fonts dels carrers Marquès de Monistrol, Carretera, i davant de cal Sastre, 200 pessetes a Rafael Malaret per arreglar les fonts, i 11,50 pessetes a Ignasi Ribas per la factura de 26 de juliol de 1896 per reparacions a les fonts.

Font situada al capdamunt del carrer del Marquès de Monistrol. Actualment desapareguda.

En l'exercici del 1896-1897, l'única despesa del capítol la constitueix la quantitat de 18,75 pessetes, pagades l'1 de gener a la societat d'aigües pel cànon de mitja ploma d'aigua per a les fonts.

Durant el període 1897-1898 el dispendi és de 37,90 pessetes, 18,75 pessetes a Ramon Puigdevall pel cànon d'aigua de les fonts, i les 19,15 restants pagades a Ignasi Ribas per arreglar les fonts de cal Sastre, de la Carretera, i efectuar soldadures a l'escorxador.

1898-1899, capítol 6è, obres públiques, entreteniment de fonts i canonades: 96,15 pessetes, les primeres 18,75 pessetes pagades religiosament a l'empresa d'Aigües l'1 de gener, 5,40 pessetes a Ignasi Ribas per arreglar la font de la Plaça, dues reparacions de la font de baix la Carretera, i soldadura a l'escorxador, de les 72 pessetes restants només consta *"por reparación de fuentes"*, sense especificar qui rep els emoluments ni on s'han fet els treballs. Cal fer constar

que aquest any el rebut de la societat d'aigües potables de Sant Just Desvern el signa un nou administrador, un tal Bertrán.

1899-1900, desapareix el pagament a la companyia d'aigües, l'únic càrrec dins l'apartat de *"fuentes y cañerías"* és la suma de 24 pessetes a Ignasi Ribas[52].

D'una pòlissa d'abonament de la societat d'aigües a favor de Josefa Llavinés, extesa l'1 de juliol de 1897, per la quantitat d'un octau de ploma (250 litres), extraiem d'entre d'algunes, les condicions següents:

- Els abonaments es fan pel termini mínim d'un any i un màxim de tres anys. Es consideren renovades automàticament si no hi ha avís previ per cap de les parts.

- Cada immoble només pot tenir una connexió.

- Hi haurà una clau d'aforament dins una troneta de registre, a la via pública, per cada ramal particular. Els materials de l'aforament: claus, aixetes, trapillons, etc., els subministra obligatòriament la companyia al preu de 16 pessetes.

- Els abonats són responsables dels danys i perjudicis que puguin causar a tercers, per motiu de les canonades exteriors o interiors.

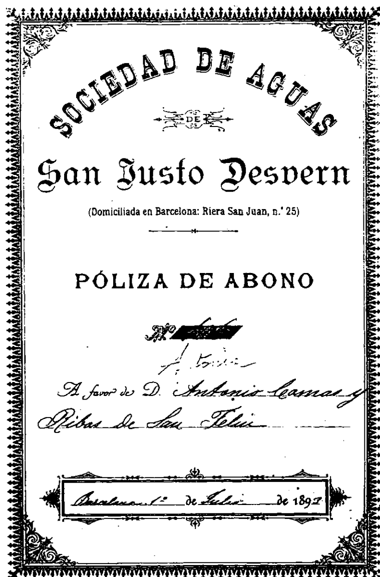
- Es prohibeix connectar l'aigua a ramals de tercers, sigui a dins o a fora de la finca de l'abonat. Per al control d'aquesta pràctica, l'abonat autoritzarà l'entrada als inspectors de la companyia tantes vegades com sigui necessari.

- L'abonat avisarà per escrit a la companyia, de qualsevol interrupció, insuficiència o irregularitat en el servei. Estarà obligat, l'abonat, a pagar la part de jornal de l'empleat que enviï la companyia, si l'avís resulta infundat.

- L'incompliment de qualsevol d'aquestes condicions, el resoldrà la societat propietària tancant l'aixeta de pas a l'aforament i rescindint l'abonament, sense perjudici del dret a reclamar els danys, i sense que l'abonat tingui dret a demanar cap indemnització.

- L'import dels abonaments es satisfarà per trimestres i per avançat, a raó de 170 pessetes anuals per ploma (2.000 litres/dia), 90 pessetes anuals per mitja ploma, 45 pessetes per quart de ploma, i 22,75 pessetes per octau de ploma. El propietari es reserva el dret d'augmentar les tarifes, havent d'avisar, però, amb tres mesos d'antelació.

(52) AHM: Comptes municipals. Lligall 525-3. Anys de 1890 a 1900.

SOCIEDAD DE AGUAS DE San Justo Desvern

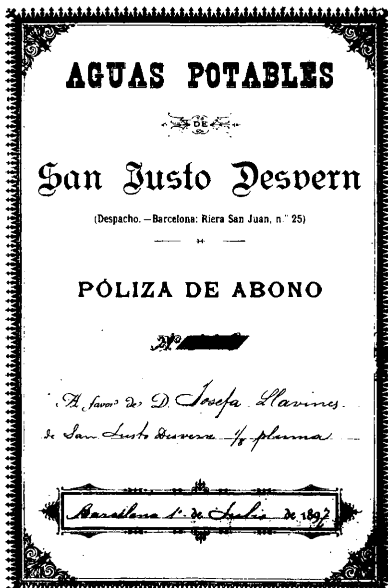
(Domiciliada en Barcelona: Riera San Juan, n.º 25)

PÓLIZA DE ABONO

N.º [redacted]

A favor de D. Antonio Camas y Ribas de San Feliu

Barcelona 1º de Julio de 189[illegible]

AGUAS POTABLES DE San Justo Desvern

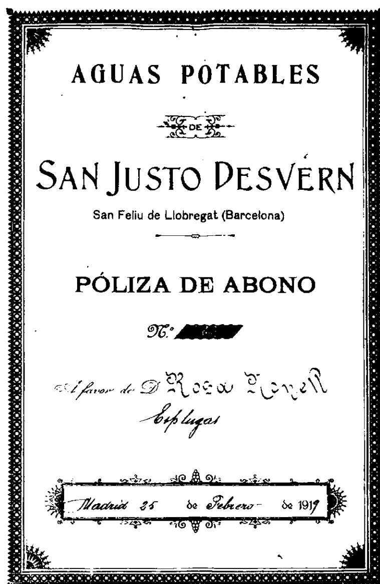
(Despacho.—Barcelona: Riera San Juan, n.º 25)

PÓLIZA DE ABONO

N.º [redacted]

A favor de D. Josefa Llavines de San Justo Desvern 1/8 pluma

Barcelona 1º de Julio de 1897

AGUAS POTABLES DE SAN JUSTO DESVERN

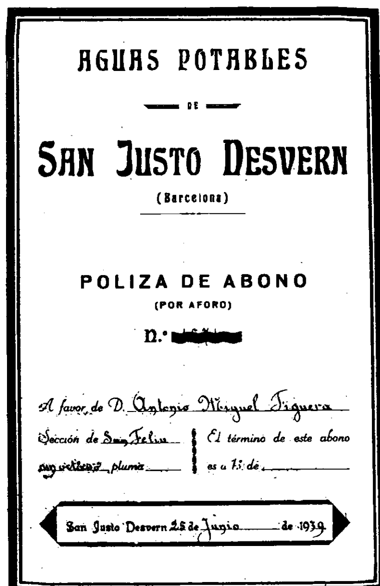
San Feliu de Llobregat (Barcelona)

PÓLIZA DE ABONO

N.º [redacted]

A favor de D. [illegible] Esplugas

Madrid 25 de Febrero de 1919

AGUAS POTABLES DE SAN JUSTO DESVERN

(Barcelona)

POLIZA DE ABONO

(POR AFORO)

N.º [redacted]

A favor de D. Antonio Miguel Figuera

Sección de San Feliu — El término de este abono

[illegible] pluma — es a 15 de

San Justo Desvern 25 de Junio de 1939

Quatre pòlisses d'abonament a les aigües de Sant Just.

1ª, extesa l'any 1893 a Barcelona, sent titulars la societat composta per Francesc Cortès, Andreu Biosca i Joaquim Escrivà de Romaní.
2ª, extesa l'any 1897 a Barcelona, corresponent a l'època en què l'únic propietari era Joaquim Escrivà de Romaní.
3ª, extesa l'any 1919 a Madrid, correspon al període en què, mort el propietari anterior i durant la minoria d'edat del seu fill Lluís, era titular la seva vídua Pilar de Sentmenat i Patiño.
4ª extesa l'any 1939 a Sant Just Desvern, quan Lluís Bertràn Escrivà de Romaní i de Sentmenat recuperà la titularitat després d'haver estat uns anys municipalitzada durant la Guerra Civil.

- Si el cabal provinent de les mines en algun moment fos inferior a 200 plomes per dia, l'abonat només rebrà l'aigua que en proporció li arribi[53].

L'any 1902 es féu el projecte de continuació de la carretera de Muntanya. En el plànol que acompanya aquest estudi apareix grafiada l'existència de l'entrada de registre de la mina Vidal, en el lloc on actualment hi ha el xamfrà del carrer de Miquel Reverter amb Verge dels Dolors[54].

L'Ajuntament, el 7 de maig de 1904, adreça una carta a Joan Baptista Modolell, propietari de la mina que va a can Ginestar, per tal d'efectuar una comprovació del cabal que l'esmentada mina ha de subministrar al municipi (un quart de ploma), segons acord de 6 de setembre de 1890. El dia següent, el propietari comunica la resposta, on diu que hi accedeix de bon grat[55].

Del mateix any, trobem un plànol que acompanya una sol·licitud de permís d'obres per fer un cobert al carrer de Badó, on hi ha dibuixats un alçat i una planta molt esquemàtics del repartidor del capdamunt del carrer[56].

També aquest any de 1904 es fa a Barcelona una exposició sobre Mineria i Treballs Hidràulics[57], la qual cosa denota el persistent interès generalitzat pel que fa als temes de captació i abastament d'aigua.

De l'any 1907 trobem una inscripció a la mina Vidal al seu pas per sota la "Torre de Les Xinxilles", avui desapareguda, l'autor fou Sebastià Farràs Poll.

Segons Jordi Cardona, pels volts de l'any 1910 es devia construir el pou de la que serà la caseta de les màquines, avui dia encara existent, a sota de la masia de can Vilà. Aquest pou tenia per finalitat servir de reserva a la xarxa d'aigua que abastava el poble en moments d'escassetat del subministrament, i s'alimentava de l'aigua procedent de la mina de Les Fatjones.

A la mina de ca n'Oliveres, hem localitzat dos escrits fets sobre el morter, un al cap de mina amb la data de 1911, i a mitja galeria una altra inscripció autògrafa de Llugari Farràs, textualment "Leodegario Farràs 1911". Probablement es tracta de l'any de construcció de la mina, aprofitant una deu ja existent, que ja s'havia aprofitat amb anterioritat, tal com ho demostren les restes de canalització medieval que s'han trobat una mica més avall i que David Guasch tingué l'amabilitat de mostrar-nos.

(53) Arxiu del Centre d'Estudis Santjustencs. Pòlissa d'abonament a la Sociedad de Aguas Potables de San Justo Desvern, a favor de Josefa Llavinés. Barcelona, 1897

(54) AHM: Expedient municipal d'obres. Any 1902.

(55) AHM: Correspondència municipal. Any 1904.

(56) AHM: Expedient municipal d'obres. Any 1904.

(57) AHM: Correspondència municipal. Any 1904.

L'any 1912 arriba a Sant Just Desvern el subministrament elèctric de mans de la *Compañía Barcelonesa de Electricidad S.A.* coneguda popularment per "La Canadiense". El plec de condicions per a l'adjudicació de la instal·lació elèctrica del poble fou aprovat per l'Ajuntament el 20 de setembre. Posteriorment s'encarregarà també d'instal·lar el servei d'enllumenat públic[(58)].

També aquest any trobem un increment notable en les sol·licituds de permís d'edificació, especialment al carrer de Bonavista.

Aprofitant l'arribada de l'electricitat, una de les primeres utilitats consistí a instal·lar electro-motors per a elevació d'aigües dels pous. Així la primera sol·licitud la trobem el mateix any 1912 en un propietari de la Carretera, l'any següent hi ha quatre sol·licituds, sis l'any 1914 (1 a casa Sagrera, 3 al carrer de Bonavista, 1 a la Carretera, i 1 al carrer Major)[(59)].

El 24 d'octubre de l'any 1914, comença a la ciutat de Barcelona una epidèmia de tifus a causa del mal estat de les aigües procedents de les mines de Montcada. El dia 15 de novembre s'inicia la desinfecció de l'aigua. El dia 28 de novembre es dóna per acabada l'epidèmia, el balanç és de 2.036 morts[(60)]. Hem volgut remarcar aquest fet, per explicar la importància que tindrà d'ara endavant la neteja periòdica de les mines.

A la mort de Joaquim Escrivà de Romaní, ocorreguda el 14 de setembre de 1897, la seva muller Pilar de Sentmenat, en la minoria d'edat de Lluís Escrivà, fill del matrimoni, passà a fer-se càrrec de la societat d'aigües, així consta en una sol·licitud de l'any 1915 per obrir una rasa i col·locar una conducció d'aigües. La rasa serà de 60 cm d'ample per 100 de fondària, la canonada serà de formigó armat de 20 cm de diàmetre, i circularà paral·lela a la de ferro existent. Les obres s'efectuaran al llarg del camí que va de can Cortès, passant per can Candeler fins a can Ginestar. La marquesa, Vda. de Monistrol, afirma que té tot el dret de fer-ho segons l'escriptura de 29 de desembre de 1893, en la qual l'Ajuntament facultava el difunt marquès per realitzar qualsevol tipus d'obra relacionada amb el subministrament d'aigua a la població. La carta, datada el 18 d'agost, la signa Josep M. Moner en representació de la citada marquesa, Viuda. de Monistrol. El dia 22 d'agost en un acord del Ple municipal se li atorga el permís[(61)].

El 1916 continuen les sol·licituds d'instal·lació d'electro-bombes i d'obertura de nous pous, i les continuem trobant pràcticament de forma assídua fins a les acaballes de la dècada dels anys vint. També hi ha alguna demanda de permís per instal·lar molins de vent.

---

(58) Malaret i Amigó, Antoni: Les primeres dècades del segle XX, a SJDPH, pàg. 457.

(59) AHM: Expedients municipals d'obres. Anys 1912, 1913, i 1914.

(60) Fabre, Jaume i Huertas, Josep M.: *Noticiari de Barcelona. De l'Exposició Universal als Jocs Olímpics.* Edicions La Campana. Barcelona, 1991.

(61) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1915.

Dins d'aquestes dues primeres dècades del segle XX es devia haver habilitat o construït el safareig públic situat als horts de can Ginestar, on anaven a rentar les famílies que no disposaven de safareig particular. Aquest safareig s'alimentava de mina pròpia i servia, a més per al reg d'una trentena d'horts que tenien algunes famílies del poble en arrendament [62].

Al volum corresponent a la província de Barcelona de la Geografia General de Catalunya, publicada el 1916, Cels Gomis, en fer la descripció del municipi, afirma que té moltes fonts d'aigües medicinals i mines d'aigua potable.

A l'exercici de comptes de 1921-1922 de l'Ajuntament constitucional, al capítol de pagaments surt:

- A la marquesa, Viuda. de Monistrol, l'abonament de l'aigua per a serveis públics .... 47,60 ptes.
- Als hereus de Just Fosalva, el lloguer del local de les escoles públiques i habitació dels senyors mestres .... 315,00 ptes.
- Als mateixos, abonament de l'aigua subministrada a les escoles públiques durant els anys 1920 i 1921 .... 39,55 ptes.
- Als fills de Rafael Malaret, per jornals i materials per instal·lar una font .... 143,40 ptes.
- A Pastor Asmarats, per treballs i materials emprats en la conservació de fonts .... 213,50 ptes.
- A Fundiciones Escorsa, S.A., per una font .... 235,00 ptes. [63]

El progrés iniciat primer amb el subministrament d'aigua al poble a finals del segle passat i després amb l'electricitat, ara, a l'any 1927, es veu incrementat amb la xarxa que la Companyia Telefònica porta al poble, des de la carretera NII entrant pel carrer de Bonavista[64]. És realment una època d'avenços, malgrat fets com el de la Setmana Tràgica de finals de juliol de 1909 o el cop militar de Primo de Rivera l'any 1923, època que es veurà de cop i volta aturada pel desastre del que hom anomena Guerra Civil.

El 17 d'abril de 1928, Gaspar Modolell Jané demana permís per construir un pou i un dipòsit elevat en un solar de la seva propietat a tocar de la carretera, i instal·lar-hi un motor per a l'elevació d'aigües a aquest des del pou. També se sol·licita poder travessar la carretera amb una rasa per tal de conduir les aigües de

(62) Malaret i Amigó, Antoni: Les primeres dècades del segle XX. SJDPH, pàg. 475

(63) Dades facilitades per Juli Ochoa.

(64) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1927.

la seva mina fins al pou que ha d'abastir el dipòsit elevat. A la instància s'acompanya un plànol signat per l'arquitecte Josep Alemany[65].

L'any 1930, any de la caiguda de Primo de Rivera, Joan Cerdà que desitja muntar una bòbila a l'antic camí d'Esplugues (avui carrer de la Creu), a la barriada

Dipòsit elevat construït l'any 1928 per Gaspar Modolell.

dels Casalots, acompanya un plànol on es grafia el pas de la mina que va a can Ginestar pel solar on vol ubicar la rajoleria [66]. Sembla ser que posteriorment, en construir-se la bòvila, es va fer un pou que xuclà l'aigua provinent de la mina. També hi ha l'anècdota que durant uns anys l'aigua per al cafè del bar Buenos Aires s'anava a buscar a la mina que passava per l'esmentada bòvila d'en Cerdà, perquè així sortia més bo[67].

Amb data 5 de juny de 1930, Daniel Cardona s'adreça com a particular a Miquel Reverter per demanar-li un augment d'uns 100 o 150 litres més. La resposta d'en Reverter és que el mínim que se subministra és 250 litres i que el preu nou és de 14,70 pessetes trimestrals per octau de ploma, amb un petit rebaix proporcional a majors quantitats, cal comptar a més la quantitat de 3 pessetes trimestrals per conservació i inspecció[68].

(65) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1928.
(66) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1930.
(67) Font oral: Jordi Cardona.
(68) Arxiu del Centre d'Estudis Santjustencs. Document núm. 913.

A mitjan febrer de l'any 1932 s'incoa un expedient relatiu a la construcció d'una claveguera pública que anirà pel carrer de la Creu des del seu encreuament amb Bonavista fins al torrent, on hi afluiran els carrers Bonavista, Sant Sebastià (actualment Ateneu), Montserrat, Rambla, Sagrat Cor, i Santa Teresa, no podrà ferho el carrer d'Hereter, tot i ser transversal al de la Creu, per impedir-ho el pendent ja que és contrari a aquest carrer(69).

L'1 d'abril de 1932, el gerent de la fàbrica de ciments Sanson demana permís a l'Ajuntament per instal·lar una canonada d'abastament d'aigües des de la bòvila de Pere Domènech fins a l'esmentada fàbrica(70).

En sessió extraordinària de 9 de juliol, es donà compte d'una instància signada per Bartomeu Fajardo, en la qual es demana autorització per instal·lar un quiosc en terrenys del parc municipal davant la font de la Bonaigua, font que aprofitava l'aigua d'una mina existent i que fou redescoberta i condicionada aquest mateix any.

Els darrers mesos d'aquest any 1932, devien haver estat força moguts per al miner Dídac Mans, car trobem que en les dates de 22 i 27 d'octubre, i 3 de novembre, l'alcalde Daniel Cardona li autoritza tres entregues, de dos, de cinc, i de dos i mig quilògrams de dinamita respectivament. Es fa constar que la dinamita serà utilitzada exclusivament per a treballs de minaire en aquesta població (71). La dinamita l'anaven a cercar al polvorí de Sant Feliu de Llobregat(72).

Núm. 5

Aguas Potables de San Justo Desvern

Sección de .... Contrata de venta núm. 83

D. José Cardona ha satisfecho la cantidad de .... ptas. 65 cts. por el canon de .... pluma de agua que se le suministra a contar desde 1.° de Enero a fin de Diciembre del corriente año y por el timbre.

Ptas. 1,65

San Justo Desvern 1.° de Enero de 1937

Any 1933. Rebut de Aguas Potables de San Justo Desvern.

(69) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1932

(70) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1932.

(71) AHM: Correspondència interior. Any 1932.

(72) Font oral: Antoni Malaret i Jordi Amigó.

El preu anual pel subministrament d'una ploma d'aigua a qui gaudeix d'un contracte de venda, l'any 1933, és de 12,65 pessetes, segons es desprèn del rebut de la Societat d'Aigües Potables a favor de Josep Cardona, amb data 1 de gener[73].

El mes de juliol, Miquel Reverter Roca, casat, major d'edat i resident en aquest poble, al carrer de Maragall, número 1 (actualment carrer de Bonavista, darrera l'església), administrador de "Aigües Potables del Marquès de Monistrol", notifica el dia 7 al consistori que per a l'abastament d'aigua de la urbanització Hereter, necessita fer la instal·lació de canonades al carrer Major, des del de Bonavista al d'Hereter, al de Sagrat Cor, des del Major al de Catalunya, al de Pau Claris entre Major i Catalunya, al d'Hereter en tota la llargada, i ramal des d'aquest fins al de Sadet. El dia 8, en sessió ordinària s'acorda passar la seva instància a informe de l'arquitecte municipal. El dia 11 es comunica al peticionari el que s'havia acordat en la sessió del dia 8, aprofitant la missiva per demanar a la companyia la instal·lació d'un comptador d'aigües a la boca de reg existent al carrer Major cantonada amb Bonavista, a fi de controlar amb més exactitud les botes d'aigua que es gasten en el servei de reg de carrers. El dia 14, l'arquitecte municipal Josep Alemany, emet un informe positiu amb les condicions que segueixen:

1ª. Les canonades hauran d'instal·lar-se pel lloc destinat a voravies.

2ª. Es deixarà el paviment de les voravies existents un altre cop en bon estat.

3ª. L'Ajuntament aplicarà els drets que li pertoquen per la concessió del permís d'obertura dels valls corresponents, a no ser que hi hagi algun compromís entre la companyia subministradora i aquest municipi.

El dia 18 de juliol s'aprova concedir el permís, atenent, però, a les tres condicions de l'informe del tècnic municipal. El 19 es notifica la decisió a la persona interessada.

Sembla ser que les obres es realitzaren tot seguit, car amb data 4 d'agost, l'Ajuntament envia a Miquel Reverter una carta comunicant-li les queixes d'una veïna per no haver deixat el paviment en condicions i instant-lo a reparar la deficiència[74].

Aquest any 1933 segueixen els treballs de clavegueram a Sant Just Desvern. Amb motiu de la construcció de la xarxa pública de sanejament, al final del carrer de la Sala toparen amb la mina Vidal, i van avisar immediatament al propietari d'aquesta. També trobem en els expedients d'obres d'aquest any bastants sol·licituds de connexió a la claveguera pública del carrer de Bonavista i una relació

(73) Arxiu del Centre d'Estudis Santjustencs. Document núm. 967.

(74) AHM: Expedient municipal d'obres. Any 1933, núm. 39.

dels mestres d'obres que hi ha al poble: Manuel Fajardo, Bonaventura Orriols, Miquel Malaret, Fills de Magí Campreciós, Jaume Pi, i Francesc Calopa[(75)].

El mes d'agost de 1934, Francesc Calopa demana permís per a la instal·lació d'un molí de vent en un pou de la finca de Francesc Madriguera Haase, al carrer de Catalunya, número 1. El dia 28 d'agost se li notifica l'aprovació oficial, vist l'informe favorable del tècnic.

A finals de setembre es fa una sol·licitud per posar una electrobomba en un pou, al número 18 del carrer del Marquès de Monistrol. Aquesta sol·licitud la trobem posteriorment publicada al Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya de data 26 d'octubre[(76)].

El 1935 hi ha una altra sol·licitud per a la construcció d'un molí de vent per pujar l'aigua d'un pou situat en una finca que dona façana al carrer de la Mare de Déu dels Dolors, aquest cop el signant de la petició és Manuel Fajardo Batet[(77)].

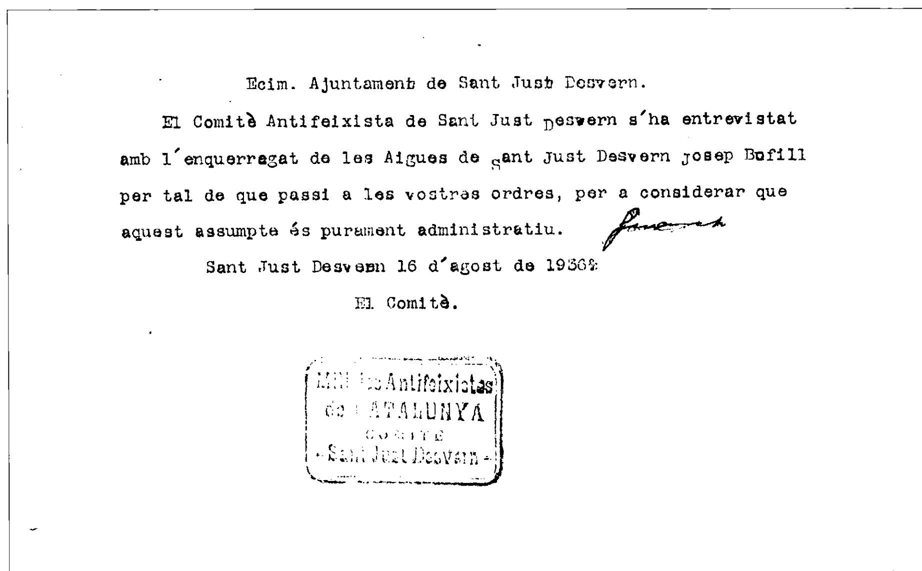
Hem volgut ressenyar aquestes dades dels anys 34 i 35 per tal de deixar constància, d'una banda, de l'interès per les noves energies, ja en aquells anys, i de l'altra deixar també palès el rigorós control, i suposem que alhora burocratització, que exerceix la nova Generalitat a l'exigir la publicació al Butlletí Oficial d'una petició per instal·lar un motorbomba.

El 25 de febrer de 1936, Miquel Reverter, com a administrador d'Aigües Potables de Sant Just Desvern, demana permís per portar aigües a la Sanson: " que precisant instal·lar una canonada per a conducció d'aigua des del dipósit de dites Aigües Potables travessar el carrer de Raval seguir per carrer Bonavista fins el de Creu, per aquest fins el de després de Sadet i per aquest de sota el de Sadet fins a terrenys de Sanson". El 28 de febrer l'arquitecte municipal Josep Alemany diu que pot concedir-se el permís sol·licitat per tal d'efectuar-se la portada d'aigües fins a la fàbrica de ciment Sanson, mitjançant la instal·lació de la canonada per sota les voravies dels carrers indicats a la instància i salvant el dret de propietat. L'Ajuntament ho aprova en sessió de 3 de març i ho comunica al representant de la companyia en una carta amb data de 12 de març[(78)].

El 19 de juliol esclata la rebel·lió militar. Els sublevats són vençuts a Barcelona.

(75) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1933.
(76) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1934.
(77) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1935.
(78) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1936.

Malgrat tot, l'onada de violència és desencadenada, els facciosos han aconseguit el seu objectiu: desestabilitzar l'ordre públic. Al Sant Just Desvern de finals de juliol i primers d'agost del 36 els esdeveniments se succeeixen ràpidament: milicians de procedència forastera incendien l'església, es constitueixen dos comitès revolucionaris, es crea un cos armat per a la vigilància del poble, Miquel Reverter i Carles Mercader són assassinats. Miquel Reverter Roca tenia fama de ser un bon home, havia estat jutge de pau del poble, apoderat de la companyia d'aigües i administrador de les finques del marquès de Monistrol, l'amo de la Torreblanca, probablement aquesta última condició fou la que li costà la vida. Pujaren alguns de Sant Feliu de Llobregat per demanar-li que volien veure uns rebuts d'aigua i se l'emportaren. A Sant Feliu ja havien pres a Rius, per això Daniel Cardona Civit es presentà a can Vilà per avisar-lo que se n'anés, però Reverter no ho considera necessari, no tenia res a témer, llavors Cardona li donà un fusell Winchester i 50 bales de munició, però tampoc els utilitzà. Va ser afusellat en una cuneta de l'Arrabassada(79).

Ecim. Ajuntament de Sant Just Desvern.

El Comitè Antifeixista de Sant Just Desvern s'ha entrevistat amb l'enquerregat de les Aigues de Sant Just Desvern Josep Bofill per tal de que passi a les vostres ordres, per a considerar que aquest assumpte és purament administratiu.

Sant Just Desvern 16 d'agost de 1936.

El Comitè.

Any 1936. Carta del Comitè Local de les Milícies Antifeixistes adreçada a l'Ajuntament.

A primers d'agost, el Comitè Revolucionari s'incautà d'una sèrie de propietats públiques i particulars, d'entre elles les escoles, la casa de la rectoria, i la xarxa de subministrament d'aigües, però considerant aquesta darrera merament una qüestió administrativa i fora de la seva òrbita, en féu entrega a l'Ajuntament per a la seva municipalització. Així consta en una carta que el Comitè local de les Milícies Antifeixistes de Catalunya adreça a l'Ajuntament en data 16 d'agost de 1936,

(79) Malaret Amigó, Antoni: Les primeres dècades del segle XX. SJDPH. i també per font oral d'aquest.

on es comunica que s'ha entrevistat amb l'encarregat de les Aigües de Sant Just, Josep Bofill, per tal que passi a les ordres del consistori [80]. La municipalització del servei d'aigües comportà una millora per aquest, car foren explotades noves deus del torrent Bo, i conduïdes amb mina fins a la xarxa ja existent procedent de Les Fatjones.

El 24 d'octubre, la Conselleria d'Economia de la Generalitat de Catalunya publicà el decret de col·lectivitzacions (decret de 24 d'octubre i ordre de 31 d'octubre). A Sant Just els cultius seguiren sent explotats pels mateixos masovers de les masies, o en el seu cas, pels mateixos propietaris, sense altra intervenció que l'obligació de ser associats a l'agrupació sindical "Unió de Rabassaires de Catalunya" Les úniques excepcions foren la de can Vilà i la Torreblanca. En el cas de can Vilà s'explica, car el seu propietari Miquel Reverter fou mort, com hem apuntat anteriorment, i la seva finca va ser col·lectivitzada per un comitè obrer integrat per pagesos de la Unió de Rabassaires amb participació de les centrals sindicals UGT i CNT. La finca de la Torreblanca va ser intervinguda, explotada i controlada pel Comitè Revolucionari de Sant Feliu. Un veí de Sant Just Desvern, treballador de la finca de sempre, Gabriel Amigó Pagès, va formar part de

Núm. 112

Ajuntament de Just Desvern

Servei d'aigües potables

Secció d ESPLUGAS Contracte d'abonament núm. 90

Ajuntament d'Esplugues

ha entregat la quantitat de **vint-i-set pessetes amb quinze cèntims: vint-i-set pessetes** *per l'abonament d'un quart de ploma d'aigua que se li subministra en el trimestre que comença el dia de la data i* **quinze cèntims** *pel segell.*

Just Desvern 1 OCT.

Ptes. 27'15

Aigua per al carrer Isabel ... Mateu (font)

Rebut de l'any 1937, corresponent al subministrament d'aigua a la veïna localitat d'Esplugues, emès en el període en què la xarxa d'aigües potables de Sant Just Desvern va estar municipalitzada.

(80) AHM: Correspondència municipal. Any 1936.

l'esmentat comitè obrer, i fou empresonat al final de la guerra per aquest motiu. Mentrestant, el propietari, Lluís Bertrán Escrivá de Romaní, residia a la zona franquist[81].

L'any 1937, l'Ajuntament adjudica en data 15 de febrer a la col·lectivitat del ram de paletes i manobres, la construcció del clavegueram dels carrers Maragall (avui Carles Mercader), Jaume Compte (Verge dels Dolors) i Primer de Maig (passatge Sant Lluís) fins al carrer Muntanya (Miquel Reverter), i el carrer Bach de Roda (Marquès de Monistrol) sencer, des del carrer Durruti (Bonavista) fins a la Rambla Modolell. Els plànols són signats per Josep Alemany, arquitecte municipal[82].

L'any 1938 es fa el clavegueram del sector comprès entre el carrer Major i l'avinguda de la República[83].

Hem considerat oportú fer esment de la construcció de la xarxa de clavegueram, per tal de corroborar i emfasitzar presumpcions anteriors, així ho afirma Antoni Malaret en parlar de les primeries del segle vint quan trobem una veritable allau de peticions d'instal·lació de motors elèctrics per a la pujada d'aigües de pou, i quan encara l'únic clavegueram existent és el del carrer de Badó, plaça de Campreciós, i carrer de la Sala: "No obstant això, són reiterades les denúncies que es fan a Sanitat per abocament d'aigües brutes als carrers i per les males olors que ocasionen els pous negres, que són els principals causants de la febre tifoide, malaltia persistent a Sant Just."

De l'any de l'entrada de les tropes franquistes, hem trobat una inscripció a la mina Vidal, al seu pas per la Rambla, que diu textualment "V. Bonet 5-9-39". No sabem les causes que motivaren el pas, o l'estança d'aquest senyor per la mina.

També d'aquest any tenim una pòlissa d'abonament de la companyia *Aguas Potables de San Justo Desvern* a favor d'Antoni Miguel Figueras de Sant Feliu de Llobregat, per un octau de ploma. Segons aquest document, Lluís Bertrán Escrivà de Romaní i de Sentmenat, comte de Sástago i marquès de Monistrol d'Anoia, és el propietari de la companyia. El seu administrador apoderat és Ramon Llevayol Majoral, personatge que posteriorment, després d'haver venut uns terrenys del marquès, marxà a Amèrica, enduent-se amb ell el producte de la transacció. Sembla ser que immediatament acabada la guerra, s'oferí el càrrec d'apoderat del marquès a Josep M. Reverter, en honor al seu pare, però aquest renuncià al cap de poc temps i va ocupar el seu lloc l'esmentat Ramon Llevayol[84]. Seguint amb el document, veiem que el preu és de 54 pessetes anuals per 250 litres diaris.

(81) Malaret Amigó, Antoni: *Col·lectivitzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*. Sant Just Desvern. Notes sobre les col·lectivitzacions. Pàg. 431 i 433. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1989.

(82) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1937.

(83) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1938.

(84) Font oral: Sebastià Farràs Amigó.

El 30 de juliol de l'any 1940, el marquès de Monistrol, propietari de la Societat d'Aigües Potables de Sant Just Desvern, cedeix la xarxa de canalització que tenia a Esplugues i a Sant Just Desvern a la *Sociedad General de Aguas de Barcelona*[85].

De l'any 1941 transcrivim una carta de Dolors Modolell (Ginestar) de 74 anys d'edat: *"Que deseando construir algunos trabajos de zanja para arreglar la mina de agua potable de mi propiedad devido a una obstrucción en la mina la cual pasa por la calle de la Cruz (avui Creu) siguiendo por José Antonio (avui Bonavista), Badó, Pza. Campreciós y hasta mi finca, sin interrumpir el transito y obligandome desde luego a evitar todo peligro como a dejar la calle en igual estado"*. Signa per ordre A. Modolell, 24 de setembre. El 25 d'octubre l'arquitecte municipal emet l'informe favorable, amb les condicions de sempre referents a l'estat final de la voravia i la no interrupció del trànsit. L'11 de novembre es comunica a Dolors Modolell la concessió del permís per als treball[86].

La primera constància documentada de l'adquisició de la companyia d'aigües santjustenca per la *Sociedad General de Aguas de Barcelona*, la deduïm d'una instància presentada el 22 de maig de 1942, per tal d'obrir una rasa al carrer de la Sala, número 7, per Josep Isarn Boixados, per tal que la Societat d'Aigües de Barcelona li pugui subministrar aigua al seu habitatge. L'arquitecte municipal, Josep Alemany, informa favorablement, però posa les condicions següents: *"La colocación de la tubería mencionada se hará practicando previamente una mina a fin de que no quede interrumpida la circulación por el centro de dicha calle y conservar la mayor parte del pavimento actual, sin que la obra sirva de precedente para otras fincas..."*[87].

L'any 1943, la *Sociedad General de Aguas de Barcelona* es féu càrrec definitivament del subministrament d'aigua a la població i desaparegué l'antiga concessionària, de la qual durant molts anys fou cap visible Josep Bofill, "el Pepet de l'aigua", com se l'anomenava popularment[88].

Durant el transcurs dels anys 42, 43 i 44, hi ha diverses sol·licituds relacionades amb l'aigua, sense, però, que es faci esment de quina companyia és la subministradora:

- 13 d'octubre de 1942. Expedient d'obres demanant permís per instal·lar aigua al solar número 7 del carrer de Miquel Reverter, propietat de Josep Casals Pi.

(85) Informació telefònica facilitada per la Societat General d'Aigües de Barcelona, 3-10-94 i també Esteve Carbonell: *Monografia històrica d'Esplugues de Llobregat*. Pàg. 51. Barcelona,1949.

(86) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1941.

(87) AHM: Expedients municipals d'obres. Any 1942.

(88) Malaret Amigó, Antoni: Les primeres dècades del segle XX. SJDPH. pàg. 458.

Josep Bofill, conegut com a "Pepet de l'aigua". Fotografia feta l'any 1923. Col.lecció Quintana-Cortès.

- 2 d'abril de 1943. Expedient d'obres de Josep Sánchez Llistosella, domiciliat al carrer de Catalunya, torre Madriguera, per construir un dipòsit i 160 metres de rasa pels carrers Major i 18 de Julio, a fi d'instal·lar unes canonades de conducció d'aigua que partint de l'esmentat dipòsit li subministrin aigua a diferents cases de la seva propietat.

- 27 d'abril de 1943. Sol·licitud de permís per construir un dipòsit de 5.000 litres, sobre peus drets de 7 m d'alçada, al carrer de José Antonio, a casa de Manuel García.

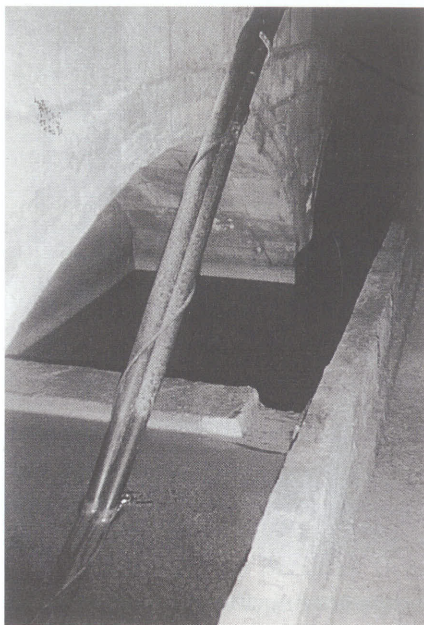
- 27 d'abril de 1943. Id. Id. dipòsit d'aigua 5.000 litres, per regar un hort al solar del carrer dels Rosers, per a Rosa Vendrell.

- 7 de juliol de 1943. Dipòsit per a reg, de mides 4x9x1,30 m per a Pau Ruiz, al solar cantonada amb Àngel Guimerà i "otra en proyecto".

- 27 de maig de 1944. Obertura de rasa al carrer de Josep Anselm Clavé per portar aigües potables fins al número 7 d'aquest. Peticionari: Blas Navarra Gelabert.

- 24 de juliol de 1944. Obres de reforma i envelliment del dipòsit d'aigua elevat del Sagrat Cor, per Xavier Modolell Lluch.

- 11 de setembre de 1944. Dipòsit en un solar de l'avinguda del Generalísimo, per Inmaculada Modolell[89].

Mina de Les Fatjones-Torreblanca. Els dipòsits de can Biosca reparats l'any 1955.

Mina de Les Fatjones-Torreblanca. La canonada de formigó instal.lada aquell mateix any.

Amb la portada d'aigües procedents del Llobregat per part de la *Sociedad General de Aguas de Barcelona (S.G.A.B.)*, s'acaba la història de la mina de la Torreblanca com a subministradora de la població, de totes maneres la mina seguí aportant aigua durant molt temps fins als dipòsits situats a la part superior de la finca Torreblanca, avui encara existents, dins del parc de gestió intermunicipal Sant Joan Despí - Sant Feliu de Llobregat - Sant Just Desvern. També tenim constància que inicialment la S.G.A.B. encara barrejava l'aigua forània amb la procedent de la mina, però sembla ser que això durà poc temps.

(89) AHM: Expedients municipals d'obres. Anys 1942, 1943 i 1944.

L'any 1948 el senyor Sebastià Farràs treballa a la mina del Mas Cardona, així ho confirma la inscripció que encara avui es pot llegir al llindar de la boca de la mina, feta sobre morter i situada sota la de Mans de l'any 1868, aquesta gravada a la pedra.

El maig de l'any 1955 es realitzen obres de reparació i ampliació dels dipòsits de can Biosca. Aquests dipòsits retenen l'aigua procedent de la mina de Les Fatjones i del brancal del torrent Bo, per després salvar el desnivell amb sifó

Fulgenci Baños Rodríguez, impulsor de l'estudi de les mines d'aigua de Sant Just Desvern.

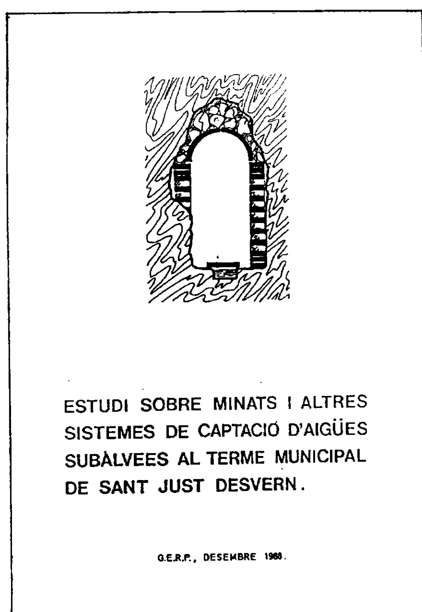
i conduir les aigües, ara ja en canonada, fins al poble. Les obres les realitzà el senyor Bonaventura Riera, paleta, que aleshores treballava per compte del senyor Marceno Campreciós, contractista.

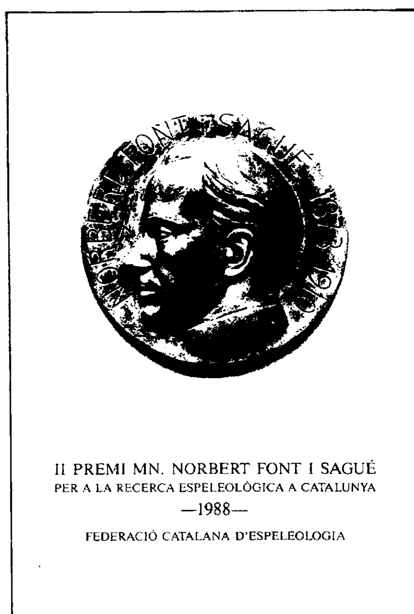
Ja en la dècada dels quaranta, Fulgenci Baños, aparellador dels serveis tècnics municipals, inicialment amb motiu de la seva professió, s'interessa per unes galeries que apareixien sovint en obrir rases per fonamentar les futures edificacions. A poc a poc, aquest interès el portà a topografiar una bona part de les galeries que transcorren pel subsòl urbà i també el no-urbà, i l'agost de 1972 divulgà un *Estudi Hidrològic de Sant Just* dins de la Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc, que feia una primera aproximació al món de les mines santjustenques i a la seva història.

Durant la dècada dels seixanta coneix Juli Ochoa, espeleòleg, i l'anima a seguir la tasca iniciada i li transfereix tota la documentació topogràfica recollida amb els anys. L'any 1975, amb motiu de recollir dades per a la guia de l'Itinerari de la Natura que estava preparant la SEAS, Xavier Montón i Francesc Riera s'adrecen al senyor Baños per realitzar amb el seu ajut uns dibuixos esquemàtics del funcionament de les mines. Amb el temps, gràcies al denominador comú que ens uneix, l'espeleologia i les coses "inequívocament santjustenques", ens coneixem i decidim, sense cap mena de pressió cronològica, de fer un estudi al més complet possible sobre les mines d'aigua al poble, i s'hi incorporen plenament en el transcurs d'aquest, els companys Miquel García, Ricard García, Joan Poll i Albert Riera. Els treballs segueixen de forma totalment aperiòdica fins a l'any 1987, un any més tard, el 1988, el Grup Espeleològic Rats Penats presenta un *Estudi sobre minats i altres sistemes de captació d'aigües subàlvees al terme municipal de Sant Just Desvern*, treball que va merèixer un guardó al segon certamen espeleològic Norbert Font i Sagué, convocat per la Federació Catalana d'Espeleologia.

Ningú no sembla recordar-se de les mines fins a la sequera de l'any 1990, quan l'Ajuntament publica un ban en el qual proposa una campanya d'estalvi d'aigua i cita el dijous 19 d'abril les persones posseïdores o coneixedores d'alguna explotació aqüífera. Membres del GERP foren convidats a aquesta reunió, on aportaren dades al respecte per al bon servei de la comunitat. No ho van entendre així certs elements, els quals, moguts per les causes que fossin van emetre desqualificacions aprioristes, que no van contribuir, d'altra banda, a l'enriquiment informatiu, objectiu bàsic de la sessió.

Actualment, amb motiu dels treballs per fornir el present estudi, hem rebut la col·laboració desinteressada dels senyors David García i Antoni Anguera, els quals, per llurs tasques a l'Ajuntament, ens han comunicat amb celeritat qualsevol aparició de minats, per tal de poder topografiar-los i catalogar-los, abans que per motius obvis de funcionament viari s'haguessin de tornar a tapar.

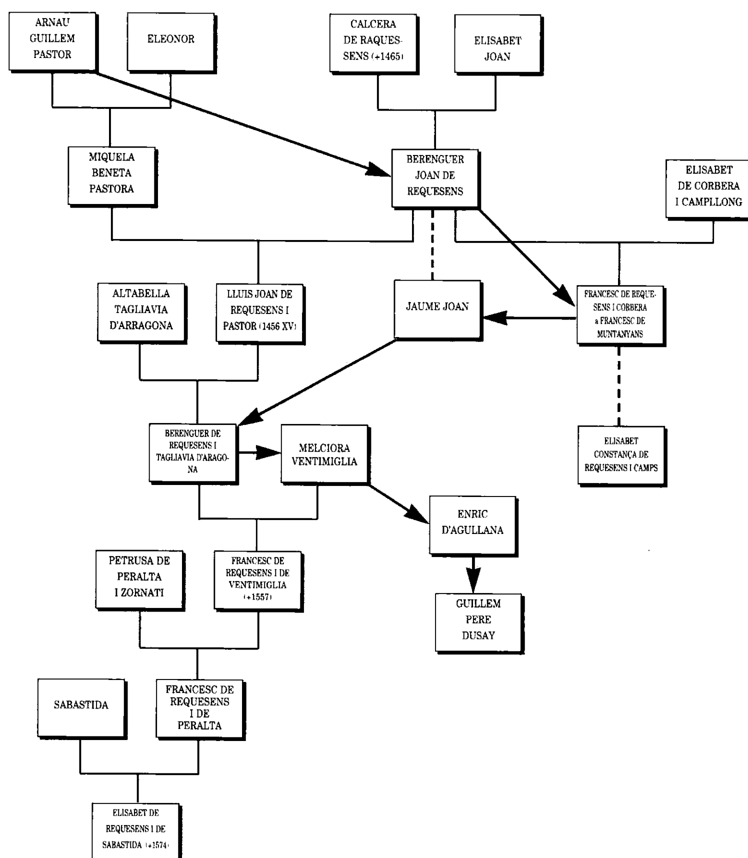

Portada del treball presentat per GERP el desembre de 1988 i guardonat per la Federació Catalana d'Espeleologia

Som conscients que queden moltes coses al tinter, especialment amb referència a la mina de Les Fatjones - Torreblanca i a la Societat d'Aigües, i potser fins i tot alguna informació pugui ser rebatuda. Recentment ens hem adreçat a la *Sociedad General de Aguas de Barcelona* en demanda d'informació, la qual amablement ens ha facilitat alguna primera data telefònicament, i ens ha assegurat que així que localitzin els documents sol·licitats ens els faran arribar. Deixem així les portes obertes per a qualsevol ampliació, concreció, o correcció del que aquí s'ha expressat.

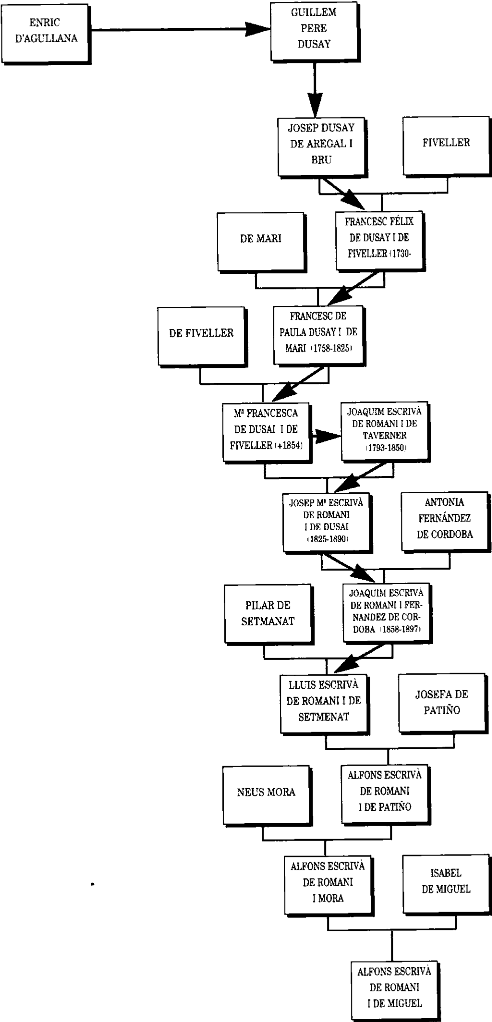
Volem agrair sincerament l'ajuda rebuda de Jordi Amigó, Fulgenci Baños, Jordi Cardona, Juli Ochoa, Joan Poll i Albert Riera en la recollida d'informació, que ens ha permès fornir aquest capítol.

PROPIETARIS DE LA TORREBLANCA DES D'ARNAU GUILLEM PASTOR FINS A ENRIC D'AGULLANA

Propietaris de la Torreblanca.

PROPIETARIS DE LA TORREBLANCA A PARTIR D' ENRIC D'AGULLANA

3.3.1. HISTÒRIA DE LES MINES ERASME I FALGUERA.

per Juli Ochoa Gonzàlez i Francesc Riera Prenafeta

Tal com abans es comentava, en data 2 de juny de 1450 Guillem Arnau de Pastor, senyor de la Torre Soler, més endavant coneguda com Torreblanca, sol·licita el dret i facultat de prendre les aigües que discorren de qualsevol font o altre lloc de la riera de Sant Just Desvern i de fer les represes i conduccions que li convinguin [1]. Un any més tard, el 10 de juny de 1451, la Batllia General del Principat de Catalunya atorga a Guillem d'Arnau de Pastor el que havia demanat[2].

partir d'aquest moment els titulars de la concessió emfitèutica de les aigües santjustenques seran els amos de la Torreblanca.

Per matrimoni amb Miquela Beneta, filla de l'Arnau de Pastor, aquesta titularitat passa a la branca siciliana de la família Requesens fins que Melciora Ventimiglia, resident a Sicília, dóna poders a Pere de Cardona per tal de vendre per 800 lliures la Torreblanca amb totes les seves propietats i drets a Enric d'Agullana. Aquesta venda té lloc el 20 d'octubre de 1564[3].

Signatura autògrafa d'Erasme de Gònima.

Possible retrat d'Erasme de Gònima tal com apareix al llibre d'Erasme d'Imbert. Aquest retrat fou confeccionat per mitjà del croquis morfomètric obtingut a partir de l'examen grafològic dels seus escrits autògrafs.

(1) Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant A.C.A.): "Baylia General de Catalunya". Classe 2ª Núm. 108
(2) Arxiu de Protocols (en endavant A.D.P.): Actes del notari Francesc Yla, any 1798.
(3) Arxiu Parroquial de Sant Just Desvern: secció 3, sèrie 1 agrupació 4, llibre 4 pàg. 270.

El 1615 trobem que a Guillem Pere Dusay, per sentència de la cúria del veguer de Barcelona, se li assigna l'herència d'Enric d'Agullana[4].

Sent titulars els Dusay, l'any 1636 l'hisendat santfeliuenc Antoni Falguera compra a Bartomeu Riera[5] una peça de terra amb els drets de les seves aigües per tal de captar-les i conduir-les mitjançant una mina cap a la seva finca del municipi veí[6].

Entrada l'última dècada del segle XVIII apareix un personatge que tindrà molt a veure amb la història d'aquesta mina. Es tracta d'Erasme Gònima i Passarell, nascut a Moià el 1746. Jove emprenedor, marxa a Barcelona i comença treballant d'aprenent en una fàbrica d'indianes. El 1766 es casa amb la filla d'un altre fabricant. Un cop aposentat en aquest món, estableix la seva pròpia indústria l'any 1783 al carrer del Raval de Barcelona, la qual va arribar a ser capdavantera i va donar ocupació l'any 1791, a mil cinc-centes persones.

Persona amb un elevat grau de superació i cobejós d'introduir-se dins l'élite barcelonina del moment, l'any 1791 compra el privilegi de noble per 57.008 rals de billó, cosa que la noblesa de solera no accepta de gaire bon grat (el baró de Maldà li deia Don Fantasma).

El 1802 és membre de La Junta de Comercio, Moneda y Minas, el mateix any és honorat pel rei Carles IV, qui va visitar la seva fàbrica, privilegi poc freqüent en aquella època.

L'any 1790 compra a Sant Feliu de Llobregat una important finca anomenada ca l'Amigó, d'11,2 ha d'extensió. La tanca i construeix el palau que avui encara es conserva. Al poc fa amistat amb un propietari veí, Francesc Fèlix de Dusay i de Fivaller, d'antiga prosàpia i lligat també al foment de la indústria de les indianes, propietari de la Torreblanca i titular del dret de les aigües.

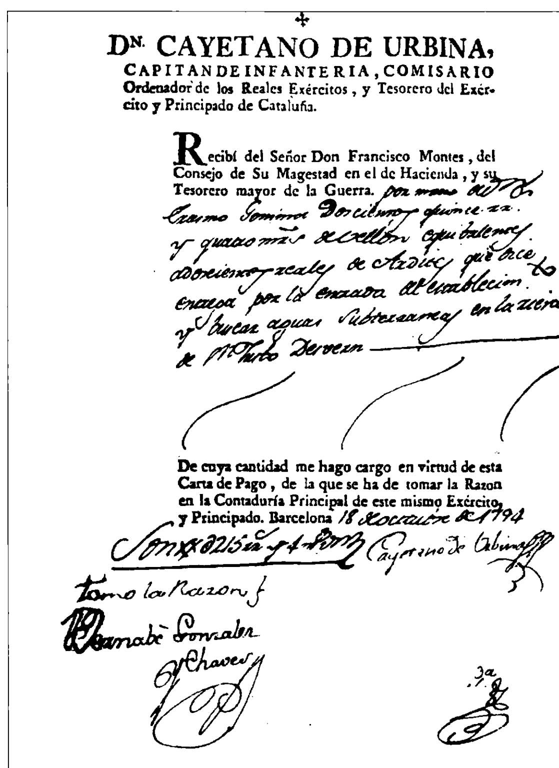
Erasme, preocupat per dotar la seva finca d'abundant cabal d'aigua, compra, el novembre de 1790, una extensió de terra al terme de Sant Just Desvern,

(4) Amigó, Jordi, i altres : El Bullidor, jaciment medieval. *Quaderns d'Estudis Santjustencs III*. Ajuntament de Sant Just Desvern, 1986.

(5) Bertomeu Riera, pagès de la casa i heretat de can Riera, que posteriorment, el 18 de gener de 1704, fou venuda a Baldiri Mèlich, nom que encara es conserva.

(6) A. D. P.: Actes del Notari Francesc Yla, any 1798.
Ens consta que un exemplar d'aquesta escriptura de compra-venda es troba a l'arxiu patrimonial de can Mèlich.

llindant amb la riera, amb la intenció de captar les aigües i conduir-les[7]. A continuació compra a Francesc de Dusay els drets sobre l'aigua, o més segurament part d'ells, ja que Dusay en segueix conservant dels que havia heretat dels seus avantpassats (drets que va adquirir Guillem Arnau de Pastor). A continuació, el 26 d'agost del 1794, Erasme de Gònima presenta una instància al Tribunal de la Real Intendencia General del Ejército y Principado de Cataluña, on exposa que ha comprat els drets sobre les aigües de la riera de Sant Just a Francesc Dusay, que vol posar en regadiu les terres de la seva heretat a Sant Feliu (ca l'Erasme), i demana autorització per utilitzar les aigües subterrànies fent les mines i conduccions que calguin, tant en l'àmbit de la concessió comprada a Dusay, com fora d'ella, si calgués. El 29 del mateix mes es du a terme l'acte assessorat i uns dies més tard, el 2 de setembre, com a conseqüència de l'acte anterior, per encàrrec de l'intendent

DN. CAYETANO DE URBINA,
CAPITAN DE INFANTERIA, COMISARIO
Ordenador de los Reales Exércitos, y Tesorero del Exército y Principado de Cataluña.

Recibí del Señor Don Francisco Montes, del Consejo de Su Magestad en el de Hacienda, y su Tesorero mayor de la Guerra.

De cuya cantidad me hago cargo en virtud de esta Carta de Pago, de la que se ha de tomar la Razon en la Contaduría Principal de este mismo Exército, y Principado. Barcelona

Carta de pagament acreditant l'ingrés al tresor de 200 rals d'ardits, satisfets per Erasme de Gònima en concepte de drets d'establiment, per la concessió que li fou atorgada de poder cercar aigües subterrànies a la riera de Sant Just Desvern i conduir-les mitjançant mines a la seva finca de Sant Feliu de Llobregat.

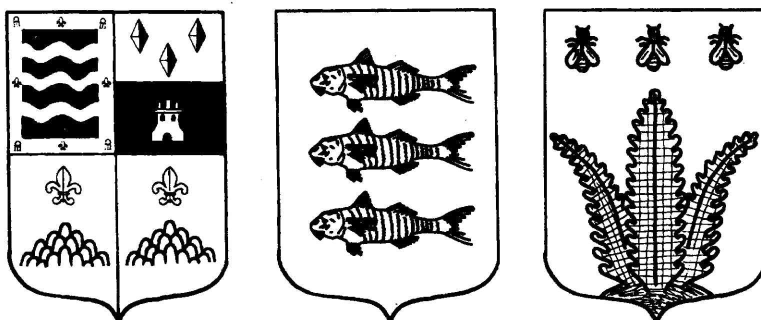
(7) Grial i d' Arquer, Joan Manuel: *Gran Enciclopèdia Catalana.* Pàg.166 Barcelona, 1975 i també *Història de Catalunya.* Tom V. Salvat Editiores.Barcelona,1978 i també De Imbert, Erasmo: *Erasmo de Gònima 1746-1821. Apuntes para una biografía y estudio de su època.* Barcelona, 1952.

general, Thomàs Soler i Ferrer, arquitecte i mestre d'obres, reconeix la riera de Sant Just i emet un informe favorable, delimitant el terreny on es pot autoritzar minar. Aquest és com segueix: en el sentit del llarg, des de l'origen de la riera fins al Camí Reial de Madrid, i per l'ample fins a 70 passes de la vora de la riera. La Intendència General, vist l'informe favorable del tècnic, eleva a la reial aprovació una proposta favorable de resolució, que determina que Erasme de Gònima pagui 200 rals d'ardits per aquesta autorització, i un cens o cànon anyal de 15 rals d'ardits.

En data 8 d'octubre del mateix any 1794 es rep l'autorització reial. El dia 18 d'octubre Erasme de Gònima paga la quantitat abans indicada (rebut solt entre la documentació del 20/10/1794 A.C.A.). Amb el document del 20 d'octubre es concedeixen en emfiteusi a Erasme Gònima i als seus successors els drets demanats, que els autoritzen a fer mines i pous dins dels límits establerts. El domini directe i alodial serà sempre de la Reial Hisenda, els beneficiaris estaran obligats a mantenir i millorar la concessió, i a pagar els laudemis, terços, foriscapis, censos, fàdiga i altres regalies a què està obligat tot emfiteuta[8].

Es construeix la mina i s'arriba al lloc que es pretenia. Sembla ser que en fer-la fou absorvida la mina ja existent, que havien construït els Falguera[9] i que ja arribava a Sant Feliu de Llobregat, segons consta en el ja mencionat informe-resposta al qüestionari de Francisco de Zamora.

Amb motiu de l'èxit assolit en aquesta empresa, Erasme de Gònima va organitzar durant la Festa Major de 1796 tot un seguit de celebracions, la

Escuts amb les armes dels tres protagonistes de la història d'aquesta mina. D'esquerra a dreta: Erasme de Gònima, Francesc Feliu Dusay, Josep Falguera.

(8) A.C.A.: "Baylia General de Catalunya" Classe 2ª Núm. 108.

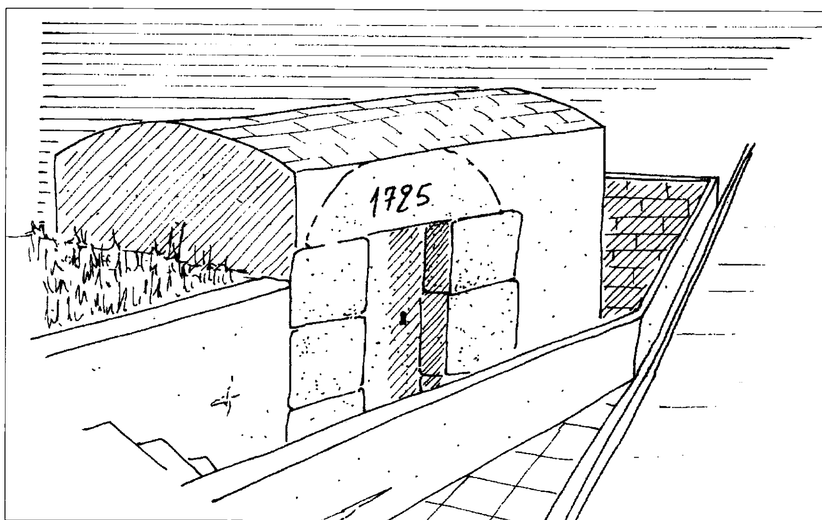
(9) Sans i Fàbregas, Llorenç: *Cròniques de Festa Major*, pàg. 10 a 14. Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1988. i també A.D.P.: Actes del notari Francesc Yla, any 1798.

magnitud de les quals va superar amb escreix tot el que s'havia vist amb anterioritat. Hi va assistir tota la noblesa i la burgesia de les rodalies, entre ells el seu amic Dusay, els marquesos de Gironella, senyors de la Quadra de Palau, i el baró de Maldà. De can Falguera, no hi anà ningú, car estaven en plet per la qüestió de la mina i fins i tot sembla ser que Antònia de Borràs i de Llúria, esposa de Josep Falguera, va morir al sobrepart com a conseqüència del disgust[10].

Aquest plet va quedar resolt mitjançant concòrdia atorgada davant del notari de Barcelona Francesc Yla en compareixença d'Erasme de Gònima, Francesc de Paula de Dusay, primer marquès de Monistrol d'Anoia, i Josep Falguera, que es comprometen als pactes següents:

- Repartiment de les aigües en dues parts iguales, una per a Erasme de Gònima i l'altra, meitat per al marquès de Monistrol, meitat per a Josep Falguera. Per a fer això s'establirà un repartidor[11] en una peça de terra de Francesc Coscoll de la parròquia de Sant Just Desvern, i totes les aigües captades a la riera de Sant Just més amunt d'aquest repartidor, incloent-hi específicament la mina que tenia Josep Falguera, hauran d'entrar-hi forçosament per tal de repartir-les com quedava indicat.

- Hi haurà dues claus de l'esmentat repartidor, una en poder d'Erasme i l'altra per a Falguera i Dusay.

Caseta de registre que dóna accés al repartidor que s'esmenta.

(10) Sans i Fàbregas, Llorenç: Id. Id.

(11) En el moment de signar la Concòrdia aquest repartidor de què es fa esment (si més no la caseta d'accés) ja estava construït per Erasme de Gònima, tal com es pot observar avui encara en la data del llindar de la caseta, que és la de 1795.

Vista de ca l'Erasme. Actualment convertit en col.legi de les Filles du Bon Sauveur. Fotografia: Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat.

- Les despeses de construcció del repartidor original, com també dels treballs d'adequació de la canonada aigües damunt d'aquest seran a carrèc de les tres persones interessades a proporció de l'aigua.
- Cap dels contraents pot fer més mines ni buscar aigües a la riera de Sant Just si no és per a portar-les al repartidor comú. Si malgrat tot ho fa, els costos aniran al seu càrrec i no tindrà dret a més aigua que la que li pertoqui segons allò pactat anteriorment.
- Finalment renuncien als plets i causes que entre ells tinguessin per qualsevol motiu en raó de les esmentades aigües, mines i conductes, amb imposició de silenci perpetu, obligant al compliment els seus respectius béns.

A part d'aquests pactes no tenim més constància d'afers o qüestions relacionades amb aquesta mina, exceptuant que Gònima reparteix certs cabals a diversos personatges de Sant Feliu: 16 plomes a Antoni Font del Sol, 4 plomes a Domènec Moses, notari, i 2 plomes a Ramon Ribas[12]. És de suposar que bastant temps després deuria haver-hi alguna revisió d'aquests pactes a l'empara de les noves

12) Abad García, Antonio: *Las fuentes de Sant Feliu.* Treball universitari mecanografiat (inèdit) Sant Feliu de Llobregat, 1987

disposicions legislatives que entraren en vigor durant el segle XIX, ja que durant aquest segle tothom qui vol es fa mina, fins i tot els mateixos marquesos de Monistrol, tal com hem vist en el capítol anterior.

Erasme de Gònima morí el 26 d'abril de 1821 per explosió d'una caldera a la seva fàbrica del carrer del Carme de Barcelona(13). A la seva mort el succeí com a titular de la finca i de la mina el seu nét Erasme de Janer i de Gònima, que fou president l'any 1821 de la Comissió de Fàbriques i més tard, el 1846, alcalde de Barcelona. Un cop mort l'heretà el seu fill Josep Erasme de Janer i Gironella cap del carlisme català, causa que li costà tota la seva fortuna. Això motivà que es vengués la casa i amb ella tots els drets, incloent-hi la mina, a Joan i Josep Bertrand i Salses, membres de la poderosa família d'industrials d'aquest nom, originària del migdia francès i establerts a Molins de Rei.

Posteriorment, en data 16 de setembre de 1907, aquests arrendaren terres i palau a la congregació religiosa de les Filles du Bon Sauveur, les quals poc després acabaren comprant-ho, actualment són les propietàries(14) i han dedicat part del palau a institució escolar.

Pel que fa a la mina i les seves aigües, aquesta congregació religiosa n'és actualment copropietària junt amb els senyors Lavèrnia de can Coscoll.

(13) De Imbert, Erasmo: Id. Id.

(14) Renom Pulit, Mercè: Introducció al llibre *"Guerrilles al Baix Llobregat"*, pàg. 37. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1986.

3.3.2. HISTÒRIA DE LA MINA VIDAL

per Coral Torra Pannon i Juli Ochoa Gonzàlez

La més moderna de les mines de llarg recorregut de Sant Just Desvern que condueix les seves aigües a finques d'altres termes municipals és, sens dubte, la que és coneguda amb els noms de "mina Vidal", "mina Juncadella" o "mina de can Cortès". És curiós constatar com a aquesta mina, segons la relativitat de les coses, a Esplugues se l'anomena "mina Candeler", coneguda masia santjustenca veïna de can Cortès.

Les fondalades dels torrents de can Cortès i de can Biosca sempre han estat molt riques en aigües, i de ben antic ja existien mines destinades al consum de les masies que es troben en aquells indrets, que cobrien a bastament les seves necessitats.

La masia de can Cortès, ja documentada l'any 1336(1), havia estat propietat de la família Cortès, almenys des de mitjan segle XVII. La titularitat d'aquesta família es va mantenir fins a finals del segle XVIII o començaments del XIX, en què una pubilla Cortès es va casar amb un tal Bernat Casals, el qual consta com a habitant de can Cortès l'any 1804(2).

Cap al 1850 trobem que l'amo de can Cortès és Francesc d'Assís Casals i Cortès, fill de l'anterior i veí d'Olesa, el qual està casat amb Paula Batista i té un fill que es diu Modest Casals i Batista(3), i consta com a propietari tant l'any 1839 com el 1852(4).

Francesc d'Assís Casals tenia una altra propietat a Olesa anomenada "Les Illes d'en Gori", la qual estava hipotecada. El creditor era Marìa Ros i Vallhonrat, de Terrassa, qui posseïa quatre pagarés signats per Casals, que totalitzaven un import d'uns 173.041 rals de billó. Sembla ser que Ros pressionava molt Casals i aquest va haver d'optar per vendre el mas Cortès, de Sant Just, per tal de poder fer front al deute i salvar així la seva propietat principal d'Olesa(5).

Mentrestant, trobem que a Esplugues hi ha, l'any 1852, una propietària anomenada Mariana Vidal, la qual té dues peces de terra al lloc dit "La Gleva", que totalitzen 6 mujades i 8 mundines (31.827 m^2), una altra al lloc dit "Farrera", de 4 mujades i 8 mundines (22.034 m^2) i una casa a la carretera(6).

---

1) Arxiu Episcopal de Barcelona. Llibre de Visites núm. 4, foli. 30

2) Tenas i Alibés, Mn. Antonino. *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern recollides i publicades pel seu rector.* Fidel R. Ferran, impressor. Barcelona. 1947. Pàg. 59.

3) Registre de la Propietat d'Esplugues de Llobregat (en endavant RPELL). Finca 74, inscr. 1.

4) Renom Pulit, Mercè "Les grans transformacions del segle XIX". A *Sant Just Desvern, un paisatge i una història.* Ajuntament de Sant Just Desvern i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1987. Pàg. 374.

5) RPELL. Finca 74, inscr. 1.

6) Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant ACA). Hisenda Ter, 494.

Poc després, Bartomeu Vidal i Nadal, germà de l'anterior, passa a ser propietari d'aquestes finques, amb molt petites variacions, i així veiem que l'any 1861 les seves terres a Esplugues són: una peça a "La Gleva", fruit de la unió de les dues peces anteriors, amb incorporació d'alguna peça nova. Amb això té un total de 9 mujades (44.068 m^2), la finca de "Farrera" i la casa de la carretera(7).

Aquest Bartomeu Vidal, veí de Barcelona, té d'altres propietats a pobles del Baix Llobregat, com Cornellà(8), i forma part de la poderosa família Vidal Ribas, establerta originàriament al carrer de Montcada de Barcelona, amb magatzems d'adrogueria i una fàbrica de productes químics a Sant Martí de Provençals(9). Una altra font important d'ingressos d'aquesta família l'havia constituït, en el passat, el comerç de mà d'obra esclava amb Cuba, per a la qual cosa establiren, en el seu moment, una factoria a la costa de Guinea, juntament amb un tal Carles Montagut(10).

La desapareguda mansió de can Rosàs a Esplugues de Llobregat, punt de destinació de les aigües d'aquesta mina. Fotografía: Arxiu Històric d' Esplugues de Llobregat.

7) ACA. Hisenda Ter, 495.

8) Renom Pulit, Mercè. Introducció al llibre *Guerrilles al Baix Llobregat*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1986. Pàg. 36.

9) Informació oral facilitada per les historiadores Cèlia Cañellas Julià i Rosa Torán Bellver, catedràtiques respectivement dels instituts "Lluis de Requesens" de Molins de Rei i "Sant Adrià" de Sant Adrià de Besòs.

10) Izard, Miquel. "Amèrica i l'economia catalana en el vuit-cents". A l'Avenç núm. 15, abril de 1979. Pàg. 34-39.

Contrastant amb la riquesa d'aigües de què gaudia can Cortès, les finques d'Esplugues heretades per Bartomeu Vidal, en ser de secà, n'estaven molt mancades. Per això, en tenir coneixement que a Casals li calia vendre el seu mas de Sant Just Desvern, Vidal s'hi va posar en contacte immediatament, per tal de comprar-li can Cortès i gaudir d'aquella aigua que tanta falta li feia.

Ben aviat ambdós propietaris van arribar a una entesa, i així Francesc d'Assís Casals, amb el consentiment de la seva muller i el seu fill, parts interessades pels drets de dot i herència, ven, el 5 d'agost de 1862, el mas Cortès a Bartomeu Vidal per la quantitat de 20.000 lliures catalanes, equivalents a 213.333 rals i 12 maravedisos. La venda es fa en presència del notari de Barcelona, Francesc Bellsolell.

Vidal paga en metàl·lic 32.000 rals en el moment de signar l'escriptura de venda, i fa un segon pagament de 8.292 rals i 12 maravedisos. Els restants 173.041 rals els reté Vidal per pagar a Marià Ros i satisfer així el deute contret per Casals. El 9 de setembre de 1862 queda definitivament tancada aquesta operació [11].

A partir d'aquest moment trobem que Bartomeu Vidal és el nou propietari de can Cortès i de totes les seves terres, un finca a la muntanya, de la qual es pot dir que només li interessa l'aigua.

Tant és així, que li falta temps per dividir en parcel·les una gran part de la finca i llogar-les. Els establiments fets, tots d'una extensió aproximada d'una mujada i dedicats al cultiu de la vinya, són ocupats per famílies santjustenques com els Vives, Urpí, Martí, Amigó, Mans, Bosch, Obiols, Poll, Vilagut, Rius, Busquets, Gelabert, Navinés, Blai, Domènech i Bofill entre d'altres [12].

Pel que fa a l'aigua, Vidal també es mou de pressa. Augmenta l'extensió de la zona de captació de la mina ja existent, fa créixer el seu cabal fins a 30 plomes, de les quals 5 les ven a compradors els noms dels quals no ens han arribat, i també comença a prolongar-la en direcció cap a Esplugues, on fa mina en els primers trams i continua amb canonada. També fa instal·lar una caseta de registre darrera la casa dita Cadena, en terres de Janer [13].

Un document detallat de can Cardona, còpia feta l'any 1916 del document original, ens dóna notícia dels treballs fets a la mina en passar per les seves terres i dels tractes establerts entre ambdós propietaris:

"Declaro que D. Bartolomé Vidal vecino de Barcelona, con mi expreso conocimiento, consentimiento y voluntad, ha atravesado varias tierras de mi

11) RPELL. Finca 74, inscr. 1.

12) Arxiu Històric de Sant Just Desvern (en endavant AHSJD). "Cuaderno adicional al amillaramiento de San Justo Desvern del año 1862".

13) RPELL. Finca 74, inscr. 1.

propiedad situadas en el término de Sant Justo Desvern, parte con zanja vulgarmente llamada "vall obert" y parte con mina o galería al objeto de conducir las aguas de la mina que dicho señor tiene desde casa Cortès también en San Justo, hasta el pueblo de Esplugas y abierto los pozos que le han sido necesarios para la construcción de la citada mina o galería, habiendo al propio tiempo construido también con mi consentimiento dos casillas para la entrada en la referida mina ó galería.

Habiéndose fijado de común acuerdo entre el Sr. Vidal y el que suscribe que por indemnización o pago de las referidas obras practicadas y derecho de paso y servidumbre perpetua que me impongo y cedo al referido Sr. Vidal la cantidad de sesenta y cuatro duros que confieso recibir en este acto del Sr. Vidal a quien prometo no pedirle cosa más alguna, dándole al propio tiempo facultad de abrir dicha zanja o excavación, pozo o pozos para entrar en la mina o minas siempre que fuera menester para practicar limpiezas, reparaciones, inspecciones y demás obras que quisiere en cuyos casos vendrá obligado el mismo Sr. Vidal a abonar los perjuicios que causara a los frutos. Y prometiendo no revocar en tiempo alguno esta cesión de derecho de paso que he concedido al mencionado Sr. Vidal y elevar este documento a Escritura pública con las cláusulas de estilo siempre que fuese requerido por el nombrado Sr. Vidal o por los suyos, firmo el presente en Sant Justo Deversn a 20 de Junio de 1864, Francisco Cardona"[14].

També, durant els anys 1862 i 1863, Bartomeu Vidal va fer el mateix en terres de Josep Modolell i Campreciós, manà fer pous de buidatge i féu construir una altra caseta de registre. Aquest cop, però, va quedar sense ajustar la compensació econòmica que li pertocava a Modolell[15].

Es pot considerar com a molt forta la inversió feta per Vidal en aquesta mina. Un assentament datat del 13 de febrer de 1867 ens informa que mentre el valor de la masia amb totes les seves terres, sense comptar la mina, és de 21.333 escuts amb 33 mil·lèsims, les aigües, mines i canonades estan valoradas en 16.304 escuts[16].

Pel que fa a la finca de can Cortès, Vidal no en té prou amb llogar-la, com hem vist; també especula amb ella. L'11 d'octubre de 1866, el seu apoderat Joan Gros i Fuster, per tal de garantir un préstec de 17.400 escuts, empenyora la propietat a favor de Jaume Basora i Pauchané[17]. Aquest préstec serà cancel·lat el 13 de novembre de 1879 en pagar a Flora Pasarell i Milà de La Roca, que havia heretat de Basora aquest dret[18].

14) Arxiu patrimonial de can Cardona (en endavant APCC). Document s/n del 24-5-1916.
15) RPELL. Finca 74, inscr. 9.
16) RPELL. Finca 74, inscr. 1.
17) RPELL. Finca 74, inscr. 2 i notes marginals.
18) RPELL. Finca 74, inscr. 12.

Una altra operació especulativa, més grossa encara, és la següent: Arran d'un plet mantingut amb el *Banco de Zaragoza*, Vidal és condemnat a pagar 63.000 escuts més els interessos al 6% des del 31 de desembre de 1867. No tenint aquest líquid, però sí tenint-lo la seva muller, Carme Serra i Bovets, Vidal li empenyora la finca per 53.000 duros[19].

Aquesta nova hipoteca, potser per quedar tot en família, no serà cancel·lada fins el 5 de juny de 1916[20].

Tornant a la mina, les 25 plomes de què disposa Bartomeu Vidal per conduir-les fins a la seva finca d'Esplugues, anomenada can Rosàs, li representen molta més quantitat de la que li cal. És per això que es disposa a anar-ne venent una part als propietaris que puguin estar interessats en aquella aigua.

Així, el 5 de setembre de 1876, ven per 1.000 pessetes mitja ploma al doctor Joaquim Girbau i de la Fló, veí de Gràcia[21], casat amb Magdalena Modolell i Juandó, i propietari de dues cases situades a Sant Just, els números 40 i 41 de la carretera, on viuen respectivament Joan Oliveras i Valentí Cailà[22].

Les condicions del contracte entre Vidal i Girbau són les següents:

"... *Primero: A pesar que actualmente fluye dicha mina una mayor cantidad de plumas de agua, se acuerda entre los otorgantes que mientras que la cantidad de agua que fluya de dicha mina y punto expresado sea lo menos de veinte plumas el comprador Don Joaquin Girbau y de la Fló percibirá íntegra la media pluma que adquirió, pero si por cualquiera circunstancia y accidente el caudal del agua de dicha mina disminuyera de las veinte plumas que se fijan, el comprador Don Juaquin Girbau y de la Fló sufrirá entonces la proporcional disminución, la cual cesará tan luego como el caudal de aguas vuelva a ser a lo menos de las veinte plumas fijadas, y volverá a disminuirse tantas veces la disminución del caudal de la mina se repitiese. Segundo: En ningún tiempo tendrá el comprador Don Joaquin Girbau y de la Fló derecho a mayor cantidad de agua de la que adquiere sea cual fuere la que fluya de la precitada mina en mayor cantidad de las veinte plumas fijadas, estando empero obligado a sufrir las disminuciones tantas veces las tenga la mina cuya agua en parte con este contrato se enagena conforme queda contenido en el anterior capítulo. Tercero: El comprador Don Joaquin Girbau y de la Fló recibirá la media pluma de agua que adquiere tomándola de la cañería de la mina de conducción que de la exclusiva propiedad del vendedor pasa cerca de la casa del comprador en San Justo Desvern. A este fin construirá a sus costas lo necesario colocando una plancha o plumero de bronce con el paso de agua de costumbre y*

19) RPELL. Finca 74, inscr. 3.
20) RPELL. Finca 74, 2ª nota marginal a la inscripció núm 3.
21) RPELL. Finca 74, inscr. 5.
22) AHSJD. Padró de 1873.

arreglado a la ley que sobre el particular rige, de modo que perciba únicamente la media pluma de agua medida barcelonesa que adquiere, valor siempre la disminución que pueda tener si viniese el caso predicto en el pacto primero de la escritura. El repartidor y plumero que construirá el comprador deberá ser colocado más bajo del nivel que actualmente tiene la cañería que por dentro de la misma de propiedad del vendedor pasa el agua que éste conduce a la casa torre de Esplugas. Para resguardo de dicho repartidor y plumero, el comprador construirá a sus costas una casita con su correspondiente puerta de entrada, cuya puerta tendrá dos distintas llaves, que guardarán una el comprador y otra el vendedor de modo que ni aquel ni éste puedan entrar separadamente dentro de la casita donde estará colocado el repartidor. Dicha casilla deberá ser construida al lado de la mina propiedad del vendedor, y todas las obras que verificará el comprador para colocación del repartidor y plumero deberan ser ejecutadas por el minero Diego Mans y aprobadas por el vendedor. Siempre que comprador o vendedor quieran inspeccionar el repartidor o plumero para comprobar si por él pasa más o menos agua de la debida, no podrá negarse ni el uno ni el otro a comparecer con su llave y facilitar la entrada al que lo hubiese deseado o a su delegado común. Siempre y cuando el comprador lo reclame deberá medirse el agua de la mina de San Justo Desvern de la que es parte la que se enagena, para la que a ella fluye a fin que el dicho comprador perciba íntegra la media pluma de agua, siendo veinte plumas o más las que hayan en dicha mina o bien sufrir la proporcional disminución si fluyen menos de las veinte plumas.

La medición deberá hacerse en el extremo inferior, o sea en el desagüe de la referida mina que lo tiene al lado del depósito lavadero situado en tierras del Manso Cortès junto a la linde de la propiedad de José Sallent, alias Casa Biosca..."[23].

La propietat d'aquesta mitja ploma adquirida per Girbau tindrà la trajectòria següent:

El 29 d'octubre de 1879 mor el doctor Girbau i, en virtut del testament que havia atorgat el 15 de novembre de 1878, cedeix un quart de ploma a cada un dels seus dos fills, Josep M. i M. del Carme Girbau i Modolell.

A la mort d'aquesta darrera, Josep M., que és prevere, hereta el quart de ploma que posseïa la seva germana.

Josep M. Girbau mor el 5 d'abril de 1897, deixa la mitja ploma en úsdefruit a les germanes Concepció i Antònia Romanich i de Miquel. La propietat és compartida pel rector de l'església de Sant Jaume de Barcelona i pel pare superior dels Tallers Salesians de Les Corts de Sarrià, els quals, el 23 de febrer de 1921, la venen per 1.000 pessetes a Joaquim Petit i Canals, veí de Barcelona.

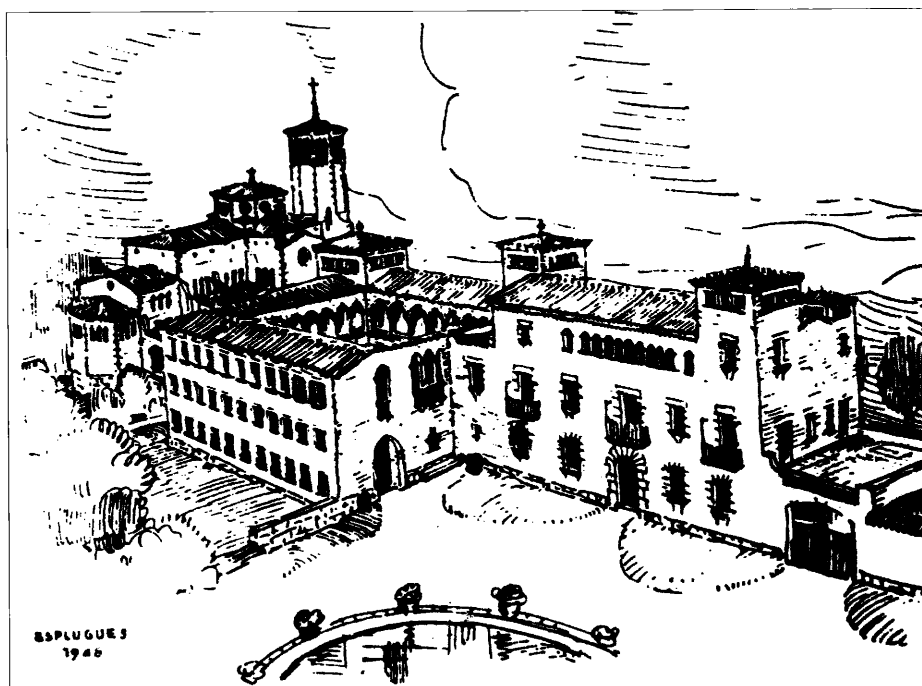
23) RPELL. Finca 74, inscr. 5.

Poc després, el 10 de febrer de 1922, Petit en ven la meitat a Alfredo Andreoli, canceller del consolat d'Itàlia a Barcelona, el qual destinarà aquesta aigua al subministrament de can Font, casa santjustenca on estiuejava i de la qual era propietari juntament amb la seva muller Dolors Caldadell i Domènech[24].

Bartomeu Vidal segueix venent part de l'aigua de la seva mina.

El 25 de juny de 1874 en ven, per 400 duros, una ploma a Madrona Pujol Baucis, vídua de Miquel Camps i germana de Jaume Pujol Baucis, propietari de la coneguda fàbrica de rajoles d'Esplugues, que tan vinculada va estar al creixement urbanístic de la Barcelona modernista.

Els termes d'aquest contracte de venda, com tots els altres que anirem veient, són anàlegs als de la venda feta a Girbau.

El Reial Monestir de les religioses dominiques de Mont-Sió a Esplugues, construït l'any 1948 a l'antiga masia de can Casanoves, la qual va ser incorporada al conjunt. En el dibuix, obra de l'arquitecte Armand Mas, es pot apreciar, en primer terme, la bassa d'aigua que originalment es nodria amb la ploma d'aigua de la mina Vidal, adquirida per Madrona Pujol Baucis en el temps en què foren propietaris de can Casanoves, i amb l'aigua d'una altra mina totalment espluguenca que donava lloc a la Font de les Moreres. Actualment, tallada la mina Vidal, la bassa només és alimentada per aquesta segona mina.

24) RPELL. Finca 74, inscr. 23-27.

El 8 de juliol de 1910 mor Madrona Pujol, deixant en herència la meitat de la ploma d'aigua a la seva filla Carme Camps Pujol, casada amb Josep Milà i Pi, i l'altra meitat als seus sis néts, Pere, Pilar, Miquelina, Concepció, Teresa i Montserrat Milà i Camps[25].

Una nova ploma d'aigua de la mina és venuda, el 25 de maig de 1878, per Bartomeu Vidal. Aquesta vegada els compradors són Maria Madorell Padrosa i Gaspar Modolell Madorell, mare i fill, hereus directes de Josep Modolell Campreciós, en qualitat de filla política i nét.

El preu d'aquesta ploma, com les anteriors, és de 2.000 pessetes, de les quals només en paguen 125 en monedes d'or i plata i retenen la resta com a pagament de la compensació per dret de pas i servitud d'aqüeducte que Vidal no havia satisfet a Josep Modolell l'any 1862[26].

La darrera ploma que va vendre Vidal fou comprada el 5 de juny de 1879, al preu de 800 duros, per Josefa Climent Cisneros, vídua de Ramon Bori, la qual la revèn el 21 d'agost d'aquell mateix any, pel mateix preu que li va costar, a Josep Argemí i Segarra, qui destinarà aquesta aigua al forniment de la finca coneguda per l'Hostal del Garrofer[27].

Aquest Josep Argemí és forner de Sant Just i gaudeix d'una bona posició econòmica. Una idea del volum del seu negoci ens la dóna el mateix Ajuntament de Sant Just quan ens diu d'ell que: *"dicho Sr. Argemí tiene un horno de pan cocer, con una gran panadería de mucho consumo al exterior del pueblo, teniendo un carro continuo destinado al acarreo del pan... que, de otra parte, supuesto que es comerciante de harina, trigo, azufre, vino, lo cual se puede justificar, siendo un comerciante que gira mucho..."*[28]

En morir Josep Argemí, aquesta ploma fou deixada en testament indivís a les seves nebodes Teresa i Enriqueta Munné i Comas. Poc després, el 3 de maig de 1898, en dividir el conjunt de l'herència entre ambdues germanes, la ploma d'aigua va passar a ser propietat de Teresa[29], la qual era veïna de Sant Just i estava casada amb Josep Carbonell i Modolell, amo de can Solanes.

Un quart d'aquesta ploma fou venuda el 31 de juliol de 1923 per Teresa Munné a Jaume Masclans Pascual[30], de qui la va heretar, l'any 1953, el seu fill Rafael Masclans Segura[31].

25) RPELL. Finca 74, inscr. 7 i 20.

26) RPELL. Finca 74, inscr. 9.

27) RPELL. Finca 74, inscr. 10 i 11.

28) AHSJD. Actes Ajuntament, 7-4-1872. Recollit per Renom Pulit, Mercè. "Les grans transformacions del segle XIX". A *Sant Just Desvern, un paisatge i una història*. Ajuntament de Sant Just Desvern i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1987, Pàg. 394.

29) RPELL. Finca 74, inscr. 17-18.

30) RPELL. Finca 74, inscr. 28.

31) RPELL. Finca 74, inscr. 30.

El 23 de juny de 1884, Bartomeu Vidal, mitjançant escriptura atorgada pel notari de Barcelona Josep M. Vives i Mendoza, fa donació a Josep Vidal-Ribas i Torrents[32], fill del seu cosí Josep Vidal Ribas, de totes les finques i drets que posseïa als termes municipals de Sant Just Desvern, Esplugues i l'Hospitalet, reservant-se l'usdefruit mentre visqués[33]. A partir d'aquest moment Josep Vidal-Ribas serà el nou propietari, entre d'altres coses, de can Cortès, de can Rosàs i de la mina que condueix les aigües d'una finca a l'altra.

El 13 d'octubre de 1887 mort Bartomeu Vidal i Josep Vidal-Ribas passa a adquirir plens drets sobre aquestes propietats,[34] i és en qualitat de propietari que apareix signant l'any 1889 una sol·licitud de declaració de vedat de caça per a la seva finca de can Cortès[35].

Josep Vidal-Ribas vol condicionar la mina heretada i es proposa substituir els trams de canonada per galeries. Així, el 29 de setembre de 1890 presenta una instància a l'Ajuntament de Sant Just demanant permís per fer-ho.

A la sessió municipal del 4 d'octubre es debat la sol·licitud de Vidal-Ribas. A instàncies del regidor Francesc Padrosa i Batista, s'acorda comunicar a la persona interessada la necessitat que aporti un plànol del projecte per tal d'estudiar en quin grau poden afectar aquestes obres a les vies públiques.

El 3 de gener de 1891, Josep Vidal-Ribas entrega el plànol demanat, i el 6 de gener l'Ajuntament acorda concedir el permís[36].

Tal com havia fet el seu oncle Bartomeu, el nou propietari també va venent l'aigua de la mina.

Els primers a comprar-li aigua són els propietaris de can Modolell, ja que consideren que la ploma que varen comprar l'any 1878 a Bartomeu Vidal els és insuficient. El 20 de juny de 1891, Josep Vidal-Ribas ven a Gaspar Modolell i Madorell dues plomes més al preu de 4.000 pessetes, el qual pren aquesta aigua de la mateixa derivació que en el seu moment es va fer per a la primera ploma ja comprada[37].

La darrera ploma venuda d'aquesta mina és, també, per a un Modolell. El 20 de juny de 1891, Josep Modolell i Padrosa compra a Josep Vidal-Ribas una ploma d'aigua al preu i condicions habituals[38].

32) El seu nom original era Josep Vidal i Torrens, però en virtut de la Reial ordre de 7 de març de 1875, fou autoritzat a utilitzat els dos cognoms paterns, Vidal Ribas com a un de sol, sense perjudici de fer servir el cognom matern, Torrens, com a segon cognom. Els seu germans Emili, Dolors i Concepció, en no fer el mateix, van continuar dient-se Vidal Torrens.

33) AHSJD. Correspondència 25-4-1889.

34) RPELL. Finca 74, 2ª nota marginal a la inscripció núm 13.

35) AHSJD. Expedients municipals. Any 1889.

36) AHSJD. Expedients municipals d'obres. Any 1890.

37) RPELL. Finca 74, inscr. 14.

38) RPELL. Finca 74, inscr. 15.

Aquesta ploma haurà de ser conduïda des del capdavall del carrer de la Sala, per on passa la mina, fins a la finca-torre que posseeix al carrer de la Font, per la qual cosa demana, el 4 de juliol d'aquell mateix any, el permís oportú a l'Ajuntament. Aquest, en sessió celebrada el 15 de juliol, l'aprova, i en Modolell ha de pagar la quantitat de 55 pessetes pel fet d'ocupar 110 metres lineals de via pública[39].

En morir Josep Modolell Padrosa el 3 d'abril de 1900, la propietat d'aquesta ploma fou cedida en testament al seu fill Josep Modolell i Garriga, reservant l'usdefruit a la seva vídua Dolors Garriga i Capdet[40], a la mort de la qual, esdevinguda el 17 de març de 1917, Josep Modolell Garriga va passar a tenir plens drets sobre aquesta ploma[41].

El dia 13 de maig de 1892 mor Josep Vidal-Ribas i Torrents sense haver tingut fills. A la seva declaració d'última voluntat, feta a Madrid, fa dividir tots els seus béns en dues porcions.

La primera porció comprèn la meitat del seu capital a la casa de comerç *"Hijos de José Vidal Ribas"*, una casa al número 69 del Passeig de Gràcia, la torre i jardins que va rebre del seu oncle Bartomeu Vidal (can Rosàs, a Esplugues), una altra torre i jardins que va heretar del seu pare, la finca i censos que tenia a Sant Just (can Cortès), terrenys i censos a l'Hospitalet, Esplugues i Cornellà, i finalment els terrenys que posseïa a la Rambla de Catalunya.

La segona porció comprèn l'altra meitat del seu capital a l'empresa familiar, l'esposalici fet a la seva muller, tots els seus crèdits, un terreny a la cantonada dels carrers Roger de Flor i Gran Via, i tots els altres béns o drets no indicats anteriorment.

Aquesta segona porció es va repartir per parts iguals entre els seu germans Emili, Concepció i Dolors.

Pel que fa a la primera porció, les 3/5 parts de la meitat del capital anaren destinades a persones necessitades i institucions de beneficiència, i les altres 2/5 parts es repartiren per parts iguals entre les seves germanes Concepció i Dolors.

D'entre els béns compresos en la porció primera, cal destacar que Concepció va rebre el terreny de la Rambla de Catalunya, la torre i jardins de can Rosàs, sense les terres del voltant, que foren per a la seva germana Dolors, i la finca i censos de Sant Just.

39) AHSJD. Expedients municipals d'obres. Any 1891.
40) RPELL. Finca 74, inscr. 19.
41) RPELL. Finca 74, inscr. 22.

De tots els béns testats, però, Josep Vidal-Ribas en va reservar l'usdefruit de per vida a la seva muller Elvira Jover i Peix.

Així doncs, la nova propietària de can Cortès i la seva mina va passar a ser Concepció Vidal i Torrents, casada amb Emili Juncadella Oliva, sent usufructuària vitalícia la seva cunyada Elvira Jover i Peix, en endavant coneguda com la vídua Vidal-Ribas[42].

L'any 1914, necessitant instar un expedient d'informació possessòria per a la inscripció dels aprofitaments d'aigües públiques, Concepció Vidal i Elvira Jover presenten una instància a l'Ajuntament de Sant Just demanant una certificació d'amillarament de la finca de can Cortès, que posseeixen, com s'ha indicat abans, en qualitat de nuapropietària la primera i usufructuària la segona. En aquest document, s'indica també que Elvira Jover, la vídua Vidal-Ribas, és, a més, propietària de la veïna masia de can Biosca[43].

La mina continua funcionant.

Amb motiu de l'obertura del carrer de Bonavista fins a la carretera, hi ha tot un seguit de negociacions entre l'Ajuntament i els propietaris d'aquells terrenys, com també entre els mateixos propietaris[44].

És dins d'aquest context que el 30 de juliol de 1916, Josep Cardona i Planas, en negociar la venda d'un terreny que té allà, el qual està afectat per una servitud de pas de la mina que posseeix la vídua Vidal-Ribas, amb tres pous de registre, demana a l'Ajuntament permís per obrir un nou pou en terreny no venut que li permeti d'accedir a la mina per tal de poder continuar practicant el seu manteniment, la qual cosa li és concedida[45].

El 23 d'abril de 1927 mor Concepció Vidal Torrents, deixant hereus universals per parts iguals els seus tres fills, Emili, Mercè i Maria, aquesta darrera, monja al convent de Maria Reparadora.

La part d'herència rebuda pel seu fill Emili comprèn la propietat de can Candeler i can Cortès a Sant Just i la de can Rosàs a Esplugues, sent encara usufructuària d'aquestes dues propietats la seva tia Elvira Jover, vídua Vidal-Ribas[46].

El nou propietari de la mina, Emili Juncadella Vidal, era una persona extremadament inquieta, culta, activa i poderosa.

42) RPELL. Finca 74, inscr. 16.

43) AHSJD. Correspondència, any 1914.

44) La més llarga d'aquestes negociacions fou la mantinguda amb Teresa Munné, propietària de l'Hostal Nou o del Garrofer –vegeu nota 29–, que va motivar la corba final que descriu el carrer de Bonavista en arribar a la carretera.

45) AHSJD. Expedients municipals d'obres. Any 1916.

46) RPELL. Finca 74, inscr. 29.

Va néixer a Barcelona l'any 1887 i des dels 14 anys va practicar l'alpinisme, un dels seus esports preferits. Fou soci del *Club Alpino Español*, del *Club Alpin Français*, del *Centre Excursionista de Catalunya*, de *l'Automobile Club de France*, del *Touring Club de France* i de la *Bombay Historical Society*.

Retrat d' Emili Juncadella Vidal.

Un altre esport que li apassionava era la caça major, la qual practicava especialmente al Pirineu, Àfrica i l'Índia i tenia una gran col·lecció de trofeus, tals com elefants, lleons, tigres, búfals, i el cèlebre "gaur", brau de l'Índia, una de les peces més cobejades pels caçadors.

Foren famoses les seves col·leccions d'armes, les obres d'art exòtiques, la seva àmplia biblioteca, on destacaven els temes d'alpinisme, i les fotografies, en tenia més de 3000 sobre l'Índia. Fou una persona molt activa en política, d'ideologia conservadora. Va ser Diputat provincial i conseller corporatiu durant els set anys que va durar la dictadura de Primo de Rivera. També va ser tresorer de la Junta de Museus de Barcelona i president del *Círculo de Renovación Española* de Sants durant la Segona República(47). Com a membre dels cercles més selectes de la burgesia catalana, formava part del restringit grup de propietaris de les llotges del primer pis del recentment destruït Gran Teatre del Liceu, sent la seva llotja la número 26(48).

Durant el temps en què Emili Juncadella fou propietari de la mina, Daniel Cardona i Civit va ser alcalde de Sant Just.

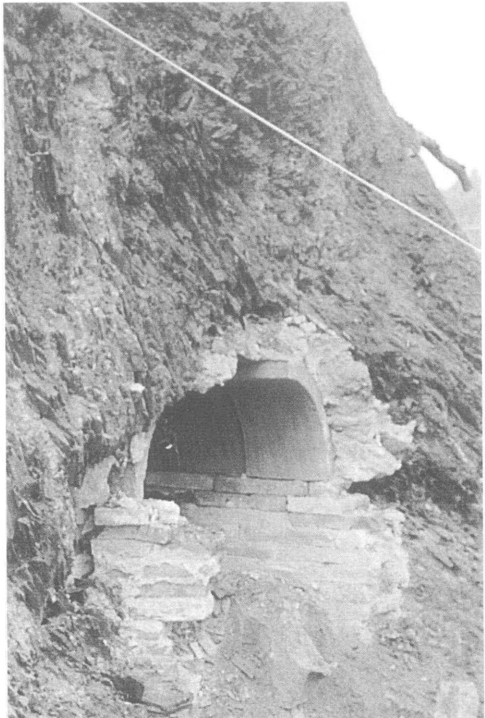
Una de les moltes obres escomeses per aquest gran alcalde va ser la construcció de la claveguera que baixa pel carrer de la Sala.

Mentre la construïen, l'Ajuntament es va adonar que la claveguera havia de creuar per damunt de la mina que conduïa les aigües cap a can Rosàs, per aquest motiu l'alcalde escriu a Emili Juncadella Vidal una carta, l'agost de 1933, on l'informa que hi haurà l'encreuament entre la claveguera i la mina i li indica la conveniència de fer determinats treballs d'aïllament, per tal d'evitar la contaminació de les aigües de la mina(49).

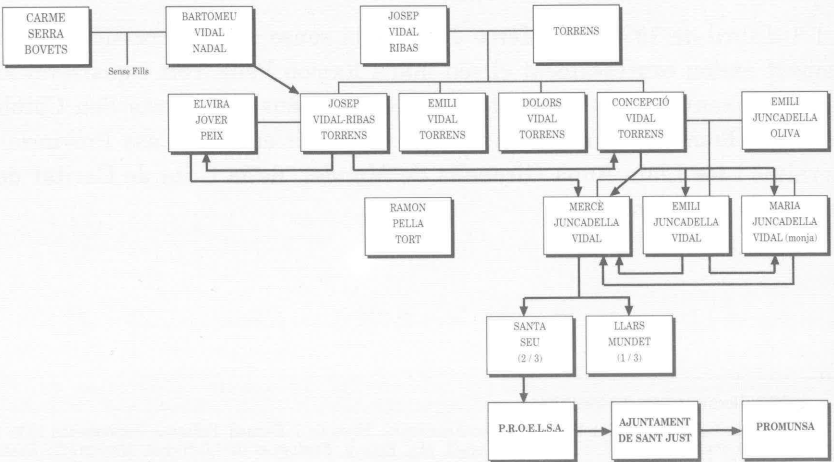
47) *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*. Hijos de J. Espasa, Editores. Suplemento 1936-1939. Primera Parte. Pàg. 457.

48) El Periódico, 9/2/94, pàg. 5.

49) APCC. Document s/n, sense data.

La mina Vidal tallada a la carretera de la Muntanya, amb motiu d'unes obres, a l'alçada de l'Institut de Batxillerat.

Propietaris de la mina Vidal.

El 29 d'agost mateix, Emili Juncadella contesta a l'Ajuntament manifestant el seu acord i suggerint algunes millores. També apunta la conveniència que el minaire Dídac Mans supervisi els treballs[50].

Tot just començada la Guerra Civil Espanyola, el 29 de juliol de 1936, Emili Juncadella va ser detingut al seu domicili de Barcelona i mort a la carretera de l'Arrabassada. El seu cadàver fou dipositat a l'Hospital Clínic, on va figurar amb el número 1, per la qual cosa molts autors l'han considerat, erròniament, la primera víctima barcelonina d'aquella guerra[51].

Mort Emili Juncadella, les seves propietats passen a les seves germanes, amb la condició que els béns que hereti la seva germana Maria, la monja, tornin, a la seva mort, a l'altra germana, Mercè, o als seus descendents. Així succeeix i Mercè Juncadella Vidal esdevé la propietària de can Candeler, can Cortès, can Rosàs i de la mina que ens ocupa, entre d'altres béns[52].

Mercè Juncadella, propietària –com hem dit– d'altres finques i cases, no demostra per can Rosàs l'interès que havien demostrat els seus anteriors propietaris i acaba per fer-lo enderrocar.

Desapareguda la mansió d'Esplugues, la mina perd la seva principal raó de ser. No obstant això, va continuar funcionan i les seves aigües continuen aprofitant-se.

L'any 1965, sent alcalde de Sant Just Josep Lluís Surroca Pratdesaba, es va arranjar el conjunt del Parador[53], i es va instal·lar al costat de la recentment estrenada biblioteca, una font que es va anomenar "Font de la Sardana", la qual es nodria de l'aigua de la mina. Pocs anys després, a causa d'un problema sanitari, aquesta aigua fou substituïda per aigua corrent clorada.

L'1 d'abril de 1972 mor Mercè Juncadella sense tenir successió. En el seu testament exclou expressament el seu marit Ramon Pella Tort i qualsevol altre familiar, deixant els dos terços de tots els seus béns a la Santa Seu Catòlica, Apostòlica i Romana, i l'altre terç restant a repartir entre la Casa Provincial de Maternitat i les Llars Anna Gironella de Mundet, de la Casa de Caritat de la Diputació de Barcelona[54].

---

50) APCC. Document s/n del 29/8/1933.

51) Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana. Hijos de J. Espasa, Editores. Suplemento 1936-1939. Primera Parte. Pàg. 457. I també Carbonell, Mn. Esteve. *Esplugues de Llobregat, Monografia Històrica.* Tipografia Emporium, S.A., Barcelona. 1949. Pàg. 183.

52) RPELL. Finca 74, inscr. 32 i 33.

53) Diversos autors: *Cronologia i fets de Sant Just Desvern al segle XX* (en premsa).

54) RPELL. Finca 74, inscr. 35.

Com a conseqüència d'aquest testament, la finca de can Cortès, i amb ella la propietat de la mina, passa a quedar repartida en indivís de la manera següent:

130/200 + 4/10 de 2/200 parts (el 65,40%)	per a la Santa Seu.
35/200 + 4/10 de 2/200 parts (el 17,90%)	per a la Casa Provincial de Maternitat.
33/200 + 2/10 de 2/200 parts (el 16,70%)	per a les Llars Mundet.

El 27 de febrer de 1992, la Santa Seu ven per 165 milions de pessetes la seva part a l'empresa "Promocions Econòmiques Locals, Societat de Capital Risc, S.A." (PROELSA)(55), la qual, al seu torn, ven el 15 de març de 1993 la meitat del que havia adquirit, sempre en indivís, a l'Ajuntament de Sant Just, el qual aporta aquests terrenys, qualificats jurídicament de béns patrimonials, a l'empresa "Promocions Municipals Santjustenques, S.A. (PROMUNSA) (56), que té previst actuar urbanísticament en aquells indrets en un futur immediat, i dur a terme el que ja s'anomena "Pla de can Candeler".

Així doncs, PROELSA i PROMUNSA han passat a ser els nous propietaris majoritaris d'aquesta mina, la història de la qual hem acabat de veure.

Cal dir que aquesta mina, actualment, és pràcticament irrecuperable, llevat dels seus trams inicials, on es troba el floreig de l'aigua. La major part del seu recorregut per Esplugues ha desaparegut, i a Sant Just són gairebé innombrables els talls que han sofert les seves galeries, a causa, principalment, dels fonaments de les moltes cases que s'han anat edificant al seu damunt.

55) RPELL. Finca 74, inscr. 36.

56) Ajuntament de Sant Just Desvern. Acta del Ple del dia 27 de juny de 1994, Punt 4t.

3.3.3. HISTÒRIA DE LA MINA DELS CASALOTS

per Francesc Riera Prenafeta i Juli Ochoa Gonzàlez

La darrera de les mines de gran recorregut de Sant Just Desvern és la coneguda amb els noms de "mina del Pedró a can Ginestar", "mina de la Cera", "mina de l'Hostal Vell" o "mina dels Casalots". Aquesta mina, actualment, transcorre íntegrament per sota del centre urbà de la nostra població.

El seu origen, a diferència del de les altres mines santjustenques, no cal cercar-lo en l'interès de cap propietari a captar i conduir aigües d'un lloc a l'altre, sinó que obeeix a una iniciativa dels mateixos minaires que la van fer.

Cap als voltants de l'any 1885 trobem que al número 8 de la carretera hi viu Josep Vivés Pal, Minaire de professió, fill de Sant Just, i casat amb Eulàlia Català Pagès, amb qui té cinc fills: Joaquim, Rafael, Mercè, Eulàlia i Lluïsa[1].

Vivés és conscient que al subsòl de la peça de terra dita Calafata, a la partida del Pedró, de la qual és propietari l'amo de can Ginestar, Miquel Madorell i Padrosa, hi ha una veta considerable d'aigua que es pot aprofitar.

Per aquest motiu es posa en contacte amb altres dos minaires, Joaquim Clavell i Escriu de Sarrià i veí de Rubí, i Josep Oliveras i Borrell, del Masnou, i tots tres es proposen captar-la i conduir-la fins al poble, fent una mina que baixi pel torrent dels Casalots (curs alt del torrent d'en Mateu o de la Fontsanta).

Els tres minaires es posen en contacte amb la família Madorell i arriben a un acord, que se signa el 7 d'octubre de 1885 en presència del notari de Sant Feliu de Llobregat Manuel Crehuet i Llorens.

Els principals punts d'aquell acord foren els següents:

"... Primeramente: los padres e hijo D. Miguel y D. Jaime Madorell otorgan que dan y conceden a los indicados D. José Vives, D. Joaquin Clavell y D. José Oliveras, la facultad de abrir pozos en la superficie del terreno y minas en el subsuelo y en la dirección que crean más conveniente en las dos piezas de tierra que se han designado anteriormente para la busca y alumbramiento de aguas subterráneas que fluyen en ellas o dimanen de otros predios, cuyas aguas serán propiedad de los concesionarios que harán de ellas el uso que bien les plazca.

Segundo: Que caso que la cantidad de aguas hallada por los concesionarios sea suficiente para indemnizarlos de los gastos que deberán hacer a fin de alumbrarlas

---

1) Arxiu Històric de Sant Just Desvern (en endavant AHSJD). Lligalls 351-4 i 352-5. Padrons municipals anys 1885, 1890 i 1894.

y conducirlas, quedarán obligados a dirigir hacia el pueblo de San Justo Devern, pasando precisamente por la casa que los señores concedentes tienen en el mismo, conocida por casa Ginestà, la cantidad mínima de tres plumas de dicha agua en calidad de primeras, una de cuyas plumas de agua que desde luego estiman los otorgantes en doscientas cincuenta pesetas, quedará de propiedad de los señores concedentes en premio de la presente concesión y las otras dos plumas, de querer quedarse con ellas los señores concedentes, abonarán a los concesionarios su valor, al precio más ínfimo que se pagaran las demás plumas de agua.

Tercero: Que la pluma de agua expresada en el pacto próximo precedente de las tres que deberán pasar por la casa de los señores concedentes, deberán los concesionarios ponerla a sus costas a una altura cuando menos de un metro sobre el nivel del fregadero hoy existente en la cocina de la mencionada casa de los concedentes.

Cuarto: Que si dentro de tres años próximos a esta fecha contaderos no hubieren los concesionarios llevado a la casa de los concedentes la pluma de agua de que habla el pacto segundo, podrán dichos concedentes rescindir este contrato, sin abonar cosa alguna por ningún concepto a los concesionarios, quienes después de treinta días de expirado dicho plazo de tres años, deberán a sus costas rellenar los pozos que hubiere abiertos y minas que tuvieren hechas.

Quinto y finalmente: No obstante la facultad concedida, por cualquiera trabajos que practiquen los concesionarios en la apertura de pozos en busca y conducción de aguas, no podrán en ningún caso ni por concepto alguno causar daños en los olivos y algarrobos existentes en las fincas expresadas, ni tampoco obstruir las rasas de las mismas, sin que puedan impedir el libre curso de las aguas pluviales a menos del expreso consentimiento de los Señores concedentes... "[2]

Un cop entesos amb la família Madorell, els minaires comencen els treballs de perforació. La seva idea és que la mina baixi pel torrent dels Casalots i des d'allà fins a l'Hostal Vell, per on seguiria, o bé pel Raval o bé pels actuals carrers de la Creu i de Bonavista, fins al capdamunt del carrer de Badó, on es construiria un repartidor amb el seu corresponent registre d'entrada[3] i acabaria a can Ginestar.

Com els terrenys de l'Hostal Vell eren propietat de la família Cardona, els tres minaires es posen en contacte amb ells i estableixen els pactes corresponents.

En virtut dels pactes establerts entre Josep Vivés, Joaquin Clavell i Josep Oliveras, d'un cantó, i Francesc d'Assís Cardona i Josep Cardona, pare i fill, de

2) Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat. Protocols del notari Crehuet. Núm 99, vol. 3r.

3) L'entrada d'aquest registre encara es conserva dalt de tot del carrer de Badó, que és molt més antiga que la casa que hi ha edificada al seu damunt. Aquesta casa és la que es troba a la cantonada del carrer de Badó amb el passatge del Montseny.

l'altre, aquests darrers autoritzen, pel preu de 1.000 pessetes, el pas de la mina per les seves terres, mentre que els tres manaires es comprometen a escampar convenientment la terra estreta, llençar les pedres i vendre'ls dues plomes d'aigua per 2.000 pessetes, per a la qual cosa es facilitarà a la família Cardona una clau independent del repartidor a fer al carrer de Badó, i a costejar la meitat de la canonada de plom necessària per a aquest subministrament[4].

Carrer de Badó, a l'esquerra s'observa la portella d'accés al repartidor que s'esmenta.

Una vegada arribats a una entesa amb la família Cardona, els tres minaires continuen la seva feina. És per aquests temps que mor Josep Oliveras i, a més, arriba el moment en què ja han passat amb escreix els tres anys que la família Modolell va concedir de termini als minaires.

Tant és així que, el 12 de febrer de 1889, Miquel Madorell i Padrosa i Joan Bautista Madorell i Modolell compareixen davant del jutge municipal de Sant Just Desvern per tal de citar a acte de conciliació Josep Vivés Pal, Joaquim Clavell Escriu i els hereus del finat Josep Oliveras Borrell, tots ells acompanyats d'un home bo.

El jutge fa enviar comunicació als jutges municipals de Rubí i del Masnou respectivament i notifica la citació a Josep Vivés per mitjà de l'agutzil de Sant Just.

4) Arxiu patrimonial de can Cardona (en endavant APCC). Document s/n del 9/11/1885.

El dia 18 de març a les 8 del matí es reuneixen al jutjat municipal els demandants i el seu home bo, Pastor Fosalva, i els demandats Vivés, Clavell i Dolors Travé, vídua de Josep Oliveras, amb els seus homes bons respectius.

Els demandats reconeixen l'incompliment del que fou pactat l'any 1885 i supliquen que, en atenció a les moltes pèrdues que els ha originat la construcció de la mina, siguin rellevats de l'obligació d'indemnitzar-los per danys i perjudicis, a la qual cosa accedeixen els demandants *"vista su triste situación"*[5].

El 10 de novembre de 1889, Josep Vivés rep una carta de l'Ajuntament de Sant Just en la qual li diu que aquest s'ha assabentat, per queixes de veïns, que està efectuant excavacions al carrer del Raval sense el permís corresponent i li ordena que aturi immediatament aquells treballs.

Tot seguit, el 20 de novembre, Josep Vivés contesta a l'Ajuntament dient que li estranya aquesta comunicació i l'ordre que se li dóna de suspendre les obres, quan ell tenia autorització per efectuar obres d'excavació o mineria per a conducció d'aigües segons acta de l'Ajuntament de 2 de juny de 1887, referint que aquesta autorització li permetia construir:

"... una mina que partiendo de la citada dels Casalots pasará por el camino de este nombre y calle del Arrabal o sea la carretera antigua hasta dos tercios de dicha calle, en el trozo desde casa Biosca siguiendo la travesía donde hay el Matadero público; y el tercio de este camino o calle por medio de excavación con tubería, siguiendo las calles de Buenavista, calles de Modolell en proyecto en la propiedad denominada de "Casa Freixas" hasta encontrar también la calle de Argemí, en proyecto y siguiendo después el camino de Vallvidrera hasta llegar a la casa del propietario Don Miguel Madorell en cuyas cercanías establecerá el repartidor para llevar las aguas que encuentre y tiene entrada mina a dicho Sr. Miguel Madorell, al Sr. Cardona y demás vecinos que quieran comprarle aguas así como si el Municipio desea establecer fuentes públicas. La mina que proyecta al que suscribe desde el depósito de agua hasta el segundo tercio poco más o menos de la calle Travesía del Arrabal (o sea carretera antigua); tendrá en su máximo ocho palmos de altura por sesenta centímetros de ancho; quedando una capa de terreno sobre dicha mina de unos tres metros poco más o menos; grueso al parecer del recurrente suficiente para asegurar el tránsito público, en cuanto a la excavación será una profundidad la menos posible e indispensable para colocar la tubería. Caso que le fuera imposible por cuestiones particulares o por perjudicar la obra el itinerario que el recurrente proyecta, al llegar a la calle de Buenavista y en su término urbanizado; conduciere las aguas por la calle de Badó, Campreciós y detrás Iglesia hasta conducir las aguas al lugar que antes ha mencionado" [6].

---

5) APCC. Document s/n. Manuscrit còpia de l'acta de conciliació feta al jutjat de Sant Just Desvern el 18/3/1889.

6) AHSJD. Expedients municipals d'obres, any 1889. En el mateix expedient consta un plànol d'escala 1:500 amb el recorregut descrit, signat pel mestre d'obres Dimas Vallcorba, datat el 6/12/1890.

L'Ajuntament ho reconeix i Vivés pot continuar la seva mina, la qual no passarà pel Raval, sinó que baixarà pel carrer de la Creu i anirà pel de Bonavista fins a Badó.

Aquesta aprovació municipal comporta també el compromís que els propietaris de la mina cedeixin al municipi un quart de ploma d'aigua, i així s'acorda entre ambdues parts el 6 de setembre de 1890 [7].

El 12 de desembre d'aquell any, en presència del notari Ricard Permanyer i Ayats, se signa un conveni entre els amos de can Ginestar, els de can Cardona i Josep Vivés Pal, on es ratifica la rescissió del conveni de 1885, indicant que els Madorell, interessats com estaven a portar l'aigua fins a casa seva com estava convingut en el contracte original, li van tornar a encarregar a Vivés la tasca de portar l'aigua des dels Casalots, on ja brollava, fins al seu domicili, i li van abonar els jornals i materials emprats en els treballs de conducció de les esmentades aigües.

Així, els senyors Madorell esdevenen propietaris de tota la mina, llevat dels pous i mina situats en terrenys de can Cardona, que passen a ser propietat d'aquests darrers. Amb això la família Madorell dóna per finalitzats els treballs encarregats a Vivés i li permeten, durant un termini de deu anys, que faci d'iniciativa pròpia treballs de mina al Pedró, subjectant-se a determinades condicions [8]. No hi ha constància, però, que Vivés reprengués cap més treball en aquesta mina.

Quedava encara pendent la conducció fins a can Cardona pactada amb Vivés. El 14 de gener de 1891, Francesc Cardona i Padrosa demana a l'Ajuntament autorització per fer-la i aquest la concedeix el 27 de gener [9].

Des de llavors, la mina va anar portant les seves aigües fins a can Ginestar, deixant a can Cardona la part que li pertoca.

El 7 de maig de 1904, l'Ajuntament demana a Joan Bautista Modolell i Modolell, propietari de can Ginestar, que li permeti d'accedir a la mina per veure si es pot disposar del seu quart de ploma, per tal d'aprofitar-lo en benefici del poble, i Modolell li respon donant-li totes les facilitats [10].

No tenim més notícies d'aquesta mina fins el 24 de gener de 1930, en què Joan Cerdà sol·licita autorització per construir una bòbila a la barriada dels Casalots, junt a l'antic camí d'Esplugues. La instància presentada va acompanyada d'un plànol on s'indica el pas d'aquesta mina pel solar on es pretén ubicar la rajoleria [11].

7) AHSJD. Correspondència, 7/5/1904. En aquest document, també citat més endavant, es fa referència a aquest acord.

8) APCC. Escriptura notarial s/n del 12/12/1890.

9) AHSJD. Expedients municipals d'obres, any 1891.

10) AHSJD. Correspondència, 7/5/1904.

11) AHSJD. Expedients municipals d'obres, any 1930.

Una darrera notícia d'aquesta mina data del 24 de setembre de 1941, en què Dolors Modolell, de can Ginestar, demana autorització a l'Ajuntament per tal d'adobar la mina, que estava obstruïda.

El 25 d'octubre, l'arquitecte municipal informa positivament, imposant les condicions habituals per a les obres al carrer sobre l'estat final de la pavimentació de la voravia i la no interrupció del trànsit.

L'11 de novembre es comunica a Dolors Modolell la concessió del permís per fer els treballs i tot seguit es procedeix a fer la reparació [12].

Fins aquí la història d'aquesta mina. És de suposar que, amb la compra de can Ginestar per part del municipi, feta l'any 1978, la titularitat de la mina hagi acompanyat la de la casa.

Dibuix de Josep M. Ribes i Vivés representant can Ginestar, on arribaven les aigües de la mina dels Casalots.

12) AHSJD. Expedients municipals d'obres, any 1941.

3.3.4. HISTÒRIA DE LA FONT DE LA BONAIGUA[1]

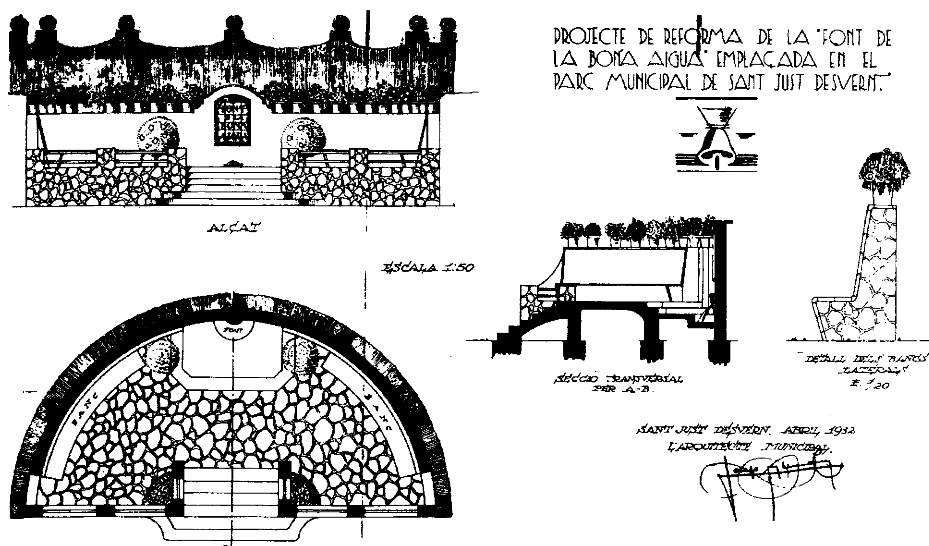
per Antoni Anguera Múrria

El 14 d'abril de 1956 la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de Sant Just es dirigeix per escrit a l'Ajuntament demanant que es prenguin mesures per evitar els estralls ocasionats en els horts i camps del voltant de la font que es produeixen tots els diumenges. Sembla ser que la gran afluència de gent els dies de festa ocasionava problemes fins a gairebé dos quilòmetres lluny de la Bonaigua. Els pagesos de la zona suggereixen que l'Ajuntament delimiti, tanqui i vigili la propietat municipal anomenada Parc Rural de la Bonaigua.

El procés de delimitació conclou el 26 d'abril del mateix any. Per realitzar la delimitació de la finca es reuneixen en el lloc Josep Maria Domènech, alcalde; Manuel Corrales i Josep Bullich, tinents d'alcalde; Feliciano Baratech, secretari; Josep Alemany i Josep Carreras, arquitecte i aparellador respectivament, per part de l'Ajuntament; Joaquim Gelabert, Assumpció Modolell i Josep Alzinella, com a propietaris de terrenys veïns; Miquel Casanovas, en representació pròpia i de la també propietària veïna Fe Rey; Jacint Suñé, com a cultivador de les terres dels propietaris citats; i Pere Padrosa, Jordi Cardona i Santiago Modolell, com a propietaris veïns de la zona.

En l'acta de delimitació es diu "*...el Sr. Miquel Casanovas manifiesta que la fuente que da nombre a la propiedad municipal, fue descubierta por indicación suya en 1932, y urbanizada por el Ayuntamiento según proyecto del Arquitecto Municipal Sr. Alemany. El Sr. Casanovas explica que al cavar una mina un propietario, con objeto de captar parte del agua que era conducida subterraneamente a la propiedad que ahora es de la señora Modolell aquí presente, tropezó con una veta de agua viva, y la condujo por medio de dicha mina hasta la riera. Ello ocurrió hace unos sesenta años. Posteriormente los arranques producidos por las avenidas de las aguas pluviales cegaron la fuente, y cuando en 1931 fue elegido concejal el declarante, propuso al Ayuntamiento la recuperación de la fuente, teniendo la fortuna de que la Corporación aceptase dicha iniciativa, y de que a las primeras excavaciones practicadas reapareciera el caudal de agua que brota en la fuente, acordándose proceder a la urbanización del lugar y construcción de las obras que han perdurado hasta hoy, si bien requieren que se realicen algunas reparaciones. Todos los señores presentes han escuchado con el máximo interés la información del Sr. Casanovas, que por ser hijo de esta zona conoce perfectamente los hechos apuntados...*"

1) Article publicat a *La Vall de Verç*, núm. 140. Sant Just Desvern, març/abril de 1992, pàgs. 8, 9 i 12, confeccionat a partir de la documentació existent a l'Arxiu Històric de Sant Just Desvern, Signatura 624, expedient 6.

El projecte original de l'arquitecte Josep Alemany fet l'any 1932.

Les germanes Carme i Dolors Modolell i Fe Rey Llisuy van cedir a l'Ajuntament de Sant Just uns 3.000 metres quadrats per fer un parc municipal. Així ho recull l'escriptura feta el 26 de novembre de 1932 davant el notari de Martorell, Régul Cumané i Pujolar. En representació de l'Ajuntament hi figuren Daniel Cardona i Civit, alcalde, i Josep Piquet Gelabert, regidor síndic.

Es tracta de la cessió d'una porció de terreny "de la pessa de terra del Mas "Casa Duran", de cabuda tres i mitja mojades, equivalents a una hectàrea, setanta tres àreas i cinquanta tres centiàreas, en la qual hia un safareig amb aigua de mina per el servei de la finca; confronta al nort, amb la riera de St. Just; al mitjorn, amb el camí de la muntanya; a sol ixent, amb Fe Rey i a ponent, amb el camí de Can Melich".

Aquesta cessió permet a l'Ajuntament portar endavant el projecte de parc que té intenció de realitzar i que abans se citava en les manifestacions fetes per Miquel Casanovas l'any 1956.

Es recupera la font inicial segons projecte de Josep Alemany i es condiciona la finca amb la plantació de l'arbrat que, en part, encara avui perdura. L'Ajuntament es compromet també, i suposem que així ho fa, en la construcció de dos pous per accedir a la mina d'aigua propietat dels Modolell i en el manteniment d'aquesta.

La sol·licitud de vigilància de la zona efectuada pels pagesos dels voltants es concreta cap a finals dels cinquanta, amb la construcció del xiringuito per a la

venda de begudes, que comportava les tasques de vigilància a compte dels guanys d'explotació. L'acte d'inauguració del xiringuito va comptar amb tota la solemnitat de l'època, amb benedicció del rector inclosa. Aviat els santjustencs agafen el costum d'anar-hi a sopar a la fresca les nits d'estiu, al mateix temps que s'incrementen les visites i dinars a l'entorn de la font els diumenges i festius.

L'explotació del xiringuito passa per diferents persones, sembla ser que una d'aquestes transforma i amplia l'activitat originària, servei de bar, en un altre servei més personalitzat d'atenció a la clientela masculina, que es munta una casa de barrets, vaja! Aquestes atencions als mascles són motiu de preocupació per part d'un col·lectiu de veïns del poble que es creuen amb l'obligació personal de salvaguardar els bons costums i es munta una operació de neteja que porta una mica d'enrenou.

Com sigui, el xiringuito, la font i els seus voltants van continuar sent lloc de trobada i esbarjo per a molta gent fins a entrar als anys setanta.

El col.lector de la riera de Sant Just on desguassen les aigües de la mina de la Bonaigua.

Unes pluges intenses l'any 1970 van inundar la font i van ocasionar alguns danys. Pel poble corrien rumors que l'aigua no era bona, els veïns continuen queixant-se dels problemes de la gent que hi va. El despretigi continua i s'incrementa.

L'any 1971, l'Ajuntament compra més terrenys al voltant de la seva propietat per fer possible l'emplaçament d'un centre escolar.

El 1975 se cedeixen gairebé la totalitat dels terrenys de titularitat municipal al Ministeri d'Educació per a la construcció d'un institut de batxillerat. El curs 1978-1979 s'inicien les classes.

La font, entre les pluges i les obres, primer de l'institut i després del col·lector de canalització de la riera, acaba soterrada.

L'any 1992, amb motiu de la construcció d'un nou col·lector d'aigües residuals a la riera de Sant Just, en fer l'excavació de la rasa per al pas dels tubs, aparegueren a la llum durant unes poques hores les restes d'aquesta font. Des de llavors, continua colgada. Les seves aigües, però, continuen brollant, tal com s'explica en d'altres capítols d'aquest llibre.

4. L'OFICI DE MINAIRE

4.1. METODOLOGIA CONSTRUCTIVA

per Francesc Riera Prenafeta
amb la col·laboració de Juli Ochoa Gonzàlez i Albert Riera Prenafeta

Aquest capítol pretén explicar amb les dades recollides la manera de construir els minats, ja sigui acudint a la memòria de les persones que en algun moment de la seva joventut havien ajudat pares i avis minaires d'ofici, com és el cas dels senyors Sebastià Farràs Amigó i Sebastià Farràs Canyadó, als quals cal agrair llur inestimable testimoniatge per al nostre estudi, ja sigui consultant la pràcticament inexistent bibliografia que hi ha sobre el tema.

4.1.1. RECERCA PRÈVIA DE LES VETES D'AIGUA

El potencial hidrològic dels turons que ens envolten, malgrat la seva poca alçada, és important i de cabal quasi permanent, com ho demostren les nombroses fonts, conegudes popularment, que es troben als seus vessants.

Gravat del segle XVII representant la construcció d'una mina. Es pot apreciar com es treballa en els diversos pous de buidatge sota la supervisió dels agrimensors. Les eines emprades són, com es pot veure, el picot i l'aixada. També apareixen dos saurins acomplint les seves tasques de detecció.

A mitjan segle passat la hidroscòpia, ciència que té per objecte determinar la situació, volum i altres condicions de les aigües que hi ha a l'interior de la terra, prengué força importància, destacaven en aquest camp els que vestien els hàbits religiosos. Així l'abat francès Paramelle, que s'havia dedicat durant més de trenta anys a l'estudi teòrico-pràctic d'aquesta matèria, adquirí fama en publicar, l'any 1859, a París, l'obra que portava per títol *L'art de découvrir les sources*. Vint anys més tard un altre abat francès anomenat M. Richard (no confondre amb l'enginyer del mateix nom) va fer una "tournée" per l'Estat espanyol, explorant l'existència de possibles fonts. D'aquest saurí, sabem que cobrava per avançat i que, a més, es feia valer. L'any 1879, l'Ajuntament de Santander li va pagar 1.000 duros per fer un reconeixement de la perifèria de la capital càntabra.

A Sant Just Desvern, tenim constància oral de la utilització de la figura del saurí, com a personatge destre en la recerca de les venes d'aigua subterrànies. Concretament, segons Fulgenci Baños, un dels darrers saurins que cridaven habitualment els pagesos i els mestres minaires per localitzar les preades aigües fou un monjo natural de Rubí que residia en una de les congregacions religioses existents llavors al veí Pedralbes, el qual actuà fins a mitjan aquest segle, tot i tenir ja una edat molt avançada, i sembla ser que amb una gran precisió a l'hora de donar fondàries i estimacions de cabals circulatoris.

Lluís Safont, de can Baró, ens aporta més testimoniatge sobre l'actuació dels saurins a Sant Just Desvern. Diu que anys enrera van fer venir un frare de València, el qual anava amb un pèndol, però que després d'haver excavat el lloc a la fondària senyalada, el resultat va ser decebedor. Posteriorment, en demanar-li explicacions, el frare argumentà que probablement l'existència d'una línia propera d'alta tensió li havia desvirtuat les lectures.

Un altre cas curiós, aquest més proper cronològicament, també comentat per Safont, és el d'un home que portava el pèndol a la mà dreta, mentre que amb l'esquerra, obrint-la i tancant-la successivament, anava sospesant les monedes que la seva muller li anava posant a mesura que ell li ho deia. La suma total que tenia el saurí a la mà era la fondària a què calia excavar el pou, per cada cèntim, un metre. Les monedes que utilitzava eren d'un, de dos i de cinc cèntims.

Un altre mètode consistia a dur una branca d'ametller a les mans, seguidament calia agenollar-se i posar els colzes a terra, si la branca es doblegava, era símptoma de l'existència d'aigua.

També els mateixos minaires, no sabem si aplicant els principis de la radioestèsia o altres coneixements geognòstics, anaven a la recerca d'aigües subàlvies, tal com es desprèn de la lectura del contracte de data 7 d'octubre de 1885, entre els senyors Madorell, propietaris, i els senyors Vivés, Clavell i Oliveras, minaires, els quals es comprometen no tan sols a trobar l'aigua en els terrenys dels propietaris (situats al vessant sud de la Creu del Pedró), sinó a garantir la portada

d'una quantitat determinada fins a la casa dels senyors Madorell (can Ginestar), amb penyora de no cobrar ni cinc cèntims i, a més, haver de reomplir tots els pous oberts si en el termini establert no haguessin complert el que s'havia pactat. Cal comentar que aquesta fórmula de compromís roman encara avui dia en plena validesa, si bé ja no parlem de minats, però sí de pous, sent així que alguns dels pouaires actuals no cobren els treballs fins que ha sortit l'aigua que prèviament havien garantit.

A la pràctica veiem que les superfícies de captació al començament de les mines són proporcionals al seu recorregut, així doncs, es pot posar d'exemple la mina de Les Fatjones a la Torreblanca, que en el seu curs alt pren aigua de quatre torrents diferents, mentre que les mines particulars de cada masia, de poc recorregut, capten l'aigua de les petites torrenteres que passen per llurs propietats.

Es dóna, també, el cas, menys freqüent, d'excavació de galeries partint d'un primitiu brollador o font ja existent per tal d'augmentar-ne el cabal o establir un dipòsit de reserva.

4.1.2. EXCAVACIÓ

Un cop establert el punt on es creia poder trobar l'aigua, es procedia a obrir el que els minaires anomenaven **pou de prova**. Si apareixia un cabal

Gravat del segle XVII - Prenent nivells.

acceptable o suficient, es replantejava el recorregut de la futura mina per l'exterior, de vegades amb un croquis previ sobre el paper, de vegades directament sobre el terreny, i s'anaven excavant pous de pas amb un interval aproximat d'una trentena de metres, depenent aquesta longitud de la topografia exterior i de la concessió de permís del propietari de les finques afectades.

L'excavació dels pous, inicialment, es feia amb una perpalina lligada a una corda, aquesta passava per la politja de la càbria i es deixava caure des de certa altura, de tant en tant baixava un miner a retallar amb el picot, i després amb el xapo anava carregant les runes al cabàs per extreure-les.

Creiem oportú copiar aquí textualment un paràgraf de l'article sobre "Mines i pous de Sant Just Desvern" que Sebastià Farràs Amigó publica al número 136 de la Vall de Verç, i que malgrat fer referència a la construcció de pous com a mers dipòsits acumuladors d'aigua, segur que la problemàtica i la forma d'actuar descrites eren similars en molts casos a l'hora d'aprofundir i polir els esmentats pous de pas de les mines: "En els pous, no és per dir-ho, però hi tenien la mà trencada; els feien amb una verticalitat prodigiosa ja que essent les parets de terra no es coneixia ni un sol cop de picot que s'enfonsés més que l'altre, ni feien servir el cordill com a plomada, ni res; es guiaven només amb l'ombra que projectava la llum del dia a la mateixa paret, i si hi havia esllavissades s'havia d'anar bastint el pou amb maons de dalt a baix a mesura que s'anava enfonsant el pou, fins arribar a trobar les primeres aigües, això si no trobaven una deu d'aigua molt forta que els impedís continuar el seu treball i haver d'abandonar molts cops fins i tot les seves eines. Però, més probable era que es trobés una deu normal i llavors havien de dividir el seu treball, o sigui, enfonsar una part del pou i deixar que s'acumulés l'aigua, treballant mentrestant a l'altre costat; si hi havia excés d'aigua l'havien de treure amb galledes i així alternativament fins que podien; en aquest cas normalment hi havia dos homes ja que el treball ho requeria. Després amb els motors elèctrics ja podien treballar més secs i aprofundir més en el pou; en un d'ells, perquè hi hagués més cabuda de dipòsit, es feien dues o tres petites mines laterals. Les seves eines més usuals eren el picot, que era una eina amb un mànec curt i una punta; l'escoda, que era el mateix però amb doble punta; la maça de ferro i els seus tascons de mides diverses que servien per a la pedra més o menys tova, i si era massa forta feien servir barrinades amb les seves corresponents barrines, també de llargades diferents. És curiosa la forma de tirar les barrinades des de dalt del pou, ja que posaven, dins del forat fet prèviament amb la barrina, un cartutxo o dos de dinamita amb pistó introduït a dins, deixant aproximadament un metre de metxa, lligaven un cordill i els feien anar fins a dalt, tiraven llavors un correu de paper o drap matxacat encès i enganxat en un filferro. Com és natural en arribar a baix encenia la metxa i es produïa l'explosió. Era tot un cas d'artesania i enginy. També per baixar es feien uns forats per posar-hi els peus, sempre que aquests no ho fessin en paral·lel, i amb l'ajuda de la corda pujaven i baixaven amb la màxima facilitat."

El pas següent era la **foradada**, feina que consistia a excavar des dels diferents **pous de pas** dues galeries en sentit contrari, amb la finalitat d'enllaçar els diferents trams. Un altre sistema emprat era el següent: es feia una primera galeria de dimensions exigües, que permetés exclusivament el pas d'un home a quatre grapes, és per això que se l'anomenava **galeria de rata**, la qual tenia per missió incidir en l'altre pou de pas, obert prèviament des de l'exterior. Aconseguit l'encontre es procedia a polir la **mina de rata** fins a donar-li les dimensions i el pendent desitjat.

Cal fer notar la precisió dels minaires, malgrat la precarietat dels instruments topogràfics utilitzats.

El **pou de prova** sempre era el darrer a ser connectat a la mina, car era el que contenia l'aigua i aquesta en córrer per la galeria destorbaria els treballs d'excavació i extracció de runam; així mateix, la mina, en aquest primer sector, normalment no disposa de canaleta, sinó que l'aigua circula a l'estesa en el que s'anomena **tros lliure**, ja que en els trams propers a la **deu** o naixement l'aigua acostuma a degotar pertot arreu.

L'equip habitual de treball estava format per **colles** de tres o quatre persones que intervenien alternativament en les tasques de picar, traginar runes i treure-les a l'exterior dels **pous de buidatge** mitjançant una corriola i una càbria. Excepcionalment, quan es disposava de més gent, es podia establir un sistema de fila índia o cadena fins al pou, fet que agilitava força les obres.

Per il·luminar-se disposaven de senzilles llumeneres d'oli amb una metxa de cert gruix. Aquestes llumeneres es col·locaven en uns petits forats picats a les parets i a una altura d'aproximadament 150 cm del terra. També disposaven de llums de petroli, i més tard de carbur, però aquests pràcticament només eren utilitzats en tasques de manteniment que no requerissin gaires hores d'estada, car aquests sistemes d'il·luminació fan molt més fum i desprenen més gasos que no pas el llum d'oli.

Factors a considerar en l'excavació de galeries:

A) El tipus de material a excavar

B) La conservació de la direcció escaient

C) La conservació del pendent desitjat de la solera

A) En el moment de l'excavació, cal considerar el tipus de sòl que es va a treballar, cosa que ens donarà una idea del temps a emprar i la previsió de possibles treballs d'apuntalament de galeries i pous (vegeu taula I). Com s'ha comentat ja anteriorment, les pissarres paleozòiques ocupen a bastament el nostre subsòl, la qual cosa vol dir que el temps necessitat per un minaire per excavar un

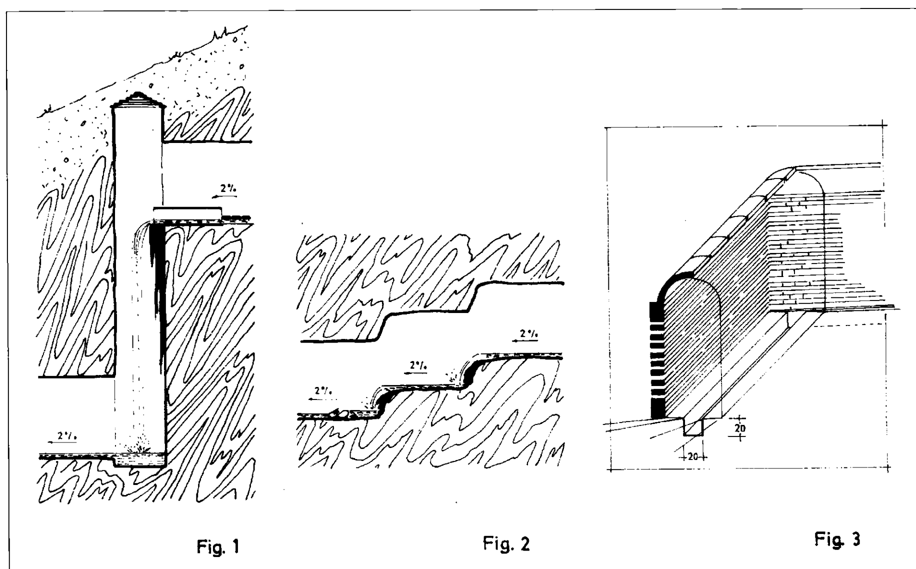
metre cúbic seria aproximadament de cinc hores, mentre que l'excavació del metre cúbic en terres argiloses requeriria només al voltant de l'hora i mitja a tres hores, segons els nòduls calcaris (tortorà) continguts. Malgrat aquest aparent estalvi inicial de temps, aquests tipus de terreny requereixen un seguit de treballs d'estrebat posteriors, normalment innecessaris a les llicorelles.

Els minaires, a Sant Just Desvern, distingien quatre tipus principals de materials: "les llicorelles, la terra cendrosa, el fetge de vaca i la terra vermella", els dos darrers són impermeables, ja que "no deixen passar l'aigua".

Un altre factor havien de tenir en compte els minaires, era la forma d'atacar les llicorelles, car a l'hora de colpejar-les, calia fer-ho en sentit ortogonal al pla d'exfoliació, això representava un important estalvi d'esforços i temps, al contrari que si aquestes fossin treballades pel cantell.

B) La determinació de la direcció convenient a prendre en l'excavació de cada galeria, fora de tota suposició de l'ús d'aparells magnètics, l'aconseguien col·locant dues o més plomades penjant del sostre i situades en l'alineació desitjada. La comprovació es feia des d'un punt, l'excavador col·locava un llum en el centre del front d'excavació i verificava des de l'altre extrem si el llum es trobava alineat amb les plomades.

Tot i així, tal com explica Farràs a la Vall de Verç, algun cop, segons la perícia del minaire, es podien equivocar a l'hora d'efectuar l'enllaç i de fet, encara avui es poden observar algunes d'aquestes errades.

Figures núm. 1 - 2 - 3.

C) Impressiona constatar que el pendent de les galeries explorades segueix fidelment un percentatge entre el 2% i el 3%, recomanat per permetre la fluïdesa necessària del líquid element. Un pendent major implicaria el desgast per erosió de la base de la galeria, amb el conseqüent perill d'ensulsida i a més, una pressió superior que augmentaria els cabals estipulats dels **"plomers"** de dret de pas.

L'excepció d'aquest pendent només la coneixem pràcticament als començaments de les mines principals, on a causa de la topografia del terreny, cal salvar forts desnivells amb poc recorregut. Això s'aconsegueix mitjançant els tres tipus de seccions característiques que representen les figures números 1, 2 i 3.

Respecte a l'ús d'instruments per mantenir aquest pendent, hi ha informacions oposades: hi ha qui diu que no utilitzaven cap mena d'aparell i que amb l'experiència i la destresa era suficient per aconseguir dit percentatge, però també ens ha arribat notícia de minaires que feien servir un nivell col·locat al llom d'un fals escaire que tenia el percentatge de pendent demanat, tanmateix, però, és evident que la missió d'aquest darrer estri era merament de comprovació.

4.1.3. L'EXTRACCIÓ DE RUNES

A mesura que anem avançant per les galeries, anem trobant a intervals més o menys regulars (normalment cada 30 m) la base d'uns pous circulars d'un metre de diàmetre, d'alçades variables, amb traus diametralment oposats i a alçades

Detall de volta de maó en sec que tanca els pous de pas.

Aspecte de la part superior d'un pou (Tholos).

intercalades per permetre l'ascens pel pou; les parets de la part superior són d'obra de fàbrica de maó massís (a partir de l'alçada on acaben les pissarres o la roca i comença el terreny tou) i la boca superior del pou està coberta amb volta de maó pla posat en sec de baix a dalt; la primera filada es recolza sobre el revestiment d'obra del pou i l'anella de la volta es va estrenyent fins a acabar amb dos maons a dalt. Aquest tipus de volta és conegut de molt antic, arquitectònicament se'l coneix com *tholos*, el trobem en algunes tombes micèniques cobrint llums de fins a 14 metres, trams de 3 a 6 metres són freqüents en la formació d'algunes cobertes al sud de la península itàlica i, fins i tot, a Amèrica del Nord s'utilitzà el *tholos* per a la construcció de forns de ceràmica.

La funció principal d'aquests conductes verticals era la de permetre l'extracció de les runes, evitant així haver de traginar-les al llarg de les galeries, per això s'anomenen també **pous de buidatge**.

El transport de runes per les galeries s'efectuava bé amb cabassos, bé amb baiards (taula II) fins al pou de buidatge més proper, on es pujaven a l'exterior mitjançant torns manuals (taula III), o més freqüentment amb politges subjectades per càbries.

Acabats els treballs es tapava el pou amb la volta anteriorment descrita, damunt la qual hi anava de mig metre a un metre de terres, fins a enrasar amb el perfil natural del terreny. Ens han arribat notícies que en llaurar els camps amb els mitjans mecanitzats actuals, més d'un cop s'han endut un ensurt en emportar-se l'arada la volta d'algun d'aquests pous de buidatge.

Temps invertit per un miner per excavar 1 m³ en diferents tipus de terreny
(no inclou l'extracció de runes)

Sorra, grava, còdols	0,50 h
Terres de conreu, torba, argila arenosa, terres margoses	1,40 h
Argiles, margues, grava grossa, aluvions amb pedres soltes	3,00 h
Gresos en capes, pissarres, roques de consistència pètria mitjana	5,00 h
Roques en bancades, roques eruptives	8,00 h

Hores manobre càrrega, transport i descàrrega d' 1 m³ en estat natural és a dir considerat abans de l'esponjament

Naturalesa del terreny	Amb cabàs (a 5m)	Amb carretó (a 10m)	Amb baiard (a 10m)
Sorra, grava, còdols	1,40 h	1,50 h	1,60 h
Terres de conreu, torba etc	1,50 h	1,60 h	1,70 h
Argiles, margues, etc	1,65 h	1,70 h	1,80 h
Gresos en capes, pissarres,etc	1,70 h	1,80 h	1,90 h
Roques en bancades,etc	1,75 h	1,90 h	2,00 h
Per cada 5 m més de transport	0,40 h	--------	---------
Per cada 10 m més de transport	---------	0,20 h	0,25 h

* Si no hi ha canaleta de desguàs i aquestes operacions s'han de fer en moll, s'ha d'augmentar el temps d'un 60 a un 100 % segons el cabal d'aigua a l'altura de la làmina d'aigua.

Hores peó / m³ elevació runes per un pou (1m alçada)				
Terreny	**Amb senalla**	**Politja**	**Torn**	**Muntacàrregues**
Sorra, grava, ...	1,30 h	1,25 h	1,20 h	1,15 h
Terres de conreu,etc............................	1,50 h	1,40 h	1,35 h	1,30 h
Argiles, margues, ...	1,60 h	1,50 h	1,45 h	1,40 h
Gresos , pissarres,..............................	1,70 h	1,60 h	1,55 h	1,50 h
Roques en bancades,...........................	1,90 h	1,80 h	1,70 h	1,60 h
Per cada metre més d' alçada...............	0,15 h	0,10 h	0,05 h	0,005 h

Font: Darder Pericás, Bartolomé: Investigación de Aguas Subterráneas para usos agrícolas. Ed. Salvat. Barcelona, 1932. i també Murcia Viudas, Andrés: Alumbramiento para riegos. Ministerio de Agricultura. Madrid, 1967.

Unitats de mesura del cabal d'aigües emprades al Baix Llobregat i Pla de Barcelona		
	m³ / dia	
Ploma........................	2,200	
Teula o fibla................	220,000	(100 plomes)
Fibla grossa................	1.100,000	(500 plomes)
Regadora....................	1.859,733	(845 plomes)
Mola...........................	7.439,093	(3.381 plomes)

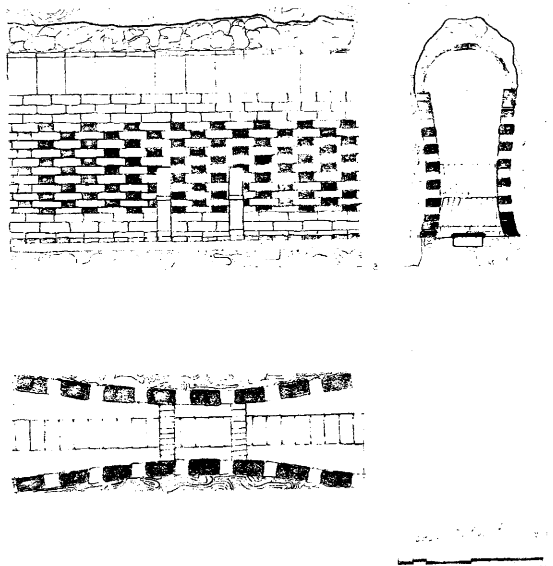
Font: Banús Comas, Carlos: Unidades. Manuales Soler, núm. 21. Barcelona, 1914.

4.1.4. MORFOLOGIA DE LES GALERIES

El perfil original de la galeria té unes dimensions sensiblement antropomòrfiques, que oscil·len entre els 60 - 80 cm l'amplada i 160 - 180 cm l'alçada. La secció en canal de la base serveix per a la conducció de l'aigua. En moltes ocasions, però, trobem sectors de la mina que ha calgut reforçar amb elements ceràmics, amb les parets de maó massís -pitxolins- col·locat en sec i quasi sempre deixant un espai buit entre maó i maó per tal de permetre el pas franc dels regalims d'aigua provinents del sostre i parets, de forma que aquest constant suquejar no malmetés la galeria. La corona o paladar formada per dues peces també ceràmiques -i més recentment de formigó (1940)- anomenades voltes "d'entibat", el damunt de les quals es reomplia d'enderrocs anomenats reploms, de manera que la volta treballés (vegeu figures 5 i 6).

Un altre aspecte a considerar és el conducte de les aigües, aquest pot adoptar les formes següents:

- Galeria sense cap tipus de conducció, les aigües circulen a l'estesa, és el que s'anomena tros lliure, i acostuma a estar a l'inici de la mina.

Alguns cops no és suficient amb el bancament convencional, sinó que ha calgut reforçar-lo amb unes filades transversals de maons. Dibuix d'Oriol Rigat.

- Canaleta rectangular de 15 x 10 cm excavada a les llicorelles i coberta per maó massís posat de llarg (és el cas més freqüent). (Vegeu figura número 4).

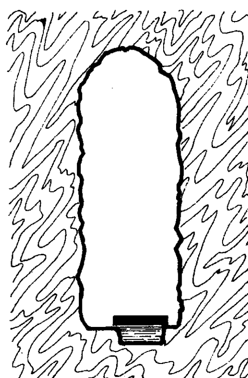

Fig. 4.

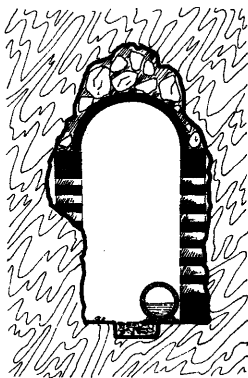

Fig. 5.

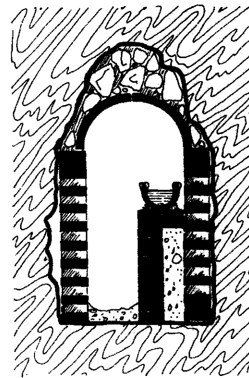
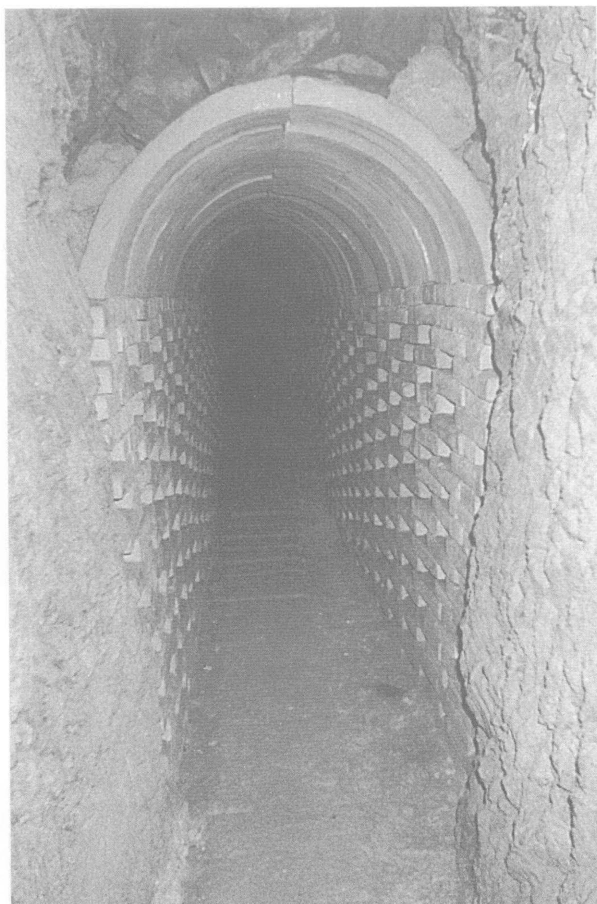

Fig. 6.

Tres seccions característiques de galeria de mina.
Figura 4: Mina blanca i conducció amb canaleta.
Figura 5: Mina bancada i conducció amb canonada que substitueix l'antiga canaleta curulla de sediments.
Figura 6: Mina bancada i conducció amb canaleta semicircular a mitjana alçada per tal de salvar un petit sifonament de la galeria.

Galeria bancada i voltes d'entibat.

- Canaleta ceràmica semicircular de 15 cm de diàmetre i uns 60 cm de longitud, esmaltada pel seu interior, i amb encaix en un dels extrems, de tal manera que permet amb un xic de ciment ajustar la teula següent. La trobem principalment quan el terreny a travessar és tortorà.

- Canonada cilíndrica. Les primeres eren ceràmiques a l'igual que l'anterior, encara que aquestes es van utilitzar molt poc a Sant Just Desvern. Més endavant, en algunes mines es col·locaren canonades de ferro colat amb protecció de quitrà, però després de la Guerra Civil s'extragueren totalment per tal de vendre el ferro. Les canonades posteriors ja foren de formigó, molts cops la veiem al costat de la canaleta en desús. El gran inconvenient que presenten les canonades és el fet de no poder netejar-les de l'acumulació de tosca, sent així que en el transcurs del temps s'hagueren de canviar una sèrie de vegades.

Canaleta semicircular provinent de la font del Broll. Fotografia Lluís Julià.

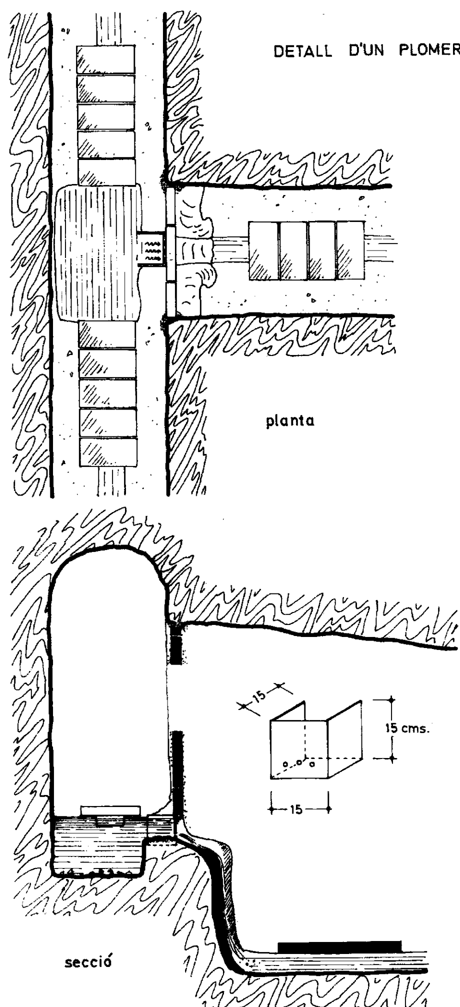

Conducció cilíndrica de ceràmica.

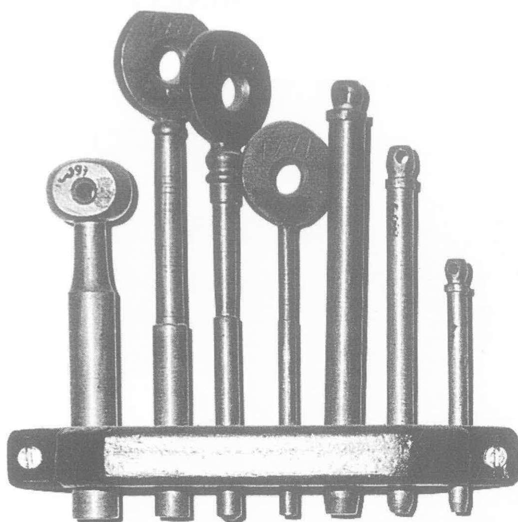
4.1.5. ELEMENTS CARACTERÍSTICS DE LES MINES I CONDUCCIONS SOTERRADES DE L'AIGUA PROVINENT DE LA MINA.

Encara que sovint els trobarem junts, passem a detallar-los un per un.

Decantador: la seva missió consisteix a recollir les possibles pedres i restes sòlides arrossegades per les aigües i afavorir la precipitació dels fangs presents, sobretot, en èpoques de fortes pluges. Se situen a prop dels accessos per tal de facilitar-ne la neteja periòdica.

Detall d'un plomer.

Patrons i galgues per fer i verificar els orificis dels plomers que es conserven al Museu Comarcal del Maresme a Mataró.

Placa frontal de bronze d'un plomer on s'aprecien els orificis calibrats que regulen el cabal d'una derivació.

Dipòsit repartidor: com indica el seu nom, aquests estancaments d'aigua els trobem immediats als elements redistribuïdors del cabal. Té per finalitat principal aturar el corrent d'aigua provinent de la canaleta, car en disminuir la velocitat disminueix la pressió. Actuen també de decantadors.

A continuació d'aquest dipòsit, la repartició es pot efectuar de dues maneres: bé mitjançant canonades d'igual diàmetre posades en paral·lel, o bé amb plomers.

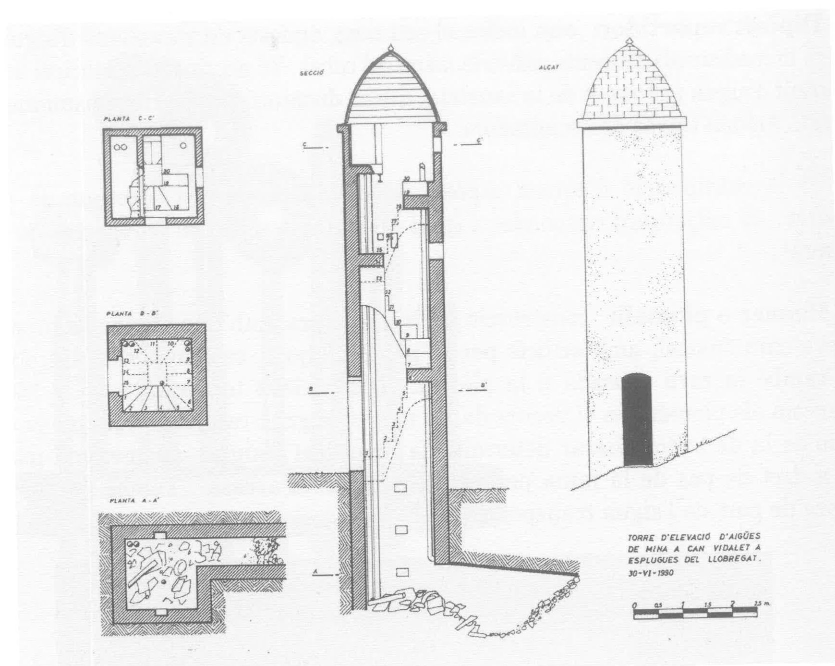
Plomer o plomall: construcció de forma cúbica amb una planxa de bronze a la seva cara frontal, amb orificis per al pas del líquid, cara superior descoberta com també la cara oposada a la planxa. Dimensions totals 15 x 15 x 15 cm. Observem els plomers en el decurs de les mines de gran recorregut, ja que la seva funció és la de subministrar determinada quantitat d'aigua -anomenada ploma- com a dret de pas de la mina per les finques que travessa. També pot ser per compra de part de l'aigua transportada.

Aspecte d'un purgador. Fotografía: Lluís Julià.

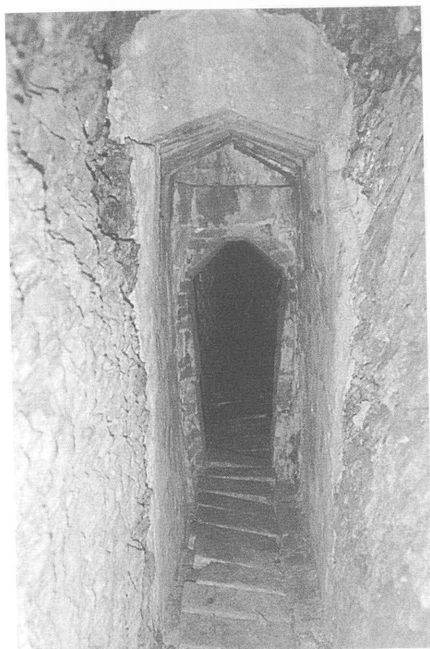
Purgadors: aixetes que servien per extreure l'aire de l'interior de les canonades sifonals, que ja no anaven per l'interior de la mina, sinó enterrades. N'hi havia dues, pertanyents a la conducció Les Fatjones - Torreblanca, col·locades dins uns petits armariets d'obra amb portella metàl·lica, situades al camí de can Candeler al Mas d'en Cardona, encara avui podem observar les restes perdudes entre la bardissa que cobreix el talús esquerra del camí.

Torres de ventilació: a les mines de llarg recorregut, era aconsellable de construir-hi torres de ventilació com la que representa la figura, per tal de renovar l'aire de les galeries i evitar així que l'aigua es fes malbé. Aquestes torres, amb obertures a la seva part superior, actuaven per l'efecte Venturi.

Plànol d'una torre de ventilació i elevació d'aigües de la mina Vidal, situada a Esplugues de Llobregat.

4.1.6. TREBALLS PER APORTAR MÉS AIGUA A LES MINES

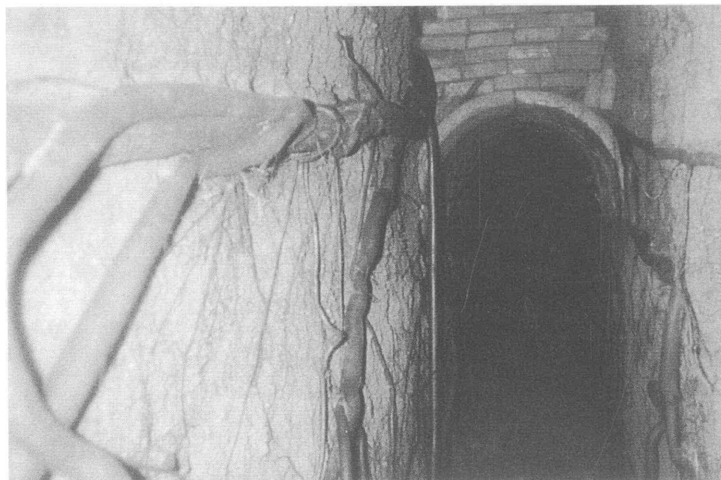
Per tal d'emmagatzemar aigües en previsió de períodes de sequera o d'escassetat d'aigua, es tapiaven alguns braços de mina, que aleshores actuaven de dipòsit.

El dia 16 de novembre de l'any 1990, amb motiu de l'exploració i topografia de la mina de la font de la Noguera a can Carbonell, observàrem algunes depressions artificials a la vora del camí de pujada a la mina. Fem la descripció d'una d'elles: es tracta d'una excavació de planta trapezial, amb bases de 3 i 4 metres, una longitud d'uns 5 metres, i una fondària d' 1,5 m. Josep Pedrerol, masover de can Carbonell, i Joaquim Carbonell, ens explicaren la seva finalitat: situades al llarg del camí i ben a prop seu, recullen amb un escórrec les aigües de pluja que baixen pel camí, s'evita així l'erosió del camí i alhora l'aigua recollida en aquests sots, per filtració, acaba alimentant la mina inferior.

4.1.7. TREBALLS DE NETEJA I MANTENIMENT

Per tal d'evitar l'excessiva acumulació de tosca a l'encanalat de la mina i, com a conseqüència, l'obstrucció i posterior disminució de cabal d'aigua transportada, era necessària la neteja de la mina, almenys dos cops per any. Aquests treballs tenien dues missions: d'una banda, eliminar les arrels que penjaven del paladar fins a l'encanalat, arrels que els minaires anomenaven **guineus**, i d'altra banda, la tasca més díficil, treure la tosca dipositada a la canaleta, feina que realitzaven amb uns estris específics de l'ofici, denominats **escuradors**, consistents en unes pales metàl·liques que adopten la forma de la canaleta -rectangular o semicilíndrica- i un mànec de fusta més o menys llarg.

L'accés a la galeria s'efectuava normalment a través de les casetes **de mina**, que són unes petites edificacions amb porta, amb pany i clau, algunes de les quals es presenten com a petites construccions aïllades, i altres adossades directament al talús del terreny. Aquestes casetes poden incidir directament en un pou de pas de la mina, o bé en una galeria a peu pla, o també, per mitjà d'unes escaletes **-pujador-** fins a accedir al nivell inferior de pas de la mina.

Arrels per l'interior d'una galeria.

De vegades, però, per tal d'estalviar-se excessius recorreguts fins a la caseta més propera, per extreure el runam d'ensulsides i/o per entrar-hi materials de reforç destinats a revestir algun tram inestable, calia obrir el pou de buidatge més proper. Per tal de localitzar el pou, un home pujava per l'interior i colpejava l'intradós de la volta de maó amb el mànec del picot, mentre que un altre per l'exterior estava a l'aguait fins a sentir el soroll dels cops. Llavors, quan li semblava que el tenia ben localitzat, procedia a picar en el lloc, picava damunt d'un totxo perquè el retruc se sentís ben bé des de l'interior; un cop avinguts feien un repicó cadascun, i ja podien començar a excavar les terres per destapar el pou i així poder traginar els materials necessaris.

4.2. LA VESTIMENTA I LES EINES DEL MINAIRE

per Francesc Riera Prenafeta
amb la col·laboració de Juli Ochoa Gonzàlez i
Albert Riera Prenafeta

4.2.1. LA VESTIMENTA DE TREBALL DEL MINAIRE

Segons conversa amb Jordi Cardona, el vestuari emprat habitualment pels minaires de primers de segle consistia en els elements següents: mocador lligat al cap, calçons de vellut llargs fins als genolls, lloc on anaven lligats amb betes, faixa i samarreta; curiosament sembla ser que el color predominant d'aquesta indumentària era el blau marí. Pel que fa al calçat: espardenyes d'espart, quan el terra era de llicorelles (per protegir-se de possibles talls), i peus nus quan el terreny ho permetia.

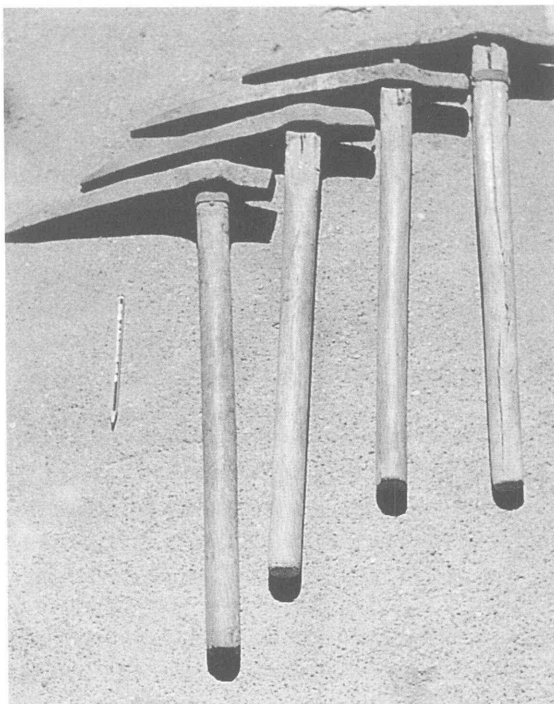
Cèlia Urpí ens dóna una visió del minaire dels volts dels anys trenta - quaranta. Diu aquesta senyora que el miner portava una mena de camisa de franel·la, cordada, i sense coll, que anomenaven **"gribaldina"** (garibaldina), això a l'hivern; a l'estiu anaven amb una brusa ampla com tothom. Al cap es lligaven un mocador de quadres, amb quatre nusos, faixa negra, pantalons de vellut a l'hivern i pantalons de **"paten"** (una mena de teixit de cotó, dur i de color grisós) a l'estiu i, de calçat, espardenyes.

Vestimenta de treball del minaire de primers de segle. Dibuix Miquel Bardisa.

4.2.2. LES EINES

Seguidament us enumerem els principals estris que feien servir els miners en llur tasca, encara que molts d'ells, com podreu veure, no són exclusius, sí que han estat adaptats per a un ús més còmode en espais de dimensions reduïdes. D'altres, són genuïnament minaires. La seva descripció i la il·lustració ha estat possible gràcies a les col·leccions que gentilment ens han ensenyat les persones següents: Montserrat Mans, Jordi Cardona, Sebastià Farràs Canyadó i Joaquim Carbonell.

Col.lecció de picots del minaire Joan Mans.

Les eines que a continuació es detallen són, la major part, provinents de forja artesanal i no de motlle industrial com les actuals. Per a una millor comprensió de l'estri descrit, vegeu les làmines I i II.

MARTELL MINER: eina composta d'una peça de ferro amb un ull on va ficat un mànec de fusta, que serveix per picar el punter (figura 1).

MASSOT: id. id. a l'anterior, però de dimensions més grans i amb dos caps plans anomenats "soles".

TASCONS: peces de ferro de secció triangular molt afuada, que serveixen per obrir o esberlar la pedra més o menys tova. N'hi havia de diverses mides (figura 14).

BARRINA: barra d'acer o de ferro amb la punta acerada i tallant en un dels seus extrems, de secció cilíndrica o octogonal, que serveix per foradar la roca que s'ha de trencar amb explosius. N'hi havia de diferents llargades (figura 17).

PUNTER: instrument d'acer amb un extrem acabat en punta i l'altre formant una cabota plana, sobre la qual es donen cops amb el martell, per foradar la pedra (figura 3).

PERPALINA: barra de ferro que lligaven per la cabota i deixaven caure sobre el terreny en la construcció dels pous. Originàriament, la barra era de fusta densa (roure, alzina) i només la punta era un con metàl·lic amb cargols per agafar la barra (figura 4).

PICOT: era, sens dubte, l'estri més utilitzat. Consisteix, a l'igual que el martell de picapedrer, en un mànec d'una cinquantena de centímetres de llarg, el ferro acabat en punta per un extrem i en cabota plana, molt curta, per l'altre (figura 5).

ESCODA: espècie de pic, amb puntes allargassades per ambdós costats del ferro, amb mànec de fusta de 45 a 50 cm. S'utilitzava per polir l'acabat de les galeries després de la feina de picot (figura 2).

XAPO: mena d'aixada que té la fulla en forma rectangular, sensiblement corbada, subjecta per la part ampla a un mànec de fusta de 60 cm de llarg. Servia per omplir les senalles de runes per a la seva extracció. La pala que coneixem avui dia no era coneguda llavors, ja que va arribar més tardanament, procedent de França (figura 9).

CÀBRIA: màquina elemental per alçar les runes de l'interior dels pous de buidatge, que consisteix en tres bigues inclinades i convergents, formant un trípode, que sosté una politja a la seva part superior (figura 15).

CORRIOLA: politja, peça cilíndrica de poca altura, de ferro, que pot girar al voltant d'un eix; espècie de petita roda que té el contorn buidat en forma de canal, per on es fa passar una corda que la fa rodar, en un extrem de la qual obra la resistència, i a l'altra, la potència, i serveix per elevar amb menys esforç les feixugues runes (figura 13).

GANXOS: conjunt de dues peces corbades de ferro, fermades una a cada extrem d'una corda i unida aquesta a la corda de la corriola, que els minaires feien servir per enganxar-hi senalles plenes de material d'excavació.

CABÀS O SENALLA: recipient fet de llatra d'espart, més ample de boca que de baix, amb dues nanses per agafar-lo, que serveix per contenir i transportar terra. Les utilitzades pels minaires acostumaven a ser més fondes que les normals.

PLOMADA: les usades pels miners consistien en una peça troncopiramidal de ferro de dimensions molt regulars: 1 de base x 2 d'alçada, amb un orifici al seu extrem més petit, lloc d'on es lligava el cap del cordill. Era utilitzada per mantenir les alineacions desitjades de les galeries i per comprovar la verticalitat dels pous (figura 18).

SENTENELLA O FALS ESCAIRE: instrument compost per dos braços o regles, units per un extrem formant un angle que es pot tancar i obrir a voluntat, junt amb un nivell els servia per donar el pendent desitjat a la galeria (figura 16).

LLUM DE BLE D'OLI: recipient de planxa metàl·lica de petites dimensions, amb una nansa allargada que porta un ganxo per penjar-lo (figura 6), era el sistema d'il·luminació habitual més comú a l'època. Els miners, però, utilitzaven també una sofisticació d'aquest en forma de llanterna, que protegia la metxa encesa dels regalims d'aigua, prou freqüents a les mines (figura 7).

ESCURADORS: estris de neteja i manteniment. Són genuïnament de l'ofici, i no es coneixen en cap altre menester. Les figures 10 i 11 ens mostren dues formes d'escuradors, aquests estris s'utilitzaven per llevar la crosta de calç que amb el temps es diposita a la canaleta de conducció d'aigua, és per això que podeu observar que cadascun pren una determinada forma de pala, l'un semicircular i l'altre rectangular, segons la secció de canaleta a netejar.

EINA PER TALLAR GUINEUS: a l'igual que les anteriors, aquesta és una eina pròpia de l'ofici de minaire, amb una forma molt característica i adaptada a la funció que havia de fer: tallar i arrencar les arrels que farcien els sostres d'algunes galeries. Desconeixem si rebia un nom determinat (figura 8).

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

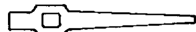
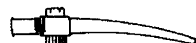

Fig. 5.

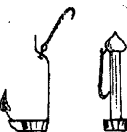

Fig. 6.

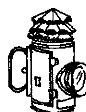

Fig. 7.

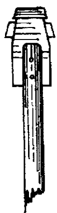

Fig. 8.

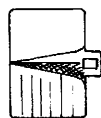
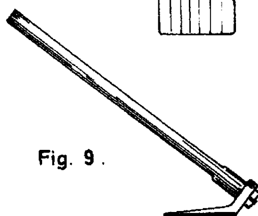

Fig. 9.

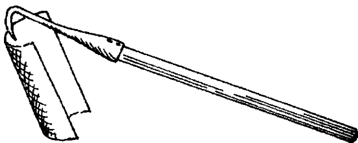

Fig. 11 .

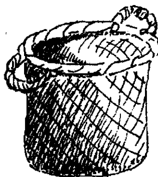

Fig. 12 .

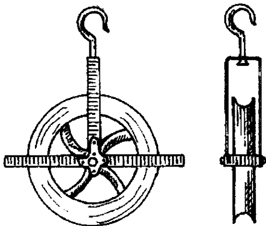

Fig. 13 .

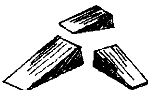

Fig. 14.

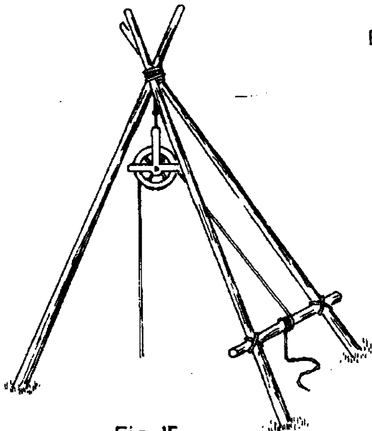

Fig. 15 .

Fig. 10 .

Fig. 16 .

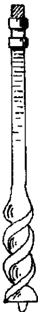

Fig.17.

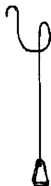

Fig.18 .

4.3. EL MINAIRE

per Juli Ochoa Gonzàlez i Francesc Riera Prenafeta

LES NISSAGUES FAMILIARS

1. Els Poll

El minaire santjustenc més antic conegut documentalment fou en Dídac Poll Valls, nascut a Sant Just Desvern l'any 1805, casat amb Maria Pons Codrós (o Codrol) filla de Masquefa, i de la mateixa edat. Residien al número 29 del Raval de la Creu (aleshores el Raval de la Creu comprenia el que avui és la part superior del carrer de la Creu, el carrer d'Abaix i, naturalment, el carrer del Raval).

El següent miner que trobem en aquesta família és Dídac Poll Estella, nascut a Sant Just el dia 8 de setembre de l'any 1842, fill de Josep Poll Valls, germà de l'anterior. En quedar vidu, passà a viure amb els seus fills a casa del seu oncle. Dídac Poll Estella, nebot de Dídac Poll Valls, es casà amb Paula Navinés Gelabert, de Sant Just, i passaren a residir al número 36 del Raval de la Creu[1].

No tenim més dades sobre la possible continuïtat d'aquesta família en la professió.

2. Els Farràs.

Aquesta família és oriünda de Moià. Joan Farràs Valls, nascut en l'esmentada població cap a l'any 1821, va venir l'any 1845 a Sant Just Desvern, es casà amb Mariagna Poll Valls, cinc anys més gran que ell, de la parròquia de Santa Creu d'Olorda, i es va establir al carrer del Raval en una casa propietat de Llorenç Pons. Amb ella va tenir tres fills, que per ordre d'edat són, Andreu, Sebastià i Magdalena. Ens consta que el fill mitjà, Sebastià Farràs Poll, nascut a Sant Just el 7 d'octubre de 1855, va ser minaire, i com a tal figura en els padrons dels anys 1899 i 1905. Sebastià Farràs es va casar amb Teresa Bigas Serralaboz, filla de Sant Feliu de Llobregat, i s'establiren al número 2 del carrer de la Sala, en una casa propietat de Josep Marquet, després van anar al carrer de l'Església, número 3. Segons els padrons consultats, els fills d'aquest matrimoni foren quatre: Úrsula, Llugari, Anna i Joan. El noi gran, Llugari, nascut a Sant Just Desvern el 9 de març de 1884, també fou minaire com son pare i consta com a tal al padró de 1905. Es casà amb Maria Valls Guitart, filla del campaner i enterramorts del poble Pepet Valls, i va tenir tres fills: Sebastià, Teresa i Pere. Llugari Farràs va morir molt jove, com a conseqüència de la tràgica epidèmia de grip que va assolar el país l'any 1918.

(1) Arxiu Històric Municipal de Sant Just Desvern (en endavant AHSJD): Padrons municipals anys 1857, 1866, 1867, 1868, i 1869.

Joan Farràs Bigas, fill petit de Sebastià Farràs Poll, va néixer a Sant Just, cap a l'any 1894, també fou miner com el seu pare i el seu germà gran. Es va casar amb Adelaida Amigó i van tenir tres fills: Sebastià, Oleguer i Teresa. Es pot considerar que fou l'últim dels grans minaires, no solament d'aquesta família, sinó de tot Sant Just Desvern.

Tenim constància que abans de la guerra havia estat associat amb l'altre minaire de professió: Joan Mans. També estava amb ells, l'Antonet Banya. Un altre minaire, aquest forani, era Dídac Mans, conegut com "Diego de la Barrina", veí de Collblanc, i emparentat amb Joan Mans. Joan Farràs era el més jove i en morir els altres dos, quedà sol com a professional, aleshores es va associar amb Francesc Salvadó, conegut com "Cisco de la Colònia" o també com "Cisco l'espardenyer", que era esporgador d'ofici.

Joan Farràs va morir de silicosi el dia 2 d'abril de 1964, a l'edat de 71 anys. Joan Farràs havia estat ajudat ocasionalment pel seu nebot Sebastià Farràs Valls i especialment pel seu fill Sebastià Farràs Amigó, que durant un temps va estar fent tasques de manteniment a les mines[2].

El minaire Joan Farràs Bigas.

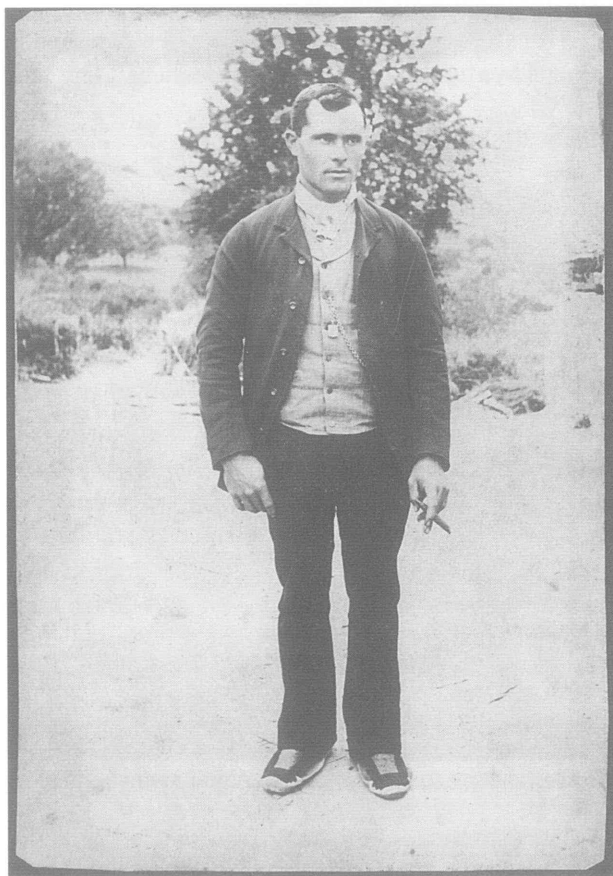
(2) AHSJD: Padrons municipals anys 1885, 1894, 1898, 1905, i 1921, complementat amb informació facilitada pels srs. Sebastià Farràs Amigó i Sebastià Farràs Canyadó.

3. Els Mans.

Els primers Mans que trobem com a miners a Sant Just Desvern són Joan i Baldiri Mans Poll, fills del poble i domiciliats al número 8 del Raval, en una casa de Vicenç Gener. El germà gran d'aquests, Dídac, també nascut a Sant Just, se n'anà a viure a Collblanc, però ens consta que treballava més o menys regularment al poble. Algunes mines, com la del Mas Cardona, o com la part inicial de la mina Vidal, van ser construïdes per ell.

Signatura autògrafa del minaire Dídac Mans Poll.

Joan Mans Poll, nascut el 30 d'octubre de 1836, minaire de professió, es va casar amb Joana Puig Gelabert, filla de Sant Just i germana de Pau Puig Gelabert, també minaire segons el padró de 1888, i resident al número 5 del Raval.

El minaire Joan Mans Puig.

El matrimoni vivia al número 38 del Raval, a les cases propietat de Dídac Poll, i va tenir dos fills, Joan i Dídac, que es van casar respectivament amb les germanes Josepa i Maria Dalmau de can Messeguer, en aquells temps del municipi de Santa Creu d'Olorda.

Dídac Mans Puig no continuà la tradició minera de la família, no així el seu germà Joan, qui féu societat amb Joan Farràs i amb Antonet Banya, i també amb el seu cosí germà Dídac Mans "El de la Barrina", descendent del Dídac Mans que construí les mines dels Cardona i dels Vidal.

Més tard Joan Mans i família es traslladen des del Raval a la masia de cal Campreciós, coneguda per cal Rei, casa que havia estat del seu avi Jacint Mans i Daura. Joan Mans fou també un dels components del cor La Lira, del Colomar.

Entre els darrers treballs que efectuà Joan Mans Puig, hi trobem la neteja del pou del Sagrat Cor i la construcció d'una mina (o pou ?) a la Colònia Güell.

A la mort de Joan Mans, ningú més de la família va continuar amb la professió de minaire[3].

4. Els Vivés.

El primer minaire conegut d'aquesta família és Joaquim Vivés Domènec, nascut a Sant Just Desvern, cap a l'any 1822, casat amb Maria Pal Serrat, també de

Signatures autògrafes dels miners Josep Vives Pal, Joaquim Clavell Escriu i Josep Oliveras Borrell

Sant Just, establerts en casa pròpia al número 11 de la carretera. Van tenir dos fills, Miquel i Josep Vivés Pal. El fill petit, Josep, nascut a Sant Just Desvern el 2 de juny de 1847, va ser també minaire.

(3) AHSJD: Padrons municipals anys 1860, 1869, 1877, 1885, 1888, 1890, 1894, 1898, 1905, 1921, i 1924, complementat amb informació facilitada per les sres. Cèlia Urpí Mans i Montserrat Mans Marsà.

Josep Vivés Pal es va casar amb Eulàlia Pagès Català, i van residir a la mateixa casa dels pares. Es va associar amb els també minaires Joaquim Clavell Escriu de Barcelona i amb Josep Oliveras Borrell del Masnou, amb els quals començà a construir la mina dels Casalots.

Del seu matrimoni amb Eulàlia Pagès va tenir tres filles i dos fills, dels quals, el fill gran, Joaquim Vivés Pagès, nat a Sant Just Desvern el 6 de juny de 1871, fou el que seguí la professió del pare, i va ser, que en tinguem constància, el darrer minaire d'aquesta família[4].

PERFIL DEL MINAIRE SANJUSTENC

a) En el treball

Malgrat que sempre s'ha sentit comentar que a Sant Just Desvern hi havia molts minaires (fins i tot en algun moment es parla d'haver superat el centenar d'homes), si analitzem els padrons, els censos i altres documents de l'època trobem una informació ben diferent, tal com s'observa en el quadre següent:

1857	Diego Poll Valls (llaurador)
1860	Diego Mans Poll (bracer)
1866	**Diego Poll Estella** (minaire) **Diego Poll Valls** (minaire)
1867	**Diego Poll Estella** (minaire) **Diego Poll Valls** (minaire)
1868	**Diego Poll Valls** (minaire)
1869	**Diego Poll Estella** (minaire) José Vivés Pal (bracer) JoaquínVivés Domenec (bracer) Juan Mans Poll (bracer)
1877	**Joaquín Vivés Domènec** (minaire) **José Vivés Pal** (minaire) Juan Mans Poll (llaurador)
1885	**José Vivés Pal** (minaire) **Pablo Puig Gelabert** (minaire) Juan Mans Poll (llaurador) Sebastián Farràs Poll (llaurador)
1888	**José Vivés Pal** (minaire) **Pablo Puig Gelabert** (minaire) Juan Mans Poll (llaurador) Juan Mans Puig (llaurador)
1890	**José Vivés Pal** (minaire) **Joaquín Vivés Pagès** (minaire) Juan Mans Poll (llaurador) Juan Mans Puig (llaurador)
1894	**José Vivés Pal** (minaire) Juan Mans Poll (jornaler) Juan Mans Puig (jornaler) Sebastián Farràs Poll (jornaler)
1898	**José Vivés Pal** (minaire) **Juan Mans Puig** (minaire) **Sebastián Farràs Poll** (minaire) Leodegario Farràs Bigas (jornaler)

(4) AHSJD: Padrons municipals anys 1869, 1877, 1885, 1888, 1890, 1894, i 1898.

1905 **Juan Mans Puig** (minaire) **Sebastián Farràs Poll** (minaire)
Leodegario Farràs Bigas (minaire)

1921 **Juan Mans Puig** (peó minaire) **Francisco Rius Blay** (minaire)
Sebastián Farràs Poll (llaurador) Juan Farràs Bigas (llaurador)

1924 **Juan Mans Puig** (minaire)

Això s'entén pel fet que de minaires de professió, és a dir, de dedicació més o menys exclusiva, només n'eren uns quants, i essen aquests els qui contractaven, planificaven, dirigien els treballs i passaven factura als propietaris. Tot i així, trobem el cas d'algun miner, que en censos posteriors consta únicament com a jornaler, i de vegades en censos successius un altre cop com a miner, això és un reflex de les oscil·lacions de la demanda del seu treball com a minaire.

Aquests pocs professionals, els Mans, els Farràs, Banya, i més tard Salvadó, constituïen una mena de societat de la qual es pot dir que tenien

El minaire Francesc Salvadó, nascut l'any 1894 i mort l'any 1975 a l'edat de 81 anys.

pràcticament l'exclusiva de tots els treballs de mineria i construcció de pous que es poguessin fer al poble. Aquesta exclusivitat no limitava l'àmbit d'actuació, ja que ens consta que eren requerits de molts diversos llocs, especialment del camp de Tarragona, i fins i tot d'Aragó. A tall d'anècdota, val a dir que durant la passada Guerra Civil, foren requerits per construir algun refugi antiaeri, com el de can Batlló a Gràcia, on van arribar a fer prevaler els seus coneixements tècnics per damunt dels plantejaments teòrics dels enginyers responsables[(5)].

No eren, però, els únics, ja que veiem que Vivés, en un moment determinat s'associà amb dos minaires foranis per tal de dur a terme la construcció d'una mina a Sant Just (els Casalots).

Els minaires, quan la naturalesa o l'envergadura de la feina així ho exigia, subcontractaven mà d'obra no especialitzada. Els peons no qualificats eren en la seva majoria jornalers del camp, fins i tot petits agricultors, que en èpoques de poca feina oferien els seus serveis. Per tal de canalitzar aquestes ofertes i demandes de peonatge, van sorgir incipients iniciatives de prestació laboral. Un exemple d'això el constitueix Jaume Senserrich Pons, del carrer del Marquès de Monistrol, número 5, que, mitjançant una comissió de 10 cèntims per lloc de treball, aplegava una llista d'ofertes de feina, de tal manera que quan sorgia una demanda puntual es podia formar ràpidament una colla[(6)].

b) En la societat

Malgrat que la feina de minaire era bàsicament un treball de "pic i pala", es pot considerar que era un ofici ben pagat en relació a d'altres d'índole similar.

Així per exemple veiem que, l'any 1868, Dídac Mans cobra per una feina tan especialitzada com la direcció dels treballs (tirar nivells) la quantitat de 16 rals diaris, mentre els jornals dels seus peons eren de 10 rals[(7)]. En aquest mateix temps, també a Sant Just Desvern, un miner treballador a la mina de coure Ventura cobrava 10 rals. Jornals, aquests, notablement superiors als que es percebien en d'altres indrets de l'Estat, tal és el cas dels miners d'Almeria, que només rebien 6 rals per dia, dels quals encara se'ls descomptaven 78 cèntims en concepte d'alimentació i vestits[(8)], sou molt semblant al que percebia l'any 1852 un mestre d'escola a Sant Just[(9)].

(5) Informació facilitada pel sr. Sebastià Farràs Amigó.
(6) Informació facilitada per la sra. Cèlia Urpí Mans.
(7) Arxiu patrimonial can Cardona. Document s/n de l'any 1868.
(8) Grup Espeleològic Rats Penats. La mineria extractiva a Sant Just Desvern. A *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs II.* Centre d'Estudis Santjustencs. Sant Just Desvern, 1990. Pàg. 49-50.
(9) AHSJD: Actes Ajuntament, Acords 1852, 22 d'abril. Recollit per Renom Pulit, Mercè, a Les grans transformacions del segle XIX, dins *Sant Just Desvern, un paisatge i una història.* Ajuntament de Sant Just Desvern i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Any 1987. Pàg. 399, nota 118.

En el mateix 1868, el jornal mitjà del peonatge agrícola en llocs de la comarca, tals com el Prat de Llobregat, era de 9 rals diaris[10].

Passant al present segle, trobem que abans de la guerra (1924-1930) un minaire santjustenc tenia un sou aproximat d'unes 12 pessetes diàries[11], equiparable al que cobrava llavors un paleta, un fuster o un forner, mentre que els seus peons en cobraven 8, a l'igual que els manobres o els jornalers del camp[12].

En descriure les nissagues dels minaires santjustencs hem vist que gairebé tots van començar vivint en cases de lloguer, els preus dels arrendaments mitjans a la comarca durant el passat segle eren de l'ordre següent (en rals/any) [13]:

	Casa d'una planta	Casa de dues plantes
1855 - 1858	120	240
1859 - 1874	180	360
1875 - 1920	200	400

El darrer d'aquests preus es va anar mantenint, ja que trobem que l'any 1928, el preu mitjà de lloguer d'una casa era de 75 pessetes, és a dir de 300 rals[14].

Satisfeta la necessitat de l'habitatge, queden dues necessitats primàries: menjar i vestir.

Per fer-nos una idea del cost del menjar, veiem que en els temps que trobem els primers minaires els preus d'alguns dels articles alimentaris de primera necessitat eren de l'ordre següent: 1 Kg de carn de be valia uns 5 rals, 1 Kg d'arròs uns 17 maravedisos (mig ral), 1 Kg de cigrons aproximadament 1 ral i 29 maravedisos, 1 litre de vi 10 maravedisos, i un litre d'oli uns 2 rals amb 29 maravedisos[15].

Ja dins del present segle, l'any 1928, les despeses diàries en menjar d'una família mitjana es poden xifrar en 6,50 pessetes [16].

De la vestimenta, sabem que era proporcionalment molt cara, i que amb prou feines es podia tenir la de corrent i la de festius, ja que un vestit d'home compost per

(10) Codina Vilà, Jaume. *El Delta del Llobregat i Barcelona*. Edicions Ariel, S.A. Barcelona, 1971. Pàg. 410.
(11) Informació facilitada pel sr. Sebastià Farràs Amigó.
(12) AHSJD: Padrons municipals anys 1924 i 1930.
(13) Codina Vilà, Jaume. *El Delta del Llobregat i Barcelona*. Edicions Ariel, S.A. Barcelona, 1971. Pàg. 413.
(14) *El Eco del Llobregat*, núm. 2. Sant Feliu de Llobregat. 30 de novembre de 1928. Pàg. 6
(15) Elaboració pròpia en unitats de mesura mètriques, a partir de documentació de l'1 d'abril de 1848, de l'Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat.
(16) *El Eco del Llobregat*, núm. 2. Sant Feliu de Llobregat. 30 de novembre de 1928. Pàg. 6

gec, armilla i calces, tot de vellut, costava entre 100 i 150 rals a la primera meitat del segle XIX, i entre 150 i 250 a la segona[17].

En el segle XX, durant la dècada dels anys vint, un vestit de confecció per a home, de dril o de gavardina de cotó, costava 65 pessetes (cinc jornals i mig de minaire), mentre que un d'estam fet a mida en costava 110. El preu de les camises de percala era de 8,25 pessetes i les d'otomà 13,75 pessetes[18].

Si a aquestes despeses elementals, n'hi afegim d'altres secundàries, però també importants, com l'educació de la mainada, el mobiliari, l'adquisició d'articles de segona necessitat, despeses pròpies de l'ofici, etc., veiem que per als minaires, el balanç és relativament més positiu que per a la mitjana de la població. Prova d'això, és el fet que a molt curt termini acaben tots vivint en cases de propietat.

També és simptomàtic el fet de trobar en els censos que molts dels membres que componen les famílies dels miners saben llegir i escriure, amb proporció sensiblement superior a la mitjana de població.

UN OFICI AMB VINCLES FAMILIARS

Noteu la coincidència i repetició de cognoms entre tots aquests grups familiars, especialment en les primeres generacions que es comenten, com també la repetició més o menys cíclica de patronímics, costum familiar molt estesa. També el veïnatge: la pràctica totalitat resideixen inicialment al Raval de la Creu.

Vegeu com a exemple que Joan Mans Poll, cap de la nissaga Mans, està casat amb Joana Puig Gelabert, germana del també minaire del carrer del Raval Pau Puig Gelabert, casat amb Maria Anna Poll. També trobem el cognom Poll als orígens de la família Farràs, noteu la coincidència de cognoms entre l'esposa del primer Farràs esmentat, Mariagna Poll Valls, i el primer minaire conegut santjustenc, Joan Poll Valls.

Tot això apunta a una possible vinculació en el passat entre totes aquestes famílies, unides principalment per vincles polítics, és a dir, no vénen forçosament d'un tronc comú.

L'excepció del que s'ha dit, la constitueix el cas del llinatge Vivés, no emparentat amb cap dels anteriors.

Observeu que com a confirmació del que acabem de comentar, tots els altres generalment treballen associats, mentre que els Vivés treballen sols o aplegats amb gent forània.

---

(17) Codina Vilà, Jaume. *El Delta del Llobregat i Barcelona.* Edicions Ariel. S.A. Barcelona, 1971. Pàg. 411
(18) *La Vanguardia.* 6 de maig de 1923. Pàg. 32

LA FI D'UN OFICI

Avançat el present segle, ja no es construeixen més mines a Sant Just Desvern, els minaires que queden es dediquen exclusivament a la construcció de pous i a satisfer demandes de fora.

La tecnologia ha evolucionat, i així veiem que un dels darrers grans minaires santjustencs, Joan Farràs Bigas, mor a causa de la silicosi contreta en utilitzar un martell pneumàtic en la construcció d'un pou a Puig-reig(19).

Les darreres tasques relacionades amb les mines es limiten al manteniment d'aquelles galeries que encara estan en funcionament. Actualment les poques feines de neteja i reparació efectuades en algunes de les mines, han estat realitzades per personal no especialitzat, ja que no queda cap professional d'aquest, ara desaparegut, ofici.

Pel que fa als pous, les noves tecnologies han desplaçat el tradicional sistema manual que de sempre havien utilitzat els nostres minaires.

(19) Informació facilitada pel sr. Sebastià Farràs Amigó.

4.4 GLOSSARI DE LES MINES D'AIGUA

per Francesc Riera Prenafeta i Juli Ochoa Gonzàlez

Aigua a l'estesa

- Es diu de l'aigua que no circula per dins de cap canaleta, sinó que ocupa tot el sòl del coll de mina. Font: (2), (13).

Aigua grossa

- Aigua de major densitat que la normal a causa dels materials que pugui dur dissolts o en suspensió. Les aigües grosses es consideren generalment de menor qualitat i menys salubres que les primes. De les aigües grosses també se'n diu aigües gruixudes. Font: (9).

Aigua morta

- És la que està estancada, encara que sigui en sot, pou o bassa fets per la mà de l'home. Font: (2), (5).

Aigua penada

- S'entén per aigua penada la que no es pot utilitzar sense ésser aixecada, sia per la mà de l'home o per mitjà d'algun enginy que la supleixi o ajudi. Font: (2).

Aigua prima

- Aigua amb relativament poques substàncies dissoltes, per això té menor densitat. L'aigua prima es considera salubre i de bona qualitat. Font: (9).

Aigua vista

- És l'aigua que corre per conducció descoberta. L'aigua és vista encara que la bardissada o l'herbam que es cria a les vores privi de veure-la materialment. Font: (2).

Aigua viva

- S'entén per aigua viva la que corre per la seva pròpia força i de naixement constant, o que sols s'estronca en temps de molta sequera. Font: (2).

Albelló

- Nom del forat on l'aigua entra a la cisterna. Font: (3), (11).

Aljub

- Dipòsit per arreplegar l'aigua de pluja per als usos domèstics, per abeurar els ramats, rentar, etc. L'aljub es talla a la penya ferma, se li dóna una forma quadrangular i està cobert amb volta. Dit també del dipòsit d'obra cobert. Cisterna de les cases de pagès. Font: (1), (3).

Argila

- Substància mineral terrosa composta de filosilicats, silicats d'alumini i altres metalls. Té propietats plàstiques i és impermeable. Hi ha diverses varietats d'argiles o minerals argilosos, com les caolinites, les esmectites o les vermiculites. Terra consistent en caolí mesclat freqüentment amb impureses, entre les quals hi ha quars, feldespat, mica i òxids de ferro, aquests darrers li donen la seva coloració. Font: (5), (8).

Arrossegador

- Minaire que té per feina arrossegar el runam fruit de l'excavació d'una mina fins als pous de buidatge Font: (11).

Bagant

-És un altre nom del trastallador, que s'aplica especialment en relació als trencs fets en canal i a les tapes que serveixen per regular l'entrada d'aigua de la resclosa en un canal. Font: (2).

Banc i volta

- Costats i volta de fàbrica o pedra seca en un coll de mina. Font: (8).

Bancar i voltar

- Fer banc i volta a la boca o interior d'una mina. Font: (8).

Bassa

- És el dipòsit on s'aplega l'aigua per regar o per als usos domèstics; de vegades és construïda amb materials d'obra, altres vegades és només un sot a terra. En aquest darrer cas s'anomena també bassal. Font: (2), (15).

Boca de mina

- Equival a l'entrada de la mina. Font: (1), (2), (11), (15).

Bocana

- La boca del pou, del forn, de la cisterna, etc. Font: (3).

Boló

- És el nom donat al tap de l'ullal. Font: (2).

Boixa

- És el forat fet expressament en la bassa perquè en surti l'aigua. La boixa se sol fer en el sòl de la bassa i en el lloc de més profunditat. Poden haver-n'hi d'altres a diferents alçades. Font: (2), (11).

Botxa

- Nom que es dóna a la boixa a Sant Just Desvern i altres poblacions del Baix Llobregat. Font: (2), (15).

Braç de mina

- Galeria secundària que surt d'una de principal. És sinònim de ramal. Font: (1), (5), (12).

Broc

- L'extrem o acabament de la canal. Font: (3).

Bunó

- És la barra que serveix per tapar la botxa o bunonera. Es tracta d'una barra dos o tres pams més alta que la bassa i d'un gruix lleugerament superior al forat de la botxa, està una mica afuada a la part inferior per tal d'ajustar. Font: (2).

Bunonera

- És un altre nom que rep la boixa o botxa. Font: (2).

Cabal

- És la quantitat d'aigua que, per unitat de temps, circula per un punt determinat del seu recorregut. Font: (8), (9), (12), (13).

Cadiretes

- Sortints d'obra a banda i banda de la canaleta que serveixen per aguantar una tanca amb la qual es desvia l'aigua cap a un trenc. També, pel mateix motiu, s'aplica als suports dels plomers. Font: (2).

Caminal

- Sector destinat al pas de les persones. A les mines d'aigua el caminal és la porció de sòl que es troba en ambdós costats de la canaleta. Font: (1).

Cana

- Antiga unitat de mesura, utilitzada en la construcció de mines. Era una unitat variable segons el lloc d'aplicació: 1,555 m a Barcelona, 1,559 m a Girona, 1,556 m a Lleida, 1,560 m a Tarragona i 1,564 m a Mallorca. Es dividia en 8 pams i equivalia a 2 vares. Font: (9), (11).

Canal

- Conducte amb la concavitat descoberta, que serveix per dur un corrent d'aigua d'una part a l'altra. Font: (1), (2), (5), (6), (13), (14).

Canaleta

- Conduccció situada generalment en el sòl dels colls de mina, per on circula l'aigua. Normalment constituïda per un llit i parets fets amb pitxolins disposats al llarg i coberta, també, per pitxolins posats de través. Encara que menys freqüentment, també pot estar feta amb elements hemicilíndrics de ceràmica vidriada. Font: (9), (15).

Canaló

- Peça cilíndrica de ceràmica vidriada, emprat ocasionalment a les mines per conduir l'aigua. Font: (15).

Canonada

- Sèrie de canons o bé tubs de plom o ferro, de fibrociment, formigó o terra cuita vernissada, etc., que units per llurs extrems i juntament amb altres peces accessòries, tals com colzes i derivacions, formen una conducció d'aigua, gas o d'altres fluids. Font: (1), (6), (9), (10), (13), (14).

Canya

- Mot sovint emprat com a sinòmin de pou. Font: (5).

Cap de mina

És el lloc on la mina s'acaba, o sigui, allà on l'aigua té el seu naixement més llunyà de la boca de la mina. Font: (1), (2), (13).

Cap d'un ramal

- El cap del ramal de la mina és el lloc on el ramal s'acaba. Font: (2).

Caseta de mina

- Construcció exterior, generalment de fàbrica, que permet accedir a l'interior de la mina. Acostuma a ser un accés a un enjup, repartidor o altre element destacat de la mina. Font: (1), (9), (12), (13), (14), (15), (16).

Cercapous

- Instrument que serveix per recuperar els objectes que han caigut dins del pou. Font: (3), (11).

Cisterna

- És la bassa coberta amb volta. Font: (2), (9).

Claveguera

- És la mina que no serveix per recollir aigua, sinó exclusivament per passar-n'hi. La mina no és claveguera si en algun tros hi neix aigua, encara que sigui poca. Per regla general, per la claveguera hi passa només l'aigua que ja no por ser d'utilitat per a qui la llença; però és igualment claveguera quan hi passa aigua que en sortir-ne s'aprofita, sobretot quan va del dipòsit o bassa cap avall, no de la resclosa, canal o naixement d'aigua cap a la bassa. Font: (1), (2), (9).

Claveguerό

- De la claveguera petita i curta se'n diu claveguerό. Font: (2), (9).

Cleda de l'espirall

- Part aèria o exterior d'aquest, generalment, construïda amb fàbrica de maó. Font: (1).

Codina

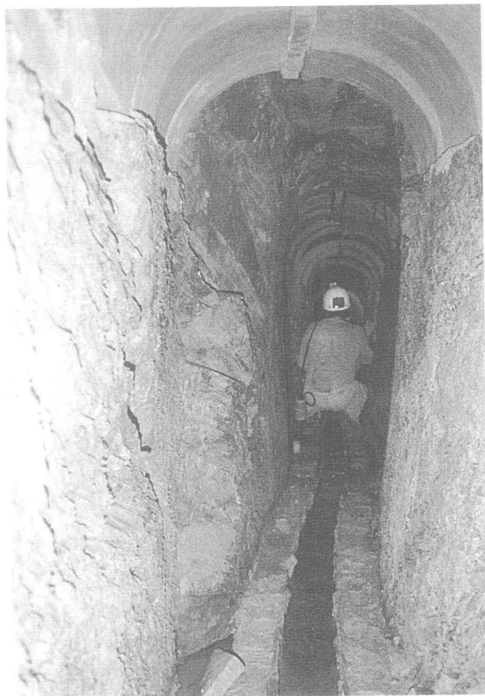
- Capa ferma de sauló, tortorà, tapassot o roca que apareix entre terres de conreu, o que es volen conrear, o bé per sota d'elles. Font: (2).

Coll

- El brocal del pou o de la cisterna. Font: (3).

Coll de mina

- És el tros de mina que va de pou a pou, o de la boca o del cap de la mina a un pou. A les mines santjustenques, generalment, al coll de mina se li donen unes 19 canes de llargada, és a dir, uns 30 m. Font: (2), (11).

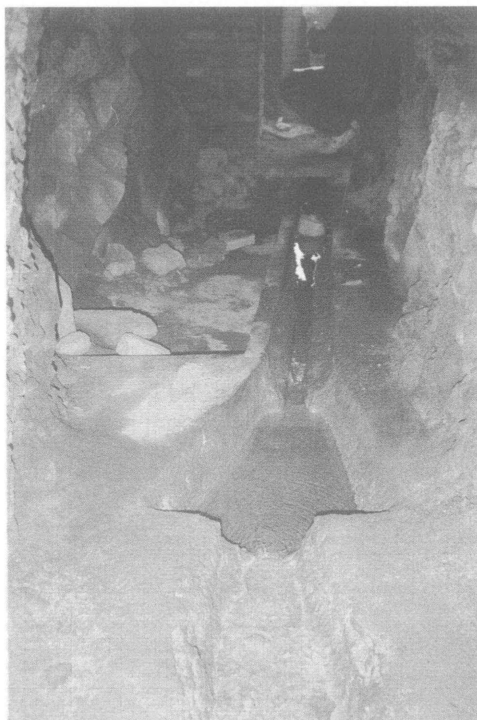
Coll de mina on s'aprecia la canaleta, els caminals a ambdós costats i el sostre bancat amb les voltes d'entibat (peces de mina).

Corona

- Volta d'una galeria, especialment la d'un coll de mina bancat. Font: (4).

Decantador

- Xup que té per finalitat precipitar les impureses que pugui arrossegar l'aigua. Font: (15), (16).

Decantador.

Deu

- Font natural, corrent d'aigua subterrània. Font: (2), (8), (9), (12).

Doll d'aigua

- S'entén per doll d'aigua la que en un moment passa per un conducte o jaç, o la que brolla d'una deu en gran quantitat. És un concepte anàleg a cabal. Font: (2).

Dret de pas

- Denominació popular de diverses servituds, especialment de la servitud d'aqüeducte. Font: (5), (9), (12), (13), (14), (15).

Encanalat

- És un altre nom que es dóna a la canaleta. Font: (5), (13).

Enjup

- Encara que l'origen d'aquest mot sigui el mateix que el d'aljub o xup, amb el temps cada un d'ells ha anat prenent un sentit diferenciat. Enjup és el dipòsit que es troba dins de la mina, proper als registres, i que està íntimament relacionat amb el repartidor. Font: (3), (9), (10).

Ensulsiar-se

- Equival a esllavissar-se, si bé es diu preferentment de l'esllavissada de l'interior d'una mina, claveguera o pou, d'una paret o de l'esllavissada d'un marge molt gros o d'una riba. També es diu del sostre que de dolent es forada. Font: (2).

Entollat

- Sector ple de tolls o cobert d'aigua fins a poca alçada. Font : (15).

Entrada de la mina

- És el lloc on l'aigua de la mina comença a ser aigua vista. És, per tant, el lloc on la mina comença per acabar en el que s'anomena cap de la mina. Font: (2), (5).

Escorredor

- Nom arcaic del sobreeixidor o vessador. Font: (9).

Escurament

- Acte i efecte d'escurar. Font: (8).

Escurar

- Treure la tosca, guineus, llim o altres sutzures que embruten l'aigua. Font: (1), (8), (11).

Espiralls

- Pous de ventilació que s'obren al paladar de la mina per assegurar la correcta ventilació de l'aigua. Font: (1), (9), (10).

Fetjó de vaca

- Argila molt negra. La seva aparició en excavar una mina és senyal d'absència d'aigua. Font: (5).

Fibla

- És un altre nom del trenc, i s'usa principalment en referència als canals o recs de molta aigua. És també el trenc pel qual es deriva aigua, no quan convé, sinó constantment. Fibla és també un altre nom que es dóna a la teula i equival a 100 plomes. Font: (2), (9).

Floreig de l'aigua

- És aquell lloc del cap de la mina on hi ha la deu d'aigua o allà on l'aigua neix més abundantment. Font : (2).

Font

- Naixement d'aigua. També punt de sortida d'aigua d'ús públic. Font: (1), (2), (5), (9), (10), (14).

Galeria

- Altre nom del coll de mina, especialment utilitzat en la terminologia legal. Font: (4), (5), (13), (14).

Girar l'aigua

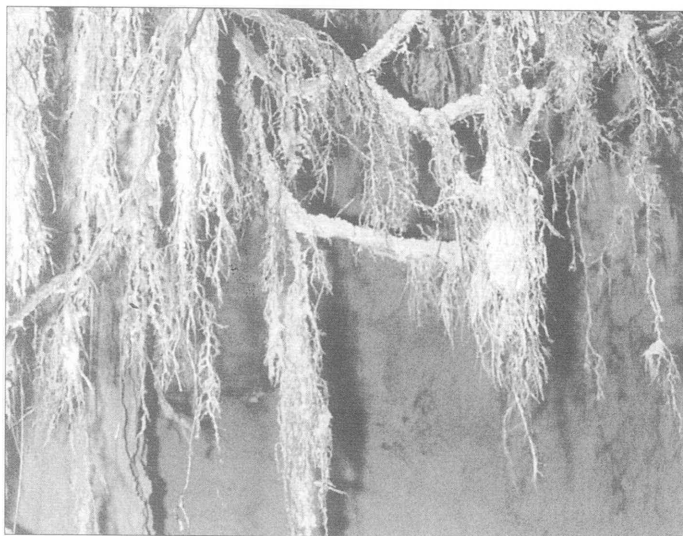
- Desviar-la per un trenc. Font: (11).

Grisú

- Gas inflamable que es pot originar a les mines excavades en terrenys que continguin carbó o materials bituminosos, format per diversos hidrocarburs. Amb l'aire pot formar una mescla detonant. Font: (12).

Guilla

- Bossa d'anhídrid carbònic que pot trobar-se als conductes mal ventilats. La irrespirabilitat que li confereix el seu caràcter inert, fa que la seva presència sigui altament perillosa, fins i tot letal. Font: (5), (12).

Guineus.

Guineus

- Arrels de la vegetació exterior que es troben dins les mines. Amb el temps es van recobrint d'una concreció calcària i poden arribar a obturar o malmetre les conduccions. Font: (5), (13).

Hora d'aigua

- És una de les mides d'aigua per regar. Qui té una hora d'aigua en té tanta com en pot passar per un rec, regadora o fibla, o tanta com en pot sortir d'una bassa durant una hora. Font: (2).

Llavador

- El dipòsit públic d'aigua on es renta la roba. Font: (3).

Llenca

- Faixa llarga i estreta de terra, o també roca plana i llargaruda. Font: (7), (15).

Llicorella

- Roca esquistosa que s'exfolia amb facilitat en fulls plans i prims. És una roca metamòrfica provinent de la compressió d'argiles. Font: (8).

Mac

- Còdol, pedra arrodonida per l'aigua. També se'n diu del terreny o estrat on són abundants. Font: (2).

Marga

- Roca tova d'argila i carbonat de calci. Font: (15), (16).

Mina

- Excavació subterrània per a la captació i conduccció d'aigües. Font: (1), (2), (4), (5), (8), (9), (11), (12), (13), (14).

Mina bancada

- S'anomena mina bancada la que té revestides les parets o el sostre o totes dues coses alhora. Font: (2).

Mina bastida

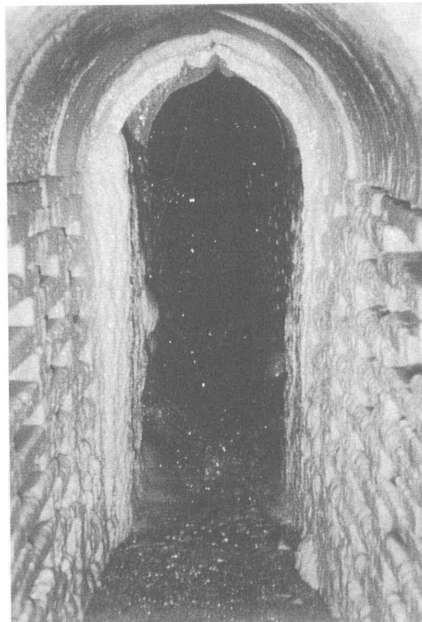
- Es diu també de la mina bancada. Font: (15).

Mina blanca

- S'anomena mina blanca la que té per parets i sostre la terra o pedra en què ha estat oberta. Font: (2), (11).

Mina de rata

- Fase inicial de la construcció d'un coll de mina en què les dimensions només permeten el pas d'un home a quatre grapes. Font: (4).

Coll de mina amb banc i volta recoberts de tosca, a la solera s'aprecia l'aigua circulant a l'estesa.

Minador

- Nom donat al minaire a les comarques tarragonines. Font: (2), (11).

Minaire

- Qui obre mines o hi treballa. És el nom de l'home destre a construir-les. Font: (2), (5), (12), (13).

Minar

- Excavar i obrir una mina. També, fer-hi anar una aigua. Font: (8).

Minat

- En certs llocs és sinònim de mina o galeria subterrània. Font: (4).

Mitja cana

- Unitat de mesura inferior a la cana, que fa 4 pams. Font: (2).

Mitja canya

- Nom donat a la canaleta feta amb elements ceràmics, en al·lusió a la seva forma. Font: (5).

Mola

- És l'aigua que ha de passar per la tanca d'un molí de mola plana per moure la mola quan fa farina. És un mida equivalent a 3.381 plomes, és a dir, 7.439 metres cúbics cada 24 hores. També és costum entendre que una mola d'aigua la formen 4 regadores. Font: (2).

Ninxo

- Sinònim de nínxol. Font: (7), (15).

Nínxol

- Concavitat practicada a la paret de la mina per encabir-hi el llum d'oli. Font: (15).

Paladar

- És un altre nom de la corona. S'aplica especialment en els colls de mina blanca. Font: (10).

Pam

- Unitat de mesura que equival a 19,44 cm, 8 pams fan una cana. Font: (1), (2), (11).

Passa

- S'entén per passa el tros de terra que s'avança fent un pas. Era també una antiga mesura, emprada especialment al segle XVIII i que constava de quatre pams, és a dir 77,75 cm. Font: (1), (2).

Passar la canonada

- Operació de neteja i manteniment de les canonades per tal de desobstruir-les de tosca, consistent a nuar canyes esmicolades a un cap de corda i a través d'ella anar-les fregant entre els pous de registre que assenyalen el pas de la canonada. Font: (10).

Peces de mina

- Elements ceràmics de 55 x 28,5 x 4,5 cm amb una curvatura de 90 graus que, disposats de dos en dos, són emprats per resoldre la volta dels colls de mina bancats. Font: (13).

Pericó

- És el nom que donen al que reparteix l'aigua, especialment a la plana de Mataró. És costum que governi el pericó que està encarregat de governar la mina d'on prové l'aigua. Font: (2).

Permòdol

- Pedra o peça de fusta o ferro encastada a la paret per sostenir qualsevol cosa. Font: (11).

Perseguir una aigua

- Quan es tracta d'una aigua vista, per perseguir-la s'entén anar recorrent el seu curs, traient-ne el llot, terra, sorra, pedra, herbes, troncs, arrels, brots, arbres joves o en general qualsevol mena d'embús que l'entretingui o la desviï i, en conseqüència, la faci perdre o minvar. Quan no es tracta d'una aigua vista, s'entén fer el mateix en la mina, i també anar furgant terra, sorra o roca endins cercant el seu naixement o el lloc on es perd. Font: (2).

Pica

- Dipòsit. També concavitat destinada a contenir qualsevol líquid. Aquest mot s'empra sovint com a substitut d'altres mots més específics, tals com xup, decantador, enjup, etc. Font: (1), (9), (10), (14).

Pissarra

- Sinònim de llicorella. Font: (15).

Pitxolí

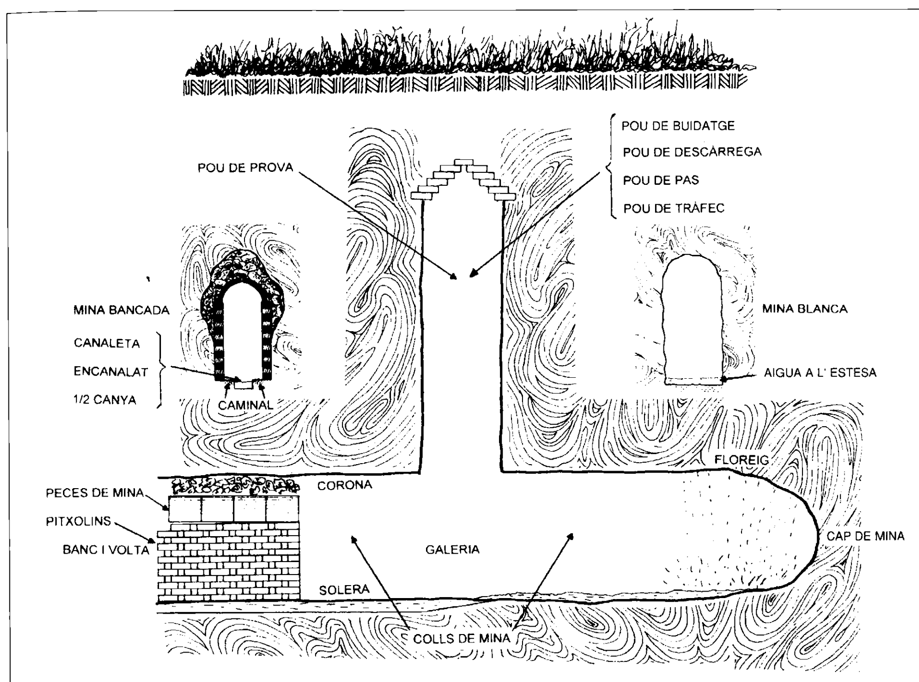
- Maó estret de 30 x 10 x 5 cm emprat per bancar i per construir les canaletes. Font: (11), (13).

Ploma d'aigua

- Unitat de mesura del cabal. A Barcelona i Girona s'entén que equival a 2,2 metres cúbics cada 24 hores; a Lleida, 2,16; a Tarragona, 3,279; a Mataró , 7,405 (la "ploma d'oca" a Mataró fa 13,504) i a Reus i a Valls 2,450. Font: (2), (5), (9), (11), (14).

Plomall

- És un altre nom que també es dóna al plomer. Font: (14).

Plomer

- Tanca, generalment feta de bronze, amb tota una sèrie de forats establerts que en els repartidors permet regular el cabal de l'aigua que es vol desviar per un trenc. Font: (2).

Plomera

- Nom de cada un dels forats del plomer. Font: (2).

Plomista

- És tot aquell qui posseeix o té dret a una o més plomes d'aigua. Font: (16).

Poalanca

- Pou rudimentari que ve a ras de terra, sense gens de paret, destinat exclusivament a regar. Font: (3).

Pollar-se l'aigua

- Fer-se malbé especialment per manca de ventilació. Font: (15).

Posar l'aigua

- Conjunt d'operacions destinades a fer que l'aigua arribi a la destilació que es vol sense perdre's. Font: (2).

Pòsit

- Nom genèric que designa tant la tosca com el llot precipitats a la canaleta, decantador o a qualsevol altra part de la mina. Font: (1), (5).

Pou

- Excavació vertical, generalment cilíndrica. A les mines d'aigua, segons la seva funció, els pous reben noms diferenciats. Font: (1), (3), (5), (8), (9), (11), (12), (13), (14).

Pouar

- Treure aigua d'un pou, i per extensió, pujar qualsevol cosa penjada amb una corda. També es diu Poar. Font: (11).

Pou de buidatge

- És cada un dels pous que a les mines santjustenques es troben cada 30 metres, i que foren utilitzats durant la seva construcció per traçar el recorregut i evacuar el runam. Un cop finalitzada la seva funció es tanquen amb volta de maó a cosa d'un metre per sota del nivell del terra exterior. Font: (15), (16).

Pou de descàrrega

- És un altre nom que es dóna al pou de buidatge. Font: (11).

Pou de pas

- És un altre nom que també reben els pous de buidatge. Font: (13).

Pou de prova

- És el primer pou que es fa i cau damunt o molt a la vora del cap de la mina. Font: (5), (13).

Pou de registre

- Pou de buidatge que no es cobreix i que, equipat amb un brocal, permet accedir a l'interior de la mina. Font: (4).

Pou de tràfec

- També es dóna aquest nom als pous de buidatge. Font: (11).

Pou punter

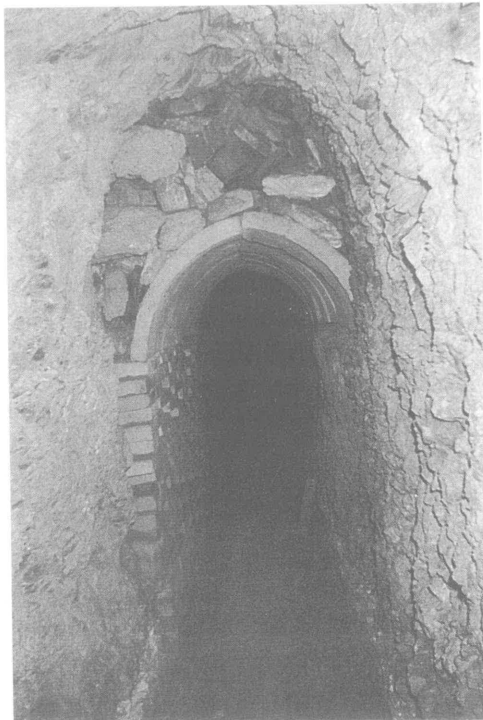
- És el nom que en certs indrets es dóna al pou de prova. Font: (2).

Ramal

- S'entén per ramal d'una mina el braç que arrenca de dintre d'una altra mina i és més curt que aquesta. Font: (2), (5), (9), (14).

Regadora d'aigua

-És la quantitat d'aigua que cal per anar regant una era de terra amb el menor temps possible, però assaonant-la adequadament. Varia segons les comarques. En algunes zones de les terres barcelonines i gironines es considera que té 845 plomes. Font: (2), (11).

En primer terme, tram de mina bancada, a continuació, tram bancat amb pitxolins, corona feta amb voltes d'entibat dites també "peces de mina", al damunt de les quals s'observa un espai reomplert de reploms.

Registre

- És diu registre de qualsevol obertura, sigui pou, trapa o caseta, que permet l'accés a l'interior d'una mina. Font: (14), (15), (16).

Repartidor

- És el lloc on es distribueix l'aigua per plomes. Consisteix en una caixa rectangular que té en una de les parets el plomer amb les plomeres i permet desviar del curs principal el cabal d'aigua desitjat. Font: (1), (2), (5), (13).

Reploms

- Petites pedres, generalment provinents de la vella volta esllavissada, que s'empren per reblir l'espai entre el sostre i les peces de mina, tot per donar consistència al bancament. Font: (15), (16).

Reposador

- Pica per detenir l'aigua. Font: (1), (9).

Respiralls

- És un altre nom que reben els espiralls. Font: (10).

Revinguda

- S'entén per revinguda el creixement que té una aigua a causa de la pluja. Font: (2).

Safareig

- A Sant Just Desvern i altres poblacions del Baix Llobregat es diu de la bassa que serveix per regar. És un nom molt poc estès en d'altres indrets. Font: (2), (3), (5), (12), (15).

Seguir la mina

- Operació de manteniment consistent a recórrer una mina inspeccionant el seu estat. Font: (11), (12), (14).

Sènia

- Pou d'on es treu l'aigua mitjançant un vogi i catúfols que formen una màquina de pouar aigua. Font: (2), (3), (11), (12).

Servitud d'aqüeducte

- Figura legal que recull els diferents supòsits i circumstàncies en què es té obligació de deixar passar una conducció d'aigua vista o minada per terrenys propis, com també totes les altres obligacions que es puguin derivar d'aquest fet. Font: (9).

Sifó

- Part d'una conducció que pren forma de vasos comunicants per tal de salvar una depressió del terreny. Font: (5), (14).

Silicosi

- Malaltia, sovint fatal, de l'aparell respiratori freqüent entre els minaires, es tracta d'una pneumoconiosi produïda per les pols de sílice que s'originen en els treballs d'excavació. Font: (5).

Sobreeixidor

- És un altre nom del vessador. Font: (2), (5), (13), (14).

Soc del pou

- La biga travessera que sosté la corriola del pou. Font: (3).

Soca de l'espirall

- Part de l'espirall que va des del paladar del coll de mina fins a la cleda. Font: (1).

Sòl del pou

- El fons del pou. Font: (3).

Solera

- Sòl d'un coll de mina. Font: (4).

Sortidor

- És un altre nom, arcaic, del sobreeixidor o vessador. Font: (1), (9).

Sovinada

- És el nom que en algunes comarques hom dóna al conjunt de sorra i llot que queda després d'una revinguda. Font: (2).

Suquejar aigua

- Regalimar aigua del sostre i parets de les mines. Font: (13).

Teula d'aigua

- És una mida d'aigua que equival a la que pot passar per una teula posada gairebé plana. A Barcelona, és costum entendre que una teula té cent plomes, és a dir, 220 metres cúbics per dia. Al Barcelonès i Baix Llobregat 8,453 teules fan una regadora. Font: (2), (11).

Toll

- Clot natural o artificial, fet a terra, dins el qual hi ha aigua de pluja o d'altra procedència. Font (8).

Torre de mina

- Nom molt comú amb què també es coneixen els espiralls, especialment les seves cledes. Font: (15), (16).

Tortorà

- Nom donat al pla del Llobregat al pedreny fluix de naturalesa calcària que es troba a poca profunditat en moltes terres de conreu i que surt fet a trossos no gaire grossos. Font: (15), (16).

Tosca

- Substància calcària, resultat de la dissolució i descomposició del carbonat de calci dins les aigües que contenen àcid carbònic i que es diposita i resta adherida a les parets de les canonades, recipients o altres llocs amb què aquestes aigües estan en contacte. Font: (5), (9), (10), (13), (14).

Trastallador

- Paret en què hi ha un forat o ull per a pas de l'aigua. Font: (2).

Trenc

- Forat o discontinuïtat fet en una de les vores d'una canaleta o rec per tal de derivar-ne l'aigua. Font: (2).

Trucar un pou

- Operació que es realitzava quan calia localitzar un pou de buidatge per destapar-lo. Consistia a colpejar ("trucar") la volta de maó des de dins la mina fins a ser escoltats pels que estaven a l'exterior. Un codi de repicades afavoria aquesta operació. Font: (11), (13).

Turo

- També dit tur. És sinònim de tosca. Font: (8).

Ullal

- És el nom de l'ull del trastallador. Font: (2), (11).

Vessador

- És el lloc pel qual una bassa o un dipòsit escup l'aigua quan és completament ple. Font: (2).

Vessadures

- S'anomenen vessadures les aigües que surten pel vessador. Font: (2).

Veta d'aigua

- Corrent d'aigua prim, especialment quan es parla d'aigües subterrànies. Font: (5).

Xup

- Cavitat feta a terra, generalment de forma quadrangular, de pocs pams de costat i pocs de fondària, que serveix per comunicar aigua. També es diu xup a una pica. Font: (2), (3).

Xupet

- Diminutiu i també sinònim de xup. És paraula molt emprada a les poblacions del Baix Llobregat. Font: (15), (16).

FONTS UTILITZADES EN LA CONFECCIÓ DEL PRESENT GLOSSARI

(1) **Arxiu Històric Municipal de Barcelona.** Manuscrit L-76. Francesc Socies. "Llibre de les fonts de la present ciutat de Barcelona Compost per Francesc Socies Mestre de Casses y de las Fonts de la Ciutat en el Any de 1650".

(2) **Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat de Catalunya.** "Costumari Català. Volum II Costums sobre termenals, camins i aigües en terres de pagès". Impremta Casa de Caritat. Barcelona 1921.

(3) **Griera, A.**"La Casa Catalana" Edicions Polígrafa SA. Barcelona 1933 i 1974.

(4) **Del Soto Hidalgo, Joaquin.** "Enciclopedia de la construcción". Instituto Geográfico y Catastral. Madrid 1959.

(5) **Farràs, Sebastià.** Gravació magnetofònica de l'entrevista concedida als membres de la Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc en data indeterminada.

(6) **Fullana, Miquel.** "Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció". Editorial Moll. Palma de Mallorca 1980.

(7) **Fabra, Pompeu.** "Diccionari manual de la llengua catalana" Edhasa. Barcelona 1983.

(8) **Alcover, Antoni M**. "Diccionari Català-Valencià-Balear". Editorial Moll. Palma de Mallorca 1985.

(9) **García i Fuertes, Gemma.** "L'abastament d'aigua a la Barcelona del segle XVIII (1714-1808)". Editorial Rafael Dalmau. Barcelona 1990.

(10) **Escola Taller. Ajuntament de Cardona-INEM.** "Condicionament del paratge Mare de la Font. Cardona (Bages)". Cardona; juny 1990.

(11) **Llop i Tous, Josep - Roig i Queralt, Francesc.** "Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja". Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví. Col·lecció El Porxo núm. 8. La Canonja 1991.

(12) **Farràs, Sebastià.** "Mines i pous de Sant Just Desvern" a La Vall de Verç núm. 136. Sant Just Desvern, nov./des. 1991, pag. 18-19.

(13) **Farras, Sebastià.**"Mines i pous de Sant Just Desvern, (II)" a La Vall de Verç núm. 137. Sant Just Desvern, des. 1992/gen. 1993, pàg. 18-19.

(14) **Farras, Sebastià.**"Mines i pous de Sant Just Desvern, i (III)" a La Vall de Verç núm. 138. Sant Just Desvern, gen./feb. 1992, pàg. 18-19.

(15) **Testimonis orals diversos** recollits principalment a Sant Just Desvern.

(16) **Definició pròpia** de conceptes denominats però no definits per fonts anteriors, confeccionada a partir d'observacions i notes preses sobre el terreny. També compendi de definicions diverses.

5. LES MINES D'AIGUA I EL DRET EN EL DECURS DEL TEMPS

per Juli Ochoa Gonzàlez i Coral Torra Pannon

Des del punt de vista històric, cal considerar que el primer tractadista conegut, pel que fa a la regulació de les aigües i les seves conduccions, fou el romà Sextus Iulius Frontinus, qui, entre les darreries del segle I i el començament del segle II (del 97 al 104 dC) es va encarregar de la inspecció de les aigües que nodrien Roma.

Durant aquests set anys, fins al moment de la seva mort, realitzà una gran tasca per tal de posar una mica d'ordre i eficàcia en un servei d'utilitat pública que havia estat mal dirigit des de feia molt de temps. De les seves experiències al front de l'administració d'aquell servei, en va sortir l'obra *"De aquis urbis Romae"*.

Durant molts anys les directrius donades per Frontinus, tant en la part tècnica de manteniment com en la legal, ajudades per les disposicions generals del dret romà, foren l'única normativa existent pel que fa a l'ús de les aigües.

Ja a l'Edat Mitjana comencem a trobar disposicions reials donades per regular aspectes diferents sobre l'ús de les aigües. Així trobem el fur dit *"De aqua pluviali arcenda"* donat a Osca l'any 1247 pel rei Jaume I el Conqueridor, en el qual són mencionats els molins d'aigua, els assuts i les canalitzacions. També trobem *"De aprensionibus"*, donat a Saragossa l'any 1398 pel rei Martí I l'Humà, i *"De servitutibus aquae"*, donat l'any 1442 per Alfons el Magnànim, entre d'altres.

A més d'aquestes disposicions puntuals, existia a Catalunya un dret consuetudinari especial, llei inconcussa per a diferents coses, continguda al llibre anomenat "Les Constitucions de Santa Cília", on en els punts 4t al 9è es parla d'aquesta matèria. També es tracta sobre les obres destinades a regadiu en els números 19, 58, 42, 45, 54 i 57. Com també, en els capítols 61 i 65 del *"Recognoverunt proceres"* (conjunt de privilegis atorgats l'any 1824 a la ciutat de Barcelona pel rei Pere el Gran), es torna a parlar d'aquest tema.

Totes aquestes disposicions regulaven detalls sobre l'ús i l'aprofitament de les aigües per part d'aquells que legalment ho poguessin fer. Val a dir que en tot moment la propietat i domini de les aigües no els corresponia, ja que constituïa una regalia o privilegi exclusivament reial. El rei era l'únic propietari de totes les aigües, i el batlle del Reial Patrimoni era l'encarregat de decidir, cedir, concedir, donar i prendre el dret d'utilitzar-les, en nom dels sobirans, als qui en gaudissin.

Ja hem vist que els qui utilitzaven les aigües no eren els titulars de la seva propietat, sinó que només en podien gaudir. Això era en virtut d'un contracte dit

d'emfiteusi, que consistia en la cessió perpètua o per llarg termini d'un predi, mitjançant un cànon anyal anomenat cens, que es pagava al cedent, en aquest cas a la Corona, la qual seguia conservant el domini directe.

A més del cens, l'emfiteuta estava obligat a satisfer d'altres cànons en el cas de cedir, vendre o hipotecar a tercers la propietat cedida en emfiteusi. Aquests cànons obeïen a conceptes tan afins entre ells, que molts tractadistes els han considerat com una mateixa cosa, sent molt difícil d'esbrinar les exactes diferències entre ells. Els seus noms eren:

LAUDEMI: dret que es pagava al senyor del domini directe quan l'emfiteuta alienava amb profit els predis o immobles que li havien estat cedits.

FORISCAPI: concepte totalment anàleg a l'anterior, però que en nombrosos casos es troba aplicat conjuntament.

TERÇ: cànon afí als anteriors, consisteix en la tercera part del guany obtingut.

FÀDIGA: quantitat que rebia el senyor per la renúncia del seu dret de prelació.

El contracte d'emfiteusi, encara que en fort desús actualment i amb lleugeres variacions, segueix sent vigent, i està recollit al llibre quart, títol VII, capítol II del Codi Civil.

El domini de les aigües va continuar sent un privilegi reial fins als començaments del segle XIX, en què el Dret Administratiu va començar a obrir-se pas amb dos notables decrets de les Corts: el de 6 d'agost de 1811 i el de 19 de juliol de 1813, en virtut dels quals, entre d'altres coses, s'incorporaven a la nació totes les senyories jurisdiccionals, quedant abolits els privilegis, aquesta abolició es feia extensiva al domini directe que en algunes províncies tenia el Reial Patrimoni, suprimint-se també els drets de Laudemi i Fàdiga.

El Reial Decret de 19 de novembre de 1835 va eximir els habitants de Catalunya, València i Mallorca del pagament d'alguns drets que encara se satisfeien al Reial Patrimoni, i els donà lliure facultat de construir molins, fer cates, pous i rases per aflorar aigües subterrànies, tot sense cap altra subjecció que les regles del Dret Comú.

Moltes altres disposicions sobre aigües foren dictades llavors en un curt termini de temps. Així, les Reials Ordres de 14 de març de1846, 4 de desembre de 1859, 29 d'abril de 1860, 14 de febrer de 1863, 6 de gener de 1864 i 14 de gener de 1866. Totes elles modificaven normes anteriors o n'establien de noves, però només

Maria Cristina de Borbó. Durant la seva regència va signar el Reial Decret de 19 de novembre de 1835 que suprimia definitivament la titularitat reial de les aigües i donava lliure facultat als particulars per fer aflorar les aigües subterrànies sense cap altra subjecció que les regles del Dret Comú.

en aspectes puntuals. Calia una sola llei que agrupés en un mateix cos tota la normativa dispersa existent.

Un intent d'unificació el va constituir la Llei de 3 d'agost de 1866, però abans que es pogués aplicar en totes les seves disposicions per manca d'un reglament que la desenvolupés, fou derogada en gran part pel Decret de 14 de novembre de 1868, el qual tenia per objecte establir les bases generals per a una nova legislació sobre obres públiques.

Tots els progressos científics i administratius que plantejava la Llei de 3 d'agost de 1866 havien quedat mutilats pel Decret abans esmentat. Una nova llei, la de 20 de febrer de 1870, i el reglament per a la seva aplicació, van novament alterar aquell intent unificador.

Finalment es va poder aconseguir una llei que agrupava tota la normativa referent a les aigües. Es tracta de la Llei d'aigües, de 13 de juny de 1879, la qual, vist el minuciós detall amb què tracta cada un dels aprofitaments de l'aigua, ha romàs vigent durant gairebé un segle.

Molt ampli és el contingut d'aquesta llei, però, pel seu interès, veurem a grans trets les disposicions en tot allò que pot pertocar a les mines d'aigua.

LES MINES D'AIGUA SEGONS LA LLEI D'AIGÜES DEL 13 DE JUNY DE 1879

El domini de les aigües subterrànies és tractat per aquesta llei en el seu capítol quart, on des de l'article 18è al 27è disposa el següent:

– La propietat de les aigües subterrànies correspon a l'amo del terreny on han estat aflorades, el qual pot fer lliurement pous ordinaris sempre que observi determinades distàncies. Aquests pous ordinaris han de ser només per a ús domèstic. Per poder fer qualsevol altre tipus de pou o sínia, cal demanar autorització a l'Administració.

– Pel que fa a les mines d'aigua, el propietari de l'aigua és aquell que la faci aflorar, encara que en conduir-la aquesta surti de la finca original, sempre que es porti canalitzada. Si aquesta aigua es deixés perdre, passarien a gaudir del dret eventual els amos dels terrenys on es produïssin les pèrdues.

– Tot amo d'un terreny pot construir-hi mines, sempre que en fer-les no en perjudiqui d'altres preexistents. Els alcaldes, d'ofici o a instància de la part afectada, podran fer suspendre les obres. En tot cas les mines han d'observar certes distàncies. Si es volguessin minar terrenys públics, cal obtenir un permís de l'Administració.

– Els concessionaris de les mines extractives de minerals són amos de les aigües que puguin trobar en el decurs dels seus treballs.

– En el perllongament i conservació d'antigues mines d'aigua, es guardaran les distàncies que regeixen per a la seva construcció i explotació a cada localitat, i es respectaran sempre els drets adquirits.

Referent a la servitud legal d'aqüeducte, la secció primera del capítol novè, en els seus articles 75 al 101 estableix el següent:

– Quan les aigües estiguin destinades a un servei públic, aquesta servitud podrà ser imposada pel Ministeri de Foment o pel governador provincial corresponent i determinarà també a qui li pertoca concedir l'autorització en el cas que la conducció hagués de travessar qualsevol via.

– També es pot imposar aquesta servitud per a les finalitats privades següents: establiment o augment de regadius, establiment de banys o fàbriques, dessecació d'aiguamolls, sortida d'aigües aflorades artificialment o sortida d'aigües de drenatge. En tots aquests casos és el governador provincial qui ho ha d'autoritzar, després de l'audiència de les parts afectades, que es podran oposar en determinats supòsits i podran fer suspendre els treballs.

– La servitud d'aqüeducte no es pot imposar sobre edificis, jardins horts o aqüeductes ja existents, i es constituirà amb rec obert, claveguera o canonada, establint-se les indemnitzacions corresponents en cada cas.

– Pel que fa a la durada de la servitud, aquesta es pot establir temporalment o perpètua (per més de sis anys) i existeix un procediment per passar d'un tipus a l'altre.

– Qui hagi obtingut d'un altre la servitud d'aqüeducte, haurà d'encarregar-se dels treballs de manteniment i indemnitzat per ells, si escau, l'afectat. Per realitzar aquests treballs, tota servitud d'aqüeducte comporta un dret de pas per al seu servei exclusiu.

– En el cas que interessi fer algun tipus d'ampliació, caldrà tractar aquesta com si fos un nou establiment.

– El propietari del predi sirvent pot edificar el que vulgui damunt de l'aqüeducte, sempre que això no comporti la impossibilitat de fer els treballs de manteniment.

– Tots els elements auxiliars de l'aqüeducte (registres, enxups, espiralls...) i altres construccions afins són parts integrants de la finca on van destinades les aigües.

Aquesta secció finalitza determinant els diferents supòsits en què caducarà la servitud.

Els principals, abans esmentats, sobre la titularitat de les aigües subterrànies i la servitud d'aqüeducte, són també recollits, encara que d'una manera no tan detallada, en el llibre segon de l'avui encara vigent Codi Civil, el qual fou publicat per Reial decret de 24 de juliol de 1889.

Dins d'aquest llibre, el capítol I del títol IV tracta sobre la propietat de les aigües, i es dedica exclusivament a les aigües subterrànies en la secció quarta.

Pel que fa a la servitud d'aqüeducte, aquesta és tractada a la secció segona del capítol II del títol VII del mateix llibre.

Com indicàvem, el Codi Civil ve a dir, en aquesta matèria, pràcticament el mateix que la Llei d'aigües, encara que sense entrar-hi tant en detall.

Tot i que la Llei d'aigües de 1879 resultava un magnífic instrument per regular les necessitats de la societat en matèria d'aigües, el pas del temps i la mateixa evolució d'aquestes necessitats forçaren la creació d'una sèrie d'esmenes que n'actualitzessin alguns aspectes.

De totes elles, les que guarden poca o molta relació en matèries relatives a les aigües subterrànies, pous i mines, han estat les següents:

– Reial ordre de 5 de juny de 1883, sobre autoritzacions per extreure aigües subterrànies en terrenys de domini públic i els corresponents permisos per fer-ho.

– Reial ordre de 13 de desembre de 1904, que amplia l'anterior.

– Reial decret de 28 de juny de 1910, sobre aflorament d'aigües subterrànies per part de l'Estat i ajudes a les entitats que ho facin per un interès general.

– Reial decret de 9 de juny de 1924, sobre el paper de *l'"Instituto Geológico de España"* en qualsevol sondeig de recerca d'aigües que es vulgui fer.

– Reial decret de 7 de gener de 1927, sobre regles aclaratòries pel que fa al domini de les aigües.

– Decret de 23 de agost de 1934, sobre la competència del cos nacional d'enginyers de mines en la catalogació, protecció i aprofitament de les fonts naturals i afloraments d'aigües.

– Decret de 23 d'octubre de 1941 que actualitza normes sobre aflorament d'aigües subterrànies.

– Decret de 14 de novembre de 1958, sobre reglament de policia d'aigües.

Tantes modificacions i afegits indicaven que la vella llei de 1879, tot i haver estat modèlica en el seu moment, començava a veure's superada pels canvis progressius que anava sofrint el país, i que calia una normativa nova que s'adaptés millor a la realitat actual.

Fou així com va sorgir la Llei 29/1985, de 2 d'agost, d'aigües, la qual va ser publicada al BOE número 189 del 8 d'agost i va entrar en vigor l'1 de gener de 1986.

Aquesta nova Llei vol adaptar-se a les necessitats de la societat actual, aprofitant els encerts de la legislació precedent. La seva estructura és la següent:

– Preàmbul: on s'exposen els motius i directrius d'aquesta nova Llei, especialment per declarar que totes les aigües siguin del domini públic de l'Estat.

– Títol preliminar: on es deixa fixada la subordinació de les aigües a l'interès general, i que tota actuació ha d'estar sotmesa a una planificació que és competència de l'Estat.

– Títol I: del domini públic hidràulic de l'Estat, on, entre d'altres, tracta dels aqüífers subterranis al capítol 4t.

– Títol II: sobre l'administració pública de l'aigua, on es determinen els papers que hauran de jugar les conques hidrogràfiques i el Consell Nacional de l'Aigua.

– Títol III: sobre la planificació hidrològica, tant sobre els plans hidrològics de conca com el Pla Hidrològic Nacional.

– Títol IV: regula la utilització del domini públic hidràulic. És potser aquest el títol d'interès més directe. El capítol 1r parla de les servituds; el 2n, dels usos comuns i els privatius; el 3r, sobre les autoritzacions i concessions, i estableix el registre d'Aigües; i el 4t defineix i amplia la figura de les comunitats d'usuaris.

– Títol V: dóna pautes per a la protecció del domini públic hidràulic i de la qualitat de les aigües.

– Títol VI: estudia els aspectes econòmics i financers.

– Títol VII: regula les infraccions, estableix les sancions i determina la competència dels tribunals.

– 9 disposicions transitòries, en les quals es garanteix el respecte als drets adquirits sota la llei anterior.

– 7 disposicions addicionals, on es parla de detalls difícils d'encabir en els títols anteriors.

– 4 disposicions finals, que determinen la data d'entrada en vigor i la necessitat d'un reglament que desenvolupi aquesta Llei.

– Una disposició derogatòria de totes les normes anteriors sobre aquest tema, i en especial d'aquelles que s'oposin a la present.

En tot allò que pugui pertocar a les mines d'aigua, aquesta nova Llei dicta, a grans trets, el que exposem en el següent apartat.

LES MINES D'AIGUA SEGONS LA LLEI D'AIGÜES 29/1985, DE 2 D'AGOST

Aquesta Llei manté tots els principis de la llei anterior que encara podien estar vigents i només presenta canvis substancials en tot allò que pugui pertocar a la titularitat de les aigües i a qui pot correspondre prendre iniciatives o regular-les.

Les principals innovacions d'aquesta Llei són les següents:

– L'aigua és un recurs unitari; això vol dir que ja no es fa diferenciació entre les aigües superficials i les subterrànies, i que ambdues estan sotmeses a la mateixa normativa. Només s'exceptuen les aigües declarades minerals i termals, que tenen la seva pròpia legislació. (Art. 1)

– Així com abans el propietari d'un terreny es podia apropiar de les aigües que hi feien aflorar, a partir d'ara, totes les aigües continentals tant superficials com subterrànies, són de domini públic estatal. (Art. 2)

– Es protegeixen els aqüífers subterranis, així, el propietari d'una finca on hi hagi aigües subterrànies pot fer-hi qualsevol tipus d'obra nova, sempre que no tingui per finalitat extreure-la, no en pertorbi el règim ni la desviï, i no en deteriori la qualitat. (Art. 12)

– La servitud forçosa d'aqüeducte serà imposada pels organismes de conca (Art. 46), el paper dels quals queda àmpliament definit al llarg de tot el títol II.

– Abans es podia adquirir el dret d'ús privatiu de les aigües per prescripció. Amb la nova Llei, aquest dret només es podrà adquirir per disposició legal o per concessió administrativa (Art. 50), queden ben definits els supòsits en què s'extingirà aquest dret, i cadascuna de les conseqüències que se'n derivin (Art. 51).

– En un predi es podran utilitzar les aigües procedents de fonts que es trobin en el seu interior, i les aigües subterrànies procedents de pous o mines preexistents i en explotació que també estiguin dins de la finca, sempre que el volum total que s'obtingui sigui inferior als 7.000 metres cúbics per any (Art. 52). Això comporta que totes les explotacions de petita envergadura quedin automàticament legalitzades per la nova Llei, sense que calgui fer cap més tràmit.

– Per qualsevol ús privatiu de l'aigua caldrà obtenir una concessió administrativa (Art. 57), excepte per les aigües de pluja i les estancades que corrin o es trobin dins la mateixa finca, i els pous, fonts o mines descrits a l'article 52.

– El propietari d'un terreny tindrà preferència sobre qualsevol altre per obtenir una autorització per investigar aigües subterrànies (Art. 58). Aquesta

autorització serà sempre temporal, i no podrà excedir dels 2 anys. En cas de trobar aigua, es disposarà d'un termini de mig any per demanar la concessió.

– Tota nova concessió ha de comportar la protecció de la disponibilitat dels cabals veïns que ja estiguessin en explotació (Art. 68). En cas de perjudicar-los, el titular de la nova concessió els haurà d'indemnitzar.

– Els drets adquirits sota l'anterior legislació són respectats en les disposicions transitòries. Concretament, la 3a parla de les aigües privades procedents de pous o mines en explotació.

COSTUMARI CATALÀ

VOLUM II

COSTUMS SOBRE TERMENALS, CAMINS I AIGÜES, EN TERRES DE PAGÈS

RECOLLITS PER L'OFICINA D'ESTUDIS JURÍDICS DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA

BARCELONA
IMPREMTA CASA DE CARITAT
1921

Segon volum del Costumari Català editat per la Mancomunitat l'any 1921, on es recullen tots els usos sobre mines d'aigua observats a Catalunya.

En virtut d'aquesta disposició transitòria 3a, els titulars d'algun dret sobre aigües de pou o mina, el cabal dels quals sigui superior a 7.000 metres cúbics per any, disposaven de 3 anys (fins al 31 de desembre de 1988) per acreditar el seu dret d'utilització davant l'organisme de conca, indicant que no s'afectaven d'altres explotacions, i podien llavors inscriure-ho al Registre d'Aigües com aprofitament temporal. Aquest règim serà respectat per l'Administració durant 50 anys (és a dir, fins al 30 de desembre del (2038) i, un cop finalitzat aquest termini, els titulars tindran dret preferent sobre d'altres per obtenir la concessió a partir d'aquell moment.

Als titulars de drets sobre aigües de pou o mina de cabal inferior a 7.000 metres cúbics per any, no els caldrà fer res, la seva explotació quedarà automàticament legalitzada per aquesta Llei.

A més de tota la normativa legal que hem pogut anar veient fins ara, hi ha tota una sèrie d'usos i costums que s'han observat al llarg del temps.

Aquestes normes consuetudinàries, reconegudes com a fonts de dret, han estat respectades per les diferents lleis, les quals les han anat admetent com a normativa supletòria en els casos no previstos o poc definits per la legislació, sempre que no contravinguessin –cosa que abans gairebé mai acostumava a passar– cap altra norma legal de rang superior. Amb la nova Llei 29/1985 molts d'aquests principis han perdut legitimitat per entrar en contradicció.

Aquests usos i costums sobre mines d'aigua observats des de sempre a les nostres terres, foren recollits i publicats l'any 1921 per l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat de Catalunya dins del volum II del Costumari Català.

Pel molt notable interès que ofereixen aquests costums, com també perquè ens permetran d'entendre millor els motius de molts detalls relatius a les nostres mines, en reproduïm a continuació els punts més significatius.

LES MINES D'AIGUA SEGONS EL COSTUMARI CATALÀ

La part tercera del volum II tracta exclusivament de les aigües. Dins del seu capítol I, sobre tenir i conduir aigües, en el que pugui pertocar a les mines, s'estableixen els principis següents:

De qui és l'aigua – L'aigua que neix o que entra en una terra és d'aquell de qui és la terra, si no ha de respectar drets preferents que hi tingui un altre. Qui conrea terra d'altri no es fa seva l'aigua encara que l'hagi trobat o conduït, o fet mina, pou o bassa.

Quan és en vessant d'aigua d'altri – L'aigua nova que neix en una terra és d'aquell de qui és la terra, encara que neixi en vessant que l'escupi a còrrec, xaragall, riera o riu, les aigües del qual vessant siguin d'un altre. No se la pot apropiar si en néixer ja és d'altri, i s'ha d'entendre que ho és si es pot comprovar que la nova en minva sensiblement alguna de vella que és de propietat d'altri.

Des d'on es té una aigua – Aquell qui té una aigua seva, la té des de la seva font, o naixement; si és aigua que més amunt utilitzi algú altre, des de sota mateix de la resclosa que tingui ell o des d'on acaba el seu aprofitament. Si és aigua de canal o de rec no sigui seu, té l'aigua des del trencall o fibla on la pot anar a cercar.

Del perseguir-la – Aquell que té una aigua la pot perseguir fins a la font, naixement, resclosa o trencall, des d'on és seva. També la pot perseguir minant, mentre ho faci en terra seva i no perjudiqui drets d'altri.

De l'aigua que es troba perseguint-ne o conduint-ne una altra – Aquell que persegueix una aigua es fa seva la que troba perseguint-la, mentre no sigui traient-la d'un altre o en minva o perjudici de la d'un altre.

Si l'aigua és de més d'un – Si l'aigua és de més d'un, tots aquells que la tenen estan obligats a contribuir a conduir-la i a netejar o refer els recs, mines, pous o basses, llevat que sigui vist que hi ha raó especial perquè pertoqui fer-ho especialment a un o a alguns d'entre ells. En contribuir a aquestes feines, s'entén que la proporció de cada un ha d'ésser a proporció de les hores d'aigua que hi té o de la utilitat que en treu, i que aquell que hi porta un animal, amb carro o sense és com si hi posés dos jornals d'home.

Si es fa malbé el conduïment – Si es fa malbé el conduïment d'una aigua i passen trenta anys sense ésser conduïda i, després d'aquest temps la condueix aquell de qui és la terra on neix, se la fa seva, sense que hi tinguin cap dret els que abans n'hi tenien.

Si no la condueix aquell de qui és la terra, al cap de trenta anys queda feta aigua de ningú.

Però quan el conduïment es fa malbé i deixa d'adobar-se, no allà on neix l'aigua, sinó un tros avall, aquest costum només s'aplica des d'allí on el conduïment s'ha fet malbé en avall.

El capítol II és ja més concret, tracta específicament el tema de les mines d'aigua.

On no es pot minar – Ningú no pot minar en terra d'altri, mentre no tingui o no adquireixi el dret de fer-ho.

Com es pot minar – Tothom pot minar en terra seva, en qualsevol indret i direcció, mentre respecti les distàncies a què s'ha de mantenir la mina dels termenals, i d'altres mines; pot també fer-hi els pous i ramals que vulgui.

Igualment pot fer-ho en terra que, encara que no sigui seva, la pot minar, mentre no tingui limitada la facultat de fer-ho.

Separació de mines – No es pot fer mina o ramal de mina que qualsevol dels seus trossos no estigui, almenys, a cinc-cents pams (97 metres) d'una altra mina o ramal fet abans.

Cap de la mina – En fer mina o ramal, el seu cap s'ha de deixar, si més no, dotze pams (2,328 metres) enfora del termenal de la terra del veí.

De la terra treta – Aquell que fa neteja d'una mina en tros d'altri, només pot treure per la boca de la mina, o pels pous, la terra que sigui de dintre del termenal del tros; i la que es treu s'ha de portar on no faci nosa a aquell de qui és el tros.

De l'aigua que es troba – L'aigua que surt a la mina o ramal, encara que no sigui la que es tracta de conduir o aplegar, és d'aquell de qui és la mina.

No obstant no la pot fer seva si es comprova que és aigua que ja tenia algú altre, i aquell a qui l'ha estroncat pot fer-li tornar a lloc, encara que la mina o ramal on surt siguin fets a les distàncies degudes.

Manera de tenir els pous de la mina – Quan la mina d'un té pous en terra d'altri, s'han de tenir tapats a quatre o cinc pams (0,970 metres) sota el pla de terra, en forma que aquell de qui és la terra la pugui ben conrear per sobre els pous. I els pous no es poden obrir sense donar-se coneixement a aquell de qui és la terra i al que la conrea.

Dret de pas – Aquell que té mina en tros d'altri té dret de pas fins a la boca de la mina i fins a cada un dels pous quan li sigui necessari. Està, però, obligat a aprofitar els camins existents tant com pugui.

Del minar per dret de pas d'aigua – Qui té dret de pas d'una aigua per terra d'altri, s'entén que la pot minar; però només quan li calgui perquè l'aigua passi pel seu natural, sense que pugui minar-la en cap altre sentit ni direcció, ni fer ramals a la mina.

S'entén també que pot fer la mina de pas a menys de cinc-cents pams lluny d'altra.

Del fer claveguera – Tot el que queda dit de la mina, s'ha de dir de la claveguera; salvant que, si no perilla de xuclar cap altra aigua, es pot fer sense haver de respectar distàncies.

Si el que fa claveguera no és el que té l'aigua, sinó aquell de qui és la terra, el netejar-la i mantenir-la correspon a aquest darrer, a no ser que el primer hagués tingut obligació de construir-la, perquè, en aquest cas, li correspon la neteja i manteniment, encara que l'hagi construïda un altre.

Si aquell de qui és la terra fa només que cobrir o millorar una claveguera ja existent, l'obligació de mantenir-la i netejar-la pertoca al qui té l'aigua; però pot exigir que el millorament es faci en forma que el netejar-la no li costi més del que li costava abans.

COSTUMS ESPECIALS DEL CAMP DE TARRAGONA

Del fer pou o pous de mina en terra d'altri – Al Camp de Tarragona, quan un hom adquireix el dret de fer pou o pous de mina, en terra d'altri per a minar-la, s'entén que pot fer-ho en una sola direcció, i que no pot fer ramals si no és per tracte, ni pot fer més pous que els tractats en adquirir el dret.

Així i tot, si hom té el dret a les aigües, pot fer mina i ramals en totes direccions, mentre respecti les distàncies amb les aigües del mateix tros i amb les veïnes.

Separació de mines – La mina o ramal es pot acostar a la mida de les mines de Riudoms, o sigui, a 288 pams (55,892 metres) de les mines o ramals ja existents, però no més.

Del cap de la mina o del ramal – Al Camp de Tarragona, en fer mina o ramal, el seu cap s'ha de deixar a quinze pams (2,910 metres) del plom del termenal de la terra del veí.

Pou de possessió – Si dos veïns, o dos que tenen dret a minar, fan alhora mina o pou a distància menor de la deguda, té dret preferent a pou o mina aquell que l'hagi començat primer; pero perd a benefici d'aquell que ha començat segonament si para de treballar-hi en dia que no sigui de festa.

COSTUMS ESPECIALS DE VALLS

Del cap de mina o ramal – Al terme de Valls, el cap de mina a ramal es pot fer fins al plom del termenal del terra del veí.

6. INVENTARI DE LES MINES D'AIGUA SANTJUSTENQUES

per Juli Ochoa Gonzàlez

amb la col·laboració de Francesc Riera Prenafeta i Albert Riera Prenafeta

Sant Just Desvern és un poble on les mines d'aigua són relativament nombroses, se'n poden comptabilitzar una trentena dins del nostre terme municipal. Encara que totes aquestes mines siguin anàlogues, pel que fa a la seva finalitat i a la tecnologia constructiva emprada, dins d'aquest conjunt es poden distingir dos grups diferenciats:

A) Mines de llarg recorregut. Són mines que tenen l'origen en una finca determinada i duen les aigües a través d'altres propietats fins a destinacions allunyades, sovint situades en d'altres poblacions veïnes.

B) Mines de petit recorregut. En la major part dels casos transcorren per dins dels límits d'una mateixa finca, les seves aigües són, generalment, per al propi consum.

Per tal de confeccionar el present inventari, hem seguit el criteri de diferenciar aquests dos tipus de mines, assignant un codi de dos dígits a cada un d'ells. Aquests dos dígits van seguits d'uns altres dos, que indiquen l'ordre de cada mina dins del seu grup, que han estat determinats per la situació dels caps de les mines dins l'àmbit de la vall de Sant Just.

Així doncs, el catàleg de les mines d'aigua santjustenques és el següent:

01 - MINES DE LLARG RECORREGUT

01.01 - Mina de la Torreblanca

01.02 - Mina Vidal

01.03 - Mina dels Casalots

01.04 - Mines Erasme i Falguera

02 - MINES DE CURT RECORREGUT

02.01 - Mina de l'era de can Modolell

02.02 - Mina dels horts de can Ginestar

02.03 - Mina de la font de la Bonaigua

02.04 - Mina del mas Cardona

02.05 - Mina de can Candeler

02.06 - Mina vella de can Cortès

02.07 - Mina petita del torrent Bo

02.08 - Mina del torrent de can Biosca

02.09 - Mina de can Baró

02.10 - Mina superior de can Baró

02.11 - Mina de la font de la Noguera

02.12 - Mina interior de can Carbonell

02.13 - Mina exterior de can Carbonell

02.14 - Mina de can Vilà

02.15 - Mina de safareig de can Vilà

02.16 - Mina de ca n'Oliveres

02.17 - Mina de can Padrosa

02.18 - Font del Broll

02.19 - Font de can Solanes o font del Moro

02.20 - Mina superior de can Coscoll

02.21 - Mina occidental de can Coscoll

02.22 - Mina de can Gelabert

Val a dir que el present catàleg no es pot considerar de cap manera com una invitació al lector per visitar aquestes mines. Cal tenir molt en compte que es tracta de propietats privades que formen part integrant de les finques a les quals serveixen. Moltes d'aquestes finques encara fan ús de les seves aigües, no tan sols per regar, sinó fins i tot per beure'n, en alguns casos.

Les nombroses visites a les mines efectuades per aquest grup per tal de dur a terme aquest estudi han estat fetes amb el consentiment dels propietaris, llevat d'un cas antic en què, per ignorància, no es féu així, la qual cosa motivà un lleu conflicte amb cert masover una mica temperamental, solucionat poc després en parlar amb l'amo.

També podem mencionar el cas d'unes altres quatre possibles mines, l´existència de les quals no hem pogut confirmar, encara que en tenim alguna notícia, a l'haver estat pràcticament impossible posar-nos en contacte amb els respectius propietaris o persones autoritzades que ens permetessin d'accedir-hi.

Tornem a insistir, doncs, que el present catàleg no pot ser considerat sota cap concepte com una mena de guia turística de les mines del nostre poble.

Fet aquest advertiment, passem a descriure cada una de les diferents mines catalogades.

01.01: MINA DE LA TORREBLANCA

Aquesta mina, que amb tota seguretat és la més coneguda, almenys de nom, de totes les mines santjustenques, és la que presenta el recorregut més complex, ja que els seus nombrosos ramals drenen pràcticament la major part de les rieres i torrents que es troben a la part alta del nostre terme municipal.

El cap més allunyat del poble està situat al fons de Les Fatjones.

En aquell indret, una caseta de maons, generalment coberta de bardisses, constitueix el registre d'entrada. Quan franquegem la seva portella i davallem unes escales, trobem una galeria força malmesa que va a incidir prop del sector del floreig. Ja a la galeria principal, si la seguim aigües avall, trobem un salt d'aigua fet a costa d'un pou de buidatge, que ens duu a un nivell inferior.

Caseta de registre que accedeix al sector inicial de la mina de Les Fatjones.

Des d'aquest punt la galeria va seguint perfectament el curs de la riera i rep, per la dreta, les aportacions d'un curt ramal provinent del torrent que baixa per darrera de can Fatjó. Després creua per sota de l'aiguabarreig d'aquesta riera amb el torrent de la font del Ferro i arriba a una feixa contigua, en guaret des de fa molt temps, on es troba un pou de registre, el brocal del qual ha estat restaurat no fa gaires anys per aquest grup d'espeleologia.

Al fons d'aquest pou, a més de la galeria descrita, hi arriba un altre ramal provinent del torrent de la font del Ferro, el qual té el seu cap poc més avall de can Baró, la seva principal característica és el fort desnivell que presenta, que se supera amb tres ressalts gairebé consecutius i altres trams de fort pendent.

Un altre cop a la galeria principal, i aigües avall del pou de registre, trobem a mà dreta una portella que dóna a la riera. En aquest sector es troba el trenc que, a través d'un aqüeducte exterior, du una part de l'aigua a la bassa de can Vilà. Poc més endavant es troba, també a mà dreta, un nou ramal que baixa del torrent que ve del bosc de can Carbonell.

La galeria segueix riera avall per damunt de la seva riba esquerra fins a arribar a l'alçada de can Vilà, on rebia les aportacions d'un gran pou allà existent, el qual incrementava considerablement el cabal d'aquesta mina. A l'exterior, encara es conserva una caseta que albergava les dues bombes emprades per elevar l'aigua.

Poc més avall, una moderna ensulsiada del sostre ha esdevingut accidentalment una nova via d'accés a la mina.

Seguint la galeria, després d'haver passat per un tram pràcticament curull de guineus mineralitzades, trobem a mà esquerra l'arribada de l'important ramal que prové del torrent Bo.

Aquest ramal té el seu cap a l'embut de la font Beca, fons on conflueixen les tres torrenteres que originen l'esmentat torrent.

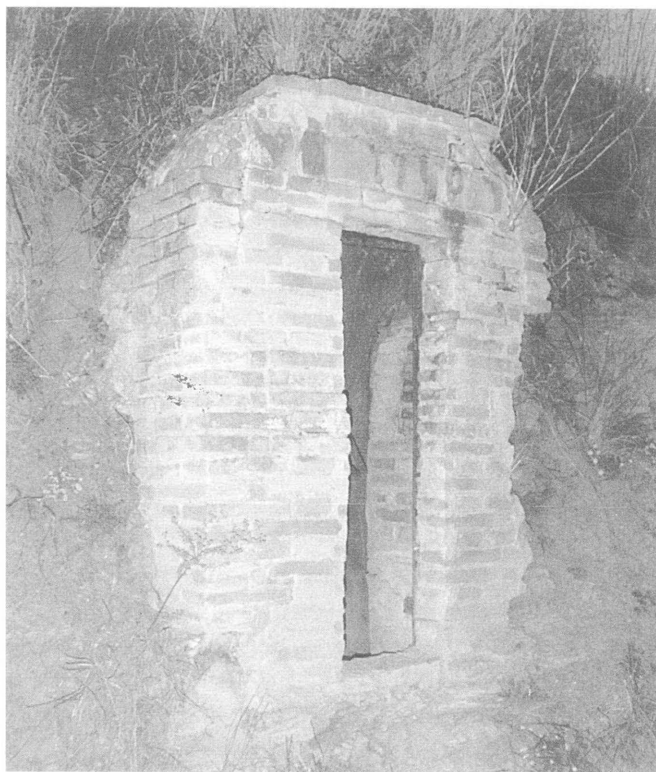
El seu floreig és espectacular, amb diverses deus d'aigua, alguna de les quals arriba a emetre un raig del gruix del canell d'un home, fins i tot, en èpoques de prolongada sequera.

Poc més avall del floreig trobem un tram impressionant on la galeria presenta una alçada superior, en alguns punts, als quatre metres. Això obeeix al fet d'haver unit dues galeries fetes l'una damunt de l'altra per causa, sens dubte, d'algun malentès hagut entre els constructors de la mina.

Passat aquest tram de sostre alt, la mina perd nivell, aprofitant un pou de buidatge, i s'adreça al camí que remunta el torrent, al qual segueix en sentit descendent.

És aquí on trobem un pou que comunica amb l'exterior per una caseta de registre, actualment tapiada, que constituïa el principal accés a tot aquest sector.

Poc més avall, la galeria descriu un brusc gir a l'esquerra i es precipita per un pou de vuit metres cap a un nivell inferior. Aquest nou sector, regat constantment per la cascada que baixa pel pou, és el que presenta els fenòmens reconstructius de major envergadura de totes les mines santjustenques, amb llargues estalactites que sobrepassen els set centímetres de gruix.

Boca d'accés al ramal del torrent Bo.

Més endavant, un curt ramal a la dreta ens duu a una caseta de registre, coneguda per caseta de l'Òscar, junt a la qual hi ha un antic sobreeixidor. Actualment, aquest sobreeixidor ja no actua, ja que les aigües d'aquest ramal van, conduïdes per un tub, a nodrir uns vivers propers.

Poc més avall del ramal que duu a la caseta de l'Òscar retrobem la galeria principal. Si la seguim, entrem en un llarg tram on les parets de marga es troben perillosament soscavades. Així arribem prop de can Biosca, on trobem uns grans dipòsits subterranis seguits d'un pou amb sortida a l'exterior, el fons del qual duu a un nivell inferior. Des d'aquí, un tub gros de ciment ocupa la galeria i dificulta la

progressió. Una darrera portella de registre situada al costat de can Biosca constitueix el darrer accés a aquesta mina.

Des de can Biosca la mina continua ja per tub, sense galeria, en direcció cap al poble. Passa pel costat de can Candeler i segueix pel cantó del camí que duu a la masia, on, de tant en tant, es poden veure els purgadors construïts per sagnar l'aire de la canonada.

Una important pèrdua en creuar el carrer de la Salut, lloc on abans hi havia hagut un tram d'aqüeducte exterior, ha donat lloc a una moderna "font" al capdamunt de la baixada del Mas Cardona, on molta gent va ara a agafar aigua.

Al tram superior del carrer de Bonavista, a l'alçada de l'antic Pou de les Ànimes, trobem un nou tram de galeria, actualment inaccessible.

Aqüeducte, avui desaparegut, que es trobava on ara hi ha el carrer de la Salut. Fotografia: Col·lecció Quintana - Cortès.

Des d'allà, l'aigua continuava fins als antics dipòsits de la Companyia d'Aigües de Sant Just Desvern, situats al costat del mercat, on ara es troba el supermercat Elena. Una petita trapa de ferro que hi ha a l'interior, prop de l'entrada, com també la clau d'accés als dipòsits, són testimonis d'aquelles instal·lacions.

Des dels dipòsits, i ja per canonada, les aigües baixaven pel carrer de Badó, places Campreciós i Verdaguer, i Camí del Fondo fins a trobar l'avinguda de la Indústria. Una posterior modificació feta l'any 1934 fa que les canonades, en sortir dels dipòsits, passin pels carrers de Bonavista, Marquès de Monistrol (on fou

instal·lada, al capdamunt, una font que es nodria amb l'aigua d'aquesta mina), i Josep Padrosa fins a trobar l'abans esmentada avinguda de la Indústria, per la qual baixaven fins a la Torreblanca, on les aigües eren emmagatzemades en els dos dipòsits existents a la part alta de la finca

Longitud total original en terme de Sant Just: ....5.715 metres.

Longitud de la canonada de 1934:..595 metres.

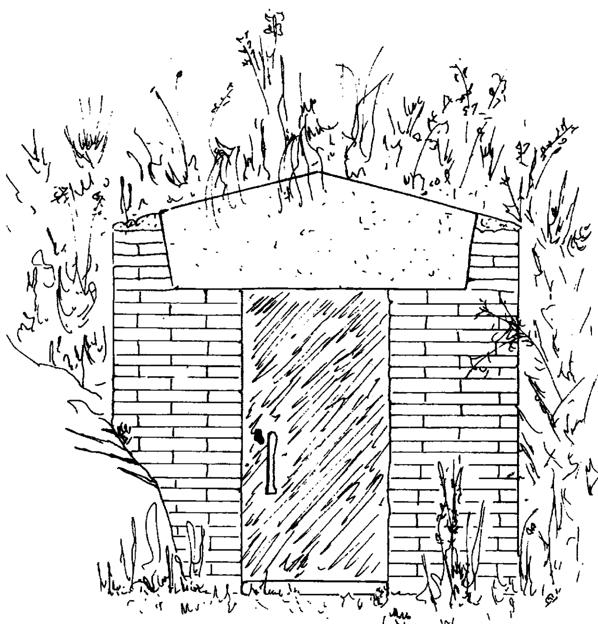
Recorregut explorat:..2.370 metres.

Sector topografiat:...2.370 metres.

01.02: MINA VIDAL

El floreig d'aquesta mina es troba situat en les immediacions de la masia de can Cortès, a cosa de menys d'una cinquantena de metres de la casa, entremig d'aquesta i de can Biosca.

La galeria va a cercar el llit del torrent de can Biosca, on rep les aportacions d'un curt ramal que li arriba des d'un pla superior, i va continuant aigües avall fins a arribar a l'aiguabarreig d'aquest torrent amb el de can Cortès, on un curt ramal graonat ens duu a una trapa de sortida a l'exterior, prop de les instal·lacions de la companyia ENHER.

Portella d'entrada a la mina Vidal, situada a la baixada del Mas Cardona.

Després de passar pel costat de can Candeler, la galeria s'intersecta amb la mina d'aquesta masia on, per tal d'evitar que les aigües d'ambdues mines es barregin, fou construït un distribuïdor que permetia tal creuament. Aquest distribuïdor, lleugerament malmès, encara es conserva.

Passada aquesta cruïlla i continuant per la galeria principal, es troba, tot seguit, un curtíssim ramal cec a la dreta. Si continuem, arribarem a la baixada del Mas Cardona, on hi ha una altra portella de registre, la qual havia estat colgada fins fa cosa d'un parell d'anys.

Més endavant, trobem un curt tram sifonant que ens duu a situar-nos paral·lels al passeig de la Muntanya, en un sector tallat modernament per les diverses construccions que s'hi han fet darrerament. En aquest punt hi havia hagut un esvoranc a la paret de la mina que arribava a sortir a l'exterior i permetia d'accedir-hi.

A partir d'aquí, la mina deixa d'anar paral·lela al passeig de la Muntanya i passa per can Padroseta, continua entre Can Ginestar i la torre Pons, i es dirigeix cap al Parador creuant els carrers de Carles Mercader i Verge dels Dolors. A la cantonada del carrer de Miquel Reverter amb aquest darrer, a la desapareguda "Torre de les Xinxilles", havia tingut un registre d'accés.

Des d'aquí, la mina creua el passatge de Joaquim Petit i el tram inferior del carrer de la Sala, per continuar paral·lela a la Rambla per sota de les cases del cantó dels números parells. Un curt ramal, situat a la dreta, seguia el carrer de Font.

Entre els carrers Major i Catalunya es troba un nou ramal curtíssim a la dreta, i a la cruïlla amb el carrer de l'Electricitat hi ha una darrera portella de registre que dóna a l'exterior, dins d'un jardí privat.

Sota els pins que es troben darrera de la gasolinera hi ha l'inici d'un ramal que anava cap a can Modolell creuant la carretera, mentre la mina fa un fort gir a l'esquerra, i va a cercar el passatge de Carbonell. Abans d'arribar-hi, gairebé sota les cases senars del carrer de Bonavista, trobem un últim ramal, curt, a la dreta.

Un detall curiós de destacar és que la galeria de la mina, en el tram comprès entre la corba i el ramal abans descrits, s'intersecta amb part de les restes d'una vila romana que hi va haver en aquell indret, la qual, en el seu moment, va donar el magnífic mosaic de la Bateria, descobert l'any 1884, lamentablement perdut.

Un tall, a l'alçada de mig passatge de Carbonell, impedeix de continuar.

A partir d'aquest punt, la mina salvava el torrent d'en Mateu, i, ja en terme municipal d'Esplugues, entroncava amb una altra mina, coneguda com a "Mina

d'Esplugues", en un indret situat al costat de la carretera de Pedralbes, més o menys a l'alçada d'on ara es troba la casa Nestle. Des d'allà, les dues mines, ja unides i formant-ne una de una sola, s'encaminaven cap a l'actualment desapareguda mansió de can Rosàs.

Longitud total en terme de Sant Just Desvern: ....2.307,00 metres.

Recorregut explorat:...1.791,65 metres.

Sector topografiat:...1.791,65 metres.

01.03: MINA DELS CASALOTS

El floreig d'aquesta mina està situat en una partida de terra coneguda antigament amb el nom de "Calafata", que es pot situar prop de la Creu del Pedró, a les immediacions de l'escola Canigó.

Baixa pel que fou el torrent dels Casalots (actualment carrer de Sant Ferran) i una mica abans d'arribar a la cruïlla d'aquest carrer amb el de la Creu, on ara hi ha la urbanització edificada en els terrenys de l'antiga bòbila Cerdà, gira i segueix paral·lela al carrer de la Creu. A la cruïlla d'aquest amb el d'Àngel Guimerà hi havia un registre d'entrada, actualment tapiat.

La mina segueix fins a l'Hostal Vell i baixa pel carrer de la Creu fins al de Bonavista, on remunta aquest carrer fins a arribar al capdamunt del carrer de Badó, on encara hi ha una portella d'accés.

Des d'allà, per la plaça de Campreciós, arriba fins a Can Ginestar.

Longitud total: ....1.020 metres

Recorregut explorat: ....382 metres.

Sector topografiat: ....382 metres.

01.04: MINES ERASME I FALGUERA

El cap de la mina es troba situat al bell mig de la riera de Sant Just, uns metres més amunt d'on ara hi ha el pavelló poliesportiu. Dins del clos d'aquest, entre la piscina municipal i el llit de la riera, una moderna trapa de ciment constitueix un recent registre d'accés a la mina.

Poc més avall, tot just davant del punt on havia estat situada la coneguda font de la Bonaigua, hi ha una caseta de maons que és l'entrada original d'aquesta part del cap de la mina.

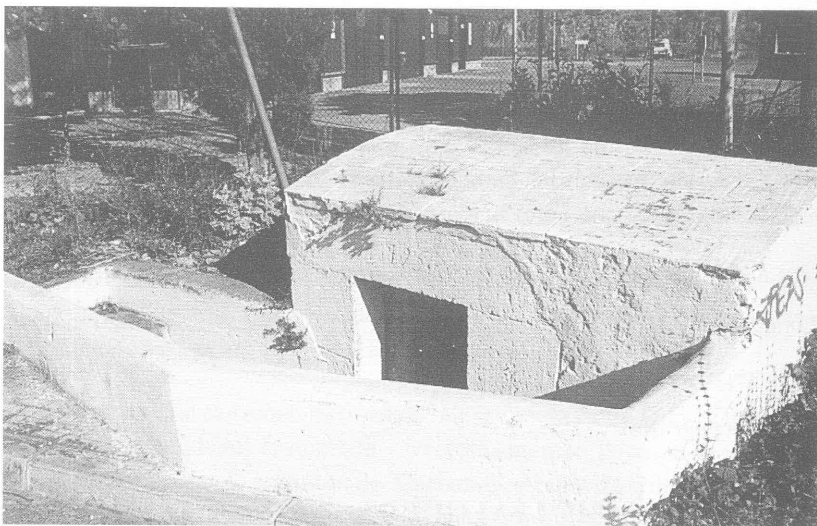
La galeria segueix riera avall, en sentit paral·lel al seu curs i a pocs metres d'ella, anant tota l'estona per la seva riba dreta.

Després d'haver creuat per sota del carrer de l'Onze de Setembre, una mica més amunt del pont, trobem que la mina presenta un nou registre d'accés darrera de la més oriental de les pistes de tennis de Can Mèlich.

Passat aquest punt, la galeria torna a seguir la riera. Existeix en aquest sector el modern trenc que duu, per canonada, una part de l'aigua cap a can Coscoll, copropietària d'aquesta.

La mina, en passar sota les feixes que la masia de can Roldan té arran de la riera, presentava en una d'elles, ja tapat, un pou de buidatge que fou escapçat fa alguns anys.

Ja sota l'avinguda de la Riera, la mina segueix fins a arribar a l'alçada de la moderna planta de la Inspecció Tècnica de Vehicles (ITV), al costat de la qual, en una petita illa enjardinada, encara es conserva una caseta de registre que duu gravada la data de 1795 a la llinda de la portella, que dóna pas a un repartidor.

Estat actual de la caseta de registre situada a tocar de la ITV

A aquest repartidor arriba també un altre ramal de la mina, el cap del qual es troba situat a la fondalada termenal del torrent del Pou Nou, torrentera que baixa de la Penya del Moro, creua el mas Lluí, i separa les masies de can Roldan i can Gelabert.

La galeria passa entre can Roig i can Gelabert, a tocar d'aquesta darrera masia, i continua el seu recorregut, sensiblement paral·lel al curs de la riera.

A un centenar de metres d'haver deixat can Gelabert, la galeria presenta un suau gir a l'esquerra que la fa anar a trobar el llit de la riera, on, poc després, ateny l'abans esmentat repartidor de 1795.

A partir d'aquest punt, les aigües que arriben es divideixen en dos ramals: el primer, que anomenaren Dusai-Falguera, duu, mitjançant una canonada soterrada dins d'una rasa, la meitat d'aquestes aigües a la Torreblanca i a can Falguera, per parts iguals, i té el dipòsit repartidor a l'alçada del pont de la carretera que creua la riera. El segon ramal, que anomerarem Erasme, duu l'altra meitat de les aigües, per galeria de mina, a l'antiga mansió d'Erasme de Gònima, que és l'actual col·legi santfeliuenc de les Religioses Filles del Bon Salvador, conegut popularment com "les monges franceses".

A causa de no haver pogut accedir a l'interior d'aquest sector de la mina, ignorem les condicions en què es pot trobar el ramal Erasme, com també l'estat de la canonada Dusai-Falguera. L'aigua, però, arriba en abundor a la bassa que tenen als horts les monges abans esmentades. Tot i així, no s'augura una vida gaire llarga a aquesta mina, ja que en els seus sectors inicials, als quals hem pogut accedir, hem constatat que la galeria es troba pràcticament reblerta de sediments, els quals, tard o d'hora, acabaran per encegar-la.

Longitud total en terme de Sant Just: ....4.085,00 metres.

Recorregut explorat: ....1.701,80 metres.

Sector topografiat: ....1.701.80 metres.

Arribada de l'aigua de la mina a la finca de ca l'Erasme.

02.01: MINA DE L'ERA DE CAN MODOLELL

El cap d'aquesta mina es troba a l'alçada de l'Hostal Vell. Des d'allà, la galeria travessa el carrer de Bonavista per sota de la casa que havia estat del doctor Ribalta, passa per sota del Sanatori i travessa el carrer Major a l'alçada del carrer de Montserrat. Allà fa un gir a l'esquerra i segueix el curs d'aquest darrer fins al darrera de l'antiga central del carrer de l'Electricitat. Més endavant, entre la gasolinera i el *"Pub Bright"* hi ha una trapa de ferro que constitueix un registre d'entrada a aquesta mina. A partir d'aquest punt, la galeria travessa la carretera duent dues conduccions: una canaleta i una canonada. Una d'elles duia l'aigua d'aquesta mina, mentre que l'altra duia també cap a can Modolell la part d'aigua de la mina Vidal que li pertocava. Un cop travessada la carretera, la mina finalitza on havien estat els safareigs contigus a l'era de can Modolell.

Longitud total: ....590,00 metres.
Recorregut explorat: ....61,23 metres.
Sector topografiat: ....61,23 metres.

02.02: MINA DELS HORTS DE CAN GINESTAR

Aquesta mina té l'origen davant de can Miquelitus, on el pou és tot just el de prova de la mina, la qual no enllaça amb ell perquè ja s'havia trobat prou aigua abans d'arribar-hi. Des d'allà creuava la carretera de la Muntanya i baixava cap a la riera, passant pel costat del conegut "Roure d'en Ginestar", tallat fa alguns anys. El seu curt recorregut finalitzava en una caseta situada junt a les dues basses que hi havia als horts de can Ginestar, situats al costat de la desapareguda font de la Bonaigua, els quals regava.

Longitud aproximada: 145 metres.

02.03: MINA DE LA FONT DE LA BONAIGUA

A la riera, al costat de l'Institut de Batxillerat, encara es conserven uns grans plataners que, en el seu temps, emmarcaven la font. Aquesta es troba darrera seu, totalment soterrada, a cosa d'uns quatre metres de fondària.

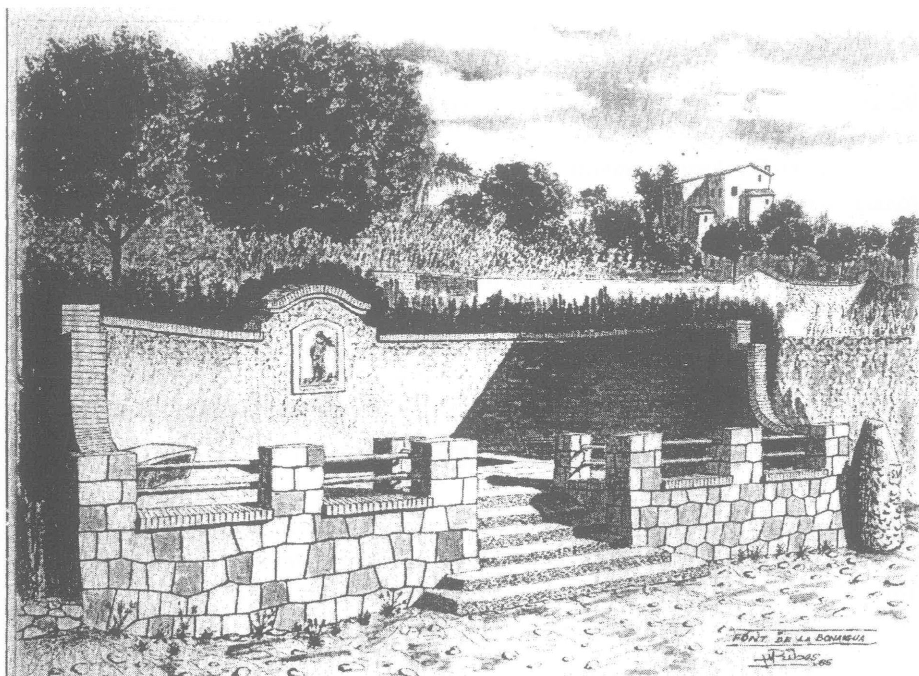
La curta mina que nodria aquesta font passava per sota d'on ara és l'Institut. Tenia el seu cap a la vora de can Miquelitus. Al revolt que fa la carretera de la Muntanya sota els Pins de can Miquelitus hi havia hagut una portella de registre, recentment desapareguda.

La mina encara brolla, i les seves aigües van a parar al col·lector de la riera a través d'un esvoranc situat al sector terminal del darrer afluent per l'esquerra de l'esmentat col·lector.

Longitud total:..165 metres.

Recorregut explorat: ....165 metres.

Sector topografiat: ....165 metres.

La desapareguda font de la Bonaigua. Dibuix de Josep M. Ribes i Vivés.

02.04: MINA DEL MAS CARDONA

La portella d'accés es troba a la baixada del Mas, en el marge d'un petit pla al qual s'accedeix per un pontet que creua la torrentera. Consta d'una galeria que s'endinsa en direcció al nucli urbà.

Longitud aproximada: 90 metres.

02.05: MINA DE CAN CANDELER

La boca d'aquesta mina es troba al llit del torrent, una mica més avall de la masia, entre aquesta i les instal·lacions de la companyia ENHER.

Franquejant-la, trobem una galeria que en poc tros és intersectada per la mina Vidal. Passada la cruïlla, un curt tram ens condueix al cap de la mina.

Tot aquest darrer sector es troba actualment força contaminat.

Longitud total: .... 131,50 metres.

Recorregut explorat: .... 131,50 metres.

Sector topografiat: .... 131,50 metres.

02.06: MINA VELLA DE CAN CORTÈS

La portella d'accés, sovint coberta de bardisses, es troba molt a prop de la masia, al mateix llit del torrent i a la seva riba esquerra. Franquejant-la, trobem una malmesa galeria, plena d'enderrocs d'antigues esllavissades, que va remuntant, amb un pendent molt acusat, l'entrecanal que separa els torrents de can Cortès i de can Biosca.

Longitud aproximada: 85 metres.

02.07: MINA PETITA DEL TORRENT BO

La caseta d'accés a aquesta mina es troba situada a menys d'un centenar de metres més amunt de la caseta tapiada del ramal del torrent Bo de la mina de la Torreblanca, a l'altra banda del camí i un xic allunyada d'aquest.

Al poc de franquejar la portella trobem un petit ramal cec a mà esquerra, que apunta cap a una possible connexió amb la mina de la Torreblanca.

La curta galeria d'aquesta mina segueix inicialment un curs paral·lel al de la mina principal, fins a arribar al seu darrer tram, en què descriu una suau corba a la dreta i va a cercar la més meridional de les torrenteres que formen l'embut de la font Beca, on es troba el seu cap.

Longitud total: .... 84,30 metres.

Recorregut explorat: .... 84,30 metres.

Sector topografiat: .... 84,30 metres.

02.08: MINA DEL TORRENT DE CAN BIOSCA

S'intueix el pas d'una mina pel bell mig del torrent de can Biosca, pel fet d'haver-hi trobat les restes de tres pous de buidatge seccionats, ja fa temps, per un rebaix de terres. Actualment, aquests pous estan pràcticament curulls i és dificultosa la seva localització.

Longitud mínima aproximada: 120 metres.

02.09: MINA DE CAN BARÓ

Davant mateix de la casa, al llit del torrent de la font del Ferro, trobem la boca de la mina, la qual dóna pas a una curta galeria que remunta el torrent. Des de la boca, una canal d'obra duu l'aigua d'aquesta mina fins a un pou proper.

Longitud total:..36 metres.

Recorregut explorat: ....36 metres.

Sector topografiat:..36 metres.

02.10: MINA SUPERIOR DE CAN BARÓ

Situada aproximadamente a la cota 250, en una de les branques que conformen el torrent de la font del Ferro. Aquesta mina basteix encara actualment la masia de can Baró. Al seu peu hi havia dues basses on anava molta gent a banyar-se. Tant les basses com la boca de la mina es troben actualment colgades, arran d'unes pluges que van arrossegar el runam produït en construïr-se el Club de Tennis Pedralbes.

Longitud aproximada: 60 metres.

02.11: MINA DE LA FONT DE LA NOGUERA

Sortint de can Carbonell en línia recta cap a can Marlès, a uns dos-cents metres de la masia, en la més oriental de les torrenteres que baixen del turó de la Coscollera, es troba la boca d'aquesta mina, la qual dóna pas a una galeria molt curta i lleugerament sinuosa.

Longitud total:..33,60 metres.

Recorregut explorat:.. 33,60 metres.

Sector topografiat: ....33,60 metres.

02.12: MINA INTERIOR DE CAN CARBONELL

Es tracta d'una galeria sensiblement rectilínia, amb tres pous de buidatge, la boca de la qual es troba situada a l'interior d'una de les dependències de la masia.

Longitud total:...111,33 metres.

Recorregut explorat:..111,33 metres.

Sector topografiat:...111,33 metres.

02.13: MINA EXTERIOR DE CAN CARBONELL

La boca original d'aquesta mina ha desaparegut, com també el seu tram inicial, i queda només una rasa coberta encara en un punt per l'antiga volta de la mina, com si es tractés d'un petit pont. Darrera seu ja es troba la galeria, la qual va remuntant la petita torrentera que hi ha entre can Carbonell i can Vilà, fins a trobar el seu floreig.

Longitud total: ....138,31 metres.

Recorregut explorat: ....138,31 metres.

Sector topografiat: ....138,31 metres.

02.14: MINA DE CAN VILÀ

Situada al darrera de la casa, gairebé al costat del camí que duu a l'antiga pedrera "Loli".

Quan entrem per la boca, trobem que la major part del seu primer terç està totalment bastida. El segon terç és possiblement el més interessant. Hi trobem, primer, un ramal a mà esquerra que finalitza suspès en un pou que presenta una sortida a l'exterior. Tot seguit trobem un sector en fort pendent que descriu una brusca ziga-zaga i ens duu a un pou de buidatge, darrera el qual mor la galeria. Tot aquest sector està bellament concrecionat. Remuntant el pou, trobem una galeria superior que constitueix el darrer terç d'aquesta mina.

Longitud total: ....142,60 metres.

Recorregut explorat: ....142,60 metres.

Sector topografiat: ....142,60 metres.

02.15: MINA DEL SAFAREIG DE CAN VILÀ

Darrera del safareig que es troba al nivell de la carretera de la Muntanya, hi ha un dipòsit subterrani nodrit per una mina d'aigua que generalment està completament inundada, i que arriba a sifonar la volta. A aquest dipòsit, s'hi pot accedir per una curta galeria descendent, la boca de la qual es troba en un marge proper.

No podem precisar la longitud total d'aquesta mina, atès que la volta sifonant impedeix tota progressió.

02.16: MINA DE CA N'OLIVERES

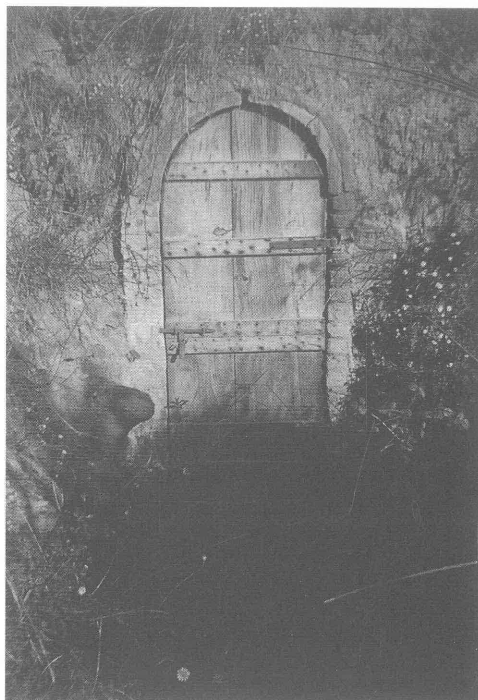
A un centenar de metres al nord-est de la masia es troba una rasa, en un dels extrems de la qual hi ha la boca de la mina, tancada amb una portella de fusta.

Franquejant-la, trobem una galeria que va remuntant la torrentera. En el cap d'aquesta galeria hi ha un petit pou ascendent, amb sortida a l'exterior, que ens situa en un curt nivell superior, on es troba el floreig de l'aigua.

Longitud total: ....65,10 metres.

Recorregut explorat: ....65,10 metres.

Sector topografiat: ....65,10 metres.

Porta de fusta que dóna accés a la mina de ca n'Oliveres.

02.17: MINA DE CAN PADROSA

Al llit de la torrentera que, baixant de la Coscollera, passa pel costat de ca n'Oliveres, gairebé a l'alçada del mig d'una hipotètica perllongació dels carrers Perdius i Caçadors, es troba el cap d'aquesta mina. La seva única galeria es dirigeix en línia recta fins a can Padrosa i presenta un registre d'accés darrera i més amunt de les indústries que es troben al final de l'esmentada torrentera.

Longitud aproximada: 360 metres.

02.18: LA FONT DEL BROLL

Tot i que una gran part del recorregut d'aquesta conducció d'aigues transcorre per dins del terme municipal de Sant Feliu de Llobregat, ha estat inclosa entre les mines santjustenques pel fet d'haver estat construïda per al forniment d'una masia del nostre poble.

El cap de la mina, actualment inaccessible a causa d'una gran ensulsiada interior, es troba situat una mica al sud de l'antic abocador d'escombraries. La galeria va a trobar el curs alt del torrent que hi ha entre els vessants del turó Rodó i de la Penya del Moro, fins a arribar sota el fort revolt que descriu el camí de Santa Creu en creuar l'esmentat torrent. Tot just sota d'aquesta colzada es troba la caseta de registre que dóna accés a la mina.

D'aquesta caseta sortia un rec que anava seguint paral·lel a la carena del coll de can Solanes , sense perdre alçada, fins a arribar a un punt en què traspassava la muntanya per una galeria de mina i sortia al vessant santjustenc, des d'on anava cap a can Solanes mitjançant un rec anàleg al de l'altre costat.

Actualment, la galeria que creua la muntanya està colgada i és il·localitzable. També, els recs esmentats estan pràcticament destruïts o soterrats, se'n poden localitzar només alguns fragments a cada cantó de la Penya del Moro.

Per les causes abans indicades, la longitud actual d'aquesta mina en terme de Sant Just es pot considerar nul·la.

02.19: FONT DE CAN SOLANES O FONT DEL MORO

Situada al costat esquerre del camí que puja a la Penya del Moro, darrera del safareig que hi ha rera la casa, aquesta mina presenta en el seu tram inicial un aspecte totalment diferent al de les altres mines, ja que forma una ampla galeria de pedres lligades amb argamassa, amb volta de canó, on les filades de les parets han estat resoltes mitjançant l'antiga tècnica anomenada *"opus spicatum"*. Aquest tram de *cal i canto* finalitza en el fons d'una depressió exterior en embut, a l'altre cantó de la qual trobem una sala subterrània totalment plena d'aigua, d'on surten dues galeries també inundades. Les bellíssimes concrecions blanques que recobreixen les parets d'aquest sector fan que aquesta mina sigui, possiblement, la més bonica de totes les mines santjustenques.

Longitud total: ....33,20 metres (part subterrània).

Recorregut explorat: ....33,20 metres.

Sector topografiat:.. 33,20 metres.

Clotada de la font del Moro. Fotografia: Lluís Julià.

02.20: MINA SUPERIOR DE CAN COSCOLL

A mig vessant de la Penya del Moro, en el llit d'una torrentera i sota uns pins, es troba el brocal quadrat d'un pou de registre que constitueix l'accés principal a aquesta mina.

Davallant aquest pou, tot ell ricament concrecionat, trobem una galeria suspesa provinent d'un pou de buidatge.

Situats a la base del pou d'entrada trobem dues galeries: la primera, curta i amb fort pendent, és el cap de la mina; la segona, continuació de l'anterior, ens duu a l'exterior en poc menys d'una cinquantena de metres, per una portella situada al bell mig de la torrentera, totalment oculta per les bardisses.

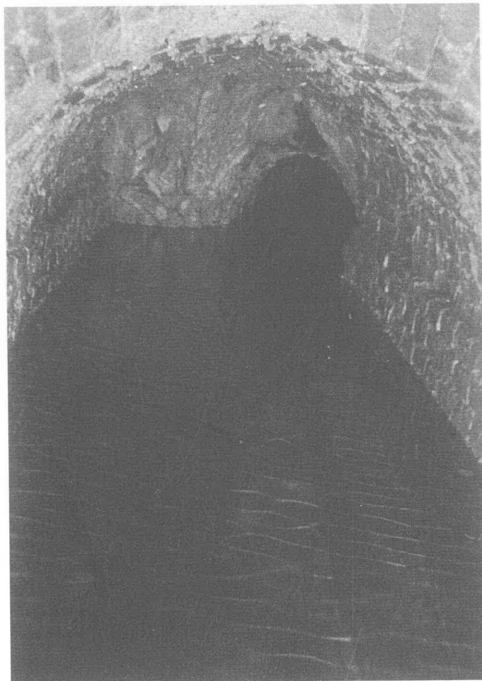
Longitud total:..72,25 metres.

Recorregut explorat: ....72,25 metres.

Sector topografiat:..72,25 metres.

02.21: MINA OCCIDENTAL DE CAN COSCOLL

A l'oest de la masia, tot just al costat del camí, es troba la portella d'aquesta mina. Franquejant-la, trobem una sala rectangular, que generalment està inundada, i una curtíssima galeria situada al final d'aquesta.

Interior de la mina occidental de can Coscoll.

Longitud total: ....11,30 metres.

Recorregut explorat:...11,30 metres.

Sector topografiat: ....11,30 metres.

02.22: MINA DE CAN GELABERT

Aquesta mina alimenta dues basses situades als horts que la masia de can Gelabert té al costat de la riera.

La boca, situada en un marge, dóna pas a una llarga galeria rectilínia que va travessant margues en el seu primer tram i llicorelles en el segon. Aquesta galeria finalitza en un pou ascendent que ens situa en un nivell superior.

Ja en aquest nivell superior, ens trobem en el mig d'una nova galeria que manté la mateixa direcció que l'anterior. Avançant per ella trobem un dels caps de la mina. A l'altre extrem s'incideix en el centre d'una nova galeria perpendicular on cada un dels extrems presenta en el seu cap una lleugera corba en direcció a la riera.

Aquesta darrera galeria és notablement baixa (un metre d'alçada) i té la particularitat que la volta està bastida mitjançant un encofrat de canyes, cas per ara únic a les mines santjustenques.

Longitud total:..292 metres.

Recorregut explorat: ....292 metres.

Sector topografiat: ....292 metres.

A més de les mines abans esmentades, tenim encara notícia de la possible existència d'unes altres quatre mines, les quals no han estat catalogades, al no haver pogut efectuar sobre el terreny les oportunes verificacions, tal com abans es comentava. Aquestes mines són:

MINA DE CAN FREIXES

Sembla ser que aquesta masia disposa d'una petita mina, d'uns 15 o 20 metres de llargada, la qual té un abundant cabal d'aigua.

MINA DE CAN MARLÈS

Tenim notícia que a aquesta masia arriba una petita mina que té el seu cap al bosc de can Carbonell.

MINA DE CAN FATJÒ

A la bassa gran de can Fatjó hi arribava una curta mina, molt baixa de sostre, la qual provenia del torrent veí. Amb motiu de les modernes obres fetes a la masia, és probable que aquesta mina hagi desaparegut.

MINA DE LA FONT DE LA "XIMA"

Al fons d'un petit pla situat davant l'entrada de can Marlès es troba un safareig al costat del qual hi ha un pou rematat per una torre cònica de maons. Ens ha estat comunicat que al fons d'aquest pou arriba una galeria de mina que segueix el curs del torrent que baixa de can Cuiàs.

Torre de la font de la "Xima".

Fins aquí l'inventari que hem pogut confeccionar de les mines d'aigua santjustenques. Esperem de la benevolència dels lectors que sàpiguen disculpar qualsevol omissió o inexactitud en la qual haguem pogut incórrer.

7. ELS POUS A SANT JUST DESVERN

per Jordi Cardona Gelabert

Encara que el present llibre està dedicat principalment a l'estudi de les mines d'aigua, no podem deixar de banda els pous. A Sant Just sempre n'hi ha hagut molts. Abans gairebé cada casa tenia el seu i es feien comparances entre l'aigua d'un i altre.

Aquest capítol no vol ser un inventari de pous, ni tampoc una tria dels més importants. És només un recull de pous santjustencs, avui malauradament molts d'ells desapareguts o en desús, elaborat per Jordi Cardona, a través dels seus records i vivències sobre aquests i les masies i cases on eren ubicats.

Encara que, com hem dit, no hi són tots, que ningú s'ofengui si no troba relacionat el de casa seva. Hem trobat aquest treball prou interessant i original com per incloure'l en un llibre on el tema principal no són tant les "mines", sinó l'aigua i la manera d'aprofitar-la per a l'ús quotidià en un poble com Sant Just Desvern.

RELACIÓ

1. NOM DEL POU: de la Parròquia de Sant Just.
SITUACIÓ: dins de la parròquia, entre el celler i l'entrada.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: casa galliner i hort petit.
FONDÀRIA: no molta.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: corriola, galleda i corda.
ALTRES DADES: no donava molta aigua.

2. NOM DEL POU: de can Mir.
PROPIETARI: senyor Torner, i posteriorment la família Tort.
SITUACIÓ: sota mateix de la paret de l'antic cementiri (actualment al costat de les escales que pugen a l'església).
INSTAL·LACIONS SERVIDES: l'hort i el jardí de la finca.
FONDÀRIA: de 15 a 18 m.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: corda, galleda i corriola.

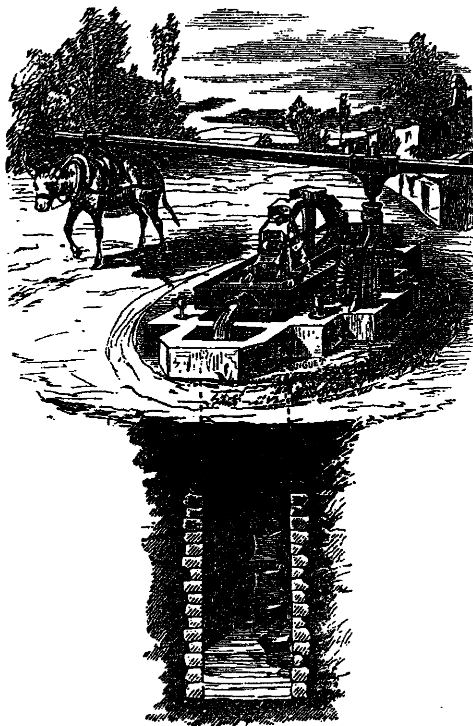
3. NOM DEL POU: de l'hort vell de can Cardona.
PROPIETARI: família Cardona.
SITUACIÓ: actual plaça de Verdaguer.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: l'hort.
FONDÀRIA: de 15 a 18 m.
CABAL: poc.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: corriola, cabrestant i un ruc.
ALTRES DADES: antigament rebia aigua de la mina dels Casalots.

4. NOM DEL POU: antic de can Cardona.
PROPIETARI: família Cardona.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: donava aigua per a la casa i la vaqueria.
FONDÀRIA: 24 m.
CABAL: el nivell d'aigua era d'uns 5 m.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: manual, corriola, galleda, corda i braç.
ALTRES DADES: es tractava d'una aigua dura.

5. NOM DEL POU: DE CAL NOI DE LA VICENTA.
PROPIETARI: FAMÍLIA MODOLELL - GINESTAR.
SITUACIÓ: EN EL PATI DE LA QUE HAVIA ESTAT LA CASA DE JAUME RIUS, EN CONDICIÓ DE LLOGATER.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA PRIMITIVA FINCA.
FONDÀRIA: DE 12 A 15 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: CORRIOLA, CORDA I BRAÇ.

6. NOM DEL POU: DE CAN RODES.
PROPIETARI: ERA LA CASA ORIGINÀRIA DELS MODOLELL - GINESTAR.
SITUACIÓ: PROP DEL TORRENT DEL PEDRÓ.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: TOTES LES NECESSITATS DE LA CASA.
FONDÀRIA: DE 15 A 18 M.

7. NOM DEL POU: DE CAN CAMPRECIÓS (HI HAVIA DOS POUS).
SITUACIÓ: PLAÇA DE CAMPRECIÓS.
UN DARRERA LA CASA AL COSTAT DELS CUPS, L'ALTRE ESTAVA SITUAT DAVANT LA CASA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: L'UN LA CASA I UN PETIT HORT DARRERA LA CASA, I L'ALTRE UN BONIC HORT GRAN I MURALLAT.
FONDÀRIA: DE 8 A 12 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: CORDA, GALLEDA DE FUSTA GRAN, CORRIOLA, CABRESTANT I RUQUET.
ALTRES DADES: SEGONS SEMBLA, PER AQUESTA ZONA (ON AVUI HI HA CASA CADENA, CASA ASMARATS, FAMÍLIA GELABERT - MARQUET) HI HAVIA UN AIGUAMOLL ON ELS RAMATS HI ABEURAVEN.

Gravat del segle XIX que ens mostra una sínia Pfeiffer i ens dóna una idea de com deuria ser la de can Mèlich, la de can Miquelitus, o la de can Cortès, aquesta darrera, amb els seus catúfols de zinc alimentava la mina Vidal en èpoques de sequera.
Font: Llauradó, Andrés. Tratado de Aguas y Riegos. Madrid, 1884.

8. NOM DEL POU: DE CAN GINESTAR.
PROPIETARI: PERTANYIA A LA FAMÍLIA MODOLELL.
SITUACIÓ: AL DAVANT DE LA MASIA DE CAN GINESTAR (ABANS CASA TUDÓ I DURAN).
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA AMB ELS HORTS.
FONDÀRIA: DE 15 A 18 M.
CABAL: ABUNDANT SEGONS ELS ANYS.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: A PRINCIPIS DE SEGLE MOLÍ DE VENT, DESPRÉS UNA BOMBA CENTRÍFUGA ELÈCTRICA.
ALTRES DADES: ANYS ENRERA TENIA UN SISTEMA DE CABRESTANT AMB MULA.

9. NOM DEL POU: DE CAN MATA.
SITUACIÓ: A LA CASA SITUADA DAMUNT MATEIX DEL JARDÍ DE CAN GINESTAR, PERTANYENT AL BARRI ANOMENAT DEL PUTXET.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: DUES CASES I UN PETIT HORT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: CORRIOLA, GALLEDA I BRAÇ.
ALTRES DADES: JUNTAMENT AMB L'AIGUA PROVINENT DE LES CANALS, ALIMENTAVA UNA BASSA BASTANT GRAN.

10. NOM DEL POU: DE L'HORT NOU DE CAN CARDONA.
PROPIETARI: FAMÍLIA CARDONA.
SITUACIÓ: ENTRE EL CARRER DE CARLES MERCADER I LA FINCA DE FABIÀ PONS I PONS.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: L'HORT.
FONDÀRIA: 20 M.
CABAL: SUFICIENT PER A 1 HECTÀREA D'HORT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA CENTRÍFUGA DE 12.000 LITRES/HORA.
ALTRES DADES: EN EL FONS TENIA UN CREUAMENT DE MINA DE 20 M DE LONGITUD.

11. NOM DEL POU: DE CAN MIQUEL MALLOL (CAN VILÀ DEL POBLE).
SITUACIÓ: CARRER DE CARLES MERCADER CRUÏLLA AMB EL CAMÍ DEL FONDO (AVUI CARRER DE MOSSÈN ANTONINO TENAS).
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA AMB L'HORTET I EL JARDÍ.
FONDÀRIA: DE 15 A 22 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MANUAL, CORRIOLA I GALLEDA.
ALTRES DADES: LA FAMÍLIA MALLOL ERA PROPIETÀRIA DE CAN VILÀ DE LA MUNTANYA. ANYS DESPRÉS TINGUÉ AIGUA PROCEDENT DE LA MINA DE LES FATJONES - TORREBLANCA, ARRENDADA O VENUDA PER LA COMPANYIA D'AIGÜES DEL MARQUÈS DE MONISTROL.

12. NOM DEL POU: DEL FORN "CUCA".
SITUACIÓ: A LA FINCA ANOMENADA CAMP DE LES TRES PUNTES DE CAN CARDONA, SOTA LA PLAÇA DELS ESTUDIS VELLS, ENTRE ELS CARRERS DE CARLES MERCADER, CAMÍ DE MUNTANYA I CAMÍ DEL FONDO.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA I LES BASSES DEL FORN DE CERÀMICA.
CABAL: NO GAIRE.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: CABRESTANT AMB CORDA I GALLEDA, ENERGIA: UN RUC.
ALTRES DADES: CADA VEGADA QUE PUJAVA LA GALLEDA, QUE ERA MOLT GRAN, DONAVA QUASI SETANTA LITRES.

13. NOM DEL POU: DELS ESTUDIS VELLS.
PROPIETARI: FAMÍLIA DE CARME CARBONELL, VIUDA FOSALVA.
SITUACIÓ: DARRERA L'EDIFICI QUE ERA L'ESCOLA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA I UN HORT.
FONDÀRIA: BASTANT.
CABAL: NO MOLT ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MANUAL, ANYS DESPRÉS MOTOR ELÈCTRIC.
ALTRES DADES: A LES CASETES DE LA PLAÇA DELS ESTUDIS VELLS, PROP DEL TORRENT PROCEDENT DEL PEDRÓ (AVUI CARRER DE CARLES MERCADER), HI HAVIA UN ALTRE POU PER TREURE AIGUA PER A AQUESTS VEÏNS.

14. NOM DEL POU: DE CA N'AGUILERA.
PROPIETARI: ANTIGAMENT FAMÍLIA AGUILERA.
SITUACIÓ: BARRIADA DE CAN SAGRERA, CRUÏLLA MIQUEL REVERTER AMB AVINGUDA DE LA INDÚSTRIA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA AMB HORTS I JARDINS.
FONDÀRIA: MOLTA.
CABAL: POC.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MOLÍ DE VENT, DESPRÉS BOMBA DE BENZINA I MÉS TARD ELÈCTRICA, ÚLTIMAMENT UNA BOMBA PUIGJANER.
ALTRES DADES: LA FAMÍLIA AGUILERA, ADMIRADORS I ENTUSIASTES DE LA TASCA QUE REALITZAREN ELS IMPULSORS I REDACTORS DE LES BASES DE MANRESA, DE REUS, DE TERRASSA, ETC., FOU UNA DE LES POQUES FAMÍLIES QUE FEU ONEJAR A LA SEVA FINCA LA BANDERA CATALANA.

15. NOM DEL POU: DEL CASINO.
PROPIETARI: FRANCESC GELABERT MARQUET.
SITUACIÓ: CARRER D'ANSELM CLAVÉ, PROP DEL QUE ERA EL TORRENT D'EN FREIXES.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LES CASES I ELS HORTS DE LA PARTIDA DE LA SALA-CAMPRECIÓS.
FONDÀRIA: NO MOLTA.
ALTRES DADES: QUAN PLOVIA, SORTIA L'AIGUA PER LA BOCANA. EL POU ESTAVA ENCLAVAT EN LA ZONA D'AIGUAMOLLS D'EN CAMPRECIÓS, INDRET ON PASSAVA UN CAMÍ QUE UNIA TOTES LES EIXIDES-HORTS DE LES CASES AMB EL CAMÍ DE MUNTANYA (AVUI MIQUEL REVERTER).

16. NOM DEL POU: DE CAL SASTRE.
PROPIETARI: ANTIGAMENT JUST VIDAL PUIG.
SITUACIÓ: FINCA CRUÏLLA CARRER DE BADÓ AMB ANSELM CLAVÉ.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA CASA I EL GALLINER.
FONDÀRIA: UNS 10 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MANUAL, AMB CORRIOLA I GALLEDA.

17. NOM DEL POU: DE L'ESTRUCH.
SITUACIÓ: EN UNA ANTIGA CASA DE PAGÈS QUE HI HAVIA SOTA EL CARRER DE BONAVISTA DAVANT MATEIX DEL CARRER DE JOSEP MODOLELL, I QUE TENIA ENTRADA PER LA PLAÇA DE CAMPRECIÓS I PASSATGE D'ESTRUCH.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: ALIMENTAVA UNA GRAN BASSA, L'HORT I UN GALLINER GRAN.
FONDÀRIA: 10 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MANUAL, CORDA, CORRIOLA I GALLEDA.
ALTRES DADES: HOM CREU QUE ORIGINALMENT FOU EL POU D'UN ANTIC FORN D'OBRA QUE HI HAVIA INSTAL·LAT A LA ZONA.

18. NOM DEL POU: DE N'OLIVERES (LLARG).
SITUACIÓ: AL CAMÍ DEL PEDRÓ, EN UNA CASA ANTIGA DE LA BARRIADA DEL PUTXET.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA CASA I EL GALLINER.
FONDÀRIA: 18 M.
ALTRES DADES: EL POU ES TROBAVA PROP DE L'ANTIC CAMÍ RAMADER D'ANAR A SARRIÀ- VALL D'HEBRON-MONTCADA.

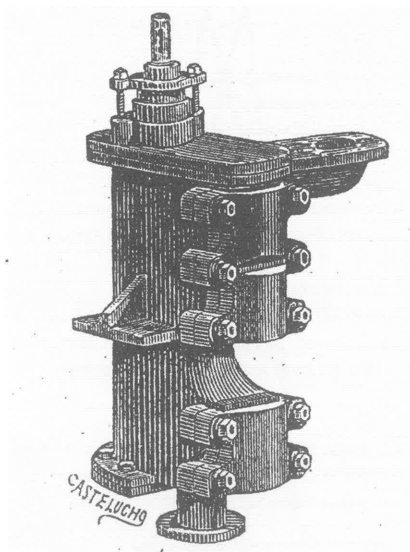
19. NOM DEL POU: DE CAL REI.
SITUACIÓ: ENTRE ELS CARRERS DEL PEDRÓ I DE BONAVISTA, DAMUNT LA CASA DE CAN GINESTAR.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA CENTRÍFUGA.
ALTRES DADES: ANTIGAMENT AQUESTA CASA ERA DAMUNT LA CASA DE CAN GINESTAR, DE LA PARET D'AQUESTA ELS SEPARAVA L'AMPLADA D'UN CARRO. EN AQUESTA CASA HI HAVIA VISCUT LA FAMÍLIA CARBONELL. ELS ANYS TRENTA D'AQUEST SEGLE, ELS NOUS PROPIETARIS, VAN ENRUNAR LA CASA VELLA I CONSTRUIREN LA TORRE ACTUAL, LLAVORS EL POU FOU ARRANJAT I S'HI INSTAL·LÀ LA BOMBA. L'ANY 1933 ELS PROPIETARIS PASSAREN A RESIDIR A LA CIUTAT DE PARÍS.

20. NOM DEL POU: del Colomar.
PROPIETARI: Andreu Biosca i Rosa Campderrós.
SITUACIÓ: on hi havia hagut el local d'esbarjo del carrer de Badó, al pati del darrera.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: necessitats de l'habitatge, cafè i galliner.
FONDÀRIA: 12 m.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: per mitjans manuals.
ALTRES DADES: anys més tard, la mina d'en Cera (mina dels Casalots) hi deixava mitja ploma diària.

21. NOM DEL POU: de can Padroseta.
PROPIETARI: era Miquel Modolell de can Ginestar.
SITUACIÓ: dins la finca delimitada pels carrers de Bonavista, Sant Josep i Muntanya.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: la finca i els horts.
FONDÀRIA: de 15 a 18 m.
ALTRES DADES: can Padroseta encara existia no fa gaires anys. Era una casa de baixos, pis i grans golfes. Al seu entorn hi havia porxos, galliner, cors i cups de vi. El fundador d'aquesta casa va ser Gaspar Padrosa. Can Padroseta va ser en un temps molt important, malgrat no tenir gaires terres de propietat, però sí de rabassa. Una de les famílies que hi residí, foren els germans Miquel i Isidre Casanoves Bosch. El primer fou durant molts anys president de l'Ateneu Santjustenc i l'altre, un jardiner de força renom a la zona de Sarrià - Sant Gervasi.

22. NOM DEL POU: de Joaquim Petit.
SITUACIÓ: finca del passatge Petit.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: tres torres i pisos, amb els seus jardins.
FONDÀRIA: de 15 a 20 m.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: bomba de berga marca Puigjaner.

23. NOM DEL POU: de can Bertrán.
SITUACIÓ: barriada o raval Bertrán, prop de la cruïlla de Miquel Reverter amb Indústria. El pou estava davant mateix de la casa.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: la casa i la finca.
FONDÀRIA: de 10 a12 m.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: manual, amb corriola i corda.

Bomba sistema "americà" de pistó d'un sol efecte, fabricada a finals del segle passat per la Maquinista terrestre i marítima de Barcelona.
Font: Llauradó, Andrés. Tratado de Aguas y Riegos. Madrid, 1884.

ALTRES DADES: EL LLINDAR QUE AGUANTAVA LA CORRIOLA ERA DE PEDRA DE MONTJUÏC, I PER VEURE L'AIGUA HI HAVIA DOS ESGLAONS. ALGUNES DE LES FAMÍLIES QUE VAN RESIDIR A LA BARRIADA BERTRÁN FOREN LES SEGÜENTS: ELS GELABERT DE CAN BERTRÁN, ENRIC OLIVERES (CAL LLONG), AMIGÓ (CAL RABA), I LA FAMÍLIA CALVET. TOTES LES CASES QUE CONFORMAVEN AQUEST PETIT RAVAL TENIEN EL SEU PROPI POU.

24. NOM DEL POU: D'EN JOSEP PADROSA.
SITUACIÓ: PROP DE L'ANTIC TORRENT D'EN FREIXES.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA CASA I LA JARDINERIA.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA DINS DEL POU.
ALTRES DADES: LA FINCA DISPOSAVA DE VARIS DIPÒSITS QUE S'ALIMENTAVEN MITJANÇANT UNA CANONADA DIRECTA DE LA BOMBA. QUAN CONVENIA, EL SISTEMA DE REG PODIA SER GOTA A GOTA. JOSEP PADROSA VA GAUDIR DE FAMA INTERNACIONAL COM A CULTIVADOR DE ROSES.

25. NOM DEL POU: DE CAL RABA.
PROPIETARI: ELS ÚLTIMS MASOVERS D'AQUESTA CASA EREN LA FAMÍLIA CALVET.
SITUACIÓ: RAVAL DE CAN BERTRÁN.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: UNA PETITA GRANJA DE GALLINES PONEDORES D'OUS.
ALTRES DADES: EL POU ERA POC ABUNDANT I NO MOLT TREBALLAT.

26. NOM DEL POU: DEL FORN MILÀ.
PROPIETARI: JOAN MILÀ I PETIT.
SITUACIÓ: PROP DEL CARRER DE FREIXES, A LA PART POSTERIOR DE LA FINCA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA.
FONDÀRIA: DE 10 A 12 M.
CABAL: ABUNDANT.
ALTRES DADES: POU FET L'ANY 1902, ABANS QUE EL FORN.

27. NOM DEL POU: D'ANTONI CATASÚS.
PROPIETARI: JOAN CATASÚS MARTÍ.
SITUACIÓ: CARRER DE BONAVISTA, NÚM. 63.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: TOTA LA FINCA AMB LA GRANJA DE PORCS, GALLINERS I CELLER.
FONDÀRIA: DE 12 A 15 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA BERGA, ENGRANATGE I MOTOR ELÈCTRIC.
ALTRES DADES: LA CASA ERA CONEGUDA TAMBÉ COM A CASA SANT O DEL NOI SANT.

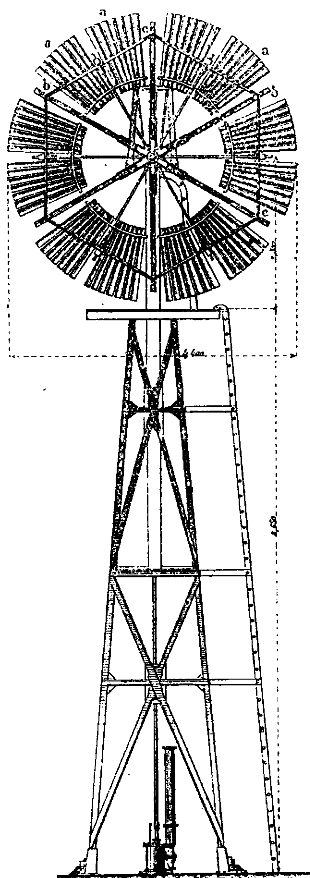
28. NOM DEL POU: DE LA FAMÍLIA BONASTRE.
PROPIETARI: EULÀLIA BONASTRE CAMPRECIÓS.
SITUACIÓ: CARRER DE BONAVISTA - MARQUÈS DE MONISTROL.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: REGAVA EN ANYS BONS ELS TRES HORTS DE LA FINCA.
FONDÀRIA: DE 12 A 15 M.
ALTRES DADES: BALDIRI BONASTRE FUNDÀ LA PROPIETAT. EL POU DURANT UNS ANYS FOU ALIMENTAT, A MÉS, AMB AIGUA PROCEDENT DE LA XARXA D'AIGÜES DE LA *SOCIEDAD DE AGUAS POTABLES DE SAN JUSTO DESVERN.*

29. NOM DEL POU: DE FRANCESC ESPIELL.
PROPIETARI: FRANCESC DE P. ESPIELL I IBERN.
SITUACIÓ: FINCA QUE ANAVA DES DEL CARRER DEL MARQUÈS DE MONISTROL FINS AL CARRER DE LA CREU.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA AMB JARDINS I BOSC DE PINS.
FONDÀRIA: DE 18 A 22 M.
CABAL: NO MOLT ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA PUIGJANER.
ALTRES DADES: EL FUNDADOR DE LA CASA FOU FRANCESC ESPIELL, PROCURADOR DELS TRIBUNALS. LA FINCA ORIGINAL ESTAVA DINS LA PARTIDA ANOMENADA "SERRAL D'EN CARDONA".

30. NOM DEL POU: DE CAN BIEL.
PROPIETARI: ANDREU BIOSCA I ROSA CAMPDERRÓS.
SITUACIÓ: CRUÏLLA DEL RAVAL AMB CARRER DE LA CREU. EL POU ESTAVA SITUAT QUASI BÉ A DINS DE LA CASA,

TANT ES PODIA TREURE AIGUA PER DINS, COM PEL CANTÓ DEL CARRER DE LA CREU.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA I ELS CLIENTS QUE PASSAVEN AMB ELS ANIMALS.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: CORRIOLA, CORDA I GALLEDA DE FUSTA.
ALTRES DADES: CAN BIEL ERA UN ESTABLIMENT ON ES VENIEN CEREALS I TOTA MENA DE GRANS, OLIS, SABONS, LLUQUETS, VINS, ESPARDENYES, ETC. FOU FUNDAT L'ANY 1799 PER JOSEP BIOSCA.

31. NOM DEL POU: DE CAL SENYOR LLUÍS.
PROPIETARI: EL SENYOR LLUÍS. ELS MASOVERS D'AQUESTA FINCA FOREN JOSEP RECASENS I FRANCESCA GELABERT.
SITUACIÓ: CARRER DEL RAVAL - CREU.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA AMB ELS HORTS, FRUITERS, BOSC I JARDÍ.
FONDÀRIA: DE 18 A 23 M.
CABAL: ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA BERGA I MOLÍ DE VENT.
ALTRES DADES: LA FAMÍLIA DEL SENYOR LLUÍS VENIA A ESTIUEJAR EN AQUESTA FINCA, ERA MOLT CATALANISTA, I TAMBÉ TENIA FORÇA RELACIÓ AMB L'ARQUITECTE MODERNISTA DOMÈNECH I MUNTANER (QUE FOU PRESIDENT DE LA UNIÓ CATALANISTA). A L'IGUAL QUE LES FAMÍLIES AGUILERA, ROSSINYOL, ROVIRA, VILARET, RODÉS, ESPIELL, PONS, PRUNA I D'ALTRES, INTRODUIREN L'ESPERIT CATALANISTA DE LA RENAIXENÇA A SANT JUST DESVERN.

Antic model de motor de vent, tipus Halladay. Font: Dariès, Georges. Distributions d'eau. París, 1899.

32. NOM DEL POU: de l'Hostal Vell, de l'Hostal de la Creu o pou del Comú.
PROPIETARI: era un pou comunal.
SITUACIÓ: carrer de la Creu - Raval.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: les necessitats de veïns i vianants.
FONDÀRIA: 15 m.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: corriola, corda i galleda, a força de braços.
ALTRES DADES: la finca on estava situat s'havia dit mas Codina i també can Carbonell de la Creu.

33. NOM DEL POU: del senyor Rovira.
PROPIETARI: Rovira, empresari picapedrer afincat a Sant Just Desvern l'any1921.
SITUACIÓ: carrer d'Angel Guimerà.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: la finca i horts.
FONDÀRIA: era profund.
CABAL: abundant.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: bomba Puigjaner.
ALTRES DADES: el senyor Rovira i un veí anomenat Josep Guitart foren els que van proposar el nom d'Àngel Guimerà per a aquest carrer.

34. NOM DEL POU: de la bòbila de Joan Cerdà.
PROPIETARI: Joan Cerdà.
SITUACIÓ: al bell mig de la bòbila entre els carrers Muntanya, Creu i Sant Ferran. Aquesta finca estava dins la partida de l'Hostal Vell d'en Cardona, partida que arribava fins al torrent dels Casalots, llindant a l'altra banda amb les propietats d'en Ramoneda .
INSTAL·LACIONS SERVIDES: ús de la bòbila.
FONDÀRIA: 15 m.
CABAL: abundós.
ALTRES DADES: al fons hi havia diverses mines en creu.

35. NOM DEL POU: de la barriada dels Casalots.
SITUACIÓ: avui la finca estaria situada prop de la cruïlla dels carrers del Nord i Mare de Déu de Lourdes.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: un grup de petites cases d'artesans: cistellers, cordaires, basters i ferrers.
FONDÀRIA: de 12 a 15 m.

36. NOM DEL POU: de la bòbila de Gaspar Modolell.
PROPIETARI: Gaspar Modolell Janer.
SITUACIÓ: dins la partida de l'Hostal Vell d'en Modolell, prop del torrent d'en Ramoneda.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: la bòbila.
FONDÀRIA: de 18 a 22 m.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: una bomba Puigjaner.
ALTRES DADES: anys després, en desaparèixer la rajoleria, aquest pou fou aprofitat per una fàbrica de gel allà instal·lada, propietat de Santiago Modolell Lluch i Miquel Gazulla Bellés.

37. NOM DEL POU: del Casino dels Senyors.
SITUACIÓ: passatge Major (situat al carrer Major).
INSTAL·LACIONS SERVIDES: jardins, torretes i casino.
FONDÀRIA: de 25 a 28 m.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: bomba berga.
ALTRES DADES: urbanització feta els anys 1918 - 1920, sistema comunal de petites torres i jardí.

38. NOM DEL POU: del senyor Martínez.
PROPIETARI: Santos Martínez Saura, que fou secretari de Manuel Azaña, torre que després va comprar la família Sans.
SITUACIÓ: dins la partida del turó d'en Cardona, avui delimitada pels carrers de Bonavista i Major.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: part de la finca.
CABAL: modest inicialment, fou millorat més tard per altres propietaris.
ALTRES DADES: antiga finca pertanyent als Carbonell de la Creu o can Codina.

39. NOM DEL POU: DE LA MASIA CAROLA.
PROPIETARI: FAMÍLIA CAPDEVILA.
SITUACIÓ: CARRER DE BONAVISTA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: CASA I JARDÍ.
FONDÀRIA: L'ANTIC POU POC PROFUND, FOU AMPLIAT FINS A 15 O 18 M EN FER LA CASA NOVA.
CABAL: ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: DESPRÉS DE LA MILLORA ES COL·LOCAREN BOMBES CENTRÍFUGUES.
ALTRES DADES: ABANS DE CONSTRUIR AQUESTA TORRE HI HAVIA QUATRE CASETES QUE ES NODRIEN AMB EL PETIT POU ORIGINARI.

40. NOM DEL POU: DEL SANATORI.
PROPIETARI: EL SANATORI REGENTAT PELS DOCTORS VILARDELL, PI I SUNYER I RODRÍGUEZ ARIES.
SITUACIÓ: ENTRE ELS CARRERS DE BONAVISTA I MAJOR.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: TOTES LES NECESSITATS DEL SANATORI.
CABAL: MOLT ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: UNA POTENT BOMBA BERGA ACCIONADA PER ENERGIA ELÈCTRICA.
ALTRES DADES: ANTIGAMENT, DE LA ZONA, SE'N DEIA TURÓ D'EN MODOLELL.

41. NOM DEL POU: DE CAL MADRIGUERA.
PROPIETARI: FRANCESC MADRIGUERA.
SITUACIÓ: A LA PARTIDA DE LA BATERIA (BONAVISTA-ATENEU-ELECTRICITAT)
INSTAL·LACIONS SERVIDES: SERVEI INDUSTRIAL.
FONDÀRIA: PROFUND I AMB UN CREUAMENT DE MINES AL SEU FONS.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: 2 BOMBES BERGA I UN ALTÍVOL MOLÍ DE VENT.
ALTRES DADES: LA CONSTRUCCIÓ D'AQUEST POU SUPOSÀ UNA FORTA INVERSIÓ ECONÒMICA.

42. NOM DEL POU: DEL SENYOR FELIP LLAVALLOL.
SITUACIÓ: ENTRE ELS CARRERS DE BONAVISTA I ELECTRICITAT.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA CASA I ELS HORTS, PRINCIPALMENT JARDINS DE CLAVELLS I FLOR HOLANDESA.
CABAL: BASTANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA BERGA.
ALTRES DADES: ABOCAVA EL DOLL D'AIGUA EN UNA BASSA RODONA.

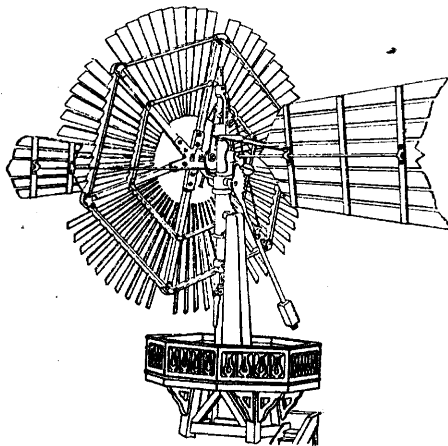
43. NOM DEL POU: DEL SENYOR ROSSINYOL.
PROPIETARI: RAMON ROSSINYOL.
SITUACIÓ: ENTRE ELS CARRERS MAJOR I ELECTRICITAT.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA, QUE ERA DE SECÀ.
CABAL: SUFICIENT.
ALTRES DADES: POU POC TREBALLAT.

44. NOM DEL POU: DEL SENYOR CLIMENT.
SITUACIÓ: CARRER DE L'ELECTRICITAT, NO MOLT LLUNY DEL TORRENT D'EN RAMONEDA O DELS CASALOTS.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: TOTES LES INSTAL·LACIONS DE LA FINCA, CASA, HORTS, JARDINS I FRUITERARS.
FONDÀRIA: NO MOLTA.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA BERGA.
ALTRES DADES: LA PARTIDA D'AQUESTA ZONA ÉS DE L'HOSTAL NOU, ANTIGAMENT MAS ABADIA O BADIA.

45. NOM DEL POU: DE CAN SOLANES DE LA CARRETERA.
PROPIETARI: JOSEP M. RISTOL.
SITUACIÓ: CARRETERA REIAL - CARRER DE BONAVISTA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LES NECESSITATS D'UN RAMAT D'OVELLES I CABRES, I PER OMPLIR UNA BASSA QUE TENIEN.
FONDÀRIA: 25 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: JOC DE CORRIOLES, CABRESTANT, CORDA, BARRELÓ I RUC.

46. NOM DEL POU: DE CAN MODOLELL.
PROPIETARI: GASPAR MODOLELL I JANER.
SITUACIÓ: CARRETERA REIAL - AVINGUDA DE LA GENERALITAT - RAMBLA MODOLELL.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: UN POU A L'ERA PER REGAR UN GRAN HORT I VIVER D'ARBRES, I UN ALTRE DAVANT MATEIX DE LA CASA PER AL SERVEI D'AQUESTA.
FONDÀRIA: CADASCUN UNS 25 - 30 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBES PUIGJANER.

47. NOM DEL POU: D'EN TRULLENT.
PROPIETARI: ANTONI TRULLENT (INDÚSTRIES TRULLENT).
SITUACIÓ: ENTRE LA CARRETERA REIAL I EL CAMÍ ANTIC DE SANT JOAN DESPÍ, A LA PARTIDA DE LES BASSES DE SANT PERE.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: TOTA LA INDÚSTRIA I LES TRES CASES DELS AMOS.
FONDÀRIA: 25 M. AL FONS, EL POU TENIA UN DIÀMETRE DE 5 M. I EN SORTIEN TRES MINES.
ALTRES DADES: FET L'ANY 1935.

Un altre molí de vent, aquest amb orientació i regulació automàtiques. Font: Dariès, Georges. Distributions d'eau. París, 1899.

48. NOM DEL POU: DEL DOCTOR ARRUGA.
SITUACIÓ: CARRER D'HERETER.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: FINCA, JARDÍ I HORT.
FONDÀRIA: DE 20 A 25 M.
CABAL: ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBES CENTRÍFUGUES I UNA POTENT BOMBA BERGA PUIGJANER.
ALTRES DADES: BARRIADA DELS PILARS D'HERETER, URBANITZACIÓ QUE ES FORMÀ EN TERRES DE GASPAR MODOLELL I JOSEP CARDONA, AGAFANT TERRENYS DE LES PARTIDES DE LES BASSES DE SANT PERE I DE LA ROQUETA.

49. NOM DEL POU: DEL SAGRAT COR
PROPIETARI: GASPAR MODOLELL I JANER.
SITUACIÓ: PLAÇA DEL SAGRAT COR.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: ÚS DOMÈSTIC I JARDÍ DE LES VUIT TORRES DE LA URBANITZACIÓ.
FONDÀRIA: DE 18 A 22 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MOTOR BERGA PUIGJANER.
ALTRES DADES: A SOBRE DEL POU ES CONSTRUÍ UNA CAPELLA AMB UNA IMATGE DEL SAGRAT COR DE JESÚS. AL DAMUNT DE LA CAPELLA HI HA UNA MENA DE BALDAQUÍ QUE NO ÉS RES MÉS QUE UN DIPÒSIT D'AIGUA, A UN NIVELL PROU ELEVAT COM PER DONAR AIGUA A LES VUIT CASES.

50. NOM DEL POU: DE CAN MELITÓN.
PROPIETARI: MELITÓN MODOLELL.
SITUACIÓ: AL CAPDAVALL DEL CARRER DE FONT.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA AMB FRUITERS I HORT.
FONDÀRIA: 15 M.
CABAL: ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: PRIMER UN MOLÍ DE VENT, DESPRÉS UNA BOMBA DE PISTÓ.
ALTRES DADES: EN AQUESTA FINCA HI RESIDÍ UNS ANYS EL SÚBDIT ALEMANY JACOBO ANDRÉS I EL SEU SOGRE.

51. NOM DEL POU: DE CAN FONT.
SITUACIÓ: A L'ANTIGA CASA DE CAN FONT, AVUI DESAPAREGUDA, QUE DÓNA NOM AL CARRER ACTUAL. ESTAVA SITUADA A LA DRETA DE L'ANTIC TORRENT D'EN "DIEGO", QUE VENIA DE L'HOSTAL VELL, PARAL·LELAMENT AMB EL CAMÍ REIAL DE BARCELONA - MARTORELL, EN EL PUNT ON EL CAMÍ ANAVA CAP A CAN GERONI CLARESVALLS O ANTIGA CASA DE VALLGUARNERA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MOTORS BOMBES QUE TIRAVEN L'AIGUA A UN DIPÒSIT DAVANT LA CASA.
ALTRES DADES: DURANT UNS ANYS AQUESTA FINCA FOU PROPIETAT DEL SENYOR ANDREOLI, CÒNSOL D'ITÀLIA. AQUESTA CASA TENIA TAMBÉ UNES PLOMES DIÀRIES PROCEDENTS DE LA MINA VIDAL.

52. NOM DEL POU: DE CAN CAMPANYÀ.
PROPIETARI: LA FAMÍLIA CAMPANYÀ.
SITUACIÓ: AQUESTA FINCA I CASA ESTAVA SITUADA A LA PLAÇA D'ITÀLIA, AVUI PLAÇA DEL PARADOR I CARRER DE FONT.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: NECESSITATS DE LA CASA, PATI I GALLINER.
FONDÀRIA: DE 12 A 15 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MANUAL, CORRIOLA I GALLEDA DE FUSTA. DESPRÉS, QUAN ARRIBÀ L'ELECTRICITAT, S'INSTAL·LÀ UNA BOMBA.
ALTRES DADES: SEMBLA SER QUE AQUESTA FINCA ESTAVA DINS LA PARTIDA DE CAN TUDÓ O CAN GINESTAR (LA TUDONA).

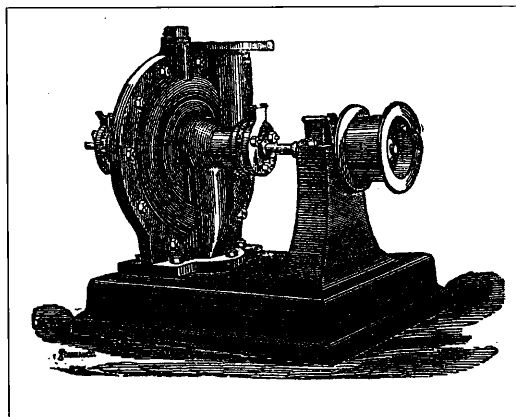
53. NOM DEL POU: DE LA FÀBRICA DE GASOSES.
SITUACIÓ: ESTAVA QUASI A LA PARTIÓ DE PROPIETATS, ENTRE JOAN BAPTISTA MODOLELL I JOSEP CARDONA PLANAS, DINS LA PARTIDA DEL MAS CARDONA, PROP DEL TORRENT D'EN CARDONA, ACTUALMENT CARRER DE J. BATISTA I ROCA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LES VINYES.
FONDÀRIA: BASTANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: UNA BOMBA PUIGJANER.
ALTRES DADES: ANTIC POU DE 3 O 4 METRES, FOU ENFONDIT EN CONSTRUIR LA FÀBRICA DE GASOSES, DURANT ELS ANYS 1947 - 1955.

54. NOM DEL POU: DE NÚRIA CARDONA GELABERT.
SITUACIÓ: DINS LA PARTIDA DEL MAS CARDONA. CARRER DE SANT JOSEP.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA CASA I EL JARDÍ.
FONDÀRIA: 18 M.
CABAL: ABUNDANT, MALGRAT SER UN TERRENY ELEVAT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MOTOR BERGA PUIGJANER.
ALTRES DADES: FET L'ANY 1948.

55. NOM DEL POU: POUS DELS SOLARS O CASALS DE LA ZONA DEL LABERINT.
PROPIETARI: UN DE LA FAMÍLIA ASMARATS I L'ALTRE DE LA FAMÍLIA CADENA.
SITUACIÓ: AL CAPDAMUNT DEL TORRENT D'EN CARDONA. ANTIC CENS DE LA CASA VIDAL RIBAS.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: ELS HORTS.
FONDÀRIA: SOMA.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MANUAL.
ALTRES DADES: QUAN PLOVIA L'AIGUA SORTIA PEL BROCAL.

56. NOM DEL POU: DE CAN CANDELER.
PROPIETARI: MERCÈ JUNCADELLA VIDAL.
SITUACIÓ: MASIA DE CAN CANDELER, DAVANT MATEIX DE LA CASA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA I ELS HORTS.
FONDÀRIA: PROFUND.
CABAL: POC.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MANUAL.
ALTRES DADES: LA FINCA DISPOSA, A MÉS, D'AIGUA DE LA MINA, ELEVADA PER UNA BOMBA CENTRÍFUGA.

57. NOM DEL POU: DE CAN MIQUELITUS.
PROPIETARI: MIQUEL CASANOVAS.
SITUACIÓ: AL PASSEIG DE LA MUNTANYA, DAVANT DE L'INSTITUT I EL MAS CARDONA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA CASA I UN HORT D'UNA HECTÀREA I MITJA.
FONDÀRIA: DE 18 A 22 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA CENTRÍFUGA DE 5.000 L/H.
ALTRES DADES: LA CASA DE PAGÈS ES CONSTRUÍ PELS ANYS 1925 - 27; S'EXCAVÀ UN POU I ES TROBÀ UNA EXCEL·LENT DEU D'AIGUA

Cos de bomba centrífuga, sistema Gwynne. Font: Llauradó, Andrés. Tratado de Aguas y Riegos. Madrid, 1884.

58. NOM DEL POU: POU - SÍNIA DEL TORRENT BIOSCA.
PROPIETARI: MIQUEL CASANOVAS.
SITUACIÓ: TORRENT D'EN BIOSCA A PROP DE LA CONFLUÈNCIA AMB EL TORRENT D'EN CARDONA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: REGAVA UNES CAPÇADES D'HORT DE CAN MIQUELITUS.

59. NOM DEL POU: DE L'HORT DE CAN CANDELER.
PROPIETARI: EMILI JUNCADELLA, DESPRÉS MERCÈ JUNCADELLA VIDAL, A LA MORT DE L'ANTERIOR.
SITUACIÓ: ZONA DEL TORRENT D'EN BIOSCA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: TOTA LA FINCA I HORTS.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: HI HAVIA UNA BASSA AMB L'AIGUA A RAS DE TERRA, NOMÉS CALIA DESTAPAR-LA I REGAR ELS HORTS DE NIVELL MÉS BAIX. POSTERIORMENT S'HI INSTAL·LÀ UNA BOMBA CENTRÍFUGA.
ALTRES DADES: AQUEST HORT TAMBÉ REBIA AIGUA DE LA MINA VIDAL.

60. NOM DEL POU: DE L'HORT DE CAN BIOSCA.
PROPIETARI: FAMÍLIA VIDAL RIBAS, I DURANT MOLTS ANYS ELS MASOVERS FOREN LA FAMÍLIA MASSALIES. DESPRÉS DE LA GUERRA CIVIL EL SENYOR BOFARULL COMPRÀ LA FINCA.
SITUACIÓ: CAPSALERA DEL TORRENT BIOSCA - TORRENT DE LA BECA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: TOTA LA FINCA AMB ELS HORTS.

FONDÀRIA: SOMA.
CABAL: ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: AL PRINCIPI PER UNA MULA O RUC, DESPRÉS INSTAL·LAREN UNA BOMBA BERGA.
ALTRES DADES: BOFARULL VA FER REPASSAR EL POU, EN VA MODIFICAR EL DIÀMETRE I EL FONS.

61. NOM DEL POU: SÍNIA DE CAN CORTÈS.
PROPIETARI: ABANS BERNAT CASALS, DESPRÉS VIDAL RIBAS, I MÉS TARD EMILI JUNCADELLA.
SITUACIÓ: SOTA MATEIX DE LA CASA DE CAN CORTÈS I A PROP DEL TORRENT DE CAN BIOSCA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: ALIMENTAVA LA MINA VIDAL, EN ÈPOQUES D'ESCASSETAT D'AIGUA.

62. NOM DEL POU: DE CAN VILÀ.
PROPIETARI: JOSEP M.REVERTER I MALLOL.
SITUACIÓ: NO MOLT LLUNY DE LA RIERA DE SANT JUST.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA AMB ELS SEUS HORTS.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: MITJANÇANT UNA BOMBA DE GRAN ELEVACIÓ PUIGJANER.
ALTRES DADES: LA FINCA DISPOSA DE DIPÒSITS VARIS I, A MÉS, SUBMINISTRAMENT D'AIGUA DE MINA.

63. NOM DEL POU: DE CAN PADROSA.
PROPIETARI: PERE PADROSA PRUNA.
SITUACIÓ: DAMUNT DE LA RIERA DE SANT JUST. PARTIDA DE LA RIBA I PLANES D'EN PADROSA. EL POU ESTÀ DAVANT LA CASA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA CASA AMB ELS HORTS.
FONDÀRIA: NO GAIRE PROFUND.
ALTRES DADES: A MITJAN AQUEST SEGLE CONSTRUÏREN UN ALTRE POU PROP DE LA RIERA PER TAL DE MILLORAR I ENGRANDIR ELS CONREUS DE REGADIU.

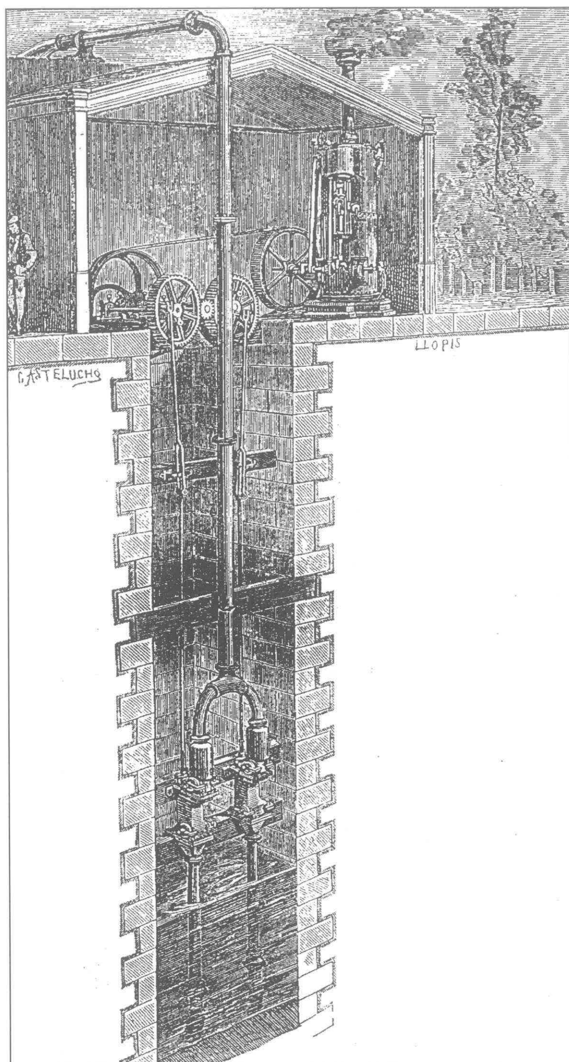
64. NOM DEL POU: DE LES CASETES DE LA FONT DE LA BONAIGUA.
SITUACIÓ: PROP DE L'INSTITUT, A TOCAR DE LA MATEIXA RIERA.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA BARRIADA DE TRES O QUATRE CASETES AMB ELS SEUS HORTS.
FONDÀRIA: NO MOLTA.
CABAL: NIVELL REGULAR TOT L'ANY.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA CENTRÍFUGA.

65. NOM DEL POU: DELS CASTELLS.
PROPIETARI: FAMÍLIA CASTELLS.
SITUACIÓ: GARROFERS D'EN GASPAR MODOLELL.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: NECESSITATS DE LA FAMÍLIA I UN PETIT HORT.
ALTRES DADES: EN AQUESTA ZONA S'HI VAN FER DIVERSOS POUS, TOTS ELLS AMB AIGUA, MALGRAT ESTAR POC TREBALLATS.

66. NOM DEL POU: DE CAN MÈLICH.
PROPIETARI: JOAQUIM GELABERT.
FONDÀRIA: DE 25 A 30 M.
CABAL: ÉS EL MÉS ABUNDANT DE SANT JUST DESVERN.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: ANTIGAMENT BOMBES CENTRÍFUGUES, ACTUALMENT BOMBES SUBMERGIDES DE GRAN POTÈNCIA EXTRACTORA.
ALTRES DADES: AQUESTA FAMÍLIA HA DONAT SEMPRE MOLTA IMPORTÀNCIA A ARREGLAR I MANTENIR AQUESTA DEU, S'HI HA GASTAT MOLTS DINERS. LES INSTAL·LACIONS RECREATIVES I ESPORTIVES ACTUALS SÓN EN REFERÈNCIA A L'AIGUA.

67. NOM DEL POU: POU-SÍNIA DE CAN MÈLICH.
PROPIETARI: JAUME GELABERT VILAPLANA.
SITUACIÓ: ENTRE ELS TORRENTS DEL COSCOLL I LA RIERA DE SANT JUST.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: REGAVA UNA EXTENSIÓ DE TERRENYS D'HORTA I TARONGERS I LLIMONERS.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: ERA UNA SÍNIA MECÀNICAMENT BEN INSTAL·LADA.
ALTRES DADES: NO MOLT LLUNY HI PASSEN LES CANALITZACIONS DE LES MINES ERASME I TORREBLANCA.

68. NOM DEL POU: D'EN TRESSERRES.
SITUACIÓ: ANTIGA PARTIDA DE LA PLANA PADROSA, AVUI URBANITZACIÓ BELLSOLEIG.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: TOTA LA FINCA, AMB HORT I FRUITERS.
CABAL: ABUNDANT.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: BOMBA BERGA I MOTOR ELÈCTRIC.

Dibuix de Castelucho que reprodueix una doble bomba anglo-americana moguda per màquina de vapor. El sistema de transmissió ens recorda la "caseta de les màquines" a sota de can Vilà, construïda pels volts de 1910.
Font: Llauradó, Andrés. Tratado de Aguas y Riegos. Madrid, 1884.

69. NOM DEL POU: DE CAN GELABERT DEL COSCOLL.
PROPIETARI: ELS ACTUALS ARRENDATARIS SÓN LA FAMÍLIA LAVÈRNIA.
SITUACIÓ: CAN COSCOLL
INSTAL·LACIONS SERVIDES: REGAR UN EXTENS HORT.
FONDÀRIA: DE 20 A 25 M.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: UNA BOMBA PUIGJANER.
ALTRES DADES: L'AIGUA DEL POU I LA PROVINENT D'UNA MINA ANAVEN A UN GRAN DIPÒSIT SITUAT AL DARRERA LA CASA.

70. NOM DEL POU: SENSE NOM CONEGUT.
PROPIETARI: ELS AMOS DE CAN COSCOLL.
SITUACIÓ: AL BELL MIG DEL CIM DE COTA 194, DARRERA DE CAN COSCOLL, AL COSTAT DE LES RUNES D'UNA BARRACA DE PEDRA EN SEC, QUE MOLT POSSIBLEMENT ESTÀ RELACIONADA AMB LA UTILITZACIÓ DEL POU O AMB LA SEVA CONSTRUCCIÓ.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: ACTUALMENT CAP, POU EN DESÚS FA MOLT TEMPS.
FONDÀRIA: MÉS DE 25 M.
CABAL: NO CALCULAT. TÉ AIGUA EN QUALSEVOL ESTACIÓ.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: CAP INSTAL·LACIÓ ACTUAL, NI RESTES DE PASSADES.
ALTRES DADES: NO TÉ BROCAL, I ESTAVA VOLTAT AMB UNA TANCA DE FILFERRO. FA COSA D'UN PARELL D'ANYS ES VA TAPIAR LA BOCA.

71. NOM DEL POU: POU-SÍNIA DE CAN ROLDÁN.
PROPIETARI: ACTUALMENT HABITA LA MASIA LA FAMÍLIA CELMA.
SITUACIÓ: EN EL REVOLT A TOCAR DEL CAMÍ QUE PUJA A LA CASA, PROP D'UN PETIT TORRENT PROCEDENT DEL TURÓ D'EN COSCOLL.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: ALIMENTAVA UNA BASSA PER REGAR UNES CAPÇADES QUE ANAVEN DES DEL POU A LA RIERA DE SANT JUST.
FONDÀRIA: NO MOLT PROFUND.
SISTEMA D'EXTRACCIÓ: SÍNIA MECÀNICA, AVUI MOTOR BERGA.
ALTRES DADES: CAN ROLDÀN, ANTIGAMENT MAS CANYET, I TAMBÉ MAS TERMENS.

72. NOM DEL POU: DE CAN GELABERT DE LA RIERA.
PROPIETARI: ELS MASOVERS ACTUALS SÓN LA FAMÍLIA MARINÉ.
INSTAL·LACIONS SERVIDES: LA FINCA AMB LA CASA I L'HORTA GRAN.
FONDÀRIA: AMBDÓS DE 15 A 18 M.
ALTRES DADES: UN POU DAVANT MATEIX DE LA CASA, I UN ALTRE DINS UN BONIC HORT MURALLAT PROP DE LA CASA I A TOCAR DE LA RIERA DE SANT JUST.

8. LES CREENCES DELS NOSTRES AVIS

ANECDOTARI DE LES AIGÜES DE SANT JUST DESVERN

per Coral Torra Pannon

L'aigua sempre ha tingut connotacions màgiques per a l'home. Des de propietats miraculoses i curatives fins a l'existència en el seu interior de tot tipus d'éssers fantàstics: genis, fades, dones d'aigua, etc.,tots ells personificacions més o menys "aigualides" del dimoni.

Les creences populars entorn de l'aigua i els éssers que hi habiten es perden en la nit dels temps. Els romans veneraven ja dues deesses: Salàcia per a les aigües en moviment, i Venília per a les aigües quietes. Abans de fer qualsevol obra relacionada amb l'aigua, els romans els oferien sacrificis i demanaven la seva protecció. Hi havia també dos semidéus: Fontinus, que tenia cura de les fonts i Furrina, dels pous.

Els ritus per demanar la protecció de Furrina eren molt estrictes; per exemple, els pous havien de tenir un diàmetre de vuit peus, dos dels quals havien de ser tapats amb maons, també exigia que es netegessin amb sofre, que tinguessin obertures laterals, etc. Sense totes aquestes condicions, la deessa no en garantia la protecció. Naturalment, com es pot veure, aquestes condicions no eren regles imposades per Furrina, sinó mesures de precaució dictades per les mateixes normes de seguretat en la construcció dels pous.

Furrina no trigà gaire a ser del domini popular i es va desenvolupar en una gran quantitat de nimfes. Quan aparegué el cristianisme, els hàbits seculars, les propietats i atributs d'alguns d'aquests personatges sobrenaturals van ser repartits entre els sants. La relació entre Fontinus i Furrina i sant Antoni de Pàdua sembla que concorda en diverses traces comunes.
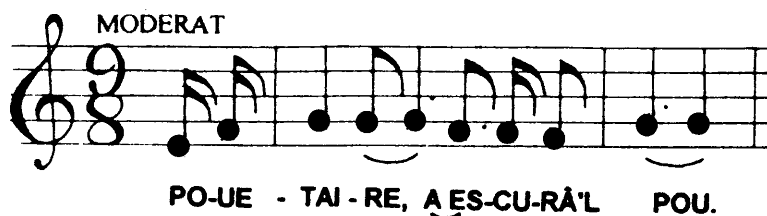
A Catalunya existeixen una sèrie de tradicions i costums envers l'aigua que barregen hàbits i supersticions paganes amb festivitats cristianes d'una religiositat quasi mística.

Sens dubte el moment màgic per excel·lència pel que fa a les aigües és la nit de Sant Joan. En aquesta nit màgica hom creu que a les fonts hi raja l'anomenada Flor de l'Aigua i la persona que pot haver-la té assegurades la felicitat i la riquesa.

També es creia, en relació a l'aigua dels pous i minats, que en aquesta nit tenien propietats curatives o miraculoses i agafar aigua de set pous o set fonts en aquesta nit servia per fer remeis casolans o per guarir diferents nafres.

És curiós veure com sempre són set el nombre de pous o fonts que calen perquè l'aigua adquireixi propietats màgiques, com també són set les vegades que hom ha de repetir un determinat bany o beguda per tal que aquestes propietats li facin efecte. D'aquesta manera la màgia amagada dins l'aigua es barreja amb una altra màgia, molt més complexa, amagada en els números.

També es creia que aquesta nit era la millor per trobar corrents d'aigua subterrània. Els saurins no s'hi entenien de feina, ja que hom creia que les prescripcions de troballes d'aigua o de mines fetes avui no fallaven mai.

Crida dels pouetaires.

En certs indrets, els qui volien fer un pou plantaven un sarment al punt on volien obrir-lo i a sobre hi posaven un borralló de llana o un floquet de cànem. Si a l'endemà el trobaven humit creien que hi havia aigua en quantitat proporcional al grau d'humitat del borralló.

Un mes en què la màgia de l'aigua esclata en tot el seu esplendor és indubtablement el maig. Segons la litúrgia pagana, pel maig s'aplegaven les nimfes entorn de les fonts i ballaven en rodona, per tal de comunicar la seva gràcia i virtut a l'aigua. Hi ha diverses creences que revelen un respecte a les aigües i un culte vers els seus genis. Tothom que escup o s'orina en una font, pou o mina fa aigua beneita per al dimoni i per redimir-se hi ha de tirar un rosegó de pa.

L'1 de maig els moliners d'aigua festejaven la seva patrona, la Mare de Déu de l'Aigua, i es creia que en aquest dia l'aigua de pou o mina cobrava gran virtut remeiera.

També es creu que té virtuts remeieres l'aigua enclotada en cavitats naturals, i aquestes virtuts són especialment grans pel maig, que és quan creixen els dons de l'aigua i les pedres.

El maig és també el millor moment de l'any per escurar els pous, les cisternes, les fonts, les mines i en general totes les construccions per on passa aigua o se n'hi diposita.

Era per aquests dies que els escurapous anaven pels carrers fent el seu crit peculiar, per tal que les mestresses de casa i els amos de les masies els fessin escurar el pou i netejar la mina. Perquè l'aigua no es corqués, els treballs d'escurament s'havien de fer en lluna vella.

Escurapous o pouetaire segons una auca del segle XIX.

El 27 de maig s'escau la festa de sant Juli, patró dels pouetaires i guardaemprius, i en general de tota la gent que intervenia en els pous, ja fossin d'aigua o morts. Hom el reclamava per no caure al pou o per treure'n allò que hi havia caigut.

Un altre temps bo, també, per a les aigües era l'octubre. Si bé no tan màgic com el maig, els entesos deien que era el millor moment per trobar venes i deus d'aigua,

per descobrir fonts i sobretot per obrir pous i mines, especialment en lluna nova, que és quan les aigües revenen.

Així mateix hi ha creences relatives a un sol dia o encara més a un sant determinat.

Per exemple es creu que els nascuts pel Dijous Sant posseeixen el do de veure les aigües subterrànies i, per tant, són bons saurins.

Pel que fa als sants i patrons la cosa es complica molt més, ja que no se sap ben bé on comencen les atribucions d'un i acaben les de l'altre. Hem vist que els pouetaires tenien per patró sant Juli, però també hi tenien santa Eulàlia, que així mateix era patrona dels escurapous, i veneraven també sant Moixò que era patró de tots els qui treballaven la pedra i el subsòl, minaires, barrinaires, etc. Els minaires també tenien, però, per patró sant Antoni de Pàdua.

Tots aquests sants havien tingut alguna cosa a veure, durant les seves vides o en el seu martiri, amb l'aigua i sobretot amb els pous. Més d'un d'ells havia viscut o havia patit dintre d'un pou. És per això que es fa tan difícil de triar-ne només un i és evident que la veneració també canvia segons els pobles o les comarques.

Si bé els treballs agrícoles tenen les seves festes pròpies i són plenes de cants i balls carregats de simbolismes, no així les feines relacionades amb l'aigua.

És evident que picar la pedra per fer un pou o una mina no dóna gaires ganes de cantar, però tampoc existeix cap referència que un cop acabada la feina es fes cap mena de festa o celebració especial per tal de beneir el pou o la mina que començava la seva tasca.

L'única feina que es podia fer cantant era pouar aigua, i de fet existeixen dues cançons, naturalment de tema religiós. La primera és la Samaritana, per anar pouant, i l'altra, el Diví Moliner, que servia més per marcar el ritme del pas de l'animal que rodava la sínia.

Fins aquí una exposició general del usos i costums en relació a l'aigua dels pous, les mines i les fonts. Naturalment aquests costums no eren una norma per a tothom. El que era típic d'un poble podia no ser-ho per al poble veí i en canvi repetir-se tres pobles més enllà o, fins i tot, assemblar-se als costums d'una altra comarca.

Pel que fa a Sant Just, carregat de fonts i mines, res no ens diu que hi existissin uns costums especials o molt diferents dels altres pobles del voltant.

Que la serra de Collserola és rica en aigua ho descobriren ben aviat els ciutadans de Barcelona. Es diu que un dels hereus de la casa Fivaller, pels voltants del 1347, anant-hi a caçar va trobar unes importants fonts i decidí de conduir aquesta aigua cap a la ciutat. Pocs anys després rajaven ja les primeres fonts. Una de les més majestuoses era precisament la de Sant Just, a la placeta del mateix nom, dotada d'unes escultures que commemoraven la troballa de Fivaller.

Una antiga creença, estesa per Sant Just Desvern, diu que l'aigua d'aquest poble ve del Pirineu, per això les fonts són nombroses i riques, i que l'aigua més bona és la de la font de la Beca.

Una altra font, avui desapareguda, que fou potser la més popular en el terme de Sant Just, era la font de la Bonaigua. Aquesta font, situada on avui hi ha l'Institut, es nodria directament d'aigua de mina i era lloc de trobades i dinars, s'hi aplegava tanta quantitat de gent que més d'una vegada els pagesos dels voltants havien protestat. Mossèn Antonino Tenas, rector de la parròquia i persona ben coneguda i estimada pel poble, va voler canviar-li el nom pel de font de Sant Josep, però mai no ho va aconseguir. La veu popular continuà anomenant-la font de la Bonaigua, i la seva popularitat no va minvar fins als anys setanta quan, després d'unes riuades, es va estendre el rumor que l'aigua ja no era bona.

De totes maneres, més o menys conegudes, totes les fonts servien per anar-hi a fer el dinar, retrobant el contacte amb la natura, i un esbarjo sa i gens car. Com els dinars que s'anaven a fer a la font de la Noguera, en terres de can Carbonell, o a la font de can Cortès.

I si conegudes eren les fonts, igual de conegudes eren les mines i els homes que les feien.

No tothom, però, estava d'acord amb el fet de construir una mina. Existeix un document del segle passat, de data imprecisa, a l'arxiu patrimonial de can Vilà, en què s'expliquen les raons per les quals fer una mina era sinònim de desgràcia i només podia portar la ruïna de la casa on es feia.

Aquest document transcrit literalment diu:

ASPARIENCIAS

Lo amo que mina la Eretat per fe regadiu va ben equivocat y no sap lo ques fá salvo a menos que sigui per un cantó de hor. Per lo gasto de casa achó be, la cosa mes equivocada es lo fe mina perque se fa uns gastos de consideració y deja un censal de pagos no petit. Perque la mina es una sangria que dona a la tera que la deja morta y sens produí la cuarta ni la quinta par.

Lo regadiu natural es la vida i alimen dels abres sens porta cap gasto ni treball. Parlo per experiencia amb las pruneras de sobra casa.

Y la mes gran desgracia esta despropiarse de la par de la propietat mes útil y rica que es la aigua. Com y dit que una Eretat minada es morta y sens axis nous

Sant Antoni de Pàdua, patró dels minaires santjustencs.

donin antanen per mal de deja minà. Per mes dines nienteresos que us dongian la tera queda morta com y dit perque se li trau la sanc y la vida dels abres.

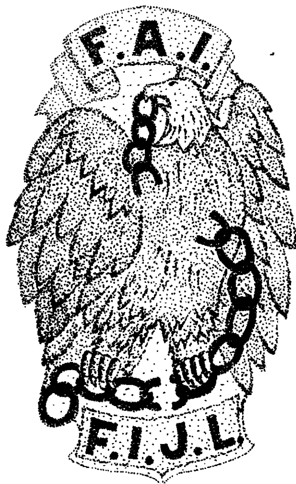
Naturalment aquesta era només una opinió i vista la profusió de mines a Sant Just no devia ser gaire estesa per sort per als minaires, que veien com el seu ofici agafava importància dia rera dia.

A Sant Just els minaires tenien per patró sant Antoni de Pàdua i era tanta l'activitat minera a principis de segle que fins i tot es feia missa cantada amb prèdica. Des del 1723 aquest sant havia esdevingut copatró del poble i la festa era molt solemne. Anys després, però, quan ja el corrent dels temps havia desplaçat els minaires i en quedaven molt pocs, acordaren deixar de pagar la missa i sant Antoni va passar a ser patró dels paletes, que llavors era un ofici amb molta puixança.

La feina de minaire, però, no va desaparèixer del tot i els pocs que quedaven anaven fent els treballs de construir, escurar i potser allargar alguna mina. Abans de la guerra cobraven unes quinze pessetes al dia i si bé es podia considerar un treball ben pagat això no els redimia dels perills. Una vegada, en el pou del Sagrat Cor es trobaren amb una explosió de grisú. No hi ha constància que això produís cap víctima, però l'ensurt devia ser majúscul i els recordava que el perill existia i no valia badar.

És molt probable que durant la guerra més d'un s'amagués dintre de les mines, per tal d'evitar el seu arrest. De fet els membres del GERP van trobar una vegada una insígnia de la FAI a la mina Vidal. Tractant-se de salvar la pròpia vida qualsevol forat era bo.

Després de la guerra, els tubs de conducció de la mina Torreblanca que portaven l'aigua a partir de can Biosca es varen vendre a pes, aprofitant que s'havien de canviar perquè estaven malmesos. Eren de ferro colat, de molt bona qualitat i llavors es pagava a tres pessetes el quilo. Eren temps difícils i no es podia escatimar res.

Insígnia de la FAI trobada pel GERP a la mina Vidal.

Com es pot veure, malgrat la gran profusió de mines i fonts a Sant Just, les anècdotes són poques, potser perquè ja s'han oblidat o perquè mai no han passat. Una anècdota curiosa és la que protagonitzà Erasme de Gònima, quan, per celebrar la construcció de la mina portada des de Sant Just fins al seu palau de Sant Feliu, aprofitant el marc de la Festa Major, organitzà

un gran ball on convidà tothom, pagesos i senyors, pobres i rics, per tal que tots s'assabentessin que el senyor de Gònima disposava d'aigua a cabassos, més ben dit a galledes, i per tant ja no havia de patir per les necessitats de la seva finca. La festa va ser sonada, però tractant-se d'Erasme de Gònima que no escatimava mai una oportunitat per fer-se veure, la cosa no va estranyar a ningú.

És evident que la construcció d'un pou o d'una mina era una cosa tan normal que no representava cap trasbals per al poble, llevat del cas d'Erasme de Gònima que hem esmentat. Potser el minaire, un cop enllestida la feina, anava a donar gràcies al seu sant patró per haver-la pogut acabar sense entrebancs i s'afegia després a les festes de les collites amb els pagesos pels quals havia treballat. No ho sabrem mai, car avui és una feina completament desapareguda, com també han desaparegut les antigues tradicions i els costums envers l'aigua, les seves màgies i els seus genis amagats. Avui en dia ja no es creu en res de tot això, la tècnica i el desenvolupament han arrabassat les ingènues creences dels nostres avis i no ens han deixat cap racó per a la imaginació. I tanmateix fóra bo poder creure en fades de tant en tant.

Una festa a finals dels segle XVIII, tal com hauria estat la que va donar Erasme de Gònima amb motiu de la construcció de la seva mina. Dibuix de Manuel Tremulles conservat al Museu d'Art Modern de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA

AMADES, Joan. *Costumari Català. El curs de l'any*. Salvat Editores Edicions 62 SA. Barcelona 1982.

ANGUERA MÚRRIA, Antoni. *La Font de la Bonaigua no està morta.* La Vall de Verç núm. 140. Sant Just Desvern març/abril 1992.

CARRERAS CANDI, Francesc. *Geografia General de Catalunya.* La ciutat de Barcelona. Establiment Editorial d'Albert Martín. Barcelona.

COLL, Xavier. *Fuentes en las montañas de Barcelona.* Editorial Alpina. Granollers 1956.

FABREGAS, Xavier. *"Viaje a la Cataluña fantástica"*. Biblioteca La Vanguardia. Barcelona 1984.

FARRÀS, Sebastià. *Mines i Fonts de Sant Just Desvern.* La Vall de Verç núms. 136, 137 i 138. Sant Just Desvern 1992-1993.

GRUP ESPELEOLÒGIC RATS PENATS. *Estudi sobre minats i altres sistemes de captació d'aigües subàlvees al terme municipal de Sant Just Desvern.* Comunicació presentada al II certamen Font i Sagué d'Investigació Espeleològica a Catalunya. Sant Just Desvern 1988.

SANS FABREGAS, Llorenç. *Cròniques de Festa Major.* Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat. Patronat Municipal de Cultura. Sant Feliu de Llobregat 1988.

TENAS I ALIBÉS, Mn. Antonino. *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern.* Fidel R. Ferran, impressors. Barcelona 1947.

9. PRESENT I FUTUR DE LES MINES

per Lluís Julià Jimeno

Amb aquest comentari sobre el present i futur de les mines d'aigua a Sant Just Desvern acaba una tasca realitzada per un grup de gent de la nostra població, tasca laboriosa i molt dura de portar a terme, que ha donat com a fruit el treball que ara teniu a les mans.

Des d'aquestes ratlles pretenc donar un petit toc d'atenció a tothom, començant pels estaments i fins a arribar a la gent del carrer.

L'aigua és un recurs prou important per a nosaltres en el consum domèstic diari, els conreus, la ramaderia i la indústria; font de vida que des d'uns anys ençà cada cop és més maltractada. L'aigua, recurs natural per excel·lència i per davant de tots els altres, ha estat signe de prosperitat i vàlua, ja que gràcies a ella nosaltres vivim.

Des de temps immemorial, a l'aigua se li va donar el lloc que es mereixia com a element primordial i necessari per a la subsistència de tot ésser humà, això sense treure-li la importància als altres elements bàsics de la vida quotidiana.

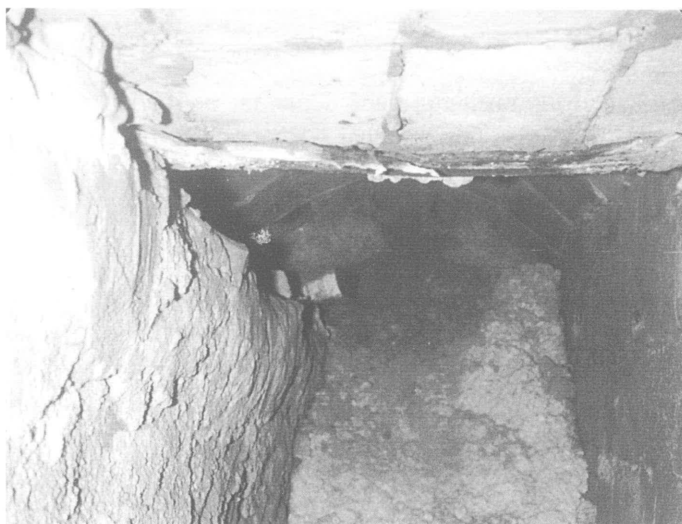
Els romans varen fer grans obres d'enginyeria en el seu temps. La seva cultura, conscient de la importància de l'aigua per als nuclis de població i també per a les activitats agro-pecuàries, va fer que construïssin importants estructures per canalitzar i embassar l'aigua provinent de rius i de fonts, obres que com el cas dels aqüeductes encara avui es mantenen dempeus.

Els àrabs, no tant a la Catalunya Vella com a la resta de l'Estat, també ens varen aportar grans coneixements sobre les canalitzacions i l'emmagatzematge, construint-hi espectaculars brolladors i d'altres obres civils com per exemple un sistema de sèquies que recollien les aigües de congestes i regalims des de les muntanyes per portar-les fins a unes sitges filtrants, alhora que aprofitaven d'aquesta manera la capacitat d'embassament del mateix relleu i posteriorment, a mitjana alçada, regulaven el cabal necessari d'aigua.

I així d'altres casos al llarg de la història fins a arribar a temps propers a nosaltres, on l'aigua ha tingut un paper fonamental per a ús agrícola, ramader i més recentment industrial, sense oblidar el grau d'importància que ocupa en la vida domèstica quotidiana.

Per tot això, quan avui dia penso en les mines d'aigua del poble, modesta construcció si la comparem amb els exemples anteriors, però prou important si ens ho mirem des d'una òptica local, ho faig amb certa recança pensant en el potencial que hem llençat, que hem deixat perdre, quelcom que és nostre, que hem heretat dels nostres avantpassats i que, per tant, no ens era aliè . Bo encara, que part d'aquest recurs és aprofitat actualment per alguns particulars, especialment dedicats al sector primari.

Algunes de les mines ja han desaparegut sota el procés urbanitzador, d'altres -la majoria- en un estat d'abandó total des de fa anys, amb les canaletes

Coll de mina tallat per formigó provinent dels fonaments d'una nova edificació.

embussades i amb molts sectors amb les parets i sostres ensulsits. Només unes poques han gaudit fins avui d'un mínim manteniment i això es deu al fet que al camp encara són explotats els recursos hidràulics que subministren, malgrat aquesta necessitat el problema es planteja a l'hora de trobar algú que es vulgui fer càrrec dels treballs d'arranjament: per als propietaris ja significaria una certa despesa el mer manteniment, però l'estat actual requereix uns treballs de bastant més embalum amb el consegüent cost econòmic d'importància, a més s'hi afegeix la manca de personal preparat per a aquesta feina i que estigui disposat a afrontar les precàries condicions en què es troben actualment les mines -a un preu que sigui tolerable per al posseïdor de la mina.

La trista realitat és que les mines d'aigua de Sant Just Desvern estan condemnades a esfondrar-se en un termini relativament curt de temps. No deixa de ser paradoxal, però, el fet que com diu el refrany popular "Només ens recordem de

Santa Bàrbara quan trona", tal és el cas de les mines, i si no, fem memòria del que succeí ara fa uns anys: era l'estiu de 1990 quan a la major part del país va haver-hi un conat d'alerta roja a causa de l'inici d'una sequera important que va deixar els nostres embassaments literalment buits, i Sant Just no va ser pas cap excepció, tant és així que llavors les autoritats locals sí que es van recordar de les mines d'aigua, però tot va passar i les mines segueixen en el seu estat d'abandó i de foscor. Foscor només trencada per les visites esporàdiques d'uns bojos romàntics que miren d'esbrinar els seus secrets.

Cal donar "solucions" a aquest, diguem-ne, patrimoni nostre i aprofitar el que ens dóna, que no és poc, si més no, una gran font de vida. No deixem que s'escapi, aprofitem-la i cuidem-la, no cal fer monuments a la seva memòria, sinó donar solucions a quelcom que un dia ens pot fer menester, però que si no ho tenim ben lligat i al sac no ens servirà de res.

Com que en un principi parlo de solucions i no tinc la potestat de donar-les, em remetré a la finalitat de la política hidràulica i a petits exemples actuals de la

Pou d'accés a la mina de Les Fatjones reconstruït per membres del Grup Espeleològic Rats Penats.

utilització de minats. Per examinar l'aprofitament total o parcial que li podem donar a les aigües subterrànies hauríem de tenir en compte els punts següents:

-Satisfer la demanda d'aigua actual i preveure la necessària per a un futur.

-Incrementar la disponibilitat d'aigua i preveure'n la utilització econòmica, concretament per incrementar la producció, el comerç, crear llocs de treball i augmentar el benestar.

-Millorar la sanitat i el nivell de vida i disminuir les desigualtats econòmiques i socials entre comarques i regions del nostre país.

-Contribuir a la millor ordenació del territori en els aspectes funcional, ecològic i estètic.

Vist això podem prendre bona nota de la intenció de la política d'aigües: l'aprofitament racional de l'aigua com a garantia de benestar social.

Un exemple clar i extrem d'una òptima l'explotació d'aigües de mina el trobem a l'illa de Tenerife, on s'ha arribat a un aprofitament màxim de la riquesa del seu subsòl. Com és sabut, en aquesta illa volcànica no hi ha rius i això ha posat a prova l'enginy de la població illenca, els primitius pous costaners van començar a ser insuficients per donar abast a la creixent demografia, això va fer que cap a la dècada dels anys 1920-1930 s'impulsés una tasca gens fàcil: la creació d'una xarxa de més de nou-centes galeries amb un total de 2.700 quilòmetres, que perdura fins avui dia i en perfecte estat, amb un aprofitament màxim i amb plenes garanties de rendiment, tot això gràcies al seu manteniment periòdic i acurat.

Sense més preàmbul tanco aquest darrer capítol amb la bona intenció que això doni peu a la reflexió de tothom en general i en particular dels propietaris i estaments oficials més directament vinculats al tema, sense ànim de crítica banal, sinó com a toc d'atenció per a la rehabilitació de quelcom que tenim a l'abast i que encara no s'ha perdut del tot. Donem-li solució, potser d'ací a uns anys ens felicitem per una encertada intervenció a temps.

L'aigua és un bé de tots, cal que la cuidem, no deixem que només sigui un eslògan, siguem dignes del nostre qualificatiu genèric de racionals i no deixem perdre una obra que ha costat suors i diners, no deixem que tot quedi només en un record i fem que esdevingui altre cop un bé profitós per a Sant Just Desvern. L'aigua no és només una definició o una fórmula química, és molt més i les mines són un instrument que ens la facilita.

AGRAÏMENTS

Volem destacar la figura del senyor Fulgenci Baños que ens ha donat l'entusiasme per a endinsar-nos en el tema i ens ha llegat totes les seves notes de camp, fruit de molts anys, que constitueixen una part important d'aquest estudi.

Als companys Antoni Anguera, Lluís Julià, Oriol Rigat i Coral Torra, per la seva col·laboració en aquest llibre, a l'haver-se fet càrrec de la confecció de determinats capítols.

Al senyor Jordi Cardona pel mateix, per la seva amabilitat de posar a la nostra disposició documentació antiga sobre el tema, per mostrar-nos la seva col·lecció d'estris minaires i per facilitar-nos informació sobre les mines i els minaires.

Als senyors Sebastià Farràs Amigó i Sebastià Farràs Canyadó, a les senyores Cèlia Urpí Mans, Montserrat Mans Marsà i Concepció Salvadó Arqués, tots ells familiars d'antics minaires santjustencs, per la seva cortesia al rebre'ns i enriquir el nostre treball amb aportacions orals, documentals i materials.

Als senyors Josep M. i Miquel Reverter de can Vilà, Joaquim Carbonell i Josep Pedrerol de can Carbonell, Josep Lavernia de can Coscoll, Lluís Mariné de can Gelabert, Lluís Safont de can Baró, David Guasch Dalmau i Josep Guasch Cardó de ca n'Oliveres, Jaume Cerdà-Solsona, Pere Padrosa Pruna de can Padrosa, a tots ells per la gentilesa d'haver-nos permès el pas a les seves propietats i accedir a les mines per desenvolupar els treballs topogràfics.

A l'amic Jordi Amigó pel seu ajut professional en la recerca històrica, i per la paciència d' "aguantar-nos" en les moltes visites efectuades a l'Arxiu Històric Municipal.

Als companys del Centre d'Estudis Santjustencs, com també als regidors de Cultura de l'Ajuntament de Sant Just Desvern, senyors Gaspar Orriols i Jaume Campreciós, que des d'un primer moment han cregut en nosaltres.

Per la seva col·laboració a facilitar-nos tota la informació que ha estat al seu abast, dins dels seus àmbits respectius, als senyors Antoni Anguera, David García, i Salvador Joan.

Als senyors Josep Quintana, Pere Brull i a les senyores Roser Vilardell i M. Luz Retuerta, per la documentació fotogràfica que ens han cedit.

A la família Ribes - Riera per haver-nos cedit els fotolits dels dibuixos originals de Josep M. Ribes i Vivés.

Al senyor Antoni Gàsquez de l'Observatori Fabra, al senyor Josep M. Miralles i a la Societat General d'Aigües de Barcelona, al senyor Carles Hernández de Ràdio Desvern, a òptica Pasteur, a Cristina Sainz de l'Escola-Taller de l'Ajuntament de Viladecans, a Marta Cabanas de l'Escola-Taller de l'Ajuntament de Cardona, i tots aquells altres que d'una manera puntual ens han anat facilitant qualsevol tipus d'informació relacionada amb les nostres mines.

A tots ells, senzillament : Moltes gràcies !

COL·LABORADORS

Personatges anònims que han intervingut al llarg dels anys amb més o menys constància en el desenvolupament de l'estudi, principalment en els treballs de camp. Diem anònims, car no signen els treballs, malgrat això, sense ells moltes de les dades que forneixen aquest estudi serien incompletes.

És per això que volem que quedi constància dels seus noms, en relació amb les activitats en què han participat.

* Exploració i treballs topogràfics

Isaïes Bravo

Pere Costa

Miquel García

Ricard García

Manuel Jurado

Albert Linares

Carles Linares

Felip Linares

Carles Mateo

Xavier Montón

Xavier Nevado

Joan Poll

Jordi Prenafeta

Miquel Reverter

* Mesures de cabal

Ricard García

Arnau García

Joan Poll

T.M. SANT FELIU DE LLOBREGAT

T.M. SANT JOAN DESPÍ

T.M. ESPLUGUES DE LLOBREGAT

T.M. BARCELONA

ramal original

ramal any 1834

MINA TORREBLANCA

MINA VIDAL

MINA DELS CASALOTS

MINES ERASME I FALGUERA

MINES DE PETIT RECORREGUT

POU INDIVIDUAL PER A LA CAPTACIÓ D'AIGÜES DEL NIVELL FREÀTIC (Localització orientativa, especialment dels pous avui desapareguts)

BOCA DE MINA

POU D'ACCÉS MINA

POU DE BUIDAT MINA (Hi ha algun sector de mina en que no s'han grafiat)

GALERIA MINA

FINAL GALERIA (També ensulsida o posterior tapiat)

RECONSTRUCCIÓ IDEAL (Treballs topogràfics en curs de realització)

CURS ACTUALMENT IMPRACTICABLE (Reconstrucció amb dades recollides de diverses fonts)

CONDUCCIÓ D'AIGUA DE MINA EN CANONADA (Exterior o enterrada) (Sense galeria)

LES MINES D'AIGUA DE SANT JUST DESVERN

EQUIP TOPOGRÀFIC: Juli Ochoa González, Albert Riera Prenafeta, Francesc Riera Prenafeta

DIBUIX: Francesc Riera Prenafeta

0 m. 250 500

DATA: DESEMBRE 1988
ACTUALITZACIÓ: DESEMBRE 1994

ESQUEMA GENERAL

